

การศึกษาภาคการในสมัยรัตนโกสินทร์

นายอาทิตย์ ลิ้มมัน

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

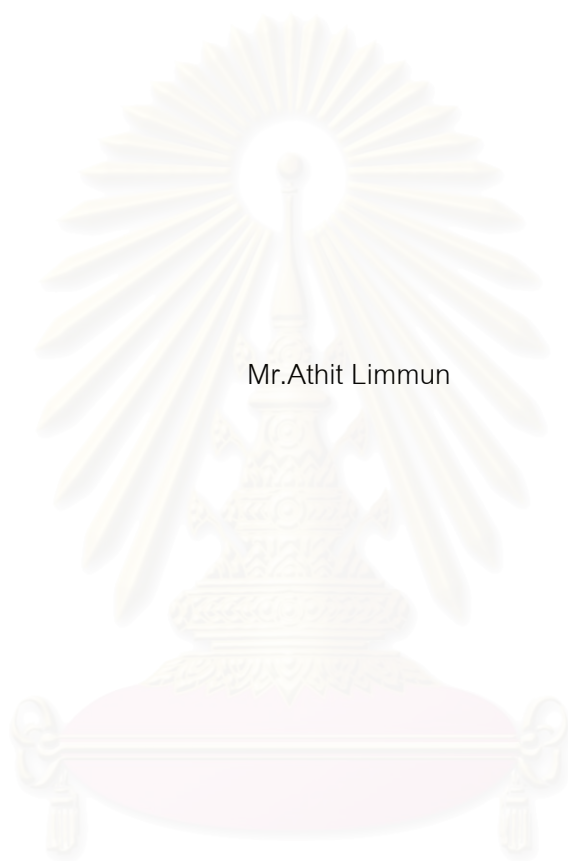
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-53-2626-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A STUDY ON KUDAKHAN IN THE RATTANAKOSIN PERIOD

Mr.Athit Limmun

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirments
for the Degree of Master of Architecture Program in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Academic Year 2005

ISBN 974-53-2626-7

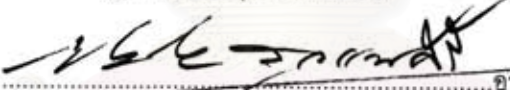
หัวข้อวิทยานิพนธ์	การศึกษากฎาการในสมัยรัตนโกสินทร์
โดย	นายอาทิตย์ ลิ้มมัน
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรม
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ปิญญู สุวรรณศิริ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์แน่น้อย ศักดิ์ศรี

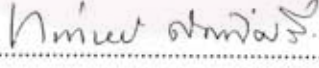
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้ให้นักศึกษานี้ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์เลอสม สถาปิตานนท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(อาจารย์เฝ้า สุวรรณศักดิ์ศรี)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปิญญู สุวรรณศิริ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์แน่น้อย ศักดิ์ศรี)

.....กรรมการ
(นาวาอากาศเอกอาวุธ เงินชูกลิ่น)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์สมใจ นิ่มเล็ก)

อาทิตย์ ลีมนัน : การศึกษาสถาปัตยกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ (A STUDY ON KUDAKHAN IN THE RATTANAKOSIN PERIOD) อ.ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร.ปิฎกโชติ สุวรรณศิริ, อ.ที่ปรึกษาร่วม : ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, 255 หน้า. ISBN 974-53-2626-7.

วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เพื่อศึกษาถึงที่มาของสถาปัตยกรรมในประเทศไทย โดยจะเน้นศึกษาอาคารถาวรที่มีการใช้งานเป็นหลัก การศึกษาแบ่งออกเป็นสองส่วนหลักคือ สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาปัตยกรรมในสถาบันศาสนา ข้อมูลจากการศึกษานำมาพิจารณาแยกเป็นหัวข้อดังนี้คือ เหตุผลในการสร้างและประวัติความเป็นมา ที่ตั้ง รูปแบบสถาปัตยกรรม วัสดุก่อสร้าง การประดับตกแต่ง และโครงสร้าง

จากการศึกษา พบว่าสถาปัตยกรรมที่มาจากศาสนสถาน ในประเทศอินเดีย มีการเผยแพร่อิทธิพลทางศาสนาเข้ามาสู่อาณาจักรทางด้านใต้ของประเทศไทย ก่อนจะส่งอิทธิพลสู่เขมร ต่อมาในสมัยอยุธยาเมื่อไทยมีอำนาจเหนือเขมรได้รับเอาคติสมมติเทวราชมาใช้เปรียบพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ และยังได้รับเอารูปแบบของอาคารดังกล่าวมาใช้เพื่อส่งเสริมพระราชฐานะขององค์พระมหากษัตริย์ การสร้างสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยา ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากเดิมที่มีลักษณะเป็นปราสาทแบบขอมที่ทำจากหิน ให้เป็นแบบทรงมณฑปทำจากไม้เพื่อสอดคล้องกับทรัพยากรและความชำนาญของช่างไทย โดยยังคงคติความเชื่อไว้เช่นเดิม ในสมัยรัตนโกสินทร์นั้นมีการสร้างสถาปัตยกรรมสืบต่อกันมา สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์ สร้างตามแบบแผนสืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยา ตั้งอยู่ในเขตของพระราชวัง มีรูปแบบเป็นทรงมณฑป การประดับตกแต่งส่วนใหญ่จะเป็นไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสี ส่วนของโครงสร้างตัวอาคารจะเป็นผนังรับน้ำหนัก ส่วนยอดจะเป็นโครงสร้างไม้สามารถสร้างอาคารที่มีช่วงกว้างได้มาก โดยมุขทั้งสี่ของอาคารจะเป็นส่วนที่รับน้ำหนักจากยอดและหลังคา

สถาปัตยกรรมในสถาบันศาสนา จะตั้งอยู่ในแนวแกนสำคัญของวัด โดยในช่วงต้นจะทำเป็นทรงมณฑป ต่อมาจึงมีการสร้างเป็นรูปแบบต่างๆ เช่น ทรงปราสาท ทรงมณฑป และทรงพระเกี้ยว เป็นต้น แสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ของผู้สร้าง การประดับตกแต่งอาคารจะใช้กระเบื้องเคลือบตกแต่งเป็นส่วนใหญ่ โครงสร้างของอาคารจะเป็นผนังรับน้ำหนักหนาและทึบตันกว่าสถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อรับน้ำหนักของเครื่องยอดที่เป็นการก่ออิฐถือปูนเช่นเดียวกับตัวอาคาร ส่งผลให้ที่ว่างภายในอาคารมีลักษณะแคบ

ผลที่ได้จากการศึกษา แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ยังคงคติความเชื่อในการสร้างอยู่เช่นเดิม ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญหลักในการสร้างอาคาร สุดท้ายนี้หวังว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ และเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยขั้นต่อไปในอนาคต เพื่อให้สถาปัตยกรรมไทยคงอยู่กับประเทศต่อไป

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์.....ลายมือชื่อนิสิต.....
 สาขาวิชาสถาปัตยกรรม.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
 ปีการศึกษา 2548.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4574226325 : MAJOR ARCHITECTURE

KEY WORD: KUDAKHAN / RATTANAKOSIN

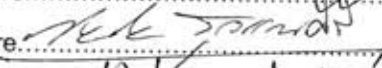
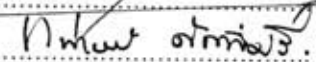
ATHIT LIMMUN: THE STUDY ON KUDAKHAN IN THE RATTANAKOSIN PERIOD. THESIS
 ADVISOR: ASST. PROF. DR.PINYO SUWANKIRI, THESIS COADVISOR: PROF. M.R.
 NAENGOI SUKSRI, 255 pp. ISBN 974-53-2626-7.

The objective of this thesis is to study the history of Kudakhan in Thailand focusing on buildings which are still in use. The study is divided into 2 parts: Kudakhan belonging to the royal institution and Kudakhan belonging to the religious institution. The findings can be classified according to the reason for the construction of such buildings and their history, site, architectural design, construction materials, decoration and structure.

It is found that Kudakhan of the religious institution is a replica of those in India when Buddhism from India reached the South of Thailand before spreading to the Khmer region. Later, during the Ayuttaya Period, Thailand became a powerful country and adopted the idea of the king as god from the Khmer Kingdom in addition to adopting the types of building which stress the King's high status. Kudakhan in the Ayuttaya Period was transformed from a stone Khmer castle to a wooden castle with Mondop, a kind of Thai architectural design, according to the availability of natural resources and Thai craftsmanship. And the underlying idea that king was god still existed. During the Rattanakosin Period, the structure of Kudakhan for the royal institution is the same as that of Ayuttaya Period. Kudakhan is also situated in the boundaries of the Palace. It is a building with a Mondop and is mostly decorated with carved wood, gilded ornaments and stained glass. The walls of the building support the weight of the building and the top is a wooden structure. The four corners of the building support the weight of the top and the roof.

The Kudakhan in the religious institution is situated in the main axis of the temple. During the early Rattanakosin Period, it was a building with a Mondop; however, the Mondop was later changed into a Prang, Mongkut and Phra Keaw depending on the builders' creativity. It is mostly decorated with porcelain and its walls are thicker than those of the royal Institution because they have to support the masonry top. Since the masonry walls are thick, the interior space is smaller.

The findings indicate the development of architectural design through time yet holding fast to the underlying idea which plays an important role in the construction. It is hoped that this thesis will be beneficial for further investigation in the continuance of Thai architecture for future generations.

Department of Architecture.....Student Signature.....
 Field of study Thai Architecture.....Advisor Signature.....
 Academic Year 2005.....Co-Advisor Signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความช่วยเหลือ และการให้คำแนะนำอย่างดียิ่งของรองศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สุวรรณคีรี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และศาสตราจารย์ ม.ร.ว. แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์ รวมทั้ง อาจารย์เฝ้า สุวรรณศักดิ์ศรี ประธานกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์ นาวาอากาศเอก อาวุธ เงินชูกลิ่น และ รองศาสตราจารย์ สมใจ นิ่มเล็ก ซึ่งได้ให้คำปรึกษาและร่วมเป็นกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอแสดงความขอบคุณผู้ที่ได้ช่วยเหลือในด้านต่างๆ ตลอดจนการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อันได้แก่

อาจารย์ประจำ แสงสายัณห์, อาจารย์พงศกร ยิ้มสวัสดิ์ และคุณปิยนุช สุวรรณคีรี ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำในการศึกษาหาข้อมูล

คุณสมโชค สิ้นบุญกุล ที่ได้เอื้อเฟื้อข้อมูลและภาพถ่ายเส้นประกอบวิทยานิพนธ์, คุณนภัส ขวัญเมือง คุณศุภวัฒน์ หิรัญธนวิวัฒน์ คุณสุรยุทธ วิริยะดำรงค์ คุณธีรชัย ลีสุรพลานนท์ คุณนฤพร เสาวนิตย์ และคุณณรงค์ฤทธิ์ ทองแสงที่ช่วยให้คำปรึกษา และเป็นเพื่อนร่วมรุ่นที่ดียิ่ง

คุณพ่อ และคุณแม่

คุณริศา อันประเสริฐ

นอกจากนี้ยังมีบุคคลที่มีได้เอ่ยนามซึ่งได้ให้ความกรุณาช่วยเหลือ จนทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงลงได้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญแผนภูมิ	ฎ
สารบัญรูปภาพ	ฏ
สารบัญภาพลายเส้น	ด
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	2
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย	2
1.5 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	3
บทที่ 2 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกฎการในประเทศไทย	4
2.1 ความหมายของกฎการ	4
2.2 ความเป็นมาของกฎการในประเทศไทย	4
2.3 รูปแบบของกฎการ	16
บทที่ 3 กฎการในสถาบันพระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์	27
3.1 กฎการทรงมณฑป	29
3.1.1 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	29
3.1.2 พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท	43
3.1.3 พระที่นั่งมhicครปราสาท	53
3.1.4 พระที่นั่งอภรณ์พิโมกษ์ปราสาท	60
3.1.5 พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท	66
3.1.6 พระที่นั่งศิवालัมมหาปราสาท	84
3.1.7 พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ จ. พระนครศรีอยุธยา	89
3.2 กฎการทรงปราสาท	94
3.2.1 พระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท จังหวัดเพชรบุรี	94
3.3 อาคารเบ็ดเตล็ด	99
3.3.1 พระทวารเทวอภิบาล	99
3.3.2 พระทวารเทเวศน์รักษา	100

	หน้า
3.3.3 ชุ้มประตูประตูป่าแก่งแก้ว พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท.....	102
3.3.4 ชุ้มประตูป่าแก่งพระราชวังชั้นนอก.....	103
3.3.5 ชุ้มประตูป่าแก่งพระราชวังชั้นใน.....	104
บทที่ 4 กฎการในสถาบันศาสนาสมัยรัตนโกสินทร์	105
4.1 กฎการทรงมณฑป.....	106
4.1.1 พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	106
4.1.2 โลหะปราสาท วัดราชนั้ดดารามราชวรวิหาร.....	114
4.2 กฎการทรงมงกุฎ.....	126
4.2.1 พระวิหารยอด.....	126
4.2.2 มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร.....	133
4.2.3 พระมหามณฑปพุทธบาท ภปร สก วัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี.....	140
4.3 กฎการทรงปรางค์.....	145
4.3.1 พระปรางค์วัดพิชยญาติการาม.....	145
4.3.2 ปราสาทพระเทพบิดร.....	155
4.3.3 หอพระคันธารราษฎร์.....	165
4.3.4 พระปรางค์พุทธบาท วัดจักรวรรดิราชาวาส.....	173
4.3.5 หอพระจอม หอพระไตรปิฎกวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม.....	181
4.4 กฎการทรงพระเกี้ยว.....	189
4.4.1 หอระสัง วัดราชบพิสถิตมหาสีมาราม.....	189
4.4.2 หอกลอง วัดราชบพิสถิตมหาสีมาราม.....	194
4.5 อาคารเบ็ดเตล็ด.....	199
4.5.1 ชุ้มประตูประตูป่าแก่งหน้าปราสาทพระเทพบิดร.....	199
4.5.2 ชุ้มประตูประตูป่าแก่งหน้าปราสาทพระเทพบิดร.....	200
บทที่ 5 การวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษากฎการในสมัยรัตนโกสินทร์	202
5.1 กฎการในสถาบันพระมหากษัตริย์.....	202
5.1.1 ที่ตั้งและการใช้งาน.....	208
5.1.2 รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	210
5.1.3 วัสดุก่อสร้าง และการประดับตกแต่ง.....	224
5.1.4 โครงสร้างของกฎการ.....	226
5.1.4.1 โครงสร้างของตัวอาคาร และโครงสร้างรับเครื่องยอด.....	226
5.1.4.2 การถ่ายน้ำหนักจากยอดลงสู่ตัวอาคาร.....	226
5.2 กฎการในสถาบันศาสนา.....	229
5.2.1 ที่ตั้งและการใช้งาน.....	234
5.2.2 รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	237

5.2.3 วัสดุก่อสร้าง และการประดับตกแต่ง.....	242
5.2.4 โครงสร้างของอาคาร.....	243
5.2.4.1 โครงสร้างของตัวอาคาร และโครงสร้างรับเครื่องยอด.....	243
5.2.4.2 การถ่ายน้ำหนักจากยอดลงสู่ตัวอาคาร.....	244
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	248
รายการอ้างอิง.....	253
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	255

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 5.1.1 แสดงกฎการในสถาบันพระมหากษัตริย์ตามปี พ.ศ. ที่สร้าง.....	204
ตารางที่ 5.1.2 แสดงที่ตั้งและการทำงานของกฎการในสถาบันพระมหากษัตริย์.....	208
ตารางที่ 5.1.3 แสดงผังพื้นกฎการในสถาบันพระมหากษัตริย์ตามปี พ.ศ. ที่สร้าง.....	212
ตารางที่ 5.1.4 แสดงการถ่ายน้ำหนักจากยอดสู่ตัวอาคารของกฎการในสถาบันพระมหากษัตริย์.	226
ตารางที่ 5.2.1 แสดงกฎการในสถาบันศาสนาตามปี พ.ศ. ที่สร้าง.....	230
ตารางที่ 5.2.2 แสดงที่ตั้งและการทำงานของกฎการในสถาบันศาสนา.....	234
ตารางที่ 5.2.3 แสดงผังพื้นกฎการในสถาบันศาสนาตามปี พ.ศ. ที่สร้าง.....	237
ตารางที่ 5.2.4 แสดงผังพื้นกฎการในสถาบันศาสนาตามปี พ.ศ. ที่สร้าง.....	244

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 5.1.2.1 แสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมกฎการในสถาบันพระมหากษัตริย์.....	211
แผนภูมิที่ 5.2.2.1 แสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมกฎการในสถาบันศาสนา.....	241

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1	เทวสถานขันถริยมหาเทพ เมืองชวราโห เป็นศาสนสถานที่มียูปลหลังคาโค้ง 5
ภาพที่ 2.2	เทวสถานลิงคราช เมืองภูวนศวร ประเทศอินเดีย..... 5
ภาพที่ 2.3	ระตะ ศิลา มามัลลปุรัม หรือมาวลีปุรัม ศิลปะอินเดีย..... 6
ภาพที่ 2.4	เทวสถานริมฝั่งทะเลมามัลลปุรัม หรือมาวลีปุรัม ศิลปะอินเดีย..... 6
ภาพที่ 2.5	ฉันทิเชวู ศิลปะชวาภาคกลาง รับเอาอิทธิพลศาสนสถานของอินเดีย..... 6
ภาพที่ 2.6	หุ่นจำลองพระที่นั่งวิหารสมเด็จ พระที่นั่งสรรเพชญมหาปราสาท 11
ภาพที่ 2.7	หุ่นจำลองพระที่นั่งคชกรรมประเวศ..... 11
ภาพที่ 2.8	หุ่นจำลองพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท..... 13
ภาพที่ 2.9	หุ่นจำลองพระที่นั่งบรรยงก์รัตนาสน์ ลักษณะเป็นภูฏาคารทรงมณฑปยอดเดียว 14
ภาพที่ 2.10	ปราสาทหินพิมายมีรูปแบบเป็นทรงศิรินทร์..... 19
ภาพที่ 2.11	พระอักษฎามหาเจดีย์มีทรงปรางค์เป็นแบบฝักข้าวโพด..... 20
ภาพที่ 2.12	พระมหาพิชัยมงกุฏ 24
ภาพที่ 2.13	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหาพิชัยมงกุฏ..... 25
ภาพที่ 3.1	พระบรมมหาราชวัง และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม..... 27
ภาพที่ 3.1.1.1	พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีลักษณะเป็นภูฏาคารทรงมณฑป..... 29
ภาพที่ 3.1.1.2	ภาพจิตรกรรมพระที่นั่งอินทราภิเษกเมื่อครั้งถูกเพลิงไหม้..... 30
ภาพที่ 3.1.1.3	พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในสมัยรัชกาลที่ 5 32
ภาพที่ 3.1.1.4	ทิวตเมืองทวายเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกที่มุขเด็จ 37
ภาพที่ 3.1.1.5	พระแท่นราชบรรจถรณ์ประดิษฐานที่มุขด้านตะวันออก..... 38
ภาพที่ 3.1.1.6	เครื่องยอดของอาคาร เป็นยอดมณฑป 7 ชั้น จัดเป็นมหาปราสาท..... 39
ภาพที่ 3.1.1.7	ครุฑยุคนาครับไชราชของเครื่องยอด..... 39
ภาพที่ 3.1.1.8	เครื่องล้าของและหน้าบันของอาคาร..... 39
ภาพที่ 3.1.1.9	ทางหงส์แบบนาคเบือน..... 39
ภาพที่ 3.1.1.10	ซุ้มพระทวารเป็นยอดมณฑปเช่นเดียวกับยอดของพระมหาปราสาท..... 40
ภาพที่ 3.1.1.11	ซุ้มพระบัญชาธรเป็นยอดมณฑปเช่นเดียวกับยอดของพระมหาปราสาท..... 40
ภาพที่ 3.1.1.12	ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท..... 41
ภาพที่ 3.1.1.13	พระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุก..... 41
ภาพที่ 3.1.2.1	พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทมุมมองจากด้านนอกพระบรมมหาราชวัง..... 43
ภาพที่ 3.1.2.2	พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทมุมมองจากด้านในพระบรมมหาราชวัง..... 47
ภาพที่ 3.1.2.3	มุขด้านตะวันออกของพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท..... 50
ภาพที่ 3.1.2.4	สีหบัญชรพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท..... 50
ภาพที่ 3.1.3.1	พระที่นั่งมหินทรปราสาทมุมมองจากสวนขวา..... 53
ภาพที่ 3.1.3.2	พระที่นั่งมหินทรปราสาทด้านทิศตะวันตก..... 55

ภาพที่ 3.1.3.3	พระที่นั่งมหินทรปราสาทมুমมองจากสวนขวา.....	57
ภาพที่ 3.1.3.4	ยอดพระที่นั่งมหินทรปราสาท มี 7 ชั้น.....	57
ภาพที่ 3.1.3.5	ครุฑยุคนาครับไชราเครื่องยอด.....	28
ภาพที่ 3.1.3.6	หน้าบันพระที่นั่งมหินทรปราสาท.....	58
ภาพที่ 3.1.4.1	พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทตั้งอยู่บนกำแพงแก้ว.....	60
ภาพที่ 3.1.4.2	เกยพระราชยานต่อจากกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท.....	62
ภาพที่ 3.1.4.3	การซ้อนชั้นของหลังคา 4 ชั้น 3 ตับ.....	64
ภาพที่ 3.1.4.4	ยอดของอาคารเป็นยอดมณฑป 5 ชั้น.....	64
ภาพที่ 3.1.4.5	ไชราของยอดมณฑป ทำเป็นรูปหงส์มารองรับ.....	64
ภาพที่ 3.1.5.1	พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทมুমมองจากด้านหน้า.....	66
ภาพที่ 3.1.5.2	พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทสมัยรัชกาลที่ 5 บริเวณช่อฟ้ายังเป็นแบบช่อฟ้ามอญ....	67
ภาพที่ 3.1.5.3	พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทก่อนการปรับปรุง บริเวณช่อฟ้ายังเป็นแบบช่อฟ้ามอญ..	69
ภาพที่ 3.1.5.4	ซุ้มพระบัญชาที่รับอิทธิพลแบบตะวันตกผสมผสานกับไทย.....	72
ภาพที่ 3.1.5.5	พระทวารด้านหน้าขององค์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท.....	72
ภาพที่ 3.1.5.6	หน้าบันพระที่นั่งจักรีองค์กลางเป็นรูปตราอาร์มแผ่นดิน.....	73
ภาพที่ 3.1.5.7	หน้าบันมุขเด็จเป็นตราจักรี.....	73
ภาพที่ 3.1.5.8	หน้าบันพระที่นั่งจักรีองค์ตะวันตกออกขององค์ตะวันตก.....	73
ภาพที่ 3.1.5.9	ภายในมุขกระสันด้านทิศตะวันออก.....	80
ภาพที่ 3.1.5.10	ภายในมุขกระสันด้านทิศตะวันตก.....	81
ภาพที่ 3.1.5.11	ภายในท้องพระโรงกลาง.....	82
ภาพที่ 3.1.6.1	พระที่นั่งวิเวกาลัยมหาปราสาท มุมมองจากด้านพระที่นั่งสุทไธสวรรย์.....	84
ภาพที่ 3.1.6.2	พระที่นั่งวิเวกาลัยมหาปราสาท ด้านทิศตะวันตก.....	86
ภาพที่ 3.1.6.3	ไชรารับยอดมณฑป ทำเป็นรูปครุฑยุคนาคร.....	87
ภาพที่ 3.1.7.1	พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ตั้งอยู่กลางสระน้ำในพระราชวังบางปะอิน.....	89
ภาพที่ 3.1.7.2	ส่วนฐานของอาคารเปลี่ยนเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กสมัยรัชกาลที่ 6.....	91
ภาพที่ 3.1.7.3	พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์เป็นพระที่นั่งโถง โถงไม่มีผนัง.....	91
ภาพที่ 3.1.7.4	ตัวอาคารจำลองแบบมาจากพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท.....	91
ภาพที่ 3.1.7.5	หลังคาชั้นบนสุด ทำเป็นแบบปั้นลม เรียกว่าพระวิมานมีความพิเศษกว่าที่อื่น.....	91
ภาพที่ 3.2.1.1	พระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท.....	94
ภาพที่ 3.2.1.2	ฐานของอาคารเป็นฐานสิงห์บัวลูกแก้วอกไก่ ก่ออิฐถือปูนทาสีขาว.....	97
ภาพที่ 3.2.1.3	ลักษณะของยอดเป็นยอดปราสาทห้ายอด.....	97
ภาพที่ 3.2.1.4	ซุ้มพระบัญชาไม่มีการตกแต่ง มีเพียงแต่บานเป็นลายฉลุปิดทองบนพื้นสีขาว.....	97
ภาพที่ 3.3.1.1	พระทวารเทวภิบาล.....	99
ภาพที่ 3.3.1.2	ยอดทรงมงกุฏของพระทวารเทวภิบาล.....	100

ภาพที่ 3.3.2.1	พระทวารเทเวศน์รักษา.....	101
ภาพที่ 3.3.3.1	ซุ้มประตูเป็นนุ้มทรงมณฑป.....	102
ภาพที่ 3.3.3.2	ยอดทรงมงกุฎประดับด้วยกระเบื้องเคลือบลักษณะเป็นชั้น.....	103
ภาพที่ 3.3.4.1	ประตูศรีสุนทร.....	104
ภาพที่ 3.3.4.2	ประตูสวัสดิโสภณ.....	104
ภาพที่ 4.1.1.1	พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	106
ภาพที่ 4.1.1.2	ฐานของพระมณฑป.....	109
ภาพที่ 4.1.1.3	บันไดทางขึ้นพระมณฑป.....	109
ภาพที่ 4.1.1.4	ฐานชั้นล่างของพระมณฑป เป็นฐานสิงห์บัวลูกแก้วอกไก่ ประดับด้วยหินอ่อน.....	110
ภาพที่ 4.1.1.5	ซุ้มประตูทรงมณฑป.....	110
ภาพที่ 4.1.1.6	เสาและบัวปลายเสาของพระมณฑป.....	112
ภาพที่ 4.1.1.7	ยอดทรงมณฑป 7 ชั้น.....	112
ภาพที่ 4.1.2.1	โถงปราสาท วัดราชนัลดารามราชวรวิหาร.....	114
ภาพที่ 4.1.2.2	โถงปราสาทสมัยรัชกาลที่ 5.....	115
ภาพที่ 4.1.2.3	โครงสร้างของโถงปราสาท ก่อนได้รับการบูรณะในรัชสมัยรัชกาลปัจจุบัน.....	116
ภาพที่ 4.1.2.4	โถงปราสาท ก่อนได้รับการบูรณะในรัชสมัยรัชกาลปัจจุบัน.....	116
ภาพที่ 4.1.2.5	ภาพจำลองวิหารลังกา มีลักษณะเป็นโถงปราสาท.....	118
ภาพที่ 4.1.2.6	ยอดโดมของโถงปราสาท จะหุ้มด้วยสำริด.....	118
ภาพที่ 4.1.2.7	รูปตัดแสดงการจัดพื้นที่ภายในโถงปราสาท.....	118
ภาพที่ 4.1.2.8	โถงปราสาทมียอด ทั้งสิ้น 37 ยอด หมายถึง โศภิตกษัตริย์ 37 ประการ.....	119
ภาพที่ 4.1.2.9	ซุ้มคูหาบริเวณชั้นล่าง.....	119
ภาพที่ 4.1.2.10	ระเบียงทางเดินภายในโถงปราสาท.....	122
ภาพที่ 4.1.2.11	บุษบกบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ชั้นบนสุดของอาคาร.....	122
ภาพที่ 4.1.2.12	การก่ออิฐโครงสร้างชั้นล่างเป็นแบบ ARCH โค้ง.....	124
ภาพที่ 4.2.1.1	พระวิหารยอดมูมมองจากปราสาทพระเทพบิดร.....	126
ภาพที่ 4.2.1.2	พระวิหารยอดมูมมองจากปราสาทพระเทพบิดร.....	128
ภาพที่ 4.2.1.3	ซุ้มหน้าเป็นทรงมงกุฎของสอดคล้องกับรูปแบบของยอด.....	128
ภาพที่ 4.2.1.4	ยอดทรงมงกุฎประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ.....	130
ภาพที่ 4.2.1.5	ซ้อฟ้า ไบระกา หางหงส์ แบบหัวนกเจ้า.....	130
ภาพที่ 4.2.1.6	บานประตูประดับมุกสมัยอยุธยา.....	130
ภาพที่ 4.2.1.7	บานประตูด้านในเขียนลายรดน้ำเป็นรูปเรือยาว.....	130
ภาพที่ 4.2.1.8	ผนังด้านในเขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์.....	131
ภาพที่ 4.2.1.9	พระพุทธรูปภายในพระวิหารยอด.....	131
ภาพที่ 4.2.2.1	มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.....	133

ภาพที่ 4.2.2.2	ซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้ามณฑป.....	136
ภาพที่ 4.2.2.3	ฐานประทักษิณรอบมณฑป.....	136
ภาพที่ 4.2.2.4	การตกแต่งบริเวณที่ย่อมุมเป็นลายเพื่อระย้าลงมา.....	136
ภาพที่ 4.2.2.5	ซุ้มหน้าต่างที่ผนังด้านนอก.....	136
ภาพที่ 4.2.2.6	การตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบตามแนวเสา.....	137
ภาพที่ 4.2.2.7	ยอดทรงมงกุฏ.....	137
ภาพที่ 4.2.3.1	พระมหามณฑปพระพุทธบาท ภปร สก วัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี.....	140
ภาพที่ 4.2.3.2	พระปรมาภิไธยย่อ ภปร ประดิษฐานอยู่เหนือซุ้มประตู.....	141
ภาพที่ 4.2.3.3	พระปรมาภิไธยย่อ สก ประดิษฐานอยู่เหนือซุ้มประตู.....	141
ภาพที่ 4.2.3.4	บริเวณมุมที่ย่อมุมไม้สิบสอง และประดับโมเสกสีทองตามแนวโครงสร้าง.....	143
ภาพที่ 4.2.3.5	ช่องแสงกระจกสี (stained glass) เมื่อมองจากภายในอาคาร.....	143
ภาพที่ 4.3.1.1	พระปรารค์วัดพิชัยญาติมูมมองจากลานด้านหน้า.....	145
ภาพที่ 4.3.1.2	ซุ้มประตูทรงบันแถลงของพระปรารค์องค์ประธาน.....	150
ภาพที่ 4.3.1.3	ซ้อฟ้าห้วนกเจ้าท่าจากกระเบื้องเคลือบ ของพระปรารค์องค์ประธาน.....	150
ภาพที่ 4.3.1.4	ยอดของพระปรารค์ประธาน ตรงชั้นบันแถลงเจาะเป็นช่องระบายอากาศ.....	150
ภาพที่ 4.3.1.5	ยอดปรารค์ของพระปรารค์องค์จิราวร มีลักษณะเป็นกลีบบัวซ้อนกันขึ้นไป.....	150
ภาพที่ 4.3.1.6	พระพุทธรูปปางสมาธิภายในพระปรารค์ประธาน.....	151
ภาพที่ 4.3.1.7	พระศรีอาริย์พุทธเจ้าภายในพระปรารค์องค์ทิศตะวันออก.....	151
ภาพที่ 4.3.1.8	พระพุทธบาท 4 รอยภายในพระปรารค์องค์ตะวันตก.....	152
ภาพที่ 4.3.2.1	ปราสาทพระเทพบิดร มูมมองจากด้านหน้า.....	155
ภาพที่ 4.3.2.2	เสาหัวเม็ดและผนังกระเบื้องของมุขด้านหน้าของอาคาร.....	161
ภาพที่ 4.3.2.3	ฐานสิงห์บัวลูกแก้วอกไก่ ประดับกระเบื้องเคลือบของปราสาทพระเทพบิดร.....	161
ภาพที่ 4.3.2.4	ซุ้มหน้าต่างทรงมงกุฏ.....	161
ภาพที่ 4.3.2.5	บานแฝด เป็นลายพระบรมราชสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5.....	161
ภาพที่ 4.3.2.6	สาหร่ายจวงผึ้งทำเป็นลวดลายใบเทศ.....	162
ภาพที่ 4.3.2.7	เสาย่อมุมไม้สิบสองประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ.....	162
ภาพที่ 4.3.2.8	หน้าบันของมุขลดด้านหน้าทำเป็นรูปพระมหาพิชัยมงกุฏ.....	163
ภาพที่ 4.3.2.9	ยอดปรารค์ก่ออิฐถือปูน ประดับกระเบื้องเคลือบมีลวดลายสีเขียวอ่อน.....	163
ภาพที่ 4.3.3.1	หอพระคันธารราษฎร์มูมมองจากด้านหน้า.....	165
ภาพที่ 4.3.3.2	ฐานไพที เป็นฐานสิงห์ก่ออิฐถือปูนทาสีขาว.....	170
ภาพที่ 4.3.3.3	ฐานชั้นบน เป็นฐานสิงห์ก่ออิฐถือปูนทาสีขาว.....	170
ภาพที่ 4.3.3.4	ซุ้มหน้าต่างเป็นซุ้มบันแถลง ผนังภายนอกประดับกระเบื้องเคลือบสี.....	170
ภาพที่ 4.3.3.5	บานไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสี.....	170
ภาพที่ 4.3.3.6	หอพระคันธารราษฎร์ มองจากด้านข้าง.....	171

ภาพที่ 4.3.3.7 ยอดปราสาทของหอพระคันธารราษฎร์ เป็นยอดปราสาทชั้น 4 ชั้น.....	171
ภาพที่ 4.3.4.1 พระปราสาทพุทธบาท วัดจักรวรรดิราชาวาส.....	173
ภาพที่ 4.3.4.2 พระปราสาทพุทธบาท วัดจักรวรรดิราชาวาส มองจากด้านลานจอดรถ.....	176
ภาพที่ 4.3.4.3 ชุ่มประตู่ทรงบันแถลงด้านหน้าของอาคาร.....	176
ภาพที่ 4.3.4.4 หน้าบันด้านหน้าของอาคาร.....	178
ภาพที่ 4.3.4.5 บานประตู่เขียนลายรดน้ำตลอดทั้งบาน.....	178
ภาพที่ 4.3.4.6 ยักษ์และครุฑแบกบริเวณชั้นอัสดงของพระปราสาท.....	178
ภาพที่ 4.3.4.7 ยอดนภศูลของพระปราสาทแบบฝักเพกา.....	178
ภาพที่ 4.3.4.8 พระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์.....	179
ภาพที่ 4.3.4.9 ฝาเพดานประดับด้วยดาวเพดานไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสี.....	179
ภาพที่ 4.3.4.10 พระพุทธบาทภายในอาคาร.....	179
ภาพที่ 4.3.5.1 หอพระจอมมองจากทางเข้าด้านหน้าลักษณะอาคารแบบศิลปะขอม.....	181
ภาพที่ 4.3.5.2 หอพระจอมมองจากทางเข้าด้านหน้า ลักษณะอาคารแบบศิลปะขอม.....	186
ภาพที่ 4.3.5.3 หอพระจอมมองจากทางเข้าด้านหลัง.....	186
ภาพที่ 4.3.5.4 ยอดปราสาทปูนปั้นเป็นรูปพรหมพักตร์.....	186
ภาพที่ 4.3.5.5 นภศูลแบบฝักเพกา มีลักษณะเหมือนช่อฟ้าแบบปากนก.....	186
ภาพที่ 4.3.5.6 ภายในอาคารประดิษฐานพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	187
ภาพที่ 4.4.1.1 หอระฆังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	189
ภาพที่ 4.4.1.2 หอระฆังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มุมมองจากเขตพุทธาวาส.....	191
ภาพที่ 4.4.2.1 หอกลองวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	194
ภาพที่ 4.4.2.2 หอกลองวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มุมมองจากเขตพุทธาวาส.....	196
ภาพที่ 4.5.1.1 ชุ่มประตู่เป็นชุ่มทรงมณฑป.....	199
ภาพที่ 4.5.1.2 ส่วนหน้าบันทำเป็นรูปเทพนม.....	199
ภาพที่ 4.5.2.1 ชุ่มประตู่เป็นชุ่มทรงมงกุฎอยู่ระหว่างระเบียงคดของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม...	200
ภาพที่ 4.5.1.2 ยอดทรงมงกุฎ ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ.....	201
ภาพที่ 5.1 แผ่นผังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท มีลักษณะเป็นรูปตัวที (T).....	210
ภาพที่ 5.2 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทปราสาท ยกฐานสูงแสดงให้เห็นถึงฐานนาคที่ดี.....	214
ภาพที่ 5.3 ฐานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทำเป็นฐานสิงห์.....	214
ภาพที่ 5.4 จิตรกรรมทิวเมืองทวายเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช.....	215
ภาพที่ 5.5 ชุ่มพระทวารพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททำเป็นชุ่มทรงมณฑป.....	216
ภาพที่ 5.6 ชุ่มพระทวารพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท.....	216
ภาพที่ 5.7 พระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุกภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท.....	217
ภาพที่ 5.8 การซ้อนชั้นหลังคาของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท.....	218
ภาพที่ 5.9 หางหงส์แบบนาคเป็น.....	218

ภาพที่ 5.10	ทางหงส์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท.....	218
ภาพที่ 5.11	หน้าบันพระนารายณ์ทรงสุบรรณ ซึ่งเป็นรูปแบบที่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยา.....	219
ภาพที่ 5.12	หน้าบันพระที่นั่งมहिศรปราสาท.....	220
ภาพที่ 5.13	หน้าบันพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท.....	220
ภาพที่ 5.14	ยอดมณฑปของมหาปราสาท มี 7 ชั้น.....	221
ภาพที่ 5.15	ยอดมณฑปของปราสาท มี 5 ชั้น.....	221
ภาพที่ 5.16	ครุฑยุคนาครับไชราเครื่องยอดพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท.....	221
ภาพที่ 5.17	หงส์รับไชราเครื่องยอดของพระที่นั่งอภรณ์พิโมกข์ปราสาท.....	221
ภาพที่ 5.18	ยอดปราสาท 5 ยอดของพระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท.....	222
ภาพที่ 5.19	พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท มีจำนวนยอด 3 ยอดเรียงอยู่ในแนวแกนเดียวกัน.....	223
ภาพที่ 5.20	พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท มีจำนวนยอด 5 ยอด.....	223
ภาพที่ 5.21	หลังคาของพระที่นั่งอภรณ์พิโมกข์ปราสาท มุงด้วยแผ่นกระเบื้องดินเผา.....	224
ภาพที่ 5.22	หลังคาของพระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท.....	224
ภาพที่ 5.23	การประดับตกแต่งเครื่องล่ำของด้วยการปิดทอง ส่วนหน้าบันมีการประดับกระจกสี..	225
ภาพที่ 5.24	หลังคาพระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท เป็นปูนปั้นลวดลาย.....	225
ภาพที่ 5.25	เครื่องปิดเครื่องมุงที่ปรับเปลี่ยนมาเป็นเครื่องกระเบื้อง.....	242
ภาพที่ 6.1	พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นกฎาคารถงมณฑปสร้างสมัยรัชกาลที่ 1.....	249
ภาพที่ 6.2	พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นกฎาคารถงมณฑปสร้างสมัยรัชกาลที่ 5.....	249
ภาพที่ 6.3	พระมณฑปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นกฎาคารถงมณฑปสร้างสมัยรัชกาลที่ 1....	250
ภาพที่ 6.4	พระวิหารยอด เป็นกฎาคารถงมณฑป สร้างสมัยรัชกาลที่ 3.....	251
ภาพที่ 6.5	มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนฯ เป็นกฎาคารถงมณฑป สร้างสมัยรัชกาลที่ 3.....	251
ภาพที่ 6.6	ปราสาทพระเทพบิดร เป็นกฎาคารถงปราสาท นับเป็นพระราชนิมิตในสมัยรัชกาลที่ 4..	251
ภาพที่ 6.7	พระมณฑป สร้างสมัยรัชกาลที่ 9 ผนังภายนอกประดับด้วยโมเสกสีทอง.....	252
ภาพที่ 6.8	การนำแสงเข้าสู่ภายในอาคารโดยการใช้กระจกสี(stained glass).....	252

สารบัญภาพลายเส้น

หน้า

ภาพลายเส้นที่ 2.1	ภาพลายเส้นบนแผ่นหินชนวน ภายในมณฑลปวัตศรีชุม จังหวัดสุโขทัย.....	7
ภาพลายเส้นที่ 2.2	ภาพสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมพระที่นั่งไพฑูริย์มหาปราสาท.....	8
ภาพลายเส้นที่ 2.3	ภาพสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมพระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท.....	9
ภาพลายเส้นที่ 2.4	ภาพสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมพระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาท.....	10
ภาพลายเส้นที่ 2.5	แผนผังพระราชวังโบราณ พระนครศรีอยุธยา.....	15
ภาพลายเส้นที่ 2.6	ลักษณะ และองค์ประกอบของยอดทรงมณฑป.....	17
ภาพลายเส้นที่ 2.7	ปราสาทตามแบบวัฒนธรรมของขอม.....	18
ภาพลายเส้นที่ 2.8	พระปราสาททองศิขร.....	19
ภาพลายเส้นที่ 2.9	พระปราสาทประธานวัดราชบูรณะ จ.อยุธยา.....	20
ภาพลายเส้นที่ 2.10	พระปราสาทวัดอรุณราชวราราม ทรงพระปราสาทแบบฝักข้าวโพด.....	21
ภาพลายเส้นที่ 2.11	ภาพลายเส้นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระปราสาท.....	22
ภาพลายเส้นที่ 3.1.1.1	แผนผังแสดงที่ตั้งของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง..	33
ภาพลายเส้นที่ 3.1.1.2	ผังพื้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีลักษณะเป็นจัตุรมุข.....	34
ภาพลายเส้นที่ 3.1.1.3	รูปด้านหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท.....	35
ภาพลายเส้นที่ 3.1.1.4	รูปด้านข้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท.....	36
ภาพลายเส้นที่ 3.1.1.5	แผนผังจุดรับน้ำหนักจากหลังคาของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท.....	42
ภาพลายเส้นที่ 3.1.2.1	ที่ตั้งของพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทในพระบรมมหาราชวัง.....	45
ภาพลายเส้นที่ 3.1.2.2	ผังพื้นพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท.....	46
ภาพลายเส้นที่ 3.1.2.3	รูปด้านหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท.....	48
ภาพลายเส้นที่ 3.1.2.4	รูปด้านข้างพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท.....	49
ภาพลายเส้นที่ 3.1.2.5	แสดงการจุดรับน้ำหนักจากหลังคาของพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท.....	51
ภาพลายเส้นที่ 3.1.2.6	รูปตัดแสดงโครงสร้างหลังคาพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท.....	52
ภาพลายเส้นที่ 3.1.3.1	แผนผังแสดงที่ตั้งของพระที่นั่งมหาราชปราสาทในพระบรมมหาราชวัง.....	54
ภาพลายเส้นที่ 3.1.3.2	แผนผังพระที่นั่งมหาราชปราสาทมีลักษณะเป็นจัตุรมุข.....	55
ภาพลายเส้นที่ 3.1.3.3	รูปด้านหน้าพระที่นั่งมหาราชปราสาทมีลักษณะเป็นกฎาคทรงมณฑป... ..	56
ภาพลายเส้นที่ 3.1.3.4	แผนผังแสดงการจุดรับน้ำหนักจากหลังคาของพระที่นั่งมหาราชปราสาท....	59
ภาพลายเส้นที่ 3.1.4.1	แผนผังแสดงที่ตั้งของพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท.....	61
ภาพลายเส้นที่ 3.1.4.2	ผังพื้นพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทเป็นแบบจัตุรมุข.....	62
ภาพลายเส้นที่ 3.1.4.3	รูปตั้งด้านหน้าพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท.....	63
ภาพลายเส้นที่ 3.1.4.4	จุดรับน้ำหนักจากหลังคาของพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท.....	65
ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.1	แผนผังพระที่นั่งจักรีในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว...	68
ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.2	แผนผังแสดงที่ตั้งของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง..	71
ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.3	ผังพื้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทชั้นที่ 1.....	74

ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.4	ผังพื้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทชั้นที่ 2.....	74
ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.5	ผังพื้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทชั้นที่ 3.....	75
ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.6	รูปตั้งด้านหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท.....	76
ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.7	รูปตั้งด้านข้างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท.....	77
ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.8	รูปตั้งด้านหลังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท.....	78
ภาพลายเส้นที่ 3.1.6.1	ที่ตั้งของพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง.....	85
ภาพลายเส้นที่ 3.1.6.2	ผังพื้นพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท.....	86
ภาพลายเส้นที่ 3.1.6.3	รูปด้านข้างพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท.....	87
ภาพลายเส้นที่ 3.1.6.4	จุดรับน้ำหนักจากหลังคาของพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท.....	88
ภาพลายเส้นที่ 3.1.7.1	แผนผังของพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์.....	90
ภาพลายเส้นที่ 3.1.7.2	รูปตั้งพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์.....	92
ภาพลายเส้นที่ 3.1.7.3	จุดรับน้ำหนักจากหลังคาของพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์.....	93
ภาพลายเส้นที่ 3.2.1.1	แผนผังพระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท เป็นแบบจัตุรมุข.....	95
ภาพลายเส้นที่ 3.2.1.2	รูปด้านหน้าพระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท.....	96
ภาพลายเส้นที่ 3.2.1.3	การรับน้ำหนักของโครงสร้างของพระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท.....	98
ภาพลายเส้นที่ 4.1.1.1	แผนผังแสดงที่ตั้งของพระมณฑป.....	107
ภาพลายเส้นที่ 4.1.1.2	ผังพื้นพระมณฑป.....	108
ภาพลายเส้นที่ 4.1.1.3	รูปตั้งพระมณฑป.....	111
ภาพลายเส้นที่ 4.1.1.4	แผนผังแสดงการจุดรับน้ำหนักจากหลังคา.....	113
ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.1	แผนผังของวัดแสดงที่ตั้งของโลหะปราสาท.....	117
ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.2	ผังพื้นโลหะปราสาทชั้นล่าง.....	120
ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.3	ผังพื้นโลหะปราสาทชั้น 2.....	121
ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.4	ผังพื้นโลหะปราสาทชั้น 3.....	121
ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.5	ผังพื้นโลหะปราสาทชั้นบนสุด.....	122
ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.6	รูปด้านของโลหะปราสาท.....	123
ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.7	รูปตัดโลหะปราสาท.....	125
ภาพลายเส้นที่ 4.2.1.1	แผนผังแสดงที่ตั้งของพระวิหารยอด.....	127
ภาพลายเส้นที่ 4.2.1.2	แผนผังพระวิหารยอดเป็นแบบจัตุรมุข.....	128
ภาพลายเส้นที่ 4.2.1.3	รูปตั้งพระวิหารยอด รูปแบบกฎาคทรงมงกุฏ.....	129
ภาพลายเส้นที่ 4.2.1.4	การรับน้ำหนักจากส่วนยอดและหลังคาของพระวิหารยอด.....	132
ภาพลายเส้นที่ 4.2.2.1	แผนผังแสดงที่ตั้งมณฑปพระไตรปิฎก.....	134
ภาพลายเส้นที่ 4.2.2.2	แผนผังมณฑปพระไตรปิฎก.....	134
ภาพลายเส้นที่ 4.2.2.3	รูปด้านมณฑปพระไตรปิฎก.....	135
ภาพลายเส้นที่ 4.2.2.4	แผนผังแสดงการรับน้ำหนักจากยอดของมณฑป.....	138

ภาพลายเส้นที่ 4.2.2.5	รูปตัดมณฑปพระไตรปิฎก.....	139
ภาพลายเส้นที่ 4.2.3.1	แผนผังพระมหามณฑป.....	141
ภาพลายเส้นที่ 4.2.3.2	รูปด้านพระมหามณฑป ด้านทางขึ้นจากบันไดนาค.....	142
ภาพลายเส้นที่ 4.2.3.3	แผนผังแสดงการรับน้ำหนักจากยอด.....	144
ภาพลายเส้นที่ 4.3.1.1	ผังแสดงที่ตั้งขององค์พระปรางค์ภายในวัด.....	146
ภาพลายเส้นที่ 4.3.1.2	แผนผังพระปรางค์วัดพิชัยญาติ.....	147
ภาพลายเส้นที่ 4.3.1.3	รูปตั้งด้านหน้าพระปรางค์.....	148
ภาพลายเส้นที่ 4.3.1.4	รูปตั้งด้านข้างพระปรางค์.....	149
ภาพลายเส้นที่ 4.3.1.5	แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของพระปรางค์.....	153
ภาพลายเส้นที่ 4.3.1.6	รูปตัดตามยาวแสดงโครงสร้างของพระปรางค์.....	154
ภาพลายเส้นที่ 4.3.2.1	แผนผังแสดงที่ตั้งของปราสาทพระเทพบิดร.....	157
ภาพลายเส้นที่ 4.3.2.2	ผังพื้นปราสาทพระเทพบิดร มีลักษณะเป็นจัตุรมุข.....	158
ภาพลายเส้นที่ 4.3.2.3	รูปตั้งด้านหน้าของปราสาทพระเทพบิดร.....	159
ภาพลายเส้นที่ 4.3.2.4	รูปตั้งด้านข้างของปราสาทพระเทพบิดร.....	160
ภาพลายเส้นที่ 4.3.2.5	การรับน้ำหนักของโครงสร้างของปราสาทพระเทพบิดร.....	164
ภาพลายเส้นที่ 4.3.3.1	แผนผังแสดงที่ตั้งของหอพระคันธารราษฎร์.....	167
ภาพลายเส้นที่ 4.3.3.2	แผนผังหอพระคันธารราษฎร์.....	168
ภาพลายเส้นที่ 4.3.3.3	แผนผังแสดงที่ตั้งของหอพระคันธารราษฎร์.....	169
ภาพลายเส้นที่ 4.3.3.4	การรับน้ำหนักของโครงสร้างของหอพระคันธารราษฎร์.....	172
ภาพลายเส้นที่ 4.3.4.1	แผนผังแสดงที่ตั้งพระปรางค์พุทธบาท วัดจักรวรรดิราชาวาส.....	174
ภาพลายเส้นที่ 4.3.4.2	ผังพื้นพระปรางค์พุทธบาท วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นแบบจัตุรมุข.....	175
ภาพลายเส้นที่ 4.3.4.3	รูปด้านหน้าปรางค์พระพุทธบาทวัดจักรวรรดิราชาวาส.....	177
ภาพลายเส้นที่ 4.3.4.4	แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของพระปรางค์.....	180
ภาพลายเส้นที่ 4.3.5.1	ผังแสดงที่ตั้งของหอพระจอม.....	183
ภาพลายเส้นที่ 4.3.5.2	แผนผังอาคารของหอพระจอมและหอพระไตรปิฎก เป็นแบบจัตุรมุข.....	184
ภาพลายเส้นที่ 4.3.5.3	รูปตั้งของหอพระจอมและหอพระไตรปิฎก มีอิทธิพลแบบเขมร.....	185
ภาพลายเส้นที่ 4.3.5.4	แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของหอพระจอม.....	188
ภาพลายเส้นที่ 4.4.1.1	แผนผังแสดงที่ตั้งของหอระฆัง.....	190
ภาพลายเส้นที่ 4.4.1.2	ผังพื้นหอระฆังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	191
ภาพลายเส้นที่ 4.4.1.3	รูปด้านหอระฆังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	192
ภาพลายเส้นที่ 4.4.1.4	แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของหอระฆัง.....	193
ภาพลายเส้นที่ 4.4.2.1	แผนผังแสดงที่ตั้งหอกลอง.....	195
ภาพลายเส้นที่ 4.4.2.2	แผนผังหอกลองวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	196
ภาพลายเส้นที่ 4.4.2.3	รูปด้านหอกลองวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	197

ภาพลายเส้นที่ 4.4.2.4 แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของหอกกลอง..... 198

ภาพลายเส้นที่ 6.1 ภาพลายเส้นบนแผ่นหินชนวน ภายในมณฑปวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย..... 248

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

สถาปัตยกรรมไทย นับเป็นเอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของชาติไทยที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาเป็นเวลานาน โดยสถาปัตยกรรมไทยยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงเหตุการณ์ของยุคสมัย ระเบียบแบบแผน ประเพณี และวัฒนธรรมของชาติไว้ด้วย¹ ซึ่งจะสะท้อนออกมาให้เห็นได้จากรูปแบบสถาปัตยกรรมในแต่ละยุคสมัยซึ่งจะมีพัฒนาการที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเพณีและวัฒนธรรม และอิทธิพลต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่องานสถาปัตยกรรมในแต่ละยุคสมัยนั้นๆ

ลักษณะของวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งที่ส่งผลต่อรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือมีการจัดระดับความสำคัญของอาคารต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานภาพของเจ้าของอาคาร หรือผู้ที่เข้าไปใช้อาคารนั้นๆ เช่น พระมหากษัตริย์ ขุนนาง คหบดี หรือประชาชนธรรมดา ดังนั้นอาคารทั้งหลายจึงจำเป็นต้องมีการแสดงออกถึง “ฐานานุศักดิ์”² เช่น อาคารที่สร้างถวายเป็นพุทธบูชาหรืออาคารที่สร้างถวายพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นอาคารที่มีฐานานุศักดิ์สูง ก็จะมีการแสดงออกถึงความสำคัญของอาคารนั้นๆ โดยการใช้รูปแบบของอาคารที่มีความงดงามอ่อนช้อย การใช้วัสดุที่มีความสวยงาม และคงทนถาวรมากกว่าอาคารของประชาชนธรรมดา อาคารที่มีฐานานุศักดิ์สูงจะมีการประดับประดาตกแต่งด้วยความประณีต โดยมีการประดับตกแต่งด้วยองค์ประกอบลวดลายที่เรียกว่า “เครื่องลายอง” หมายถึง เครื่องประดับที่ทำให้งดงาม สถาปัตยกรรมเครื่องลายองนี้จะไม่นำไปใช้กับประชาชนธรรมดา แต่จะใช้กับอาคารที่สร้างขึ้นเป็นที่ประทับของเทพเจ้า พระมหากษัตริย์ หรือ เพื่อเป็นอุเทสิกเจดีย์เท่านั้น³

ในงานสถาปัตยกรรมไทยอาคารที่แสดงถึงฐานานุศักดิ์สูงที่สุดคือ “กุฎาคาร” ซึ่งมีลักษณะของอาคารเน้นไปในทางตั้งและส่วนหลังคาเป็นหลัก เป็นอาคารที่แสดงความสำคัญของเจ้าของอาคาร หรือสิ่งที่ยึดหรือเก็บอยู่ภายใน ตัวอาคารจะเป็นอาคารเครื่องลายอง ประกอบรอยระกา มีการประดับประดาตกแต่งอย่างงดงาม โดยส่วนใหญ่กุฎาคารจะเป็นอาคารที่ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ เพราะถือว่าเป็นของสูงซึ่งอาคารส่วนใหญ่จะเป็นปราสาทราชมณเฑียร อยู่ในพระบรมมหาราชวัง และยังมีกุฎาคารบางส่วนที่อยู่ตามพระอารามต่างๆ ซึ่งอาคารเหล่านี้มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่หลากหลายเป็นที่น่าสนใจในการศึกษาอย่างยิ่ง

หากพิจารณาถึงคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมของกุฎาคาร ซึ่งเป็นอาคารที่มีฐานานุศักดิ์สูงมีความงดงามแสดงออกถึงวัฒนธรรมที่งดงามของประเทศไทย ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างไว้เป็นมรดกตกทอดมาจนทุกวันนี้ จึงเห็นถึงความสำคัญที่จะทำการศึกษาวิจัยในเรื่องกุฎาคารในงานสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งนับวันหลักฐานและข้อมูลที่จะทำการศึกษาก็จะเสื่อมโทรมลดน้อยทุกทีตามกาลเวลา ประกอบกับในปัจจุบันมีผู้ที่ทำการศึกษเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไม่มากนัก จึงมีความจำเป็นที่จะทำการศึกษาเพื่อไม่ให้ความรู้ต่างๆ ที่มีขาดช่วงไป

¹ นารถ โปธิประสาท, สถาปัตยกรรมในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2542), หน้า 1.

² ภิญโญ สุวรรณคีรี, ลายไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 53.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของภูฏาคารในประเทศไทย
2. ศึกษาถึงลักษณะการใช้งานของภูฏาคารในแต่ละประเภท
3. ศึกษาถึงลักษณะของแผนผังอาคาร รูปแบบทางสถาปัตยกรรม โครงสร้าง ตลอดจนองค์ประกอบต่างๆ ของภูฏาคารในสมัยรัตนโกสินทร์
4. ศึกษาถึงพัฒนาการของรูปแบบสถาปัตยกรรมของภูฏาคารในสมัยรัตนโกสินทร์

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาทางสถาปัตยกรรมของภูฏาคาร โดยทำการศึกษาเฉพาะอาคารที่ยังคงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงรูปแบบที่งดงามไว้
2. การศึกษาทางสถาปัตยกรรม เน้นศึกษาในเรื่อง
 - 2.1 แบบแผนของผังอาคาร
 - 2.2 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของภูฏาคาร ได้แก่
 - 2.2.1 ภูฏาคารทรงมณฑป
 - 2.2.2 ภูฏาคารทรงมงกุฎ
 - 2.2.3 ภูฏาคารทรงปราสาท
 - 2.2.4 ภูฏาคารทรงพระเกี้ยว
 - 2.3 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม คือ ฐานอาคาร, ซุ้มประตู, ซุ้มหน้าต่าง, หน้าบัน, บัวหัวเสา และเครื่องปิดเครื่องมุง เป็นต้น
 - 2.4 โครงสร้าง
3. ตัวอย่างของงานที่ทำการศึกษา เน้นเฉพาะ ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล
4. ตัวอย่างของงานที่ทำการศึกษาเป็นอาคารที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์
5. ตัวอย่างของงานที่ทำการศึกษา จะเน้นทำการศึกษาเฉพาะอาคารถาวรเป็นหลัก ที่มีการใช้งานเป็นหลัก

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นที่จะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับภูฏาคาร จากข้อมูลประเภทต่างๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์เปรียบเทียบสนับสนุนซึ่งกันและกัน ลักษณะของข้อมูลที่จะใช้ศึกษา แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ
 - 1.1 การศึกษาข้อมูลทางเอกสาร ข้อมูลที่ได้จะเป็นประเภทบทความ บันทึกรายงาน เอกสารที่เกี่ยวข้อง พงศาวดาร วารสารต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูฏาคาร เป็นต้น
 - 1.2 การศึกษาข้อมูลภาคสนาม เป็นข้อมูลทางกายภาพที่ได้จากสถานที่จริง โดยการถ่ายภาพ สักรวจรังวัด เพื่อทำเป็นแบบทางสถาปัตยกรรม เป็นต้น

- 1.3 การศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เป็นลักษณะของข้อมูลที่ไม่อาจจะศึกษาได้จากทางเอกสาร หรือ ภาคสนาม เพราะเป็นข้อมูลที่ได้จากความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ส่วนบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะตัว เช่น การสัมภาษณ์สถาปนิก ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านสถาปัตยกรรมไทย เป็นต้น
2. การจัดลำดับข้อมูล โดยการนำข้อมูลดิบเบื้องต้นทั้งหมด มาทำการแยกแยะ จัดกลุ่ม แบ่งประเภท ฯลฯ ตามประเภทของกฎการ เพื่อเป็นโครงร่างคร่าวๆ สำหรับนำไปใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป
3. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยทำการศึกษาประเมินผลจากข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวทั้งหมดด้วยการเปรียบเทียบ อ้างอิง อย่างเป็นเหตุเป็นผล ทั้งนี้โดยอาศัยความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนรูปแบบศิลปะทางสถาปัตยกรรมของกฎการที่ปรากฏเป็นเกณฑ์กำหนด
4. การสรุปผล โดยการนำผลความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลมาสรุปผลเพื่อจัดทำเป็นรายงานภาคเอกสารต่อไป

1.5 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1. ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมของกฎการได้
2. ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยสามารถใช้เป็นข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์กฎการที่มีอยู่ในปัจจุบัน ให้คงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าได้อย่างถูกต้อง
3. ใช้เป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาอ้างอิง เปรียบเทียบกับรูปแบบสถาปัตยกรรมกฎการประเภทเดียวกัน ในช่วงเวลาที่ร่วมสมัยเดียวกัน
4. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน และเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยขั้นต่อไปในอนาคต

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกฎอาคารในประเทศไทย

2.1 ความหมายของกฎอาคาร

กฎอาคารนับเป็นอาคารประเภทหนึ่งที่มีการก่อสร้างมาแต่โบราณ โดยการก่อสร้างอาคารชนิดต่างๆ ในสมัยโบราณนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีดำรัสไว้ในพระนิพนธ์พุทธประวัติ เล่ม 2 มีอาคาร 5 ประเภท ได้แก่¹

1. **วิหาร** หมายถึง อาคารที่สร้างโดยมีหลังคา 2 ปีก ลาดลงไป 2 ข้าง หรือ หลังคาที่มีสันหลังคาหรือออกไก่อาจเป็นหลังคาที่มียอดแหลมอย่างทรงพีระมิดก็ได้

หลังคา 2 ปีกนี้อาจเป็นหลังคาทรงจั่ว โดยมีหน้าจั่วหัวท้ายหลังคาก็ได้ หรือจะไม่มีหน้าจั่วแต่เป็นทรงปั้นหยา ก็ได้ หรือจะผสมกันทั้งทรงจั่วกับทรงปั้นหยาก็ได้ จะเป็นทรงพีระมิดก็ได้ ทรงพีระมิดคือทรงปั้นหยาที่ไม่มีอกไก่ แต่มียอดแหลมแทนก็จัดเป็นหลังคา 2 ปีกเช่นกัน

2. **อัทธโยค** หมายถึง อาคารที่มีหลังคาปีกเดียว ที่เรียกกันว่า หลังคาทรงเพิง ลักษณะเป็นหลังคามันเดียวลาดทางเดียวคลุมอาคารได้ทั้งหมด หรือจะกล่าวได้ว่า หลังคาทรงเพิงคือหลังคาที่ไม่มีอกไก่ ไม่มีสันหลังคาก็ได้

3. **ประสาท** มีลักษณะเป็นเรือนชั้น หมายถึง อาคารที่สร้างสูงมากกว่า 1 ชั้นขึ้นไปเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์หรือเทพเจ้า และกล่าวในบาลีว่ามีสูงถึง 7 ชั้น ทั้งนี้คงเป็นเพราะสมัยโบราณอาคารคงสร้างด้วยไม้ด้วยหินเป็นส่วนใหญ่ เทคนิคในการก่อสร้างมีขีดความสามารถจำกัด จึงสร้างได้อย่างสูงเพียง 7 ชั้น

4. **หัมมียะ** หมายถึง อาคารที่มีหลังคาแบน โบราณท่านให้คำจำกัดความว่า "หลังคามีลานพระจันทร์ส่องได้"²

5. **กฎอาคาร** ความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายถึง อาคารที่มีหลังคาทรงสูงมีหลายแบบคือทรงยอดมณฑป ยอดปราสาท ยอดมณฑป หรือ "เรือนยอด" คำว่า "เรือนยอด" นี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทานคำจำกัดความไว้ 2 ประการว่า³

- 1) ถือว่าเป็นของสูง
- 2) ทำยอดต่อจากหลังคาขึ้นไป

2.2 ความเป็นมาของกฎอาคารในประเทศไทย

กฎอาคารนับเป็นอาคารประเภทหนึ่งที่มีความเก่าแก่มีการก่อสร้างมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยมีที่มาจากประเทศอินเดีย สันนิษฐานว่าน่าจะมีต้นกำเนิดมาจากการเป็นศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์เป็นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวอินเดียโบราณ โดยการสร้างศาสนสถานในสมัยก่อนพุทธกาลผู้ที่ประกอบพิธีจะเป็นพราหมณ์

¹ สมภพ ภิรมย์, *กฎอาคาร* (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2513), หน้า 15.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

การสร้างศาสนสถานจึงสร้างให้มีลักษณะพิเศษงดงาม เหมาะสมกับการเป็นที่สถิตของเทพเจ้า รูปแบบของศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์หากพิจารณาจากลักษณะของหลังคาเป็นหลักสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทดังนี้⁴

1. **ศาสนสถานที่มีหลังคารูปโค้งสูง** นิยมสร้างในภาคตะวันตกของแหลมเดคาห์น อาคารมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลังคาซ้อนกันขึ้นไปเป็นแนวสูง มีรูปจำลองของอาคารประดับละซ้อนกันขึ้นไปตามแนวตั้ง ส่วนใหญ่จะสร้างเพื่อเป็นเทวาลัยสำหรับองค์พระวิษณุ ลักษณะของอาคารเช่นนี้เป็นต้นแบบของอาคารปรางค์ หรือปราสาทในอิทธิพลของขอมในเวลาต่อมา ซึ่งไทยรับอิทธิพลมาสร้างเป็นปรางค์แบบไทยอีกต่อหนึ่ง

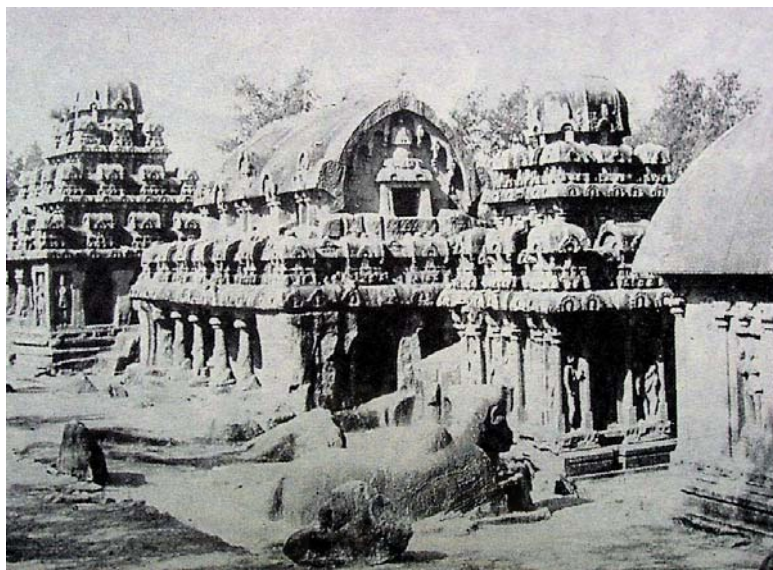
ภาพที่ 2.1 เทวสถานชันทริยมหาเทพ เมืองชชูราโฮ เป็นศาสนสถานที่มีรูปหลังคาโค้ง เป็นรูปแบบที่คลี่คลายมาเป็นปรางค์แบบขอม (ที่มา: หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์ศิลปะ ประเทศไกล้เคียง, หน้า 109.)

ภาพที่ 2.2 เทวสถานลิงคราช เมืองภูวนศวร ประเทศอินเดีย (ที่มา: หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์ศิลปะ ประเทศไกล้เคียง, หน้า 108.)

2. **ศาสนสถานที่มีหลังคาเป็นวงโค้ง** อาคารมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า บนสันหลังมีการประดับด้วยบราลี ต่อมาอาคารอาจมีชั้นเดียวหรือซ้อน 2 ชั้น รองรับรูปอาคารจำลอง แทรกระหว่างตัวอาคารกับหลังคา พบมากที่เขตทมิฬนาฑู

⁴ กรมศิลปากร, วิวัฒนาการพุทธสถานไทย (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, 2543), หน้า 33.

ภาพที่ 2.3 ระยะเวลา มามัลลปุรัม หรือมาลปุรัม ศิลปะอินเดียจัดเป็นศาสนสถานที่หลังคาเป็นวงโค้ง (ที่มา: หม่อมเจ้าสุภัทสวัสดิ์ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์ศิลปะ ประเทศใกล้เคียง, หน้า 98.

3. **ศาสนสถานที่มีหลังคาซ้อนเป็นชั้น** ส่วนใหญ่สร้างสำหรับเป็นเทวาลัยขององค์พระศิวะพบมากในอินเดียภาคใต้มักพบในเขตเมืองตันชวัวร์ (ตันชอร์) เช่น เทวสถานมามัลละปุรัม ซึ่งส่งอิทธิพลถึงศิลปะสมัยศรีวิชัย

ภาพที่ 2.4 เทวสถานริมฝั่งทะเลมามัลลปุรัม หรือมาลปุรัม ศิลปะอินเดีย จัดเป็นศาสนสถานที่หลังคาซ้อนเป็นชั้น (ที่มา: หม่อมเจ้าสุภัทสวัสดิ์ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศใกล้เคียง, หน้า 99.)

ภาพที่ 2.5 จันทิเชวู ศิลปะชวาภาคกลาง รับเอาอิทธิพลศาสนสถานของอินเดียที่หลังคาซ้อนเป็นชั้น (ที่มา: กรมศิลปากร, สถาปัตยกรรมไทย, หน้า 120.)

ความเป็นมาของกฎการ หรือ เรือนยอด ในประเทศไทยจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีของอาคารที่เหลืออยู่ จะเห็นได้ว่ากฎการจะเป็นอาคารที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันที่มีความสำคัญ และอยู่คู่กับสังคมไทย มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย พระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้กับประชาชน โดยมีการปกครองแบบพ่อปกครองลูกพระมหากษัตริย์มีความใกล้ชิดกับประชาชนเป็นอย่างยิ่ง โดยยังทรงสถานะเป็นมนุษย์ไม่ใช่สมมุติเทพ เมื่อถึงสมัยอยุธยา หลังจากที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทย เมื่อพุทธศักราช 1893 พระองค์ทรงมีพระราชอำนาจเหนืออาณาจักรขอมที่กว้างใหญ่ไพศาลทั้งหมด ซึ่งการปกครองของอาณาจักรขอมเป็นระบอบเทวราช หรือที่เรียกว่า “ไศเลนทร์” คำว่า ไศเลนทร์ มาจากคำว่า ไศล กับคำว่า อินทร์ หมายถึง ผู้เป็นใหญ่แห่งภูเขา หรือบนภูเขา⁵ ลัทธิพราหมณ์ในศาสนาฮินดูที่เดินทางมายังประเทศต่างๆ ในภูมิภาคนี้เป็นคนมาเผยแพร่ สันนิษฐานว่าเริ่มขึ้นในอาณาจักรศรีวิชัย และเข้าไปที่เกาะชวา แล้วส่งอิทธิพลมายังขอม ลัทธินี้ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวราช หรือเป็นสมมุติเทพไม่ใช่มนุษย์อย่างสถานะของพระมหากษัตริย์สมัยสุโขทัย ดังนั้นเมื่อพระเจ้าอู่ทองมีพระราชอำนาจเหนืออาณาจักรขอมทั้งหมด การที่จะรักษาพระราชอำนาจที่มีก็ต้องดำรงตำแหน่งองค์เทวราชด้วยพระองค์เอง และได้ทรงย้ายศูนย์กลางของอาณาจักรมาที่กรุงศรีอยุธยา

การจะสร้างที่ประทับสำหรับพระมหากษัตริย์ จึงได้สร้างตามแบบอย่างปราสาท หรือวิมาน ซึ่งเป็นที่ประทับของเทพเจ้า เพื่อเป็นการเชิดชูพระราชอำนาจ และแสดงให้เห็นพระบรมเดชานุภาพ ของพระมหากษัตริย์อีกทางหนึ่ง ทำให้ลักษณะของอาคารจึงมีความวิจิตรงดงาม มีการตกแต่งประดับประดาอย่างเต็มที่ และอาคารบางหลังจะมียอดแหลมต่อจากหลังคาอีกทีหนึ่ง โดยมีการใช้งานและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแตกต่างไปจากอาคารของสามัญชนทั่วไป และยังแฝงไปด้วยคติและสัญลักษณ์ซึ่งสื่อความหมายเกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นลักษณะของกฎการ หรือเรือนยอด ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ตัวอย่างของกฎการพอจะสามารถแบ่งตามยุคสมัย ได้ดังนี้

1. **กฎการสมัยกรุงสุโขทัย** สมัยสุโขทัยไม่พบหลักฐานของการสร้างกฎการอย่างชัดเจน มีเพียงแต่หลักฐาน จากภาพลายเส้นจารลงบนแผ่นหินชนวน ทำให้เป็นเพดานอุโมงค์ทางเดินภายในมณฑปวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย ทำให้สันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีการสร้างอาคารที่มีลักษณะเป็นกฎการมาตั้งแต่ในสมัยนั้น

ภาพลายเส้นที่ 2.1 ภาพลายเส้นบนแผ่นหินชนวน เพดานอุโมงค์ทางเดินภายในมณฑปวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย (ที่มา: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์, หน้า 26.)

⁵ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, ลักษณะไทย เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2539), หน้า 20.

2. กฎอาคารสมัยกรุงศรีอยุธยา

สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นราชธานีของไทย ยาวนานถึง 417 ปี ได้มีการสร้างกฎอาคารอยู่หลายหลัง ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะกฎอาคารที่สร้างโดยพระมหากษัตริย์ โดยได้มีการสร้างขึ้นใหม่ หรือมีการบูรณะจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว หรือมีการสร้างแทนที่ของเดิมที่ชำรุดเสียหายไป กฎอาคารในสมัยกรุงศรีอยุธยา จากหลักฐาน เอกสารทางวิชาการ พอจะสรุปรวบรวมจากสมัยของพระมหากษัตริย์ที่ทรงสร้าง ได้ดังนี้

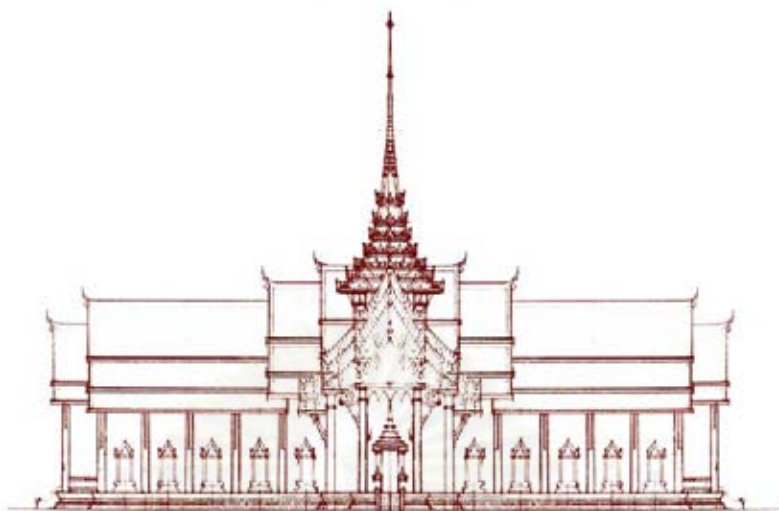
2.1 สมเด็จพระรามาธิบดี ที่ 1(พระเจ้าอู่ทอง) พระองค์ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานี โดยได้ทรงสร้างปราสาท 3 องค์ คือ

2.1.1 พระที่นั่งไพศุขย์มหาปราสาท เป็นกฎอาคารทรงปราสาท ยอดเดียว อาคารเป็นจัตุรมุข มุขยื่นยาวเสมอกันทั้ง 4 ด้าน

ภาพลายเส้นที่ 2.2 ภาพสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมพระที่นั่งไพศุขย์มหาปราสาท (ที่มา: สันนิษฐานโดยผู้เขียน)

2.1.2 พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท เป็นกฎอาคารทรงมณฑป ยอดเดียว มีมุขซ้อน 4 ชั้น เป็นมุขใหญ่ และมีมุขยาวออกมาจากมุขใหญ่ทางทิศเหนือและทิศใต้ ส่วนทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกก็มีมุขยาวยื่นออกมาเช่นเดียวกัน แต่สั้นกว่าด้านทิศเหนือและทิศใต้

ภาพลายเส้นที่ 2.3 ภาพสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมพระที่นั่งไพศยนต์มหาปราสาท
(ที่มา: สันนิษฐานโดยผู้เขียน)

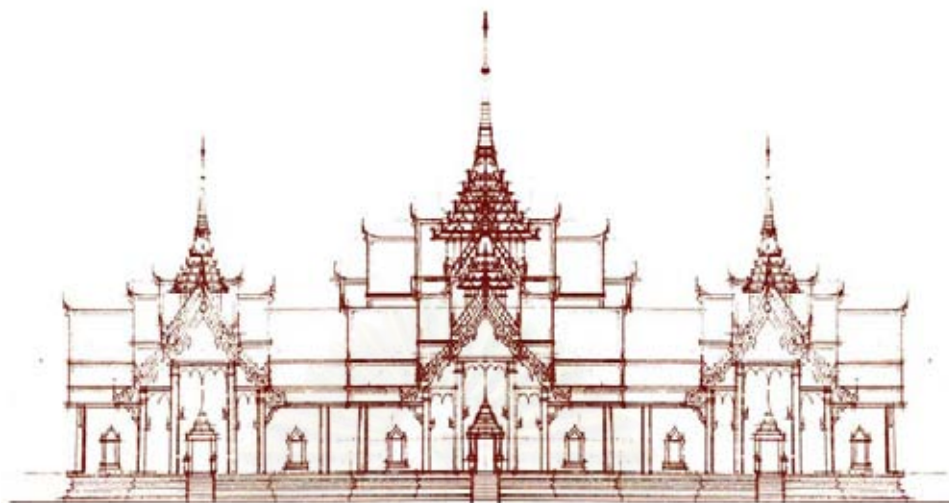
2.1.3 พระที่นั่งไอศวรรย์มหาปราสาท พระที่นั่งองค์นี้จากหลักฐานไม่ได้บรรยายถึงรูปแบบ หรือรายละเอียดทางสถาปัตยกรรม แต่สันนิษฐานว่า เป็นกุฎาคารเนื่องจาก เป็นมหาปราสาท น่าจะมีรูปแบบที่แตกต่างจากอาคารทั่วไป

2.2 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระมหากษัตริย์องค์ที่ 8 ของกรุงศรีอยุธยา แห่งราชวงศ์สุพรรณภูมิ สิ่งสำคัญในสมัยนี้ คือ ทรงถวายที่พระราชวังเดิมให้เป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์ดาญาณ แล้วย้ายบริเวณพระราชฐานมาสร้างใหม่ทางด้านทิศเหนือที่ติดแม่น้ำลพบุรีแทน มีการแบ่งเขตพื้นที่ออกเป็นสัดส่วน เช่นพระราชฐานชั้นในอันเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และข้าราชการบริวารฝ่ายใน ให้เป็นที่รโหฐาน มีประตูและกำแพงแบ่งเขตพระราชฐานชั้นใน และพระราชฐานชั้นนอก โดยมีกำแพงพระราชวังโอบล้อมพระราชฐานทั้งหมดไว้⁶ ในสมัยของพระองค์ทรงสร้างมหาปราสาท 2 องค์ คือ

2.2.1 พระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาท⁷ เป็นกุฎาคารทรงมณฑป 5 ยอด ลักษณะเป็นพระที่นั่งจัตุรมุข มุขยื่นยาวเสมอกันทั้ง 4 ด้าน โดยมุขทั้ง 4 ด้านนั้นออกมุขเป็นจัตุรมุขมียอดทรงมณฑปทุกมุข พื้นมุขทั้ง 4 ด้านต่ำลงเป็นท้องพระโรงสำหรับเสด็จออกว่าราชการ ตามฤดูทั้ง 3 ฤดู ในสามมุข ส่วนมุขด้านหลัง เป็นมุขสำหรับเสด็จออกว่าราชการฝ่ายใน

⁶ ศรีศักร วัลลิโภดม, ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (กรุงเทพฯ: อัสลาต์พริ้นเตอร์ส, 2533), หน้า 19.

⁷ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, "คำให้การของขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม," แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารทางโบราณคดี ปีที่ 3, เล่มที่ 2 (พฤษภาคม 2512): 20 -35.

ภาพลายเส้นที่ 2.4 ภาพสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมพระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาท
(ที่มา: สันนิษฐานโดยผู้เขียน)

2.2.2 พระที่นั่งสรรเพชญมหาปราสาท เป็นกุฎาคารทรงมณฑป มียอดนภศูล์เก้ายอด (โดยทั่วไปเป็นที่เข้าใจว่า ยอดนภศูล์นั้น จะปักอยู่บนยอดปราสาท แต่ถ้านำมาปักบนยอดพระที่นั่งทรงมณฑปนั้น นภศูล์จะต้องมีขนาดเล็กลงมาเพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของยอดมณฑป ที่เป็นเช่นนี้อาจเกิดจากความแม่นยำของค่าให้การฯ ซึ่งอาจเกิดจากความสับสนของผู้บันทึก หรืออาจเกิดจากความผิดพลาดในการแปลมาเป็นภาษาไทย ภายหลัง⁸) ลักษณะของพระที่นั่งองค์นี้ พระที่นั่งองค์นี้สร้างขึ้นเพื่อ “เป็นที่เสด็จออกทรงพระราชปราศรัยแก่แขกเมืองต่างประเทศถวายบังคม... ภายในพระที่นั่งเป็นที่เสด็จออกรับแขกเมืองบ้าง ออกขุนนางเมื่อวันราชาภิเษก”⁹ พระที่นั่งองค์นี้จึงไม่ได้เป็นที่ประทับสำหรับพระมหากษัตริย์ แต่ใช้สำหรับพระราชพิธีที่สำคัญ ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. 2277

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2542), หน้า 38.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

ภาพที่ 2.6 หุ่นจำลองพระที่นั่งวิหารสมเด็จ พระที่นั่งสรรเพชญมหาปราสาท พระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ (จากซ้ายไปขวา)
(ที่มา: ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา, หน้า 17.)

2.3 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์องค์ที่ 15 ของกรุงศรีอยุธยา แห่งราชวงศ์สุพรรณภูมิ

2.3.1 พระที่นั่งคชกรรมประเวศ เป็นภูฏาคารทรงมณฑป มีมุขซ้อน 4 ชั้น มีมุขยาว 2 ซ้าง ไม่มีฝา เป็นพระที่นั่งโถง 2 ชั้น ตั้งอยู่บนเชิงเนินเพนียดคล้องช้าง สำหรับพระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรการคล้องช้าง ที่ต้อนจากทางเหนือผ่านแม่น้ำลพบุรี และป่าสักมาเข้าเพนียด

ภาพที่ 2.7 หุ่นจำลองพระที่นั่งคชกรรมประเวศ
(ที่มา: ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา, หน้า 17.)

2.4 สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พระมหากษัตริย์องค์ที่ 24 ของกรุงศรีอยุธยา แห่งราชวงศ์ปราสาททอง

2.4.1 **พระวิหารสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง** เป็นกุฎาคารทรงปราสาท เป็นพระที่นั่งองค์สำคัญสำหรับพระนคร ใช้เป็นที่บูชาภิเษกพระมหากษัตริย์ ตัวอาคารมีลักษณะเป็นมุขโถงยาวออกมา มียอดปราสาทออกไปต่างหากจากองค์พระที่นั่ง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเชื่อว่าพระที่นั่งองค์นี้เป็นแบบอย่างของรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยมียอดปราสาทประดับด้วยพรมพักตร์ ตามอย่างศิลปะขอมโบราณ และคงเป็นพระที่นั่งองค์แรกที่ก่อผนังด้วยอิฐ¹⁰

2.4.2 **พระที่นั่งศรียศโสทรพิฆานบรรยงค์**¹¹ ต่อมาเปลี่ยนนามเป็น พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท เป็นกุฎาคารทรงมณฑป ลักษณะแผนผังอาคารเป็นพระที่นั่งตรีมุข คือ มีมุขยื่นต่อออกไป 3 ด้าน ได้แก่ ด้านหน้า และด้านข้างทั้งสองด้าน เป็นปราสาทโถง (ลักษณะของพระที่นั่งตรีมุขนั้นหากเทียบจากแผนผังอาคารซึ่งมีมุขยื่นออกไป 3 ด้าน แต่ในการต่อยอดจากหลังคา ในทางสถาปัตยกรรมนั้น ก็ยังคงต้องมีหน้าบันเป็นจั่วทั้ง 4 ด้านอยู่มีเช่นนั้นจะต่อยอดขึ้นไปจากหลังคาไม่ได้) ตั้งอยู่บนกำแพงวังชั้นในด้านหน้าพระราชวังทิศตะวันออก สูง 3 ชั้น สันนิษฐานว่าพระที่นั่งองค์นี้สร้างขึ้นสำหรับประทับทอดพระเนตรกระบวนแห่ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยชั้นล่างสำหรับข่าทูลละอองธุลีพระบาท ชั้นกลางสำหรับข่าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ชั้นบนสำหรับพระราชวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าและฝ่ายในเฝ้าดูกระบวนแห่ กลางจัตุรมุขตั้งพระแท่นประทับสำหรับทอดพระเนตรกระบวนแห่ การมหรสพ และยกทัพพยุหยาตรา โดยหน้าพระที่นั่งมีถนนใหญ่กว้าง 6 วา เรียกว่า ถนนหน้าจักรวรรดิ สนามเรียกว่า สนามหน้าจักรวรรดิ พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท นั้นเทียบได้กับพระที่นั่งสุทไธสวรรค์ในพระบรมมหาราชวังกรุงเทพฯ ที่ต่างกันคือพระที่นั่งจักรวรรดิฯ นั้นตั้งอยู่บนกำแพงชั้นใน และอยู่ด้านหน้า ส่วนพระที่นั่งสุทไธสวรรค์ตั้งอยู่บนกำแพงชั้นนอก และอยู่ด้านข้างพระบรมมหาราชวัง ปัจจุบันพระที่นั่งองค์นี้เหลือหลักฐานให้เห็นเพียงส่วนฐานของอาคารซึ่งทำจากอิฐและศิลาแลง ผนังของฐานประดับด้วยรูปครุฑพุดนาคปั้นนูนสูงด้วยปูน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2542), หน้า 39.

¹¹ พระยาโบราณราชธานินทร์, เรื่องกรุงเก่า ในประชุมพงศาวดาร, เล่มที่ 37, หน้า 54-55.

ภาพที่ 2.8 หุ่นจำลองพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท
(ที่มา: ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา, หน้า 21.)

2.4.3 พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพย์อาสน์ เป็นกฎาคารทรงมณฑป สร้างกลางสระน้ำที่
พระราชวังบางปะอิน

2.5 สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระมหากษัตริย์องค์ที่ 27 ของกรุงศรีอยุธยา แห่งราชวงศ์
ปราสาททอง

2.5.1 พระที่นั่งสุริยamarinทร์ ต่อมาเปลี่ยนนามเป็น พระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ ในสมัย
พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เนื่องจากต้องการให้คล้องต่อนามพระที่นั่งสรรเพชญมหาปราสาท เป็นกฎาคารทรงมณฑปห้า
ยอด โดยมีมุขโถงทางด้านทิศเหนือ พระที่นั่งองค์นี้อยู่ถัดจากพระที่นั่งพระที่นั่งสรรเพชญมหาปราสาท อยู่ติดริม
กำแพงด้านริมน้ำทางทิศเหนือ สร้างขึ้นเพื่อทอดพระเนตรข้ามกำแพงออกไปทางแม่น้ำลพบุรี ต่อมามีการบูรณะพระที่
นั่งองค์นี้ครั้งสำคัญในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเมื่อ พ.ศ. 2278 โดยโปรดเกล้าฯ ให้ “**ปรุเครื่องบน... ทำ 8 เดือน
จึงแล้ว ทรงพระกรุณาให้ปิดทอง**”¹² เครื่องบนดังกล่าวเป็นหลังคาโครงสร้างไม้ ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ
พ.ศ. 2303 โปรดเกล้าฯ ให้ “**รื้อพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ลงทำใหม่**” คงหมายถึงรื้อเครื่องบนลงทำใหม่ ในครั้งนี้
ใช้เวลา 10 เดือน จึงแล้วเสร็จ¹³

2.5.2 พระที่นั่งสุทไธสวรรย์มหาปราสาท เป็นกฎาคารทรงมณฑปยอดเดียวมีมุข
ชั้นสี่ชั้น

¹² พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ใน ประชุมพงศาวดาร, เล่มที่ 39 (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2512), หน้า 283.

¹³ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปอยุธยา (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2542), หน้า 37.

2.5.3 พระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญามหาปราสาท เป็นภูฏาคารทรงมณฑปยอดเดียวมีมุขซ้อนสี่ชั้นเช่นเดียวกับพระที่นั่งสุทไธสวรรย์มหาปราสาท

2.5.4 พระที่นั่งนครหลวงมหาปราสาท¹⁴ เป็นภูฏาคารทรงปราสาท และมียอดปราสาทเรียงรายหลายยอด เป็นพระที่นั่งใหญ่สร้างในบริเวณวังหลวง สำหรับประทับแรมพระมหากษัตริย์ที่พระราชวังเมืองลพบุรี

2.6 สมเด็จพระเพทราชา พระมหากษัตริย์องค์ที่ 28 ของกรุงศรีอยุธยา แห่งราชวงศ์ปราสาททอง

2.6.1 พระที่นั่งบรรยงก์รัตนาศน์ เป็นภูฏาคารทรงมณฑป สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2230 ลักษณะอาคารเป็นจัตุรมุขอยู่บนเกาะมีสระน้ำล้อมรอบ มีมุขใหญ่ทั้ง 4 ด้าน พระที่นั่งองค์นี้ตั้งอยู่ด้านหลังพระบรมมหาราชวังทางด้านทิศตะวันตก ในพงศาวดารกล่าวถึงพระที่นั่งองค์นี้ว่า¹⁵ “ได้ขุดสระเป็นคูอยู่ซ้ายขวาแล้วก่ออ่างแก้วและภูเขา มีท่อน้ำไหลลงในสระแล้ว และทำระหัดน้ำ ฝังก่อ ให้น้ำเดินเข้าไปผุดในอ่างแก้ว แล้วให้ทำพระที่นั่งทรงปืนที่ท้ายสระ เป็นที่เสด็จออก กลับเอาที่ทำายสนมเป็นที่ข้างหน้าและทำศาลาลูกขุนในซ้ายขวา โปรดให้ขุนนางเข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งทรงปืน และเข้าทางประตูมหาโกศราช” ต่อมาได้มีการบูรณะพระที่นั่งองค์นี้ครั้งสำคัญในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ในปี พ.ศ. 2278¹⁶

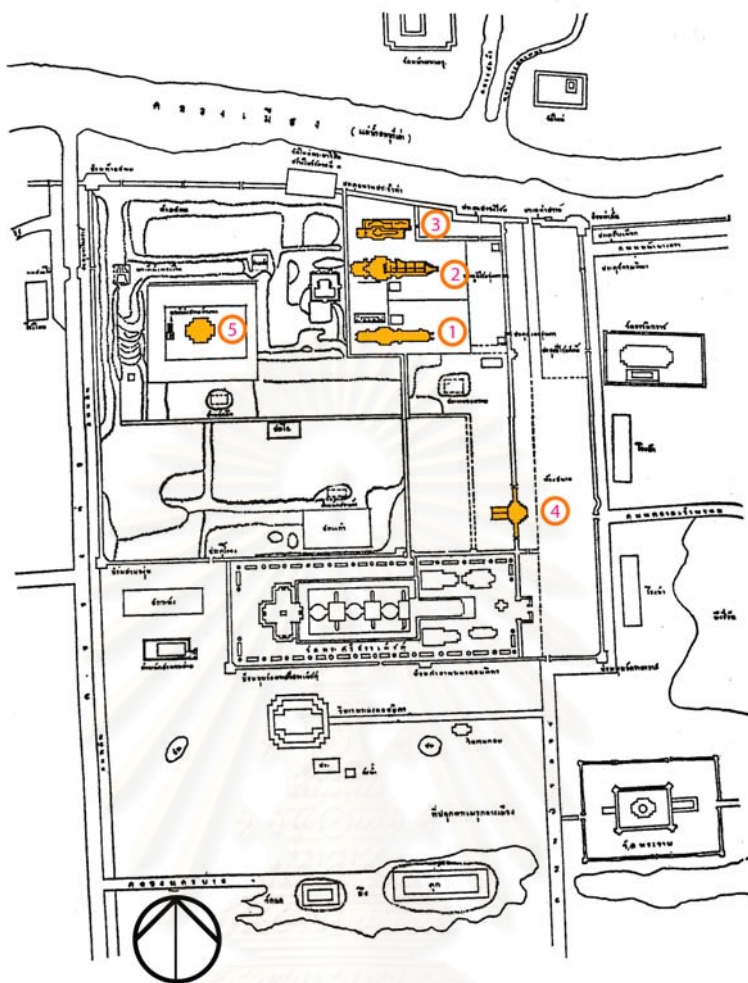

ภาพที่ 2.9 หุ่นจำลองพระที่นั่งบรรยงก์รัตนาศน์ ลักษณะเป็นภูฏาคารทรงมณฑปยอดเดียว แผนผังอาคารเป็นจัตุรมุข (ที่มา: ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา, หน้า 22.)

¹⁴ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, “คำให้การของขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม,” แฉลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารทางโบราณคดี ปีที่ 3, เล่มที่ 2 (พฤษภาคม 2512), หน้า 20 -35.

¹⁵ พระยาโบราณราชธานินทร์, เรื่องกรุงเก่า ในประชุมพงศาวดาร, เล่มที่ 37, หน้า 54-55.

¹⁶ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ในประชุมพงศาวดาร, เล่มที่ 39 (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2512), หน้า 225.

1

พระที่นั่งวิหารสมเด็จ

2

พระที่นั่งสรรเพชญมหาปราสาท

3

พระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์

4

พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท

5

พระที่นั่งบรรยงก์รัตนาสน์

ภาพลายเส้นที่ 2.5 แผนผังพระราชวังโบราณ พระนครศรีอยุธยา

3. กฎาการสมัยกรุงธนบุรี

ในสมัยนี้เป็นช่วงเวลาที่ยากลำบาก มีระยะเวลาเพียง 15 ปี เท่านั้น (พ.ศ. 2310 – พ.ศ. 2325) เป็นสมัยที่บ้านเมืองอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลง มีการเปลี่ยนราชธานีแห่งใหม่จากกรุงศรีอยุธยา มาเป็นกรุงธนบุรี และยังคงอยู่ในช่วงที่มีศึกสงครามรอบด้าน ฉะนั้นพระมหากษัตริย์จึงจำเป็นต้องมีพระราชกรณียกิจที่จะต้องดูแลบ้านเมืองให้เข้มแข็ง และเป็นปึกแผ่น ประกอบกับมีศึกสงครามบ่อยครั้ง การที่สร้างพระนครให้เป็นเหมือนอย่างสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงเป็นไปได้ยาก ทำให้ไม่มีการสร้างกฎาการอย่างเช่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา

4. กฎาการสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

เมื่อ พ.ศ. 2325 หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานี แทนกรุงธนบุรีแล้ว พระองค์ได้โปรดให้สร้างพระบรมมหาราชวังในบริเวณฝั่งตรงข้ามกับที่ตั้งของกรุงธนบุรีซึ่งเดิมเป็นที่อยู่ของชุมชนชาวจีน และโปรดฯ ให้อพยพชุมชนชาวจีน ไปอยู่บริเวณลำเพ็ญ หรือเยาวราชในปัจจุบัน โดยยังคงธรรมเนียมการสร้างพระมหาปราสาทต่าง ๆ เหมือนเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาที่พระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนสมมุติเทพเป็นการแสดงถึงพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์

2.3 รูปแบบของกฎาการ

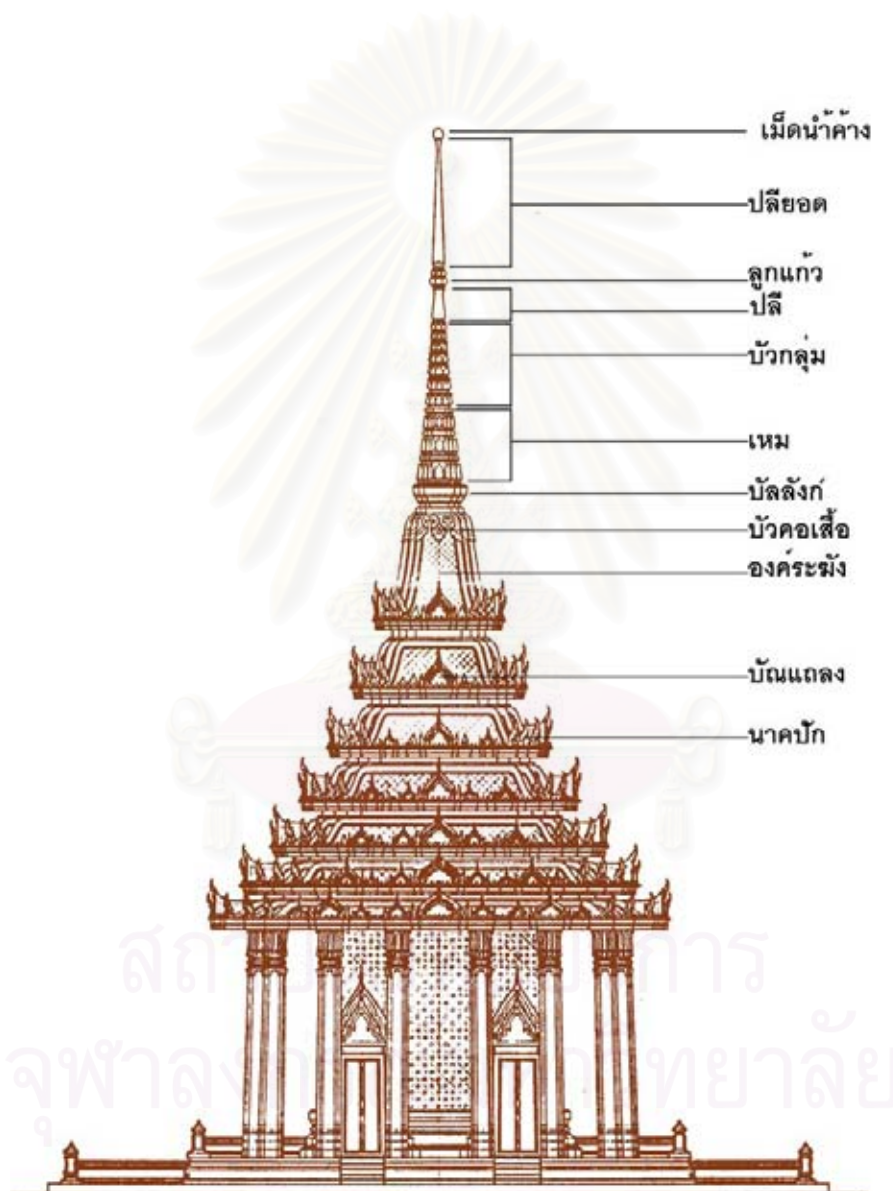
อาคารเหล่านี้ยังคงลักษณะวิจิตรงดงาม มียอดแหลม ซึ่งเป็นลักษณะของกฎาการที่จะทำการศึกษา โดยอาจแบ่งประเภทของการใช้งานของกฎาการในสมัยนี้ได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรกคือกฎาการในสถาบันพระมหากษัตริย์ หมายถึงกฎาการที่มีการสร้างขึ้นสำหรับสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกประเภทหนึ่งคือกฎาการในสถาบันศาสนา หมายถึงกฎาการที่มีการสร้างขึ้นสำหรับใช้งานในสถาบันศาสนา นอกเหนือจากการแบ่งประเภทของกฎาการจากการใช้งานแล้ว ยังสามารถที่จะแบ่งประเภทของกฎาการจากรูปแบบของสถาปัตยกรรม ได้อีกด้วย

2.3.1 กฎาการทรงมณฑป

กฎาการทรงมณฑป นับเป็นกฎาการที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทย ลักษณะของอาคารจะเป็นอาคารที่มียอดของมณฑปต่อจากหลังคา โดยยอดของอาคารจะทำการซ้อนชั้นหลังคาซ้อนกันขึ้นไป ด้านล่างจะมีขนาดใหญ่กว่าด้านบน ทั่วไปจะซ้อนชั้นหลังคา 5 หรือ 7 ชั้น พระที่นั่งองค์ที่มีการซ้อนชั้นหลังคา 5 ชั้นจะเรียกว่า “ปราสาท” ส่วนพระที่นั่งองค์ที่ซ้อนหลังคาถึง 7 ชั้น จะเรียกว่า “มหาปราสาท” ชั้นบนสุดของการซ้อนหลังคาจะเป็นองค์ระฆัง รองรับฐานที่เรียกว่าบัลลังก์ โดยในแต่ละชั้นหลังคา จะประกอบไปด้วยบันแถลงเป็นสัญลักษณ์แทนชั้นหน้าต่างของอาคารที่ซ้อนกันขึ้นไป บริเวณมุมแต่ละชั้นของยอดจะมีการย่อมุมและประดับด้วยนาคปัก กรณีที่เป็นพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังนาคปักจะทำเป็นนาคสามเศียร ในส่วนของยอดจะมีลักษณะเพรียวเรียวแหลมขึ้นไปประกอบด้วยหม 3 ชั้นบัวกลุ่ม 5 หรือ 7 ชั้น ปลี ลูกแก้ว และปลียอด ยอดบนสุดจะเรียกว่า เม็ดน้ำค้าง อาจประดับด้วยฉัตร หรือพุ่มข้าวบิณฑ์ ในแต่ละส่วนของเครื่องยอดอาคารนั้นมีความหมายเฉพาะตัว คือ ส่วนที่เป็นหลังคาซ้อนชั้นกันขึ้นไปแทนเขาพระสุเมรุ หมายถึงสวรรค์ชั้นต่างๆ ตามคติของไตรภูมิ ส่วนที่เป็นองค์ระฆังแทนพระศูภที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เหนือขึ้นไปเป็นบัลลังก์สัญลักษณ์แทนองค์พระศาสดา¹⁷ ส่วนชั้นหมเป็นสัญลักษณ์แทนการเห็นความจริงในชั้นภูมิทั้งสาม ส่วนชั้นบัวกลุ่มแทนสภาพของจิตที่ปฏิบัติให้หลุดพ้น ปลีแทนความสงบสุข หรือฉนวนชั้นต้น ลูกแก้วคือปัญญาหรือมรรคแห่งการหลุดพ้น เม็ดน้ำค้าง

¹⁷ ม.จ.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2537), หน้า 19.

หมายถึงสุญตาหรือการหลุดพ้น¹⁸ ลักษณะที่ได้กล่าวมานี้เป็นการจำลองเอาระบบคติจักรวาล หรือไตรภูมิมาไว้บนส่วนยอดของอาคาร แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของคติความเชื่อระหว่างศาสนาพุทธและพราหมณ์ โดยภายใต้รูปจำลองที่เป็นระบบสัญลักษณ์ดังกล่าวนี้ ภายในอาคารมักจะมีการตั้งพระแท่นราชบัลลังก์เหนือขึ้นไปทางขึ้นด้วยนภฏกลมหาเศวตรฉัตรที่ใช้เฉพาะกับองค์พระมหากษัตริย์ พระแท่นราชบัลลังก์ดังกล่าวมักทำฐานเป็นชั้นๆ แทนความหมายถึงเขาพระสุเมรุ แต่ละชั้นประดับด้วยรูปสัตว์หิมพานต์ เช่น ครุฑ สิงห์ เป็นต้น ส่วนฐานชั้นบนเหนือขึ้นไปจะประดับเป็นรูปเทวดาแสดงให้เห็นภพภูมิที่สูงกว่า ส่วนความหมายของนภฏกลมหาเศวตรฉัตร คือ พระมหากษัตริย์ทรงพระบรมมหาราชวัง 8 ทิศ

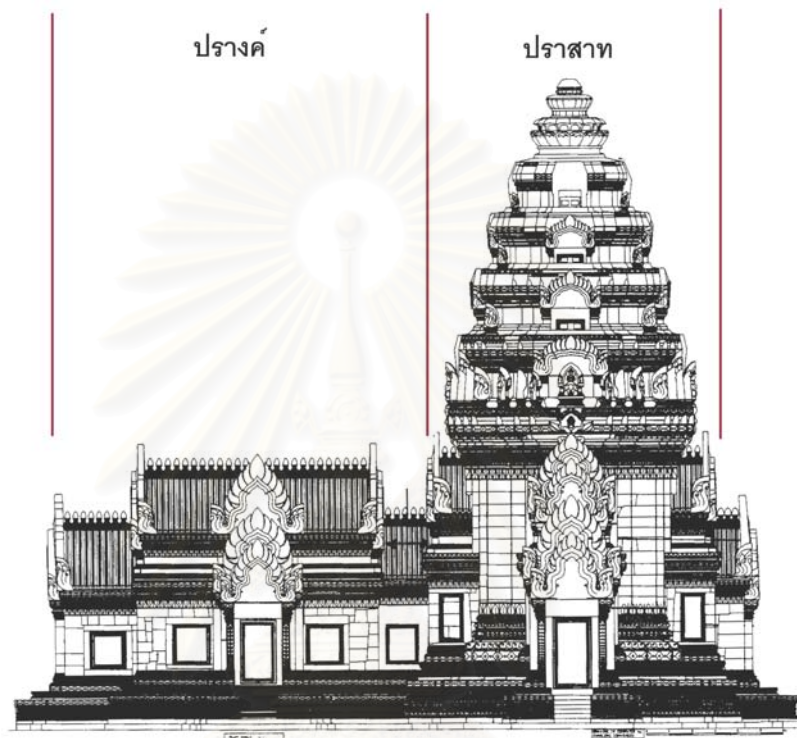

ภาพลายเส้นที่ 2.6 ลักษณะ และองค์ประกอบของยอดทรงมณฑป
(ที่มา: กรมศิลปากร, ศิลปากร (พฤษภาคม 2540): 22.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

2.3.2 กฎาการทรงปราสาท

กฎาการทรงปราสาทหมายถึงอาคารที่มียอดปราสาทต่อจากหลังคาขึ้นไป คำเรียก "ปราสาท" มาจากคำว่า "ปราศณ" หมายถึง ซาลา หรือ ทางเดินเข้า ตามความหมายเดิมของขอมหมายถึง ระยะทางนับตั้งแต่ซุ้มประตูทางเข้า (โคปุระ) จนถึงองค์ปราสาท ต่อมาคำนี้ถูกเรียกใช้ผิดในวัฒนธรรมไทย โดยนำไปเรียกตัวปราสาทประธานแทน

ภาพลายเส้นที่ 2.7 ปราสาทปราสาทตามแบบวัฒนธรรมของขอม
(ที่มา: กรมศิลปากร, สถาปัตยกรรมไทย, หน้า 132.)

พระปราสาทหรือปราสาทปราสาทเดิมเป็นสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบลักษณะเฉพาะของขอมโดยถือเอาคติเขาพระสุเมรุ ซึ่งแทนความหมายเป็นศูนย์กลางของจักรวาล

ระบบจักรวาลในความเชื่อทางพุทธศาสนาจะมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง มีพระอินทร์ประทับเป็นใหญ่อยู่ในชั้นดาวดึงส์ ล้อมรอบด้วยเขาสัตตบริภัณฑ์ทั้ง 7 แต่ละชั้นมีทะเลสีทันดรคั่นอยู่ นอกออกไปเป็นมหาสมุทรใหญ่ มีทิวป ทั้ง 4 ทิวป ประจำอยู่ทั้ง 4 ทิศโดยทิศใต้เป็นที่อยู่ของมนุษย์เรียกว่า "ชมพูทวีป" จะเห็นได้ว่าโครงสร้างของการจัดภูมิจักรวาลของศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธมีความคล้ายคลึงกันมาก ดังนั้นรูปแบบและแผนผังของปราสาทปราสาทจึงถูกนำมาใช้กับแนวความคิดในเรื่องศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนา ในฐานะหลักประธานของวัด

ทรงของพระปรางค์

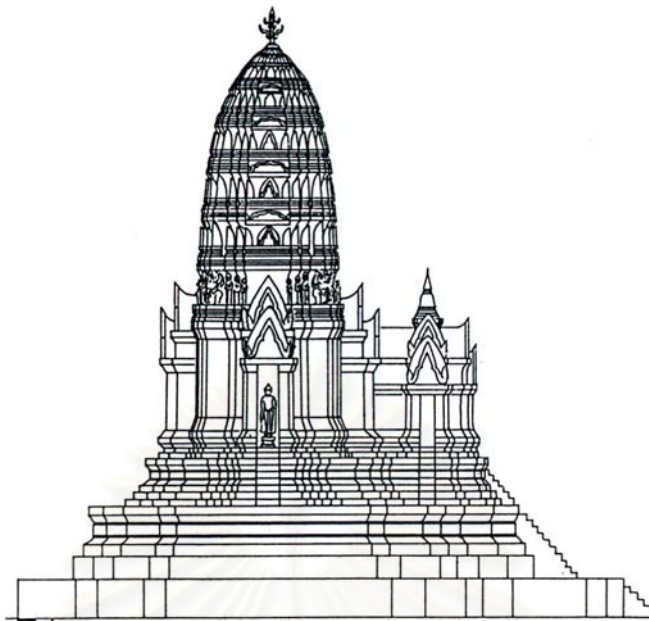
1. **ทรงศิขร** เป็นรูปทรงของพระปรางค์ที่มีรูปทรงลักษณะตามแบบแผนเดิมของขอมที่เน้นให้เป็นไปตามระบบคติจักรวาล ซึ่งมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง เหตุนี้รูปทรงของพระปรางค์จึงมีลักษณะดูหนักแน่น มั่นคง เหมือนขุนเขาอันเป็นที่มาของทรงศิขร และลักษณะของยอดพระปรางค์ก็ยิ่งแสดงรายละเอียดเรื่องลำดับชั้นของสวรรค์ อันเป็นที่อยู่ของเทวดาซึ่งประจำตามลำดับชั้น ทิศ และฐานานุศักดิ์อย่างชัดเจนที่สุด ลักษณะของพระปรางค์ทรงศิขรจะเน้นที่ส่วนยอดเป็นสำคัญ ซึ่งมีขนาดใหญ่จะมีรายละเอียดมากเมื่อเทียบกับส่วนอื่น ๆ

ภาพลายเส้นที่ 2.8 ภาพลายเส้นพระปรางค์ทรงศิขร
(ที่มา : สมคิด จิระทัศนกุล, วัดพุทธศาสนสถานปัตยกรรม
ไทย, หน้า 46.)

ภาพที่ 2.10 ปราสาทหินพิมายมีรูปแบบเป็นทรงศิขร

2. **ทรงงานิยม** เป็นรูปทรงของพระปรางค์ที่มีรูปทรงลักษณะคล้ายางช้างชนิดหนึ่งเรียกว่า “งาเนียม” โดยส่วนยอดจะมีลักษณะที่ใหญ่และสั้น ส่วยปลายจะโค้งและค่อนข้างเรียวแหลม พระปรางค์ทรงงานิยมเป็นรูปแบบที่มีพัฒนาการมาจากทรงศิขร ถือเป็นรูปแบบที่ช่างไทยคิดค้นขึ้น รูปแบบของพระปรางค์จะให้ความสำคัญกับภาพรวมมากกว่ารายละเอียด โดยจะเน้นให้มีความสูงดูเด่นเป็นสง่า มีการเสริมขั้นฐาน และยังปรับส่วนเรือนธาตุและส่วนยอดให้บางและเพรียวลง และลดการประดับตกแต่งลวดลายส่วนยอดลง

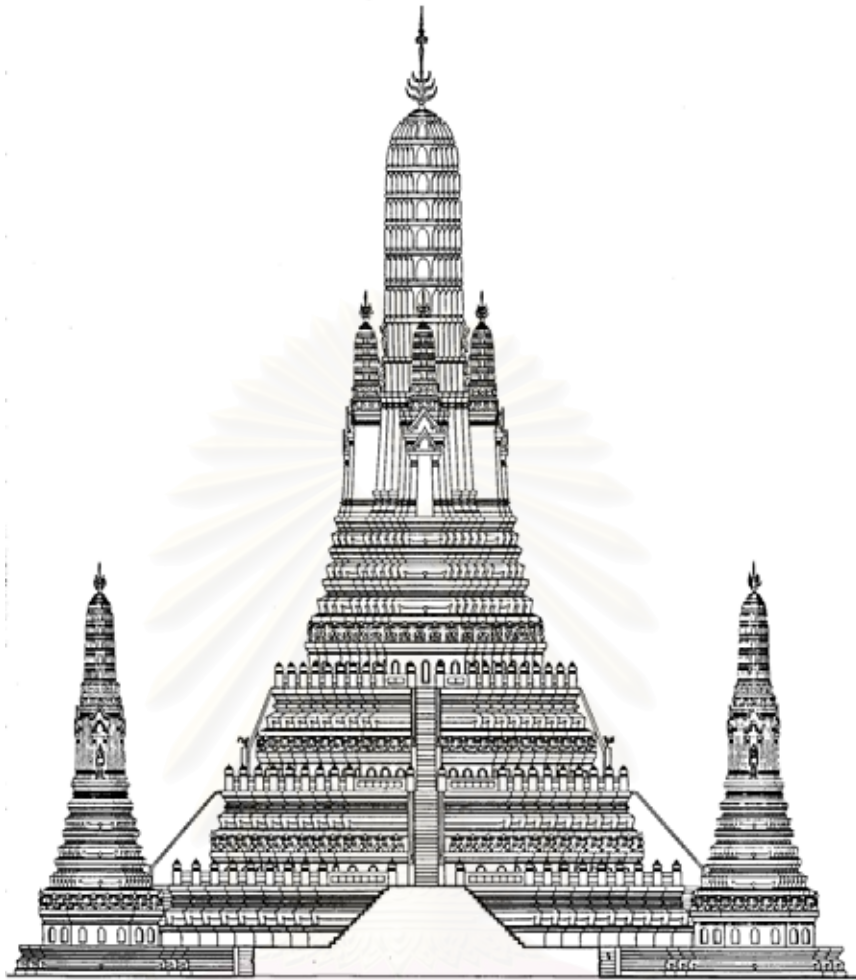

ภาพลายเส้นที่ 2.9 ภาพลายเส้นพระปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ จ.อยุธยา
(ที่มา: สันติ เล็กสุขุม, เจดีย์ร้อย "ทรงปราสาทยอด" วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, หน้า 120.)

3. **ทรงฝักข้าวโพด** เป็นรูปทรงของพระปรางค์ที่มีรูปทรงลักษณะผอมบางและตรงยาวคล้ายฝักข้าวโพด การออกแบบพระปรางค์ในลักษณะนี้เน้นรูปทรงในทางตั้งเป็นหลัก โดยส่วนยอดจะมีลักษณะเรียวเล็กลง แล้วรวบรวมเป็นเส้นโค้งที่ปลาย รูปแบบของพระปรางค์ทรงฝักข้าวโพดถือเป็นลักษณะเฉพาะตัวของสมัยรัตนโกสินทร์

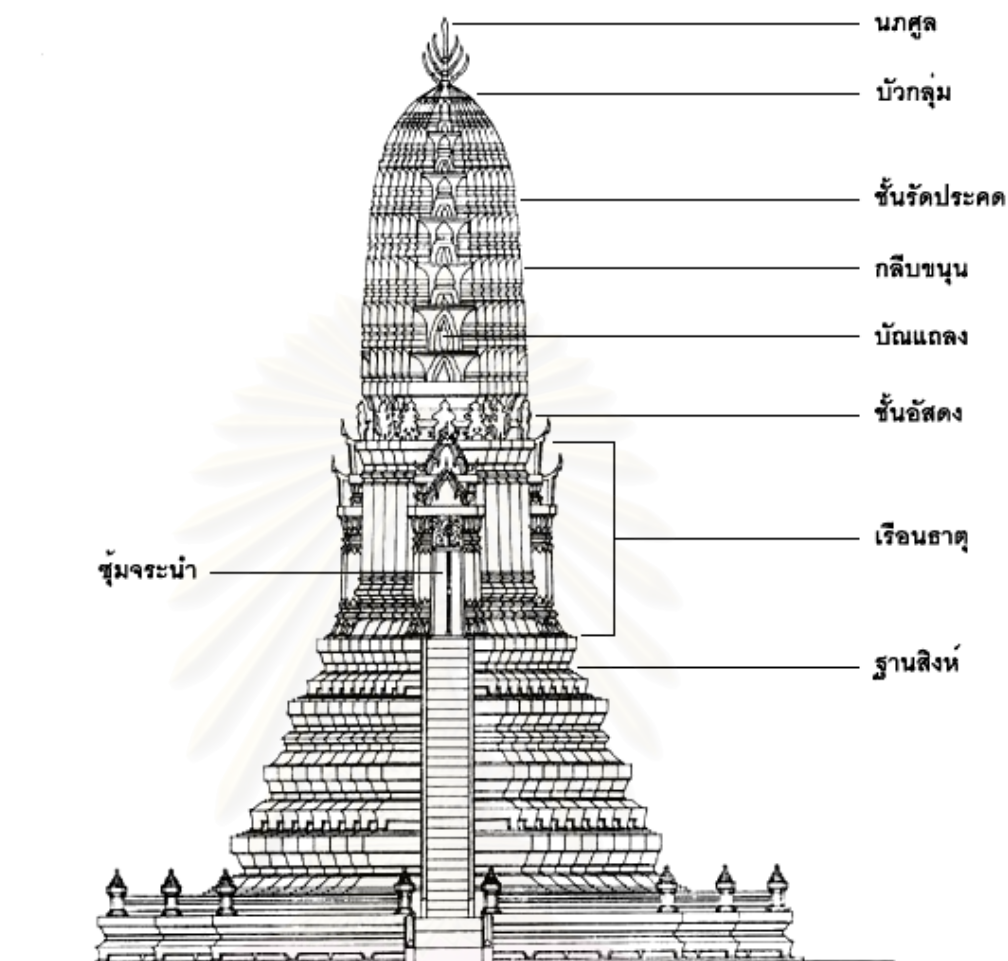
ภาพที่ 2.11 พระอักษยามหาเจดีย์มีทรงปรางค์เป็นแบบฝักข้าวโพด
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 273.)

ภาพลายเส้นที่ 2.10 ภาพลายเส้นพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ทรงพระปรางค์เป็นแบบฝักข้าวโพด
(ที่มา: สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, น้ำ บ่อเกิดวัฒนธรรมไทย, หน้า 120.)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระปรางค์

ภาพลายเส้นที่ 2.11 ภาพลายเส้นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระปรางค์
(ที่มา: ผู้เขียน)

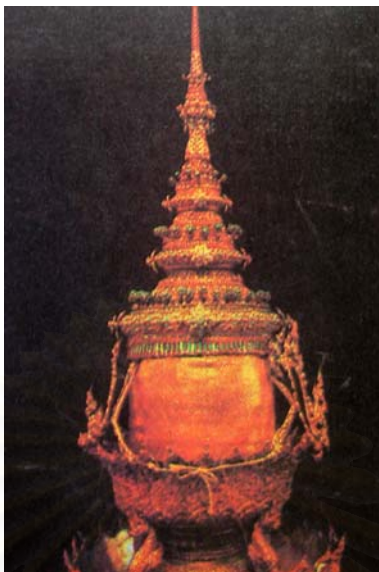
1. **นภศูล** หมายถึง องค์ประกอบตกแต่งส่วนยอดปลายสุดของพระปรางค์ ที่ทำด้วยโลหะหล่อเป็นแท่งมีลักษณะคล้ายหลาวที่ขึ้นสู่ท้องฟ้า ส่วนล่างฐาน ล้ำหรือส่วนแกนกลางของนภศูล
2. **บัวกลุ่ม** หมายถึง องค์ประกอบที่เป็นส่วนยอดสุดของพระปรางค์ นิยมทำเป็นรูปกลีบบัวแย้ม ตั้งรับ "นภศูล" บางตำราเรียก "จอมโมฬี" ซึ่งแปลว่า ยอดสูงสุด
3. **ชั้นรัตประคต** หมายถึง ชื่อเรียกชั้นของพระปรางค์ที่มีลักษณะโค้งเว้าตรงส่วนที่เป็นบัวเชิงบาตร ซึ่งคล้ายกับเอวพระภิกษุที่คอดเข้าอันเนื่องมาจากการนุ่งสบงที่รัดด้วยสายรัดประคตจึงเรียกว่า "ชั้นรัตประคต"
4. **กลีบขนุน** หมายถึง องค์ประกอบตกแต่งที่ประดับเหนือ "ชั้นรัตประคต" ตรงตำแหน่งยอดมุมของแต่ละชั้น ซึ่งนั้นมาเรียกกันในประเทศไทย มีที่มาจากนาคปัก และนาคมุมของปรางค์ขอม
5. **บันแถลง** หมายถึง องค์ประกอบตกแต่งที่ทำเป็นหน้าจั่วอาคารขนาดเล็ก ประดับอยู่กึ่งกลางในแต่ละชั้นรัตประคต ในงานสถาปัตยกรรมไทยไม่นิยมประดับตกแต่งลวดลายเหมือนกับสถาปัตยกรรมขอม บันแถลงสื่อความหมายถึงเทพวิมานตามคติจักรวาล

6. **ชั้นอัสดง** หมายถึง ชื่อของชั้นเรือนยอดของพระปราสาทที่อยู่เหนือเรือนธาตุนิยมทำเป็นบัวเชิงบาตร เพื่อให้เกิดส่วนว่าใช้ประดับรูปประติมากรรมต่าง ๆ เช่น เทวดา ครุฑ ยักษ์ เป็นต้น
7. **เรือนธาตุ** หมายถึง องค์ประกอบส่วนที่เป็นตัวเรือนประธานของพระปราสาทนิยมประดิษฐานพระพุทธรูป หรือพระสถูปจำลองที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เรือนธาตุนี้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ครรกธาตุ”
8. **ซุ้มจรนำ** หมายถึง ชื่อเรียกซุ้มที่ทำเป็นซุ้มต้นประกอบกับส่วนเรือนธาตุ นิยมทำทั้ง 4 ด้านของพระปราสาท เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ซุ้มทิศ”
9. **ชุดฐานสิงห์** หมายถึง ชื่อเรียกฐานสิงห์ที่ทำเป็นชุดซ้อนกัน 3 ชั้นอยู่เหนือฐานปัทม์ เพื่อรองรับส่วนเรือนธาตุ เปรียบได้กับ “มัลลิกา” ของพระเจดีย์
10. **ฐานปัทม์** หมายถึง องค์ประกอบที่ถือว่าเป็นส่วนฐานของอาคาร มักทำเป็นฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมรูปบัวคว่ำบัวหงาย
11. **ฐานเขียง** หมายถึง องค์ประกอบของโครงสร้างเรือนส่วนที่เป็นฐานชั้นล่างสุด ที่ทำเป็นฐานสี่เหลี่ยม หน้ากระดานไม่มีการตกแต่งลวดลาย ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกันขึ้นไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.3.3 กฎาการทรงมงกุฏ

ภาพที่ 2.12 พระมหาพิชัยมงกุฏ

มงกุฏ ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. 2525 หมายถึง “เครื่องสวมพระเศียรโดยเฉพาะพระเจ้าแผ่นดิน มียอดสูง”

นอกจากนี้ความหมายและรูปลักษณะของมงกุฏ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัติวงศ์ ทรงให้ความเห็นไว้ว่า มงกุฏ เป็นเครื่องประดับผม จะเป็นอะไรก็ได้ ก่อนหน้านี้นี้เป็นผ้าโพก เป็นดอกไม้สด เช่น ในพระสูตรอันหนึ่ง ซึ่งมาในพระบาลี กล่าวถึงพระเจ้าปัสเสนทิเสด็จจะจากพระนครไป ตรัสสั่งให้มหาเสนาบดีอยู่รักษาการแทนพระองค์ ประทานเครื่องราชกกุธภัณฑ์มีมงกุฏกับพระแสงดาบไว้เป็นสำคัญ มงกุฏนั้นเป็นผ้าโพกขาวทองผืนเดียวเท่านั้นเองในคัมภีร์ต่างๆ กล่าวว่าเทวดานั้นตกแต่งล้วนแล้วด้วยดอกไม้สด หากดอกไม้ของเทวดาองค์ใดเหี่ยว ก็จะเป็นนิมิตให้เห็นว่าเทวดาองค์นั้นสิ้นอายุ จะต้องจตุตตามคติของเมืองสวรรค์

การใช้ดอกไม้สดในความเป็นจริงนั้นหากเจอแดด หรืออากาศร้อนจะทำให้ดอกไม้เหี่ยวได้ ทำให้ไม่สามารถคงอยู่ได้ตลอดทั้งวัน จึงมีการคิดทำดอกไม้เงินทองขึ้น แทนดอกไม้สด ในช่วงแรกยังใช้ไปด้วยกัน ต่อมาการใช้ดอกไม้สดจึงได้เลิกใช้ไป คงเหลือเฉพาะการใช้ดอกไม้เงินทองซึ่งภายหลังมีการเอาอัญมณีต่างๆ มาประดับเพิ่มเติมเข้าไปอีก

รูปทรงของมงกุฏในช่วงแรกจะเป็นผ้าโพกกับดอกไม้ทองทั้งสิ้น ต่อมาการใช้ผ้าโพกนั้นคงมีความลำบาก จึงมีการเปลี่ยนแปลงโดยทำเป็นหมวกประดับดอกไม้ทองแทน เป็นแบบใช้ครอบศีรษะแทน

ภาพที่ 2.13 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหาพิชัยมงกุฏ

(ที่มา: พิศมัย พงศ์พิพร, ภาพมุกกว้างของกรุงเทพมหานคร สมัยรัชกาลที่ 4 การค้นพบใหม่, หน้า 50.)

การสร้างกุฎาคารทรงมงกุฏเป็นรูปแบบที่ไม่เคยมีการก่อสร้างอาคารประเภทนี้มาก่อนตั้งแต่สมัยโบราณโดยเริ่มมีการสร้างครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ซึ่งอาคารที่สร้างเช่น พระวิหารยอดพระมณฑปไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามฯ เป็นต้น

ที่มาของกุฎาคารทรงมณฑปสันนิษฐานว่าอาจมีที่มาจาก ในการสร้างพระวิหารยอด ซึ่งพื้นที่ที่สร้างพระวิหารยอดนี้แต่เดิมเป็นที่ตั้งของหอพระเทพบิดร หรือ พระวิหารขาว ที่สร้างมาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 โดยใช้เป็นที่ประดิษฐาน พระบรมรูปสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ซึ่งรัชกาลที่ 1 ทรงสร้างด้วยเงินและทองหุ้มองค์เป็นพุทธรูชา¹⁹ ต่อมาจึงมีการปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 จนมีรูปแบบอย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน จากข้อมูลข้างต้นอาจเป็นเหตุผลให้เกิดรูปแบบของกุฎาคารทรงมงกุฏได้ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับอดีตบูรพมหากษัตริย์ การสร้างอาคารตรงพื้นที่ดังกล่าวโดยใช้รูปแบบของยอดเป็นมงกุฏซึ่งเป็นเครื่องทรงบนพระเศียรของพระมหากษัตริย์ เป็นการแสดงถึงพระบารมี เป็นอาคารที่เหมาะสมและสร้างโดยพระมหากษัตริย์ เหตุผลอีกประการที่อาคารหลังนี้ไม่ทำเป็นรูปแบบกุฎาคารทรงมณฑป น่าจะเป็นผลมาจากอาคารหลังนี้เป็นอาคารที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างถวายแต่สถาบันศาสนา ซึ่งอาคารที่สร้างในสถาบันพระมหากษัตริย์ จะมีแบบแผนเป็นกุฎาคารทรงมณฑป ฉะนั้นอาจจะเป็นเพราะว่า รัชกาลที่ 3 ทรงต้องการที่ทำให้ทราบอาคารหลังนี้เป็นอาคารในสถาบันศาสนาจึงใช้รูปแบบที่แตกต่างออกไปแต่ยังคงเป็นอาคารที่มียอดอยู่เพราะใช้เป็นที่ประดิษฐานสิ่งสำคัญ ซึ่งถือว่าเป็นของสูง ประกอบกับพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้รับเอาอิทธิพลจากจีนมา เช่น การประดับ

¹⁹ สมภพ ภิรมย์, กุฎาคาร (กรุงเทพฯ: กุศลสยามการพิมพ์, 2513), หน้า 193.

กระเบื้อง การทำหลังคาที่ไม่มีไขราน้ำจั่ว เป็นต้น ดังนั้นรูปแบบยอดดังกล่าวจึงมีความเหมาะสมกับโครงสร้างของอาคารที่ไม่ต้องการพื้นที่ใช้สอยมาก

2.3.4 กฎาการทรงพระเกี้ยว

พระเกี้ยวเป็นศิราภรณ์ประดับพระเศียรเจ้านายซึ่งมีลักษณะลดหลั่นกันมาตามชั้นยศ ดังที่เห็นในปัจจุบัน เรียกว่า "เกี้ยวยอด" เป็นของเจ้านายชั้นเจ้าฟ้า หรือ พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า ส่วนมากสำหรับใช้ในพระราชพิธีโสกันต์ ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. 2525 คำว่า "เกี้ยว" หมายถึง เครื่องประดับศีรษะ เครื่องสวมจุก ราชาศัพท์ เรียกว่า พระเกี้ยว หรือจุลมงกุฏ

กฎการทรงพระเกี้ยวมีปรากฏให้เป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นรูปแบบที่สืบทอดมาจากกฎการทรงมงกุฏ สาเหตุที่ทำให้มีการกฎการทรงพระเกี้ยวขึ้นสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากพระเกี้ยวนั้นเป็นตราพระราชสัญลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

กฎอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 3.1 พระบรมมหาราชวัง และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ปี พ.ศ. 2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี โปรดเกล้าให้สร้างพระบรมมหาราชวังขึ้นบนที่ดินแปลงใหญ่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่ดินดังกล่าวเป็นที่พระยาราชวราวุฒและชนชาวจีนที่สร้างบ้านเรือนอยู่ก่อนแล้ว จึงได้โปรดเกล้าให้ชาวจีนเหล่านี้ย้ายไปอยู่บริเวณปากคลองวัดสามปลื้ม จนถึงปากคลองลำเพ็ญ ในการสร้างพระบรมมหาราชวังมีพระราชประสงค์ให้มีความสำคัญเทียบเท่ากับสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงโปรดเกล้าให้ยึดเอารูปแบบของแผนผัง และรูปแบบของอาคารต่าง ๆ ภายในพระราชวังหลวงสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ¹

1. ตั้งพระราชวังอยู่ติดกับริมแม่น้ำ เพื่อสะดวกต่อการเดินทาง และการบริโภค อุปโภค
2. สร้างกำแพงล้อมรอบพระราชวัง สร้างป้อมตามมุม และช่วงกลางกำแพงเพื่อเป็นที่ตั้งปืนใหญ่และให้มีทหารยามรักษาการณ์ และสร้างประตูตามที่ต่างๆ เพื่อการติดต่อภายนอกพระราชวัง
3. สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เช่นเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งเป็นวัดพุทธาวาสประจำพระราชวัง ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา
4. ใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบมาแต่โบราณโดยแบ่งเขตพระราชฐานเป็นส่วนๆ ไม่ให้ชายหญิงปะปนกัน
5. รูปแบบของอาคารพระที่นั่งองค์ต่างๆ นำเอารูปแบบของสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายมาเป็นต้นแบบสำหรับการสร้างพระมหาปราสาทราชมณเฑียรสถาน

พระมหาปราสาทราชมณเฑียรที่ทรงสร้างนี้ มี 2 แบบ แบบหนึ่งเป็นอาคารประกอบเครื่องยอด เป็นอาคารเพื่อเฉลิมพระเกียรติ และอีกแบบหนึ่งเป็นอาคารแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี เป็นที่ประทับและเสด็จออกว่าราชการ ถ้าเป็นอาคารที่ประกอบเครื่องยอด มีลักษณะเป็นกฎอาคารทรงมณฑป โดยรูปแบบของอาคาร รวมไปถึง

¹ ม.ร.ว.เน่งน้อย คัคคีศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537), หน้า 16.

จิตรกรรมและประติมากรรมที่ปรากฏล้วนสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนสมมติเทพตามคติของพระพุทธศาสนา และทรงเป็นเทวราชาของศาสนาพราหมณ์

กฎอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์นี้ ที่ทำการศึกษแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

1.กฎอาคารทรงมณฑป นับเป็นกฎอาคารประเภทแรกที่มีการสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นรูปแบบที่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยาตอนปลาย อาคารที่ทำการศึกษา มีดังนี้

- พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สร้างขึ้นในสมัยรัชการที่ 1
- พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท สร้างขึ้นในสมัยรัชการที่ 3
- พระที่นั่งอภรณ์พิโมกษ์ปราสาท สร้างขึ้นในสมัยรัชการที่ 4
- พระที่นั่งมหินทรปราสาท สร้างขึ้นในสมัยรัชการที่ 4
- พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ สร้างขึ้นในสมัยรัชการที่ 5
- พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท สร้างขึ้นในสมัยรัชการที่ 5
- พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท สร้างขึ้นในสมัยรัชการที่ 5

2. กฎอาคารทรงปราสาท เป็นกฎอาคารที่มียอดเป็นปราสาท อาคารที่ทำการศึกษา มีดังนี้

- พระที่นั่งเวษยัณตีวีเชียรปราสาท จังหวัดเพชรบุรี สร้างขึ้นในสมัยรัชการที่ 4

3. อาคารเบ็ดเตล็ด

- พระทวารเทวาภิบาล
- พระทวารเทเวศน์รักษา
- ชุมนประตูปรับกำแพงแก้ว พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
- ชุมนประตูกำแพงพระราชวังชั้นนอก
- ชุมนประตูกำแพงพระราชวังชั้นใน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.1 กฎาการทรงมณฑป

3.1.1 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ภาพที่ 3.1.1.1 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีลักษณะเป็นกฎาการทรงมณฑป

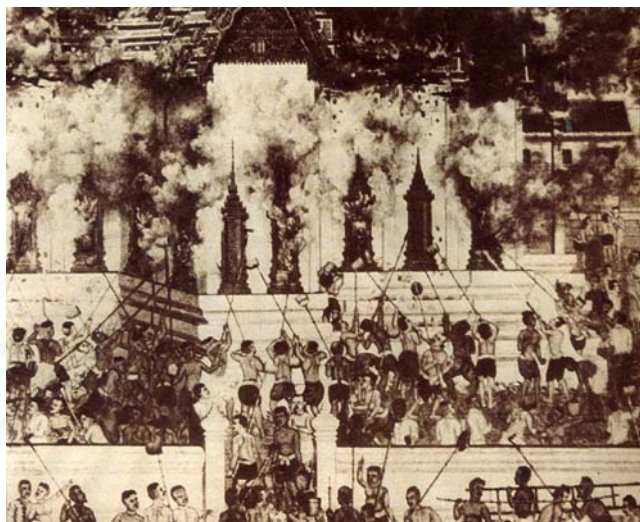
มูลเหตุในการสร้าง

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทสร้างขึ้นเพื่อทดแทนพระที่นั่งอินทราภิเษกซึ่งถูกเพลิงไหม้เนื่องจากฟ้าผ่า โดยพระที่นั่งอินทราภิเษกเป็นพระที่นั่งองค์แรกที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. 2326 ณ ด้านตะวันตกของพระราชฐานชั้นกลาง โดยสร้างตามแบบแผนของอาคารสมัยอยุธยา มีพระที่นั่งอินทราภิเษกเป็นประธาน มีพระปรีศวชิราย พระปรีศวชวา และเรือนจันทร์ เป็นเรือนบริวาร รูปแบบของพระที่นั่งเป็นกฎาการทรงมณฑป แผนผังอาคารเป็นจัตุรมุข มุขหน้าและมุขหลังยื่นยาวกว่ามุขด้านข้าง หลังคาพระที่นั่งคาดด้วยติบูก สันหลังคาประดับด้วยบราลี และใช้คันทวยรับไชราชของยอดมณฑป² ใน พ.ศ.2332 เกิดไฟไหม้พระที่นั่งเนื่องจากฟ้าผ่า จึงโปรดเกล้าฯ ให้รื้อออกทั้งองค์ และสร้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทขึ้นทดแทน ในการสร้างครั้งนี้ได้โปรดให้เลื่อนองค์พระที่นั่งออกมาข้างหน้า โดยขนาดพระที่นั่งจะมีขนาดเล็กกว่าพระที่นั่งอินทราภิเษกซึ่งมีขนาดเท่ากันกับพระที่นั่งสรรเพชญมหาปราสาทในสมัยกรุงศรีอยุธยา เปลี่ยนมาเป็นให้มีขนาดเท่ากันกับพระที่นั่งสุริยาสอมรินทร์แทน และยังโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งขึ้นใหม่อีกองค์ต่อจากมุขด้านหลัง และสร้างพระปรีศวชิรายขึ้นใหม่แทนที่ถูกไฟไหม้ไป เมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จ พระราชทานนามว่า “**พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท**”

² ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 20.

หมู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประกอบด้วยพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระที่นั่งพิมานรัตยา พระปรัศว์ซ้าย ที่สร้างขึ้นใหม่ พระปรัศว์ขวา และเรือนจันทร์ที่มีอยู่เดิมเมื่อครั้งพระที่นั่งอินทราภิเษก

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชประสงค์จะปรับปรุงพื้นที่ด้านตะวันออกของพระที่นั่งพิมานรัตยาให้เป็นสวนจึงโปรดเกล้าฯ ให้รื้อพระปรัศว์ขวา และสร้างขึ้นใหม่ทางด้านหลังของเรือนจันทร์ แล้วก่อไกรลาสขนาดใหญ่ขึ้นบริเวณนั้น³

ภาพที่ 3.1.1.2 ภาพจิตรกรรมพระที่นั่งอินทราภิเษกเมื่อครั้งถูกเพลิงไหม้
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 20.)

การใช้งานพระที่นั่งอมรินทราภิเษกนั้นสำหรับใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และเมื่อพระที่นั่งองค์นี้ถูกไฟไหม้ไปก็มีได้มีการสร้างขึ้นใหม่ขนาดและการใช้งานเหมือนเดิม คือ ได้สร้างพระที่นั่งองค์ใหม่ที่มีขนาดเล็กกว่าเดิม โดยสร้างให้มีขนาดเท่ากับพระที่นั่งสุริยาสอมรินทร์ ที่เคยใช้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา น่าจะเป็นที่เข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะใช้พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพเช่นกัน และเมื่อพระองค์ทรงสวรรคต พระที่นั่งองค์นี้ก็ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพของพระองค์ด้วยเช่นกัน และยังใช้สำหรับประดิษฐานพระบรมศพพระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรีเป็นประเพณีสืบมา

³ ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 22.

การบูรณะปฏิสังขรณ์

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทได้มีการบูรณะซ่อมแซม มาเป็นลำดับ ดังนี้

สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยนี้โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนตัวไม้ของเครื่องบนทั้งหมด และมีการซ่อมแซมอีกครั้งหนึ่งในรัชกาลนี้ซึ่งถือเป็นการซ่อมครั้งใหญ่และสำคัญมาก โดยครั้งนี้ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดีเป็นแม่กองควบคุมการบูรณะซ่อมแซม และได้ทำการเปลี่ยนตัวไม้ของเครื่องบนและเครื่องยอด รวมทั้งเปลี่ยนชื่อซึ่งของเดิมเป็นชื่อยุคใหม่ วัสดุมุ่งหลังคาซึ่งเดิมมุงด้วยดีบุก ให้เป็นกระเบื้องเคลือบสลับสี ให้เป็นกระเบื้องเคลือบสลับสี

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งบุษบกมาลาขึ้นที่ผนังมุขด้านใต้ตามแบบพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาท ที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี เพื่อรับแขกเมือง และเสด็จออกให้พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในเข้าเฝ้า⁴ และยังโปรดเกล้าฯ ให้ทำฉากเขียนลายน้ำทองเป็นภาพพระราชพิธี "อินทราภิเษก" กันสกัดมุขด้านใต้แทนม่าน

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้มีการแก้ไขตัดแปลงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ดังนี้

พ.ศ. 2457 สร้างชานคอนกรีตเสริมเหล็กเป็นสะพานต่อกับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท

พ.ศ. 2462 ได้ตัดเสาดาน กลางมุขภายในทั้งสี่ด้านของพระที่นั่งออกเนื่องจากกีดขวางมุมมองพระบรมศพรชกาลที่ 5 พบว่าเสาดานทั้ง 4 ต้นนั้นไม่ได้รับโครงสร้างของหลังคาอยู่เลย และได้เปลี่ยนมาออกแบบคานรับโครงหลังคาแทนโครงสร้างแบบเดิม โดยนายช่างที่ทำการควบคุมในครั้งนี้ คือ ศาสตราจารย์ อี.มันเฟรดี (Professor E. Manfredi) สถาปนิกและจิตรกรชาวอิตาลี เข้ามารับราชการในประเทศไทยเป็นข้าราชการในสังกัดกรมศิลปากร⁵

พ.ศ. 2465 ต่อเติมองค์พระที่นั่งโดยจัดทำเป็นห้องทรงบริเวณมุมต่อระหว่างมุขด้านตะวันออกกับมุขด้านใต้ และสร้างชานคอนกรีตต่อเชื่อมกับหอเปลื้องด้านตะวันตกของพระที่นั่ง

สมัยรัชกาลปัจจุบัน เมื่อสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ได้มีการซ่อมแซมโครงหลังคา เครื่องบน และเครื่องยอด โดยมีการรื้อของเดิมออกและเปลี่ยนใหม่ทั้งหมด ผนังภายในและภายนอกพระที่นั่งมีการกะเทาะปูนเก่าออกฉาบใหม่ และเขียนลายใหม่ทั้งหมด โดยยังคงตามรูปแบบเดิม และยังมีมีการซ่อมเพื่อเสริมความแข็งแรงขององค์พระที่นั่งตั้งแต่พื้นฐานจนถึงเพดาน ถือเป็นการซ่อมครั้งใหญ่ที่สุด นับตั้งแต่สมัยสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ สมภพ ภิรมย์, *กฎาคม* (กรุงเทพฯ: กงสุยการพิมพ์, 2513), หน้า 78.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

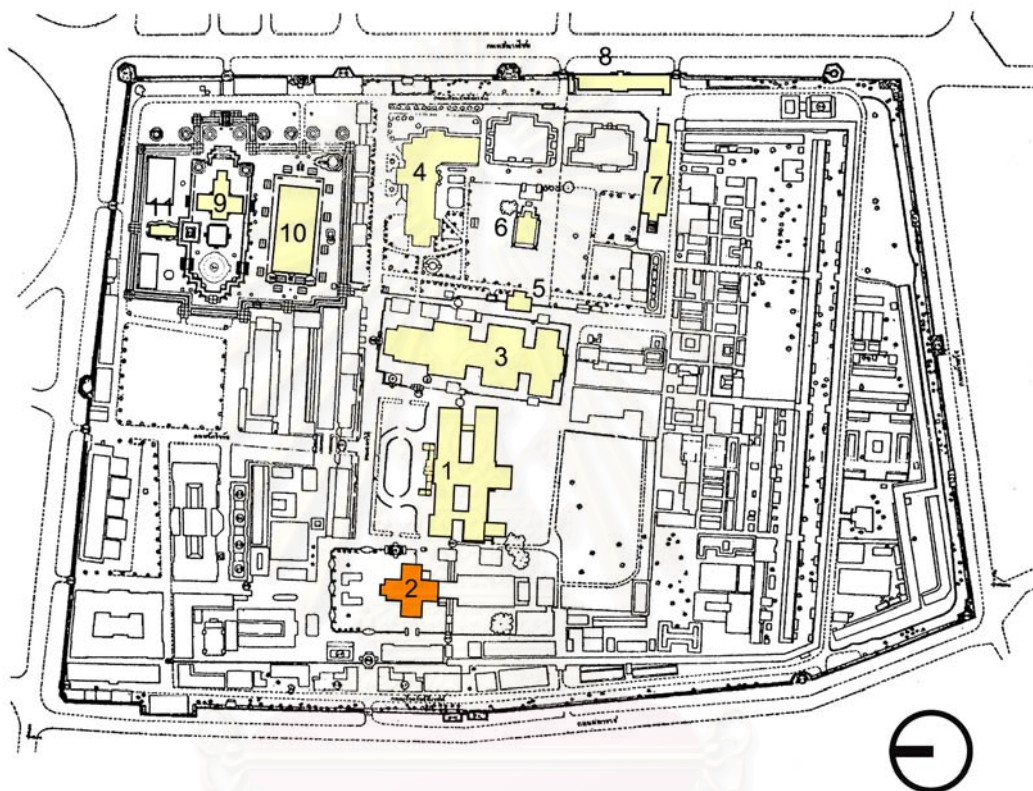

ภาพที่ 3.1.1.3 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในสมัยรัชกาลที่ 5 ขณะนั้นยังไม่มีการสร้างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทด้านหลังของพระที่นั่งคือท้องพระโรงหลังเชื่อมต่อกับพระที่นั่งพิมานรัตยา (ที่มา: กรมศิลปากร, สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 216.)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

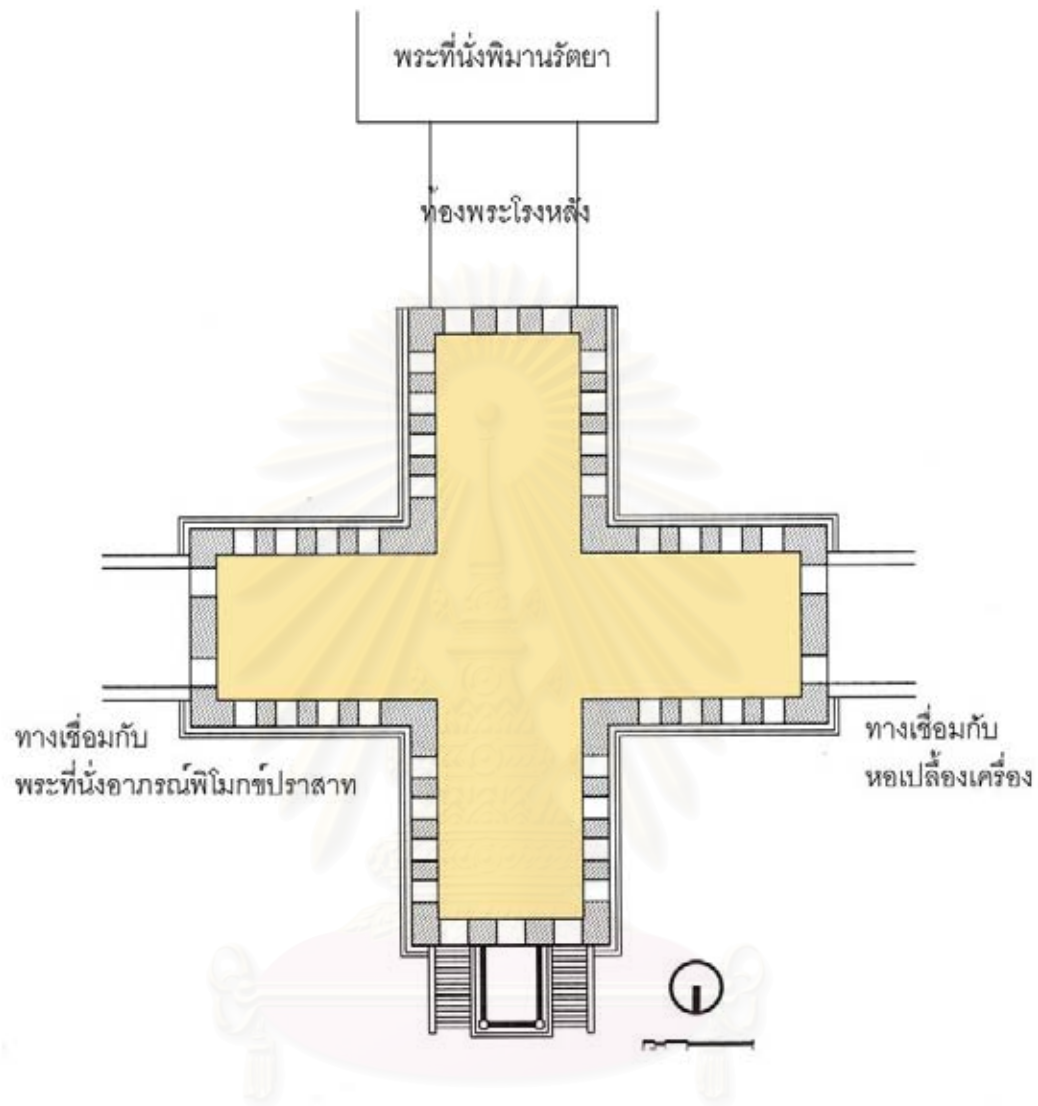
รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกของพระบรมมหาราชวังในเขตพระราชฐานชั้นกลาง สร้างขึ้นในตำแหน่งเดิมของพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาทซึ่งถูกเพลิงไหม้ไป องค์พระที่นั่งอยู่ถัดจากพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทไปทางแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของพระบรมมหาราชวัง

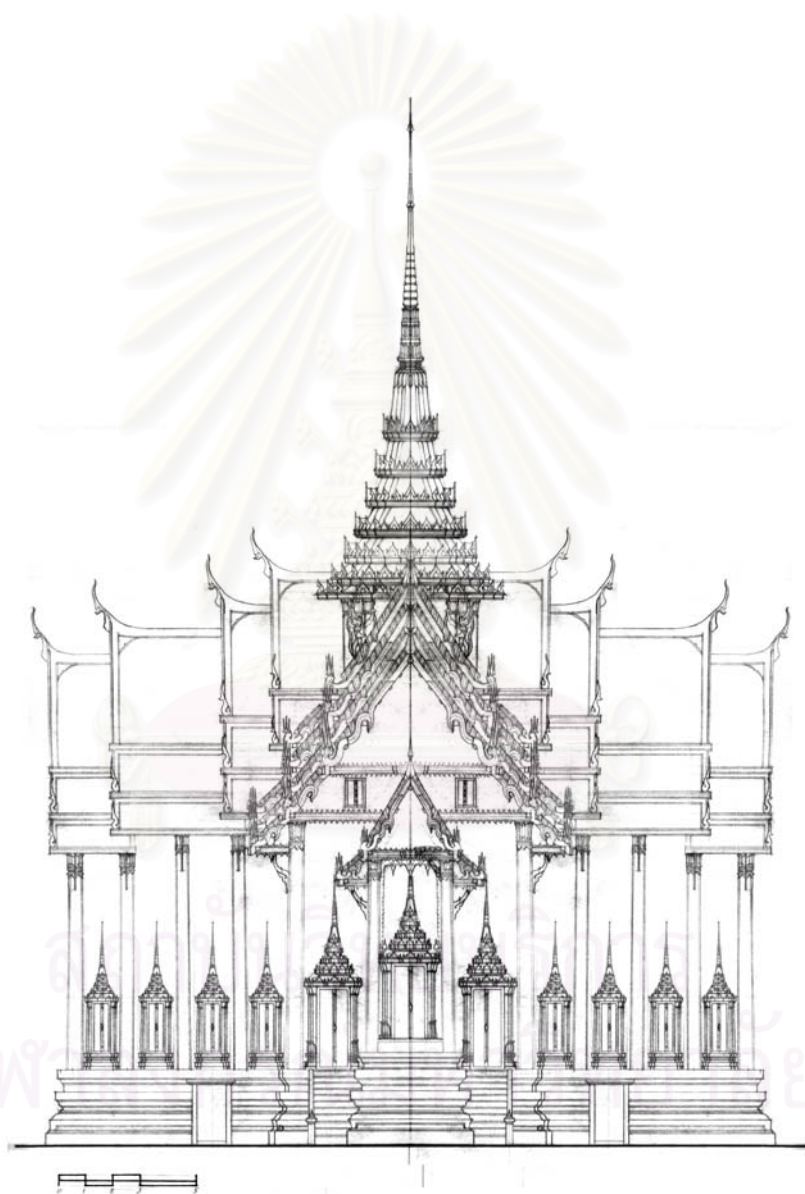

1. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท	7. พระที่นั่งสิวลัทยมหาปราสาท
2. พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	8. พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท
3. หมู่พระมหามณเฑียร	9. ปราสาทพระเทพบิดร
4. พระที่นั่งบรมพิมาน	10. พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
5. พระที่นั่งมเหศวรปราสาท	11. พระวิหารยอด
6. พุทธรัตนสถาน	

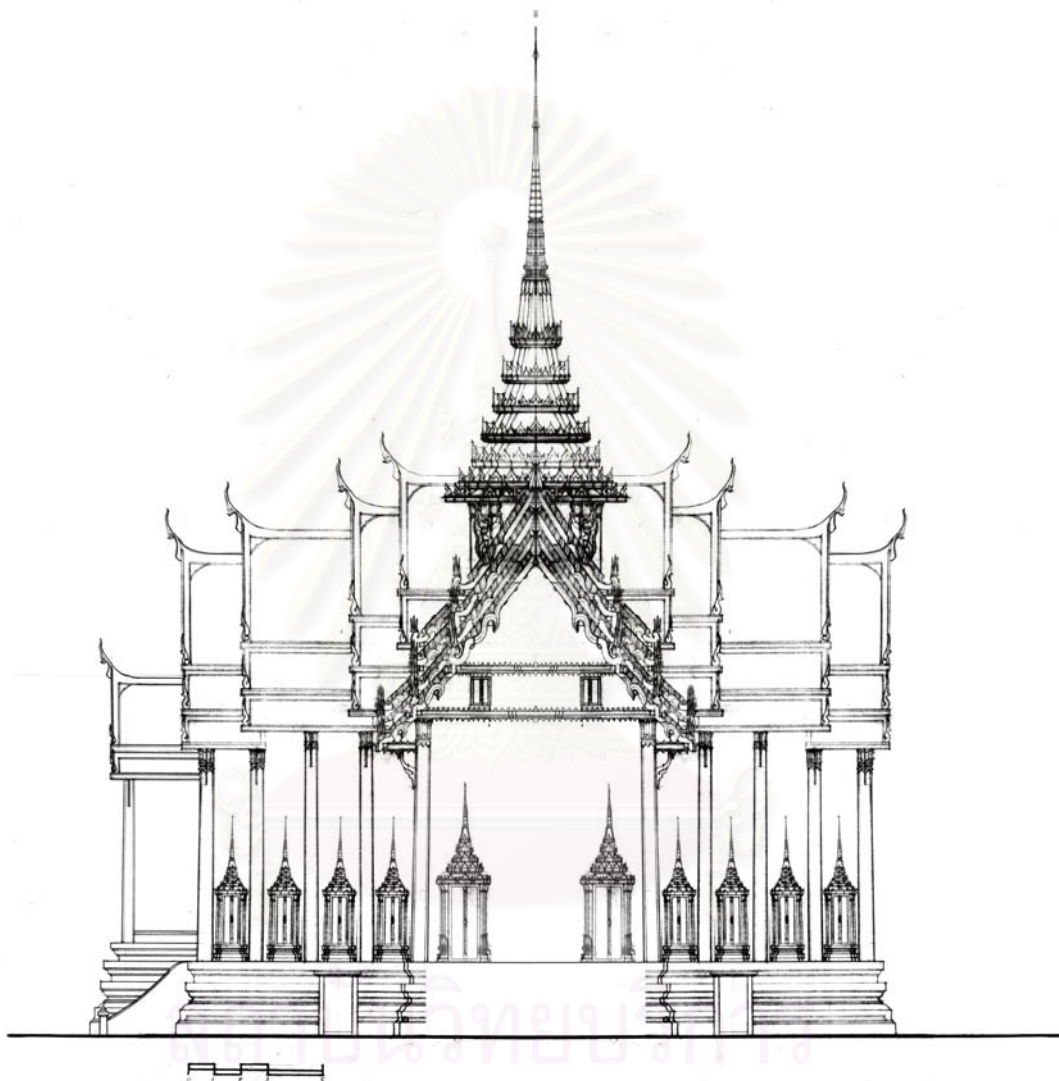
ภาพลายเส้นที่ 3.1.1.1 แผนผังแสดงที่ตั้งของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง
(ที่มา: กรมศิลปากร, สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 16.)

ภาพลายเส้นที่ 3.1.1.2 ผังพื้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีลักษณะเป็นจัตุรมุข โดยมุขทั้งสี่ด้านยื่นยาวเสมอกัน ด้านข้างทาง ตะวันออกมีทางเชื่อมกับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ปราสาท ด้านตะวันตกมีทางเชื่อมกับหอเปลื้องเครื่อง ส่วนทางด้านหลังเป็นห้อง พระโรงหลังเชื่อมต่อกับพระที่นั่งพิมานรัตยา (ที่มา: ผู้เขียน)

ภาพลายเส้นที่ 3.1.1.3 รูปด้านหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
(ที่มา: ผู้เขียน)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาพลายเส้นที่ 3.1.1.4 รูปด้านข้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
(ที่มา: ผู้เขียน)

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นกุฎาคารทรงมณฑป ผนังอาคารเป็นรูปจัตุรมุข แต่ละมุขมีขนาดกว้างยาวเท่ากัน มีลักษณะเป็นอาคารปิด มองเห็นจากภายนอกเพียงแค่ 3 มุขโดยมุขด้านหลังเชื่อมต่อกับพระที่นั่งพิมานรัตยาซึ่งเป็นพระวิมานที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ส่วนมุขที่เหลืออีก 3 ด้านได้แก่ มุขด้านทิศเหนือเป็นมุขด้านหน้ามีมุขเด็จยื่นต่อออกมายกพื้นสูงกว่าระดับพื้นทั่วไปแสดงถึงความสำคัญ โดยในอดีตเคยใช้เป็นที่พระมหากษัตริย์เสด็จออกให้เฝ้า เช่น สมัยรัชกาลที่ 1 เสด็จออกให้ทูตเมืองทวายเข้าเฝ้า

ภาพที่ 3.1.1.4 ภาพจิตรกรรมทูตเมืองทวายเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่มุขเด็จ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท (ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 26.)

ในรัชกาลปัจจุบันได้โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระสยามเทวาธิราชจากพระที่นั่งไพศาลทักษิณมาประดิษฐานที่พระที่นั่งบุษบกมาลาที่มุขเด็จนี้เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชา เนื่องในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ปัจจุบันมุขด้านหน้านี้ใช้เป็นทางเข้าหลักของนักท่องเที่ยวที่มาเข้าชมพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ส่วนมุขด้านทิศตะวันออกมีชานต่อกับพระที่นั่งอภรณ์พิโมกข์ปราสาท ภายในประดิษฐานพระแท่นราชบรรจถรณ์ประดับมุกหรือพระแท่นบรรทมของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งควรประดิษฐานอยู่ที่พระที่นั่งพิมานรัตยา ได้นำมาตั้งในภายหลัง มุขด้านทิศตะวันตกมีชานเชื่อมต่อกับหอเปลื้องเครื่องซึ่งสร้างในรัชกาลที่ 6 เมื่อมีงานพระบรมศพ จะอัญเชิญพระบรมศพมาประดิษฐานไว้ที่มุขนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 3.1.1.5 พระแท่นราชบรรจถรณ์ประดิษฐานที่มุขด้านตะวันออก
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 33.)

องค์พระที่นั่งเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนยกพื้นสูง ซึ่งสอดคล้องกับคติของไทยที่ใช้ระดับเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงฐานานุศักดิ์ ส่วนฐานทำเป็น 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นฐานสิงห์ ชั้นบนเป็นฐานเชิงบาตร ส่วนมุขเด็จด้านหน้าจะมีฐานเชิงบาตร 2 ชั้น โดยฐานเชิงบาตรชั้นบนสุดจะมีการประดับลวดลายเพื่อเป็นการเน้นความสำคัญเนื่องจากเป็นส่วนที่พระมหากษัตริย์จะเสด็จมาประทับ

หลังคาขององค์พระที่นั่งเป็นหลังคาซ้อนชั้น 4 ชั้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้ใช้อาคาร คือพระมหากษัตริย์ หลังคาแต่เดิมมุงด้วยดินบุก ภายหลังเปลี่ยนเป็นมุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี ซึ่งวัสดุมุงที่เป็นดินบุกยังแสดงให้เห็นถึงฐานานุศักดิ์ของอาคารที่ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ได้เป็นอย่างดี ยอดของพระที่นั่งทำเป็นยอดมณฑปขนาดใหญ่ 7 ชั้น จัดเป็นมหาปราสาท เครื่องยอดและองค์ประกอบตกแต่งหลังคาต่างๆ เช่นปลียอด บัวกลุ่ม เหมนาคบึก เป็นไม้แกะสลักลงรักปิดทอง รูปแบบดังกล่าวสื่อความหมายถึง ระบบคติจักรวาล หรือไตรภูมิมาไว้บนส่วนยอดของอาคาร แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อระหว่างศาสนาพุทธและพราหมณ์ที่เกี่ยวข้องกัน หางหงส์จะทำเป็นนาค 3 เศียร หันหัวออกมาสู่ด้านหน้า เรียกว่า “นาคเบือน” จะใช้กับอาคารที่เป็นปราสาทเท่านั้น บริเวณช่วงต่อของหลังคา กับยอดส่วนที่เป็นยอดมุงไม้สิบสองขององค์พระที่นั่งจะทำเป็นเป็นรูปครุฑยุคนครองรับไชราชของยอดแทนการทำคันทวย ความสูงจากพื้นถึงยอดสูงสุดที่เป็นพุ่มข้าวบิณฑ์ 50.40 เมตร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 3.1.1.6 เครื่องยอดของอาคาร เป็นยอดมณฑป 7
ชั้น จัดเป็นมหาปราสาท

ภาพที่ 3.1.1.7 ครุฑยุคนาครับไหวราชของเครื่องยอด

หน้าบันของมุขทั้ง 4 ด้าน ทำเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ซึ่งหมายถึงพระมหากษัตริย์ตามคติของศาสนาพราหมณ์ ประกอบด้วยลายกนกกำนดเทพพนมไม้แกะสลักลงรักปิดทอง เป็นลักษณะที่สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยา พื้นหลังของหน้าบันประดับกระจกสีขาว ส่วนล่างของรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ทำเป็นช่องลมระบายอากาศ เป็นลักษณะเด่นของอาคารในช่วงสมัยนี้ ส่วนหน้าบันมุขเด็จทำเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑเช่นเดียวกัน ด้านล่างของหน้ากระดานฐานพระทำเป็นสาหร่ายรวงผึ้งปลายลายเป็นรูปเทพพนม

ภาพที่ 3.1.1.8 เครื่องลำยองและหน้าบันของอาคาร

ภาพที่ 3.1.1.9 ทางหงส์แบบนาคเบือน

พระทวารและพระบัญชากรทำเป็นชุ้มยอดมณฑป 5 ชั้น ปิดทองประดับกระจกสี ลักษณะสอดคล้องกับเครื่องยอดของพระมหาปราสาท ซึ่งเป็นระเบียบเดียวกัน เนื่องจากผนังของอาคารมีความสูงมากการทำชุ้มพระทวารและชุ้มพระบัญชากรให้มีลักษณะเป็นยอดมณฑปแหลมสูงขึ้นไปจึงเป็นการลดช่องว่างและเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างตัวอาคารกับหลังคาเข้าด้วยกัน ส่วนตัวบานพระทวารและพระบัญชากรด้านนอกเขียนลายรดน้ำเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์หน้าสิงห์ บานด้านในเขียนสีเป็นรูปเทวดาทรงพระขรรค์ ประทับยืนเหนือพระแท่น ประกอบด้วยลายกระหนก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงฐานานุศักดิ์ของอาคาร บานแต่ละเขียนสีเป็นลายนกไม้⁶

ภาพที่ 3.1.1.10 ชุ้มพระทวารเป็นยอดมณฑปเช่นเดียวกับยอดของพระมหาปราสาท

ภาพที่ 3.1.1.11 ชุ้มพระบัญชากรเป็นยอดมณฑปเช่นเดียวกับยอดของพระมหาปราสาท

ผนังภายนอกเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนทาสีขาว บริเวณมุมและระหว่างชุ้มพระบัญชากรทำเป็นเสาเอเก้จออกมาจากผนัง บัวหัวเสาเป็นแบบบัวจกกล ส่วนผนังภายในเขียนสีเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์เทพนม ซึ่งเป็นลายชั้นสูงใช้กับพระมหากษัตริย์เท่านั้น เจึงผนังตอนล่างบุด้วยหินอ่อนสีขาว

ภายในกลางผนังมุขด้านใต้ทำเป็นบุษบกครึ่งองค์ มีทางขึ้นลงจากมุขกระสัน มีลักษณะเหมือนกับพระที่นั่งอัญมณโฑปราสาท ที่นารายราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี ส่วนสองข้างทำเป็นพระทวารออกไปสู่มุขกระสันด้านหลัง ด้านเหนือมีพระทวาร 3 พระทวาร พระทวารทั้งสองข้างซ้ายขวาสำหรับเป็นทางเข้าออก ส่วนพระทวารตรงกลางเป็นทางออกสู่มุขเด็จด้านหน้า โดยมีพระที่นั่งบุษบกมาลาตั้งอยู่ตรงกลาง เป็นที่สำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จออกในงานมหาสมาคม หรือเสด็จออกให้ประชาชนมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ด้านตะวันออกมีพระทวาร 2 พระทวาร ออกไปสู่ชานต่อเนื่องกับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท และด้านตะวันตกมีพระทวาร 2 พระทวารออกไปสู่ชานต่อเนื่องกับหอเปลื้องเครื่อง

⁶ ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 32.

ภาพที่ 3.1.1.12 ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
(ที่มา: ม.ร.ว.แม่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 34.)

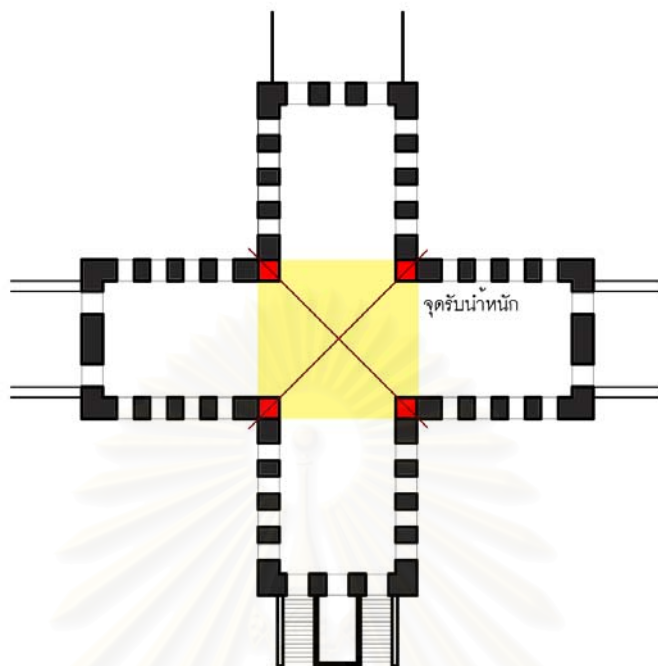

ภาพที่ 3.1.1.13 พระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุก
(ที่มา: ม.ร.ว.แม่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 34.)

ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทนี้ประดิษฐานสิ่งสำคัญไว้คือ พระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุก มีการประดับด้วย รูปสัตว์หิมพานต์ตามชั้นต่างๆ โดยมีรูปเทวดาอยู่ชั้นบนสุด หมายถึงเขาพระสุเมรุ ซึ่งพระแท่นนี้ผู้ที่ประทับอยู่บนสุดก็คือ องค์พระมหากษัตริย์เปรียบได้กับพระอินทร์ ซึ่งเป็นพระราชบิดาของเทพเบื้องบนตามคติของพระพุทธศาสนาจึงเป็นการส่งเสริมคติความคิดที่ว่าองค์พระมหากษัตริย์คือสมมติเทพได้อย่างดียิ่ง ถัดขึ้นไปเหนือพระแท่นทางกันด้วยพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร เป็นการเน้นความสำคัญเสริมกับเครื่องยอดของอาคารให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 3.1.1.5 แผนผังแสดงการจุดรับน้ำหนักจากหลังคาของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท (ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นแบบการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีการก่อสร้างอาคารในช่วงนั้น ส่วนโครงสร้างของหลังคา และส่วนยอดจะเป็นโครงสร้างไม้ ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างไม่มาก ซึ่งมีความเหมาะสมกับยอดทรงมณฑป ที่วางอยู่บนอาคารที่มีขนาดใหญ่มีช่วงกว้างภายในอาคารค่อนข้างมากได้

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร จะพบว่าแผนผังของอาคารเป็นแบบจัตุรมุข ซึ่งที่ว่างบริเวณส่วนที่อยู่ตรงกับส่วนยอดของอาคารจะมีพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนที่จะทำการรับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร จึงเป็นบริเวณมุมทั้งสี่ของอาคารที่มีลักษณะเป็นผนังหนา เป็นการกระจายน้ำหนักสู่บริเวณมุมทั้ง 4 ของอาคารก่อนที่จะลงสู่ฐานรากต่อไป

3.1.2 พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

ภาพที่ 3.1.2.1 พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทมุมมองจากด้านนอกพระบรมมหาราชวัง

มูลเหตุในการสร้าง

พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทเดิมสร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นพลับพลาโถง สร้างด้วยเครื่องไม้ หลังคาไม่มียอด เรียกว่า “พลับพลาสูง” สำหรับเป็นที่ประทับทอดพระเนตรกระบวนแห่ในการพระราชพิธีสมโภชสิริราชสมบัติ และทอดพระเนตรการฝึกช้างเป็นต้น⁷

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ได้ทำการเปลี่ยนแปลงอาคารขึ้นใหม่เพื่อเป็นอาคารประกอบเครื่องยอด โดยได้โปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขพลับพลาสูงที่สร้างสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นผนังก่ออิฐฉาบปูน เปลี่ยนหลังคาทำเป็นยอดมณฑป แล้วโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระที่นั่งองค์นี้เป็นที่ประทับของกรมสมเด็จพระศรีสุริเยศ พระบรมราชชนนี และพระเจ้าลูกเธอที่ทรงพระเยาว์และเจ้าจอมหม่อมห้าม⁸ และพระราชทานนามพระที่นั่งองค์นี้ว่า “พระที่นั่งสุทไธสวรรย์”

การบูรณะปฏิสังขรณ์

พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทได้มีการบูรณะซ่อมแซม มาเป็นลำดับ ดังนี้

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้มีการบูรณะพระที่นั่งองค์นี้ใน พ. ศ. 2396 ได้มีการปรับเปลี่ยนเสภายในพระที่นั่งซึ่งเดิมน่าจะเป็นเสาไม้ให้เป็นเสาปูนมีบัวหัวเสาแบบตะวันตก เช่นเดียวกับเสา

⁷ ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 202.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 202.

ท้องพระโรงพระที่นั่งอนันตสมาคม ในหมู่พระอภิเนาว์นิเวศน์ และพระราชทานนามพระที่นั่งองค์นี้ใหม่ว่า “พระที่นั่งสุทไธสวรรย์”

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สันนิษฐานว่าได้มีการปรับเปลี่ยนแก้ไขของค์พระที่นั่งจะเห็นได้จากมีการใช้บานเกล็ดไม้ที่พระทวารและพระบัญชร รวมถึงการใช้ลูกกรงเหล็กหล่อลวดลายแบบตะวันตก ซึ่งเป็นลักษณะของพระราชนิยมในสมัยนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้พระที่นั่งองค์นี้เป็นมณฑลในการพระราชพิธีและพระราชกุศลต่างๆ เช่น สมัยรัชกาลที่ 4 จัดเป็นที่สวดมนต์เลี้ยงพระ และจุดโคมชัยบูชาพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุจุฬามณีในดาวดึงส์พิภพ ในพระราชพิธีของเบญียง จัดเป็นที่สำหรับคณะพระสงฆ์รามัญสวดมนต์ฉลองไตรในการพระราชกุศลฉลองไตรปี⁹ เป็นต้น

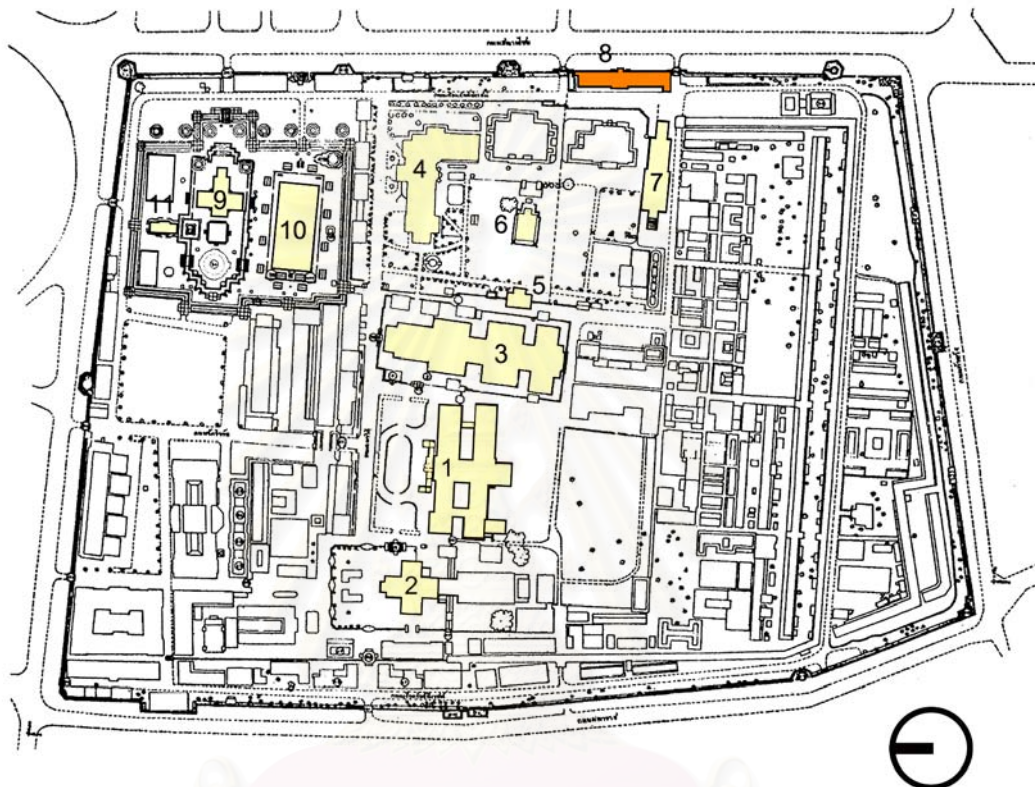

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁹ สมภาพ ภิมมย์, กฎาคม (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2513), หน้า 90.

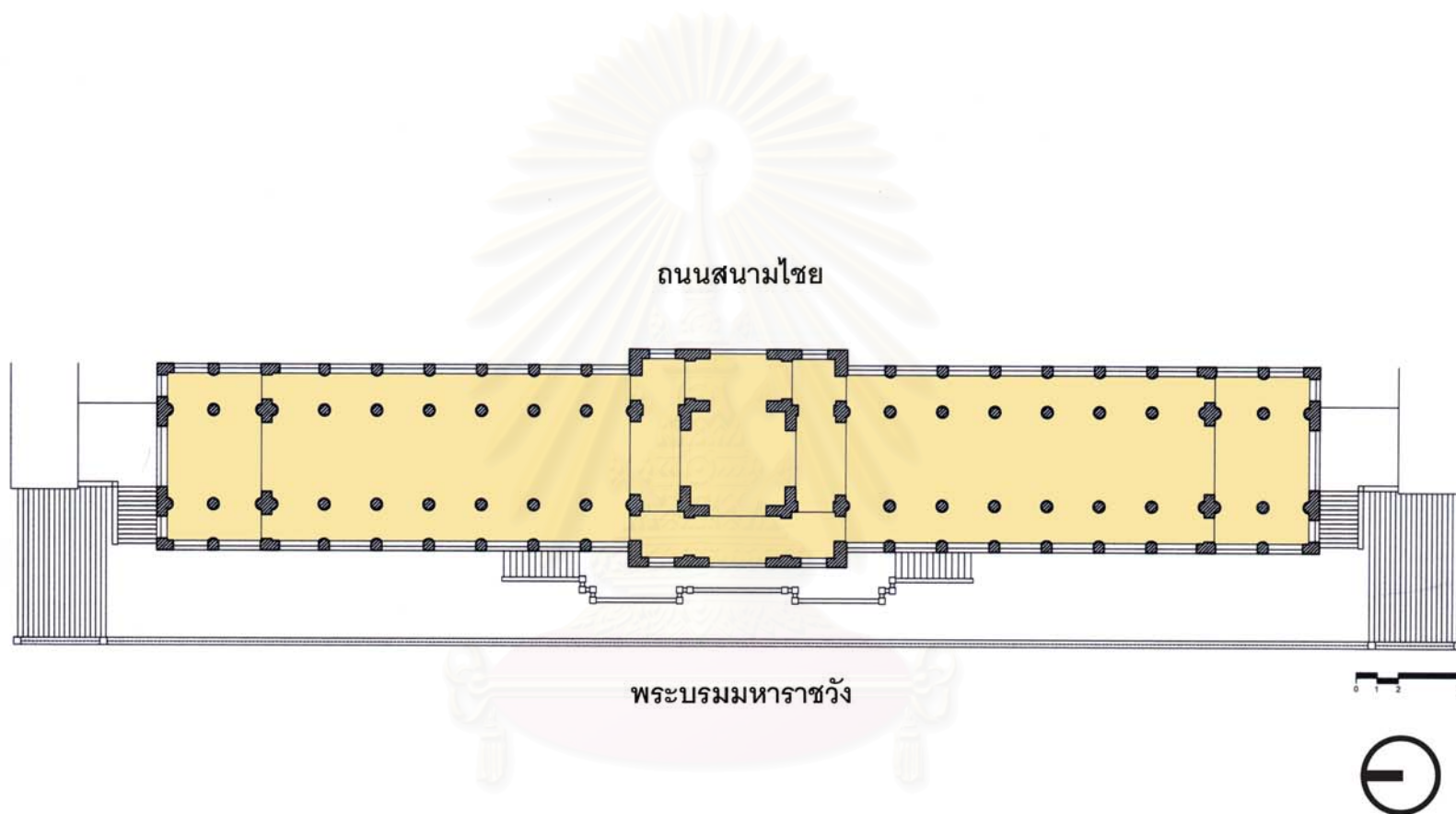
รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทตั้งอยู่บนกำแพงพระบรมมหาราชวังในเขตพระราชฐานชั้นนอก ระหว่างประตูเทวาพิทักษ์และประตูศักดิ์ไชยสิทธิ์ อยู่ตรงข้ามกับสนามไชยเขตหน้าสวนสราญรมย์

1. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท	7. พระที่นั่งควาลียมหาปราสาท
2. พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	8. พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท
3. หมู่พระมหามณเฑียร	9. ปราสาทพระเทพบิดร
4. พระที่นั่งบรมพิมาน	10. พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
5. พระที่นั่งมหาราชปราสาท	11. พระวิหารยอด
6. พุทธรัตนสถาน	

ภาพลายเส้นที่ 3.1.2.1 แผนผังแสดงที่ตั้งของพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทในพระบรมมหาราชวัง
(ที่มา: กรมศิลปากร, สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 16.)

ภาพลายเส้นที่ 3.1.2.2 ผังพื้นพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ตั้งอยู่บนกำแพงพระบรมมหาราชวังด้านทิศตะวันออก (ที่มา: คัดลอกจากแบบของกรมศิลปากร)

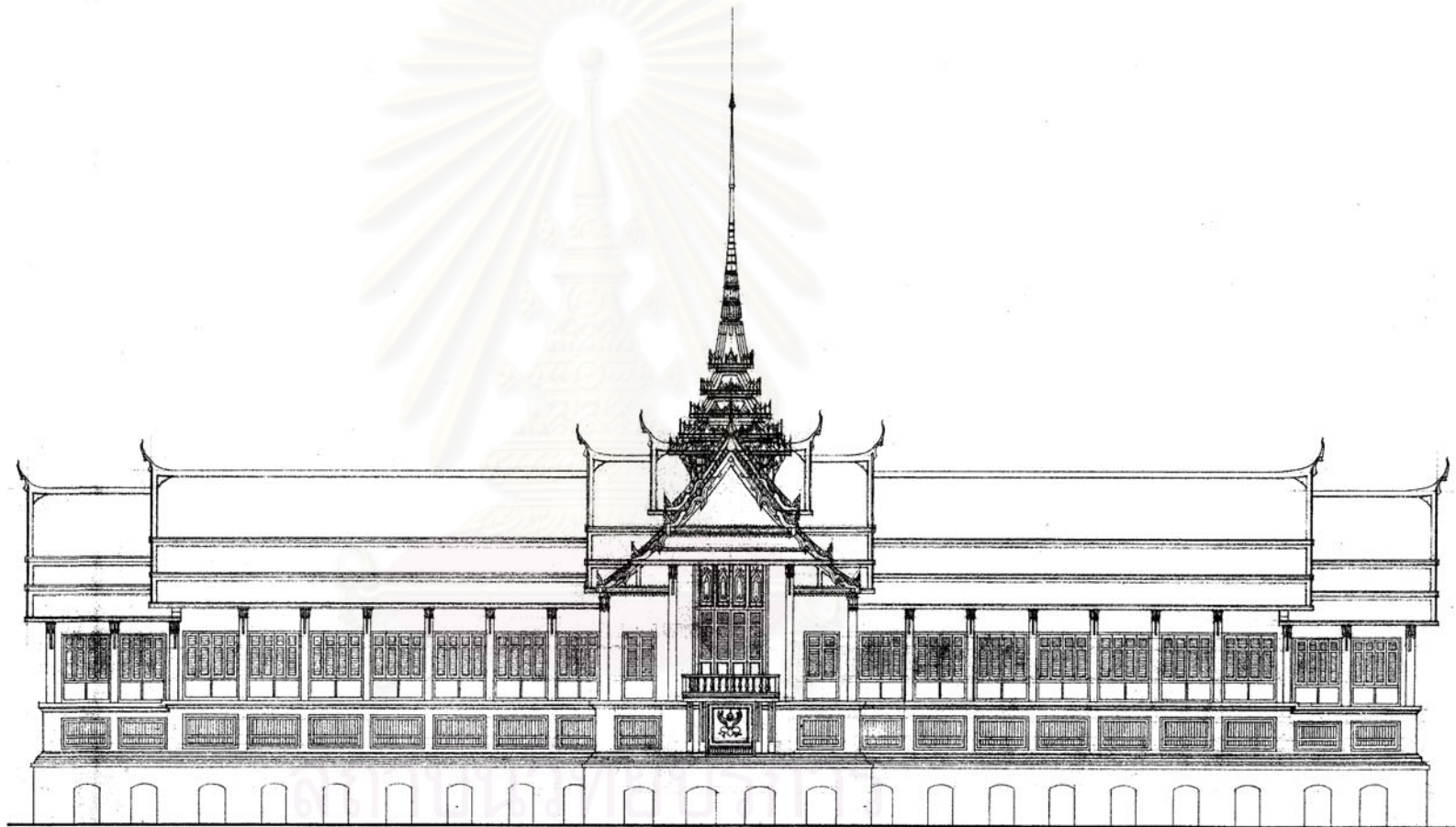
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทเป็นอาคารทรงมณฑป สร้างเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติในสมัยรัชกาลที่ 3 พระที่นั่งองค์นี้เป็นพระที่นั่งสูง 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นฐานสูงเท่ากับกำแพงพระบรมมหาราชวัง ชั้นบนเป็นอาคารแบบไทยประเพณี ลักษณะแผนผังอาคารเป็นจัตุรมุข โดยมุขด้านเหนือ และด้านใต้มีขนาด 8.80 เมตร ยาวจากมุขด้านเหนือสุดด้านใต้ 55 เมตร แต่ละมุขยาวด้านละ 7 ห้อง ทอดไปตามแนวกำแพง ส่วนมุขด้านตะวันออกและด้านตะวันตกเป็นมุขสั้นกว้าง 10.20 เมตร ยาวจากมุขด้านตะวันออกสุดด้านตะวันตก 10.20 เมตร มุขด้านตะวันออกมีพระเจดีย์ไม้ทำเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านล่างทำเป็นรูปครุฑพุ่มนึ่ง ซึ่งมาต่อเติมภายหลัง สำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จออกให้ราษฎรเฝ้าในโอกาสสำคัญ

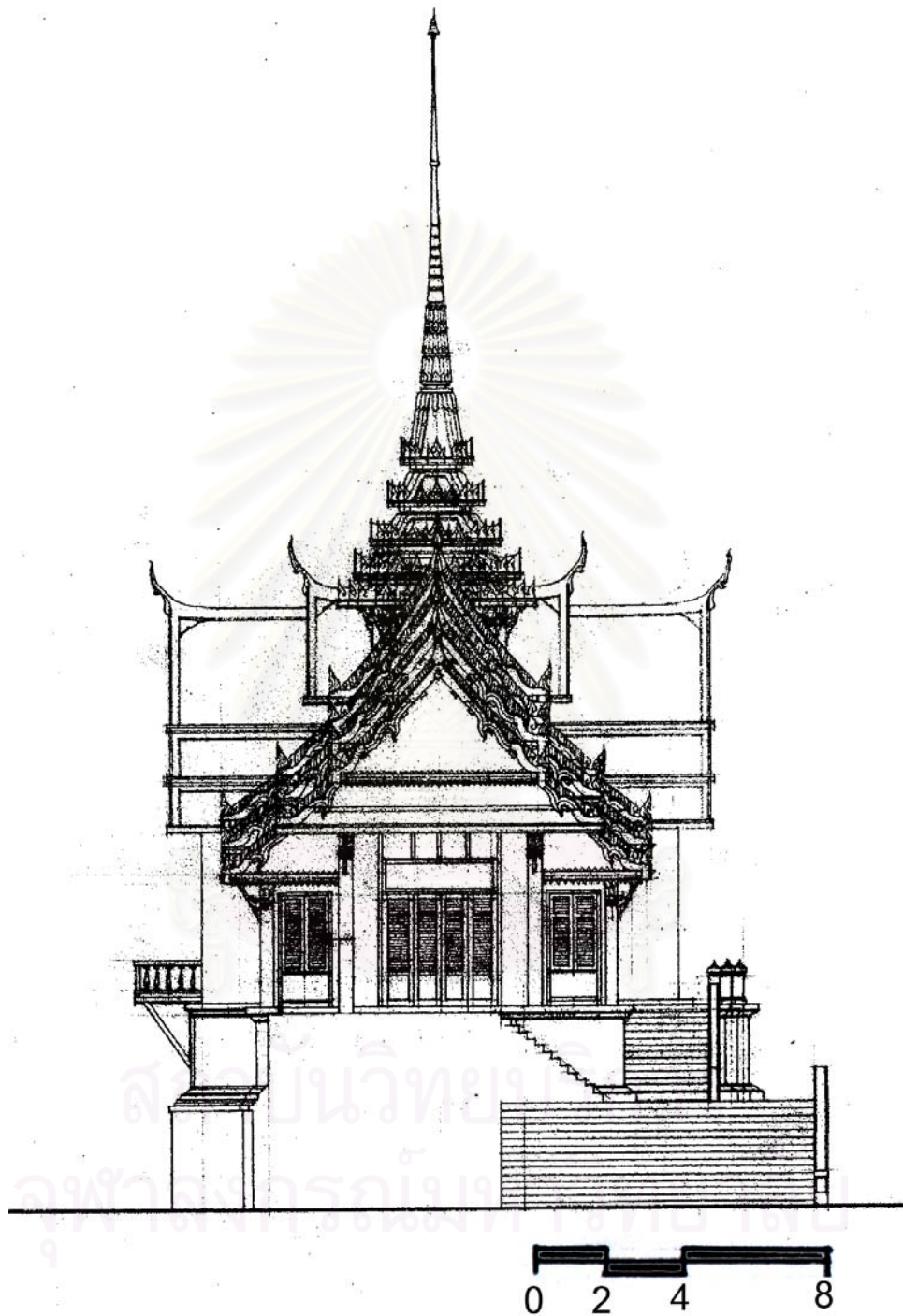
ภาพที่ 3.1.2.2 พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทมุมมองจากด้านในพระบรมมหาราชวัง
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 204.)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 3.1.2.3 รูปด้านหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท
(ที่มา: คัดลอกจากแบบของกรมศิลปากร)

0 2 4 8

ภาพลายเส้นที่ 3.1.2.4 รูปด้านข้างพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท
(ที่มา: คัดลอกจากแบบของกรมศิลปากร)

องค์พระที่นั่งตั้งบนฐานก่ออิฐทึบมีบันไดขึ้นลงทั้งด้านเหนือและใต้สูงจากระดับพื้น 2.60 เมตร ส่วนฐานของพระที่นั่งสูง 2.40 เมตร มีบันไดขึ้นลงพระที่นั่งทางด้านเหนือ ด้านใต้ และด้านตะวันตก

หลังคาพระที่นั่งในส่วนมุขด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก เป็นหลังคาซ้อน 2 ชั้น ส่วนด้านทิศเหนือและทิศใต้ เป็นหลังคาซ้อน 4 ชั้น ชั้นล่างสุดเป็นมุขลด 2 ห้อง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาเคลือบสีแดง ขอบหลังคามุงสีเขียว ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์แบบไทยประเพณี เป็นที่น่าสังเกตว่าหางหงส์ของพระที่นั่งองค์นี้ไม่ได้ทำเป็นแบบนาคเป็นเช่นเดียวกับพระที่นั่งที่เป็นปราสาททองคือนๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้าใจในพระราชฐานะของพระองค์ หน้าบันทำเป็นลายกระหนกเครือเถาใบเทศไม้แกะสลักลงรักปิดทองประดับกระจกสี

ภาพที่ 3.1.2.3 มุขด้านตะวันออกของพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

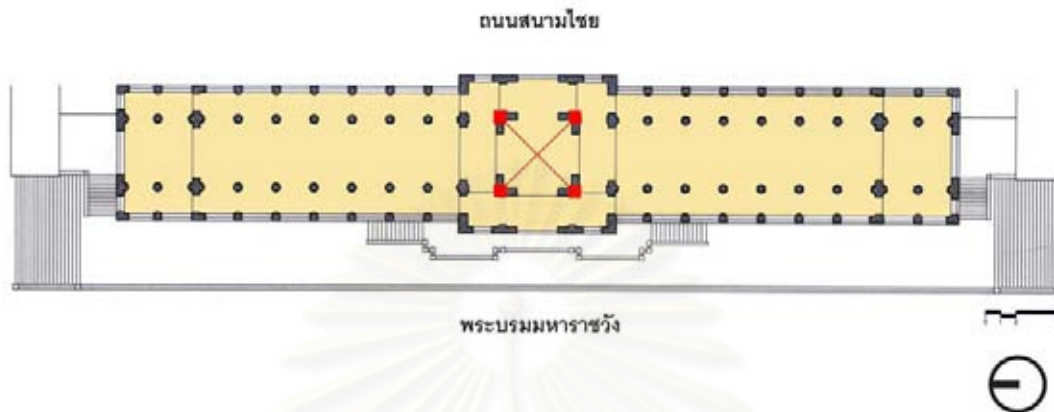

ภาพที่ 3.1.2.4 สีหบัญชรพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

พระทวาร เป็นบานไม้แบบบานเฟี้ยม ทาสีเขียว ตอนล่างทึบ พระบัญชรเป็นบานไม้แบบบานเฟี้ยม ทาสีเขียวเปิดถึงพื้น ตอนล่างทึบ ตอนบนทำเป็นบานเกล็ดแบบบานกระทุ้ง ตอนล่างของพระบัญชรทำเป็นลูกกรงเหล็กหล่อทาสีเขียว ซึ่งเป็นลักษณะที่นิยมกันในสมัยรัชกาลที่ 5 ฝาเพดานภายในตกแต่งด้วยลายฉลุปิดทองเป็นรูปดาวเพดาน ส่วนเพดานแขวนอักษกลับโดยตลอดทุกห้อง

ยอดของพระที่นั่งเป็นยอดมณฑป 5 ชั้น ประกอบด้วยบันแถลง และนาคปักแบบนาคเป็น ส่วนยอดทำเป็นเหมม 3 ชั้น บัวกลุ่ม 7 ชั้น ลักษณะของการขึ้นยอดปราสาทเพียง 5 ชั้นยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงถ่อมตน

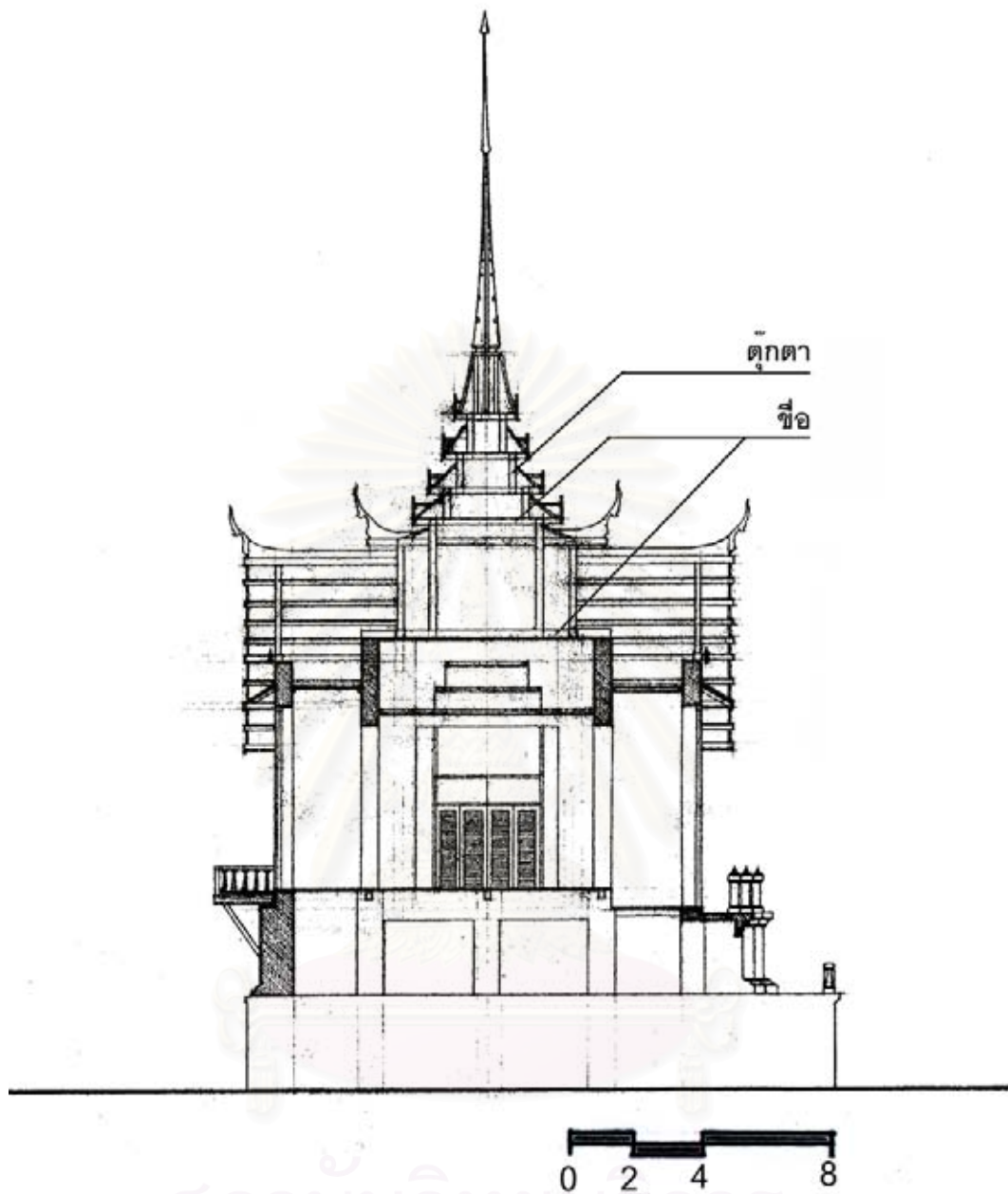
โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 3.1.2.5 แผนผังแสดงการจุดรับน้ำหนักจากหลังคาของพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นแบบการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีการก่อสร้างอาคารในช่วงนั้น ส่วนโครงสร้างของหลังคา และส่วนยอดจะเป็นโครงสร้างไม้ ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างไม่มาก ซึ่งมีความเหมาะสมกับยอดทรงมณฑป ที่วางอยู่บนอาคารที่มีขนาดใหญ่มีช่วงกว้างภายในอาคารค่อนข้างมากได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 3.1.2.6 รูปตัดแสดงโครงสร้างหลังคาพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร จะพบว่าแผนผังของอาคารเป็นแบบจัตุรมุข ที่วางบริเวณส่วนที่อยู่ตรงกับส่วนยอดของอาคารจะมีพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยน้ำหนักจากส่วนยอดจะถ่ายลงสู่โครงสร้างของยอดในชั้นที่ลดหลั่นกันลงมาแล้วจึงถ่ายลงสู่โครงสร้างของหลังคาก่อนจะลงสู่ผนัง ส่วนที่จะทำการรับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร จะเป็นบริเวณมุมทั้งสี่ของอาคารเป็นหลักซึ่งมีลักษณะเป็นผนังหนา เป็นการกระจายน้ำหนักสู่บริเวณมุมทั้ง 4 ของอาคารก่อนที่จะลงสู่ฐานรากต่อไป

3.1.3 พระที่นั่งมหินทรปราสาท

ภาพที่ 3.1.3.1 พระที่นั่งมหินทรปราสาทมุมมองจากสวนขวา
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, หน้า 159.)

มูลเหตุในการสร้าง

พระที่นั่งมหินทรปราสาทนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบรมชนกนาถ โดยสร้างขึ้นบนกำแพงแก้วคั่นระหว่างสวนศิลาลัยกับพระราชฐานชั้นกลาง ในบริเวณที่เดิมเคยเป็นพระราชมณเฑียรในรัชกาลที่ 2 ปัจจุบันพระที่นั่งมหินทรปราสาทเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปต่างๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

พระที่นั่งมโหสิฐปราสาทตั้งอยู่บนกำแพงแก้วคั่นระหว่างสวนคิวาลัยกับเขตพระราชฐานชั้นกลาง

1. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท	7. พระที่นั่งคิวาลัยมหาปราสาท
2. พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	8. พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท
3. หมู่พระมหามณเฑียร	9. ปราสาทพระเทพบิดร
4. พระที่นั่งบรมพิมาน	10. พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
5. พระที่นั่งมโหสิฐปราสาท	11. พระวิหารยอด
6. พุทธรัตนสถาน	

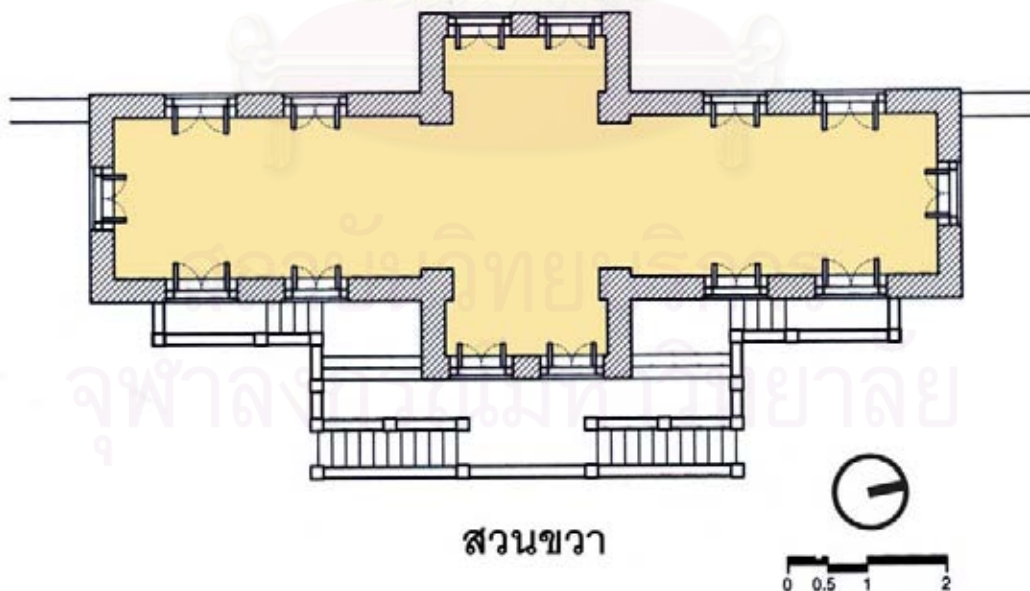
ภาพถ่ายเส้นที่ 3.1.3.1 แผนผังแสดงที่ตั้งของพระที่นั่งมโหสิฐปราสาทในพระบรมมหาราชวัง
(ที่มา: กรมศิลปากร, สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 16.)

ภาพที่ 3.1.3.2 พระที่นั่งมหินทรปราสาทด้านทิศตะวันตก

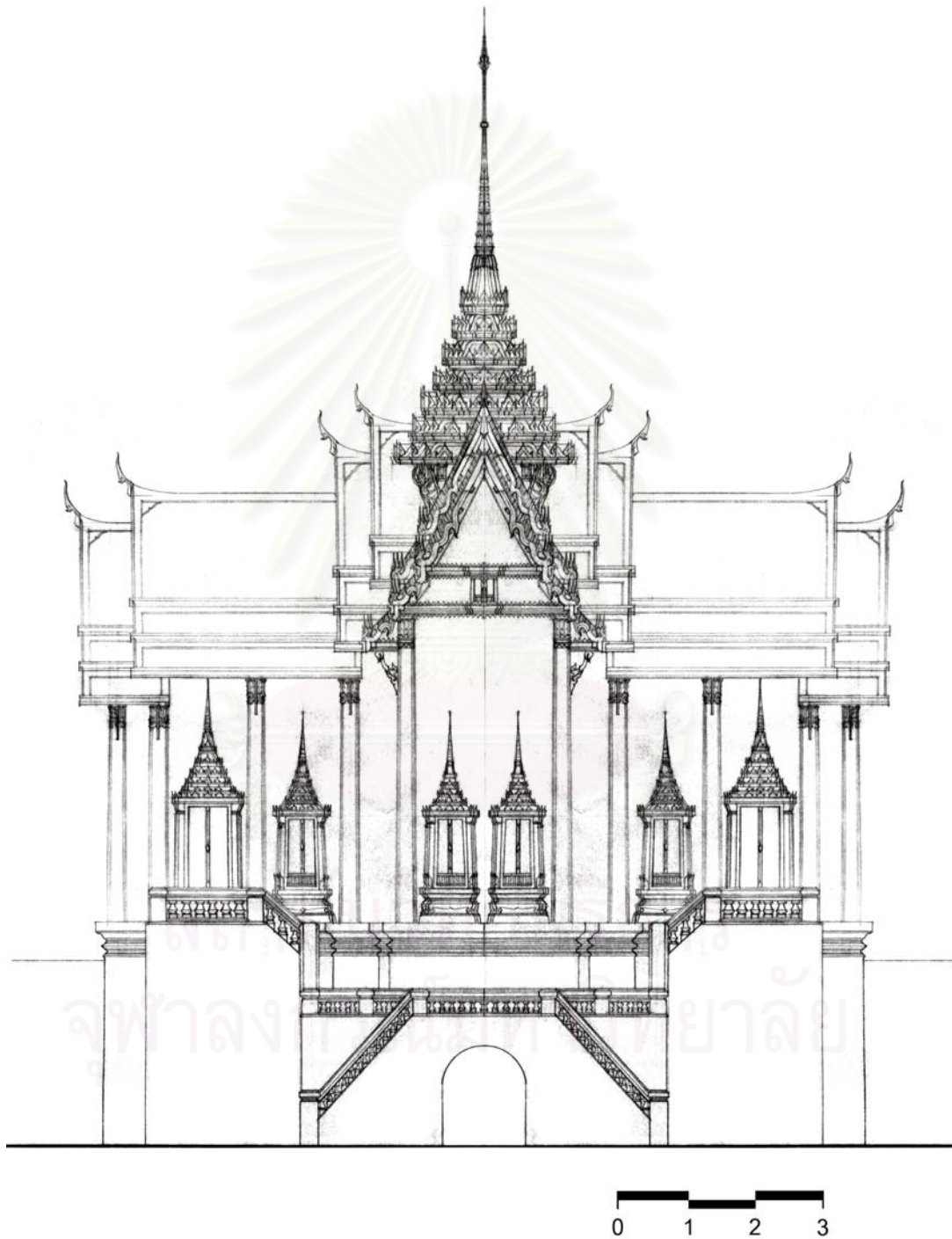
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, หน้า 158.)

พระที่นั่งมหินทรปราสาทเป็นกุฎาคารทรงมณฑป พระที่นั่งองค์นี้เป็นพระที่นั่งขนาดเล็กเนื่องจากสร้างบนกำแพงแก้ว ประกอบกับมีเนื้อที่ในการสร้างจำกัดจึงทำให้ไม่สามารถสร้างให้มีขนาดใหญ่ได้ ลักษณะเป็นพระที่นั่งชั้นเดียวยกพื้นสูงเสมอระดับกำแพงแก้ว

ภาพลายเส้นที่ 3.1.3.2 แผนผังพระที่นั่งมหินทรปราสาทมีลักษณะเป็นจัตุรมุข โดยมุขด้านทิศเหนือและทิศใต้จะยื่นยาวกว่ามุขด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก (ที่มา: ผู้เขียน)

แผนผังพระที่นั่งเป็นแบบจัตุรมุข โดยมีมุขด้านเหนือ และด้านใต้ยื่นยาวออกไปด้านละ 2 ห้อง ส่วนมุขด้านตะวันออก และด้านตะวันตก เป็นมุขสั้น ทางขึ้นของพระที่นั่งอยู่ทางด้านตะวันออก สัมพันธ์กับพื้นที่ซึ่งเคยเป็นพระราชมณเฑียรในรัชกาลที่ 2 ส่วนด้านตะวันตกทำเป็นเกยแทนบันไดทางขึ้น

ภาพลายเส้นที่ 3.1.3.3 รูปด้านหน้าพระที่นั่งมหิศรปราสาทมีลักษณะเป็นกุฎาคารทรงมณฑป
(ที่มา : ผู้เขียน)

ซุ้มพระทวารและซุ้มพระบัญชา เป็นซุ้มทรงมณฑป ซึ่งช่วยเน้นความสำคัญของฐานานุศักดิ์ของอาคารที่เป็นเครื่องยอด และสร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติ หน้าบันพระทวารเขียนเป็นลายรดน้ำตลอดทั้งบานเป็นรูปเทวดาทรงศร ส่วนหน้าบันพระบัญชาเขียนเป็นลายรดน้ำตลอดทั้งบานเป็นรูปเทวดาทรงพระขรรค์ หลังบานของพระทวารและพระบัญชาประดับด้วยลายฉลุปิดทองเป็นดอกไม้ร่วงบนพื้นรัก บริเวณบัญชาครึ่งกลางด้านทิศตะวันตกทำลายปูนปั้นเป็นรูปฝ่าพิภพห้อยลงมาจาดพื้นเกยตกแต่งด้วยการปิดทองประดับกระจกสี

ภาพที่ 3.1.3.3 พระที่นั่งมหาราชปราสาทมูมมองจากสวนขวา
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 181.)

ภาพที่ 3.1.3.4 ยอดพระที่นั่งมหาราชปราสาท มี 7 ชั้น
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 160.)

หลังคาพระที่นั่งด้านตะวันออกและตะวันตก ชั้น 2 ชั้นส่วนด้านเหนือจะได้หลังคาชั้น 4 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินเผาเคลือบสีแดงขอบหลังคาสีเขียว ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์แบบไทยประเพณี หางหงส์ทำเป็นแบบนาคเป็นซึ่งแสดงถึงฐานานุศักดิ์ของอาคารที่สูงกว่า ที่ใช้ประกอบกับอาคารที่มียอดและเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ลายหน้าบันตอนเหนือของฉลอม บนสุดทำเป็นรูปครุฑยุดนาค พระราชสัญลักษณ์ขององค์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนล่างเป็นรูปคชสารยืนแทนภายในพลับพลาตรีมุขหมายถึงช้างเผือกที่มาสู่พระบารมีมากที่สุดในรัชกาลที่ 2 แสดงให้เห็นถึงพระบารมีขององค์พระมหากษัตริย์ หน้าบันตอนล่างในส่วนของชั้นลดทำเป็นรูปเทวดาอัญเชิญเครื่องสูง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 3.1.3.5. ครุฑชุกุนาครับไขราเครื่องยอด
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย คัคคีศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุง
รัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 159.)

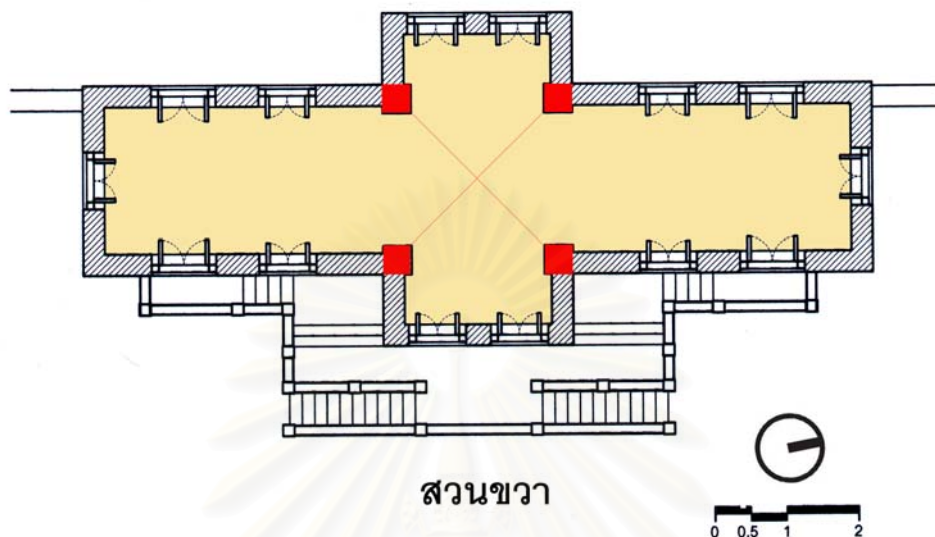
ภาพที่ 3.1.3.6 หน้าบันพระที่นั่งมหิศรปราสาท
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย คัคคีศรี, มรดกสถาปัตยกรรม
กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 181.)

ลักษณะของหน้าบันของพระที่นั่งองค์นี้ได้มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมคือแทนที่จะทำเป็นรูปนารายณ์ทรง
สุบรรณ ได้มีการเปลี่ยนเป็นรูปสัญลักษณ์แทนซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 4

ยอดขององค์พระที่นั่งเป็นยอดทรงมณฑป 7 ชั้น แต่เรียกเป็น “ปราสาท” ประกอบด้วยบันแถลง และนาคปัก
แบบนาคเขื่อน ส่วนยอดทำเป็น เหม 3 ชั้น บัวกลุ่ม 5 ชั้น บริเวณไขราของเครื่องยอดทำเป็นรูปครุฑชุกุนาครองรับ
ไขรา เช่นเดียวกับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 3.1.3.4 แผนผังแสดงการจุดรับน้ำหนักจากหลังคาของพระที่นั่งมหาราชปราสาท
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นแบบการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีการก่อสร้างอาคารในช่วงนั้น ส่วนโครงสร้างของหลังคา และส่วนยอดจะเป็นโครงสร้างไม้ การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร จากแผนผังของอาคารที่เป็นแบบจัตุรมุข บริเวณมุมทั้งสี่ของอาคารซึ่งก่อผนังหนากว่าบริเวณอื่นเพื่อใช้รับน้ำหนักโครงสร้างของยอดและหลังคา ก่อนที่จะถ่ายน้ำหนักลงสู่ฐานรากต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.1.4 พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ปราสาท

ภาพที่ 3.1.4.1 พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ปราสาทตั้งอยู่บนกำแพงแก้ว

มูลเหตุในการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและใช้เป็นพลับพลาสำหรับพระราชพิธีโดยกระบวนพยุหยาตรา และพระราชพิธีโสกันต์ (ตัดจุก)¹⁰ พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง

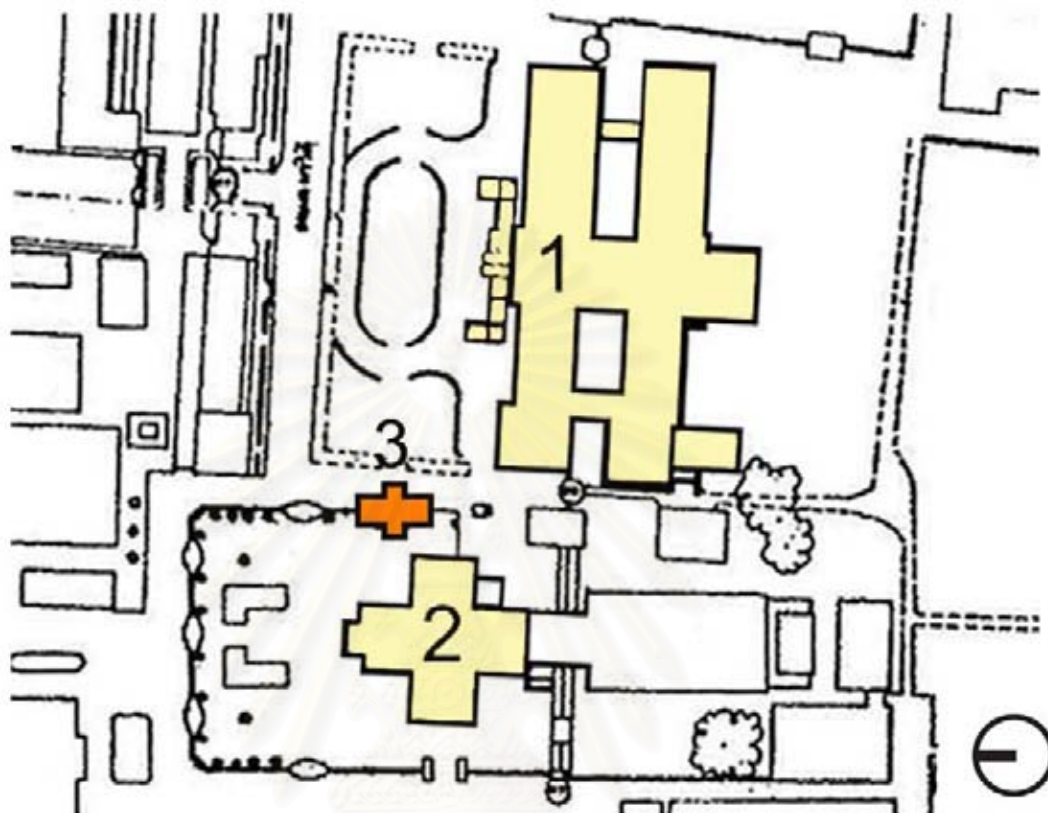
การบูรณะปฏิสังขรณ์

ใน พ.ศ. 2502 มีการซ่อมครั้งใหญ่โดยทำการซ่อมเครื่องยอด เครื่องบน เครื่องตกแต่งต่างๆ และมีการซ่อมพื้นในครั้งนี้ด้วย¹¹

¹⁰ สมภพ ภิรมย์, ภูคาขาว (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2513), หน้า 95.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94.

รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

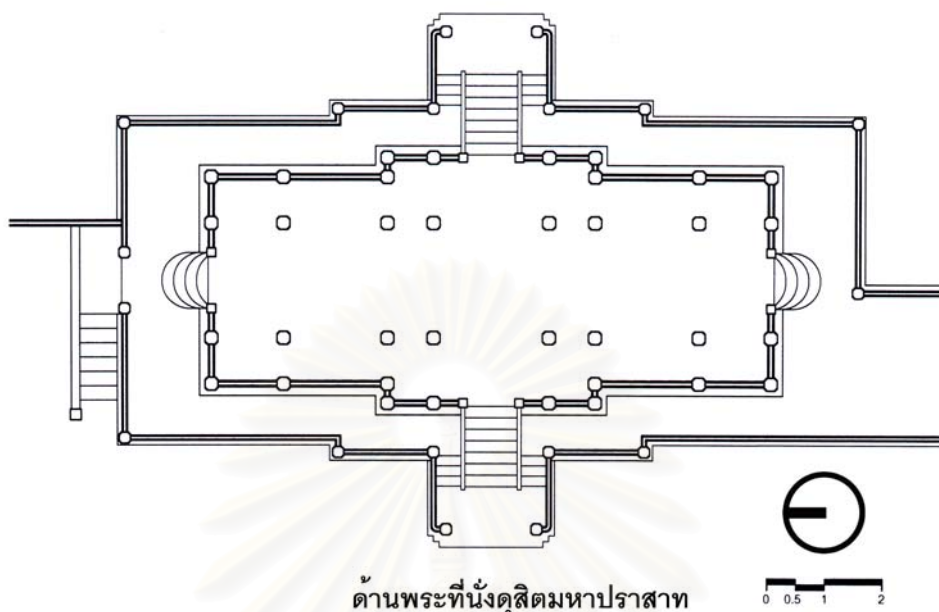

1. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
2. พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
3. พระที่นั่งอภรณ์พิโมกษ์ปราสาท

ภาพลายเส้นที่ 3.1.4.1 แผนผังแสดงที่ตั้งของพระที่นั่งอภรณ์พิโมกษ์ปราสาทปราสาทในพระบรมมหาราชวัง
(ที่มา: กรมศิลปากร, สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 16.)

พระที่นั่งอภรณ์พิโมกษ์ปราสาทอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นกลาง โดยตั้งอยู่บนกำแพงแก้วของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท อาคารหันหน้าออกสู่สวนด้านหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ด้านพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

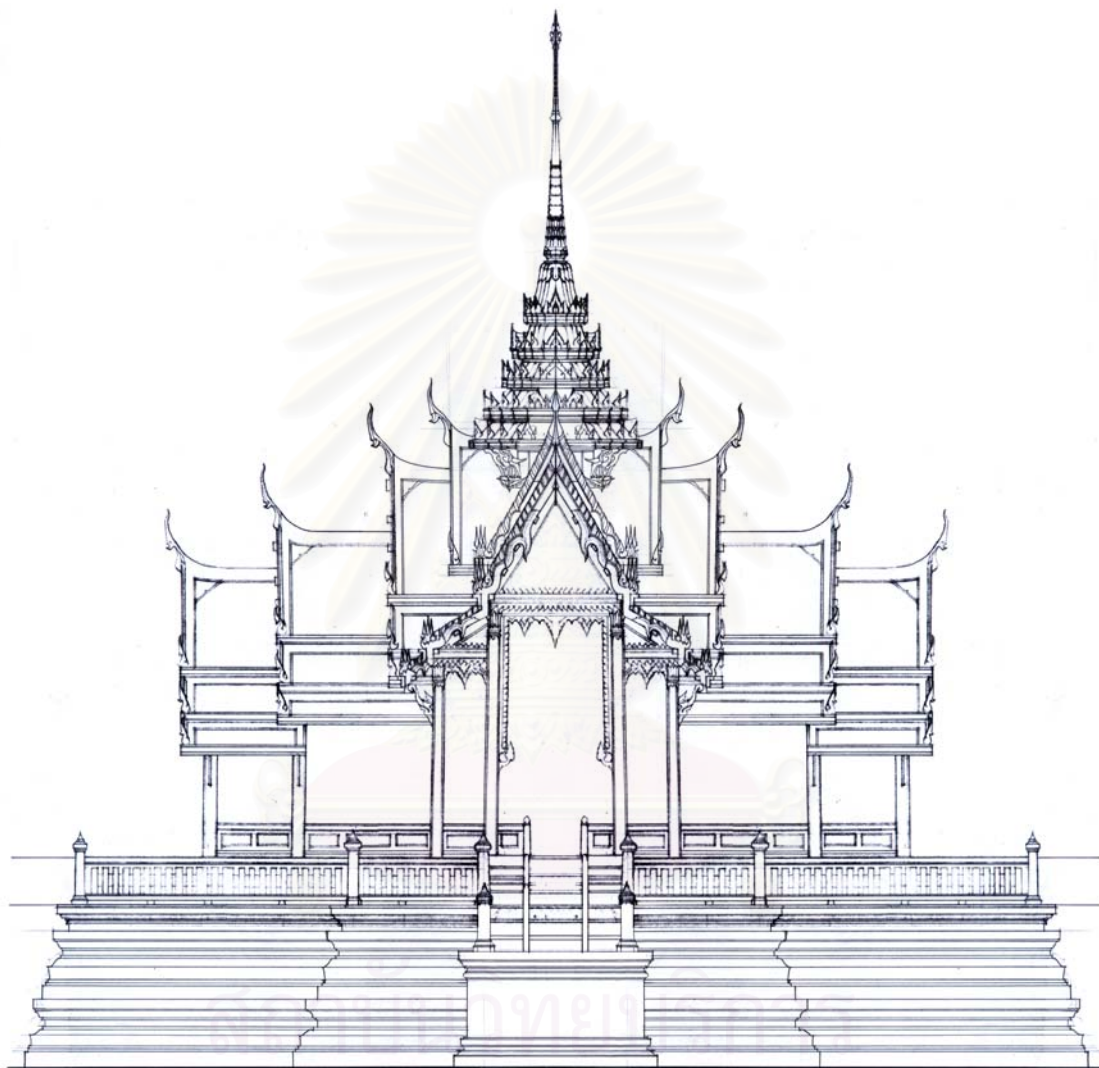
ภาพลายเส้นที่ 3.1.4.2 ผังพื้นพระที่นั่งอาคารพิพิธภัณฑ์ปราสาทเป็นแบบจัตุรมุข
(ที่มา: ผู้เขียน)

พระที่นั่งอาคารพิพิธภัณฑ์ปราสาท เป็นพระที่นั่งโถงขนาดเล็ก ไม่มีผนัง จัดเป็นกุฎาคารทรงมณฑป ตั้งอยู่บนกำแพงแก้วของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผังผังอาคารเป็นจัตุรมุข มุขด้านทิศเหนือและใต้จะยื่นยาวกว่ามุขด้านตะวันออกและตะวันตกซึ่งมีมุขสั้นกว่า พื้นโดยรอบยกเสมอกำแพงแก้วของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ฐานของอาคารเป็นฐานสิงห์ก่ออิฐถือปูนทาสีขาว มีบันไดขึ้นสู่พื้นพระที่นั่งทั้ง 4 ด้าน ด้านทิศตะวันออกและตะวันตก ทำเป็นเกยพระราชยาน ด้านใต้เป็นทางเชื่อมสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ด้านเหนือเป็นทางลงสู่ลานด้านหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ภาพที่ 3.1.4.2 เกยพระราชยานต่อจากกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านทิศตะวันออก

ลักษณะตัวอาคารเป็นศาลาโล่ง ไม่มีผนัง โดยเสาจะเป็นเสายอมมุมไม้สิบสอง ตัวเสาเป็นไม้แกะสลักงรัก ปิดทองประดับด้วยกระจกสี คันทวยทรงนาค ทำจากไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสี

ภาพลายเส้นที่ 3.1.4.3 รูปตั้งด้านหน้าพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท
(ที่มา: ผู้เขียน)

ส่วนหลังคาเป็นหลังคาทรงจั่วซ้อนกัน 4 ชั้น 3 ตับ มุงด้วยกระเบื้องดินบุกมีสีเทา มีเครื่องลางของช่อฟ้า ใบระกา แบบไทยประเพณี หางหงส์เป็นแบบนาคเขื่อน ทำจากไม้แกะสลักปิดทอง หน้าบันทำเป็นรูปพระอินทร์ยืนแทน ยกพระบาท พระหัตถ์ซ้ายถือพระขรรค์ พระหัตถ์ขวาวางทำประทักษิณ มีเทพนมประทับอยู่ทั้งสองข้าง ตอนล่างของหน้าบันประดับด้วยเสาห่อจรวดผึ้งทำจากไม้แกะสลักเป็นลายใบเทศ ปลายลายทำเป็นรูปเทพนม

ภาพที่ 3.1.4.3 การซ้อนชั้นของหลังคา 4 ชั้น 3 ตับ

ส่วนยอดเป็นยอดแบบมณฑป 5 ชั้น ในแต่ละชั้นประดับไปด้วยบันแถลง และนาคบึก ทำเป็นนาค 3 เคียร ส่วนปลายของยอดเหนือบัลลังค์ขึ้นไปทำเป็นเหม 3 ชั้น บัวกลุ่ม 7 ชั้น ต่อขึ้นไปเป็นปลียอดแก้ว ปลียอดและหยาดน้ำค้าง เหนือสุดทำเป็นพุ่มข้าวบิณฑ์ ส่วนไขราของยอดทำเป็นรูปหงส์มารองรับ แทนที่จะเป็นครุฑชุกุนาค ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของพระที่นั่งองค์นี้

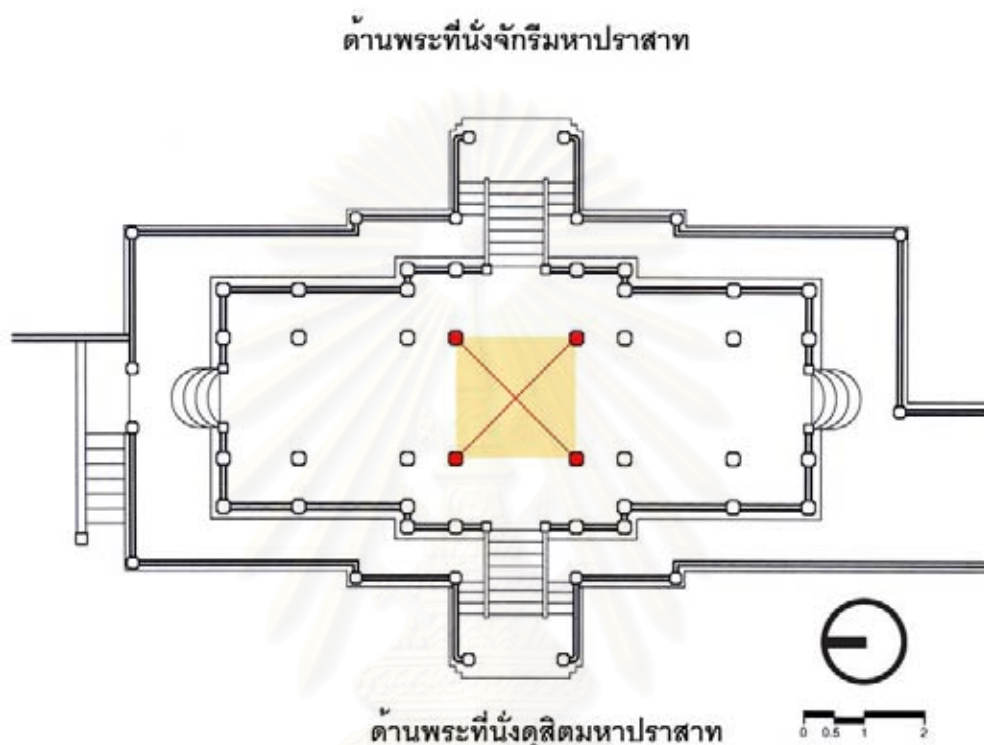
ภาพที่ 3.1.4.4 ยอดของอาคารเป็นยอดมณฑป 5 ชั้น

ภาพที่ 3.1.4.5 ไขราของยอดมณฑป ทำเป็นรูปหงส์มารองรับ

พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทนี้ถือได้ว่ามีความงดงาม ทั้งในแง่ของรูปแบบสถาปัตยกรรม สัดส่วน รวมถึงการประดับตกแต่ง ทางกรรมศิลป์ที่เคยจำลองแบบไปสร้างเป็นศาลาไทย ในงานมหกรรมนานาชาติ ณ กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม เมื่อ พ.ศ. 2503¹²

โครงสร้าง

ภาพฉายเส้นที่ 3.1.4.4 แผนผังแสดงการจุดรับน้ำหนักจากหลังคาของพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท (ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นไม้ ทั้งตัวอาคารเนื่องจากเป็นศาลาโล่งไม่มีผนัง และส่วนโครงสร้างของหลังคาและส่วนยอด ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างไม่มาก จึงมีความเหมาะสมกับยอดทรงมณฑป

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร แผนผังของอาคารเป็นแบบจัตุรมุข น้ำหนักจากหลังคาและยอดจะถ่ายลงสู่บริเวณพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงกลางของอาคารในแนวเดียวกับยอด ส่วนที่จะทำการรับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร จะเป็นบริเวณเสาทั้งสี่ของอาคารเป็นหลัก ก่อนที่จะถ่ายน้ำหนักลงสู่ฐานด้านล่างที่เป็นกำแพงแก้วของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทที่เป็นผนังรับน้ำหนัก

¹² ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2525), หน้า 42.

3.1.5 พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ภาพที่ 3.1.5.1 พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทมุมมองจากด้านหน้า

มูลเหตุในการสร้าง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์มิได้เสด็จเข้าประทับที่พระอภิเนาว์นิเวศน์ เพราะในขณะนั้นเป็นที่ตั้งพระบรมอัฐิของรัชกาลที่ 4 จึงเสด็จมาประทับที่พระมหามณเฑียรที่ประทับของรัชกาลที่ 1-3 ซึ่งในขณะนั้นเป็นอาคารโบราณมีมานานแล้ว หลังจากนั้นจึงมีพระราชดำริ ที่จะสร้างพระราชมณเฑียร สำหรับเป็นที่ประทับ ในบริเวณสถานที่ซึ่งพระองค์ทรงพระราชสมภพ ณ หมู่พระตำหนักที่กรมสมเด็จพระศรีสุลาลัยประทับ โดยทรงพระราชดำริว่า หมู่พระตำหนักเดิมนี่ เป็นสถานที่อันเป็นมงคล เป็นที่ซึ่งพระองค์ทรงประทับมาตั้งแต่ทรงพระราชสมภพ จนถึงเสด็จเสวยราชสมบัติ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งขึ้นใหม่ ใช้เป็นพระราชมณเฑียร และพระวิมานที่บรรทม ได้แก่ พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ พระที่นั่งเทวราชอุบัติ พระที่นั่งดำรงสวัสดิ์อนัญวงศ์ และพระที่นั่งนิพัทธพงศ์ถาวรวิจิตร

ต่อมาปี พ.ศ. 2418 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากเสด็จกลับจากประพาสสิงคโปร์ และชวา ทรงมีพระราชดำริที่จะสร้างพระที่นั่งสำหรับเป็นที่ประทับของหมู่พระราชมณเฑียรที่สร้างขึ้นก่อนหน้านั้น โดยโปรดเกล้าฯ ให้จ้างสถาปนิกจากสิงคโปร์ คือ นายจอห์น คลูนิส (John Clunis) ชาวอังกฤษ เป็นผู้ออกแบบ ซึ่งมีชื่อเสียงจากการสร้างที่อยู่ของผู้สำเร็จราชการของสิงคโปร์ โดยมีนายเฮนรี คลูนิช โรส (Henry Clunis Rose) เป็นผู้ช่วย และมีเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) เป็นแม่กอง พระยาเวียงไทรบูลเป็นผู้ออกแบบดูแลการทุกอย่าง และพระประดิษฐกรรภักดี เป็นผู้ตรวจกำกับบัญชี เริ่มลงมือเตรียมการก่อสร้างมาตั้งแต่ปลาย พ.ศ. 2518 เมื่อถึงต้น พ.ศ. 2519 เสด็จมาวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่วันพุธ เดือน 6 แรม 10 ค่ำ เวลาเช้า 8.36 น. (7 พ.ศ. 2419)¹³ เป็นปีที่ 9 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในการสร้างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เดิมในการออกแบบพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทจะสร้างให้เป็นยอดโดมแบบตะวันตก สร้างให้ต่อเนื่องกับหมู่พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ และพระที่นั่งสมมติเทวราชอุบัติ โดยมีท้องพระโรงกลางเป็นทางต่อเชื่อม จึงจำเป็นที่จะต้องรื้อ मुखหน้าของพระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ และพระที่นั่งสมมติเทวราช และรื้อเขื่อนเพชรที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลทั้งด้วย ก่อนการก่อสร้างจะแล้วเสร็จ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาศรีสุริยวงศ์

¹³ สมภพ ภิมภย์, กฎการ (กรุงเทพฯ: กงสยามการพิมพ์, 2513), หน้า 100.

ได้กราบบังคมทูล ขอให้สร้างเป็นยอดเช่นเดียวกับปราสาท และมหาปราสาท ที่สร้างขึ้นก่อนหน้านั้น ด้วยเหตุผล 2 ประการคือ¹⁴

1. เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีปราสาทเรียงกันอยู่ 3 องค์ คือ พระที่นั่งวิหารสมเด็จ พระที่นั่งสรรเพชญมหาปราสาท และพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ส่วนกรุงเทพฯ มีหมู่พระมหามณเฑียรและพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทอยู่ก่อนแล้ว พระที่นั่งจักรีที่จะสร้างใหม่ เปรียบได้กับพระที่นั่งสรรเพชญมหาปราสาท จึงควรสร้างเป็นมหาปราสาทอย่างไทย

2. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์นับตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา ได้มีการสร้างปราสาทเพื่อเฉลิมพระเกียรติยศมาในทุกรัฐกาล โดยรัชกาลที่ 1 ทรงสร้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รัชกาลที่ 2 แม้ไม่ได้มีการสร้างในรัชสมัยของพระองค์ แต่ได้มีการสร้างพระที่นั่งมหาราชปราสาททวายเป็นสมัยรัชกาลที่ 4 ในรัชกาลที่ 3 ทรงแปลงพระที่นั่งสุทโธสวรรคปราสาท ซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 แต่เป็นเพียงพลับพลาไม่มียอด มาถึงสมัยรัชกาลที่ 4 สร้างพระที่นั่งอภรณ์พิโมกษ์ปราสาท

ด้วยเหตุผลดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนจากยอดโดม เป็นยอดเช่นเดียวกับปราสาท และมหาปราสาท โดยมีลักษณะเป็นยอดทรงมณฑป 3 ยอด และทรงพระราชทานนามว่า “พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท” เมื่อการก่อสร้างมาถึงขั้นที่พอจะยกยอดปราสาทได้เสร็จพระราชดำเนิ์ไปยกยอดปราสาทเมื่อวันศุกร์ แรม 10 ค่ำ เดือน 9 ปีชวด จุลศักราช (พ.ศ. 2421) เวลา 13.30 น.¹⁵ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท สร้างเสร็จพร้อมกับฉลองพระมหาปราสาทควบคู่กับการฉลองพระนครครบ 100 ปี พ.ศ. 2425

หลังจากที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทแล้ว ในปี พ.ศ. 2425-2430 ได้โปรดเกล้าให้สร้างพระที่นั่งขึ้นอีก 4 องค์¹⁶ คือพระที่นั่งอมรมพิมานมณี เป็นที่บรรทม พระที่นั่งสุทโธธาตรีภิรมย์ เป็นที่ประทับของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระที่นั่งบรรณาคมนสรณีย์ เป็นห้องทรงพระอักษร พระที่นั่งราชปริดีโวโรทัย เป็นที่พักผ่อนพระราชอิริยาบถ และยังได้โปรดเกล้าให้สร้างสวนสวรรคตต่อจากพระที่นั่งอมรมพิมานมณีอีกด้วย

ภาพที่ 3.1.5.2 พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทสมัยรัชกาลที่ 5 บริเวณซอฟ้ายังเป็นแบบซอฟ้ามอญ (ที่มา: ม.จ.ว.แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, หน้า 108.)

¹⁴ ม.จ.ว.แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 100-101.

¹⁵ สมภพ ภิรมย์, กฎการ (กรุงเทพฯ: กงสุยยามการพิมพ์, 2513), หน้า 101.

¹⁶ ม.จ.ว.แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 101.

1. ห้องพระโรงหน้า		12. พระที่นั่งตำรางสวัสดิอนัญวงศ์ (ห้องฝึกภาค)	
2. ห้องพระโรงกลาง		13. พระเฉลียง	
3. ห้องพระโรงหลัง		14. ห้องน้ำเงิน	
4. มุขกระสันตะวันออก	พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท	15. ห้องเหลือง	พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร
5. ห้องไปรเวท		16. ห้องเขียว	
6. มุขกระสันตะวันตก		17. พระที่นั่งอมรพิมานมณี (ในที)	
7. ออฟฟิศหลวง		18. พระที่นั่งสุทธาศรีภิรมย์	
8. อ่างแก้ว (ถัดไปทางขวามือคือ "ห้องโต๊ะกลม")		19. พระที่นั่งบรรณาคมสรณี (ห้องใหม่)	
9. พระที่นั่งมุลสถานบรมอาสน์ (ห้องโต๊ะ)		20. พระที่นั่งราชปริดีวิโรทัย (ห้องเขียวนอก)	
10. พระที่นั่งพิพัฒน์พงศ์ถาวรจิตร (ห้องพระภูษา)		21. พระที่นั่งเทพนัยนันทยากร	
11. พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ (ห้องทอง)		22. สวนสวรรค์ (มีสะพานข้ามไปพระตำหนักสมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวี)	

ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.1 แผนผังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย คัคคีศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, หน้า 98.)

การบูรณะปฏิสังขรณ์

เมื่อพระที่นั่งองค์ต่างๆในหมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทได้สร้างเสร็จสิ้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาประทับเป็นเวลาหลายปีและได้มีการบูรณะ องค์พระที่นั่ง 2 ครั้งในรัชสมัยนี้ ในปี พ.ศ. 2436 และ พ.ศ. 2445 จะเป็นการซ่อมหลังคาที่รั่วเนื่องจากมีฝนพายุพัดแรง ในบางครั้งทำให้ยอดพระที่นั่งองค์ตะวันตกหักพังลงมาการบูรณะพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทครั้งสำคัญจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยนี้มีการซ่อมแซมพระที่นั่ง 2 ครั้ง เป็นแต่การซ่อมแซมเพียงเล็กน้อยไม่มีการเปลี่ยนแปลงมาก

ภาพที่ 3.1.5.3 พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทก่อนการปรับปรุง บริเวณช่อฟ้ายังเป็นแบบช่อฟ้ามอญ (ที่มา: กรมศิลปากร, สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 236.)

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงที่กรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชอาณาจักรได้ครบ 150 ปี ใน พ.ศ. 2475 ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2473 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเป็นผู้อำนวยการซ่อม และมีหม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร ทรงเป็นผู้ควบคุมงาน ให้ทันกับการฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี การบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งนี้เป็นการซ่อมแซมครั้งใหญ่นับตั้งแต่มีการสร้างพระที่นั่งองค์นี้มา ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมและวัสดุที่ใช้เป็นเครื่องบนและเครื่องยอดขององค์พระที่นั่ง เปลี่ยนแปลงทรวดทรงและลวดลายของพระทวาร พระบัญชร และตัวอาคารทั้งภายในและภายนอกทำให้ต่างไปจากเดิมเมื่อแรกสร้าง การบูรณะครั้งนี้มีการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ ดังนี้¹⁷

1. **เครื่องบนและเครื่องยอด** เครื่องล้าของแต่เดิมเป็นแบบช่อฟ้ามอญ (ช่อฟ้าบ้านลม) เปลี่ยนเป็นเครื่องล้าของแบบนครวย มีช่อฟ้า ไบระกา หางหงส์ และนาคสะดุ้ง ทวยรับรับไขราของเครื่องยอด เดิมเป็นครุฑยุคขนาดเช่นเดียวกับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเปลี่ยนเป็นคันทวยรับไขราแทน เครื่องยอด เช่น ปลียอด บัวกลุ่ม ชุ่มบันแถลง เดิมเป็นไม้เปลี่ยนเป็นทองแดงแทน เปลี่ยนสันหลังคาซึ่งเดิมประดับด้วยบราลีประดับเป็นระยະ ๆ โดยตลอด โดยเอาออกทั้งหมด และยังมีเปลี่ยนแปลงลายหน้าบันใหม่ทุกด้าน

¹⁷ สมภพ ภิรมย์, กฎอาคาร (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2513), หน้า 102.

2. **मुखเด็จ** เปลี่ยนลักษณะหลังคาใหม่โดยขยายออกไปสุดดาดฟ้าด้านทิศเหนือ และเปลี่ยนลายหน้าบันซึ่งเดิมเป็นพระปรมาภิไธยไทยและพระมหามงกุฏเป็นตราจักรี สารายรวงผึ้งเดิมเป็นคูหาหน้านางเปลี่ยนเป็นสาหร่ายรวงผึ้งตัดมุมเป็นเส้นตรงตามแนวหน้ากระดานฐานพระ

3. **ซุ้มและบานพระบัญชา** บานพระบัญชาชั้นบนเดิมเป็นบานเกล็ดเปลี่ยนเป็นบานทึบ ซุ้มพระบัญชาชั้น 2 เดิมเป็นรูปเทวดาประคองตราแผ่นดินยอดจตุรมงกุฏเปลี่ยนเป็นเอวเทวดาอกทำเป็นซุ้มโค้งบรรจบกับตราแผ่นดินยอดจตุรมงกุฏแทน

4. **ลายคอสอง** ลายคอสองใต้ช่องพระบัญชาเดิมเป็นรูปช้าง 3 เคี้ยว สับกันกับตราพระปรมาภิไธย จ.ป.ร. มีพวงมาลาเป็นลายเฟืองต่อเนื่องกันเปลี่ยนเป็นยกเล็กลายเดิมออก คงเหลือตราพระปรมาภิไธย จ.ป.ร. บนพื้นลายใบไม้มัดเรียงกัน

5. **ท้องพระโรงกลาง** เปลี่ยนผนังด้านหลังเดิมเป็นผนังเรียบดาดด้วยผ้าปักเป็นผนังมีซุ้มจระนำ ตอนบนเขียนลายเฟือง กลางซุ้มเขียนลายจักรีล้อมรอบด้วยรัศมี ซุ้มพระทวารทั้ง 2 ข้างแก้ไขให้สูงกว่าเดิม ยอดซุ้มทำเป็นรูปช้างเอราวัณยืนแทนเชิฎพระจุลมงกุฏเช่นเดิม ส่วนเพดานแก้ไขให้ที่ต่ำกว่าของเดิมซึ่งโปร่งแสง

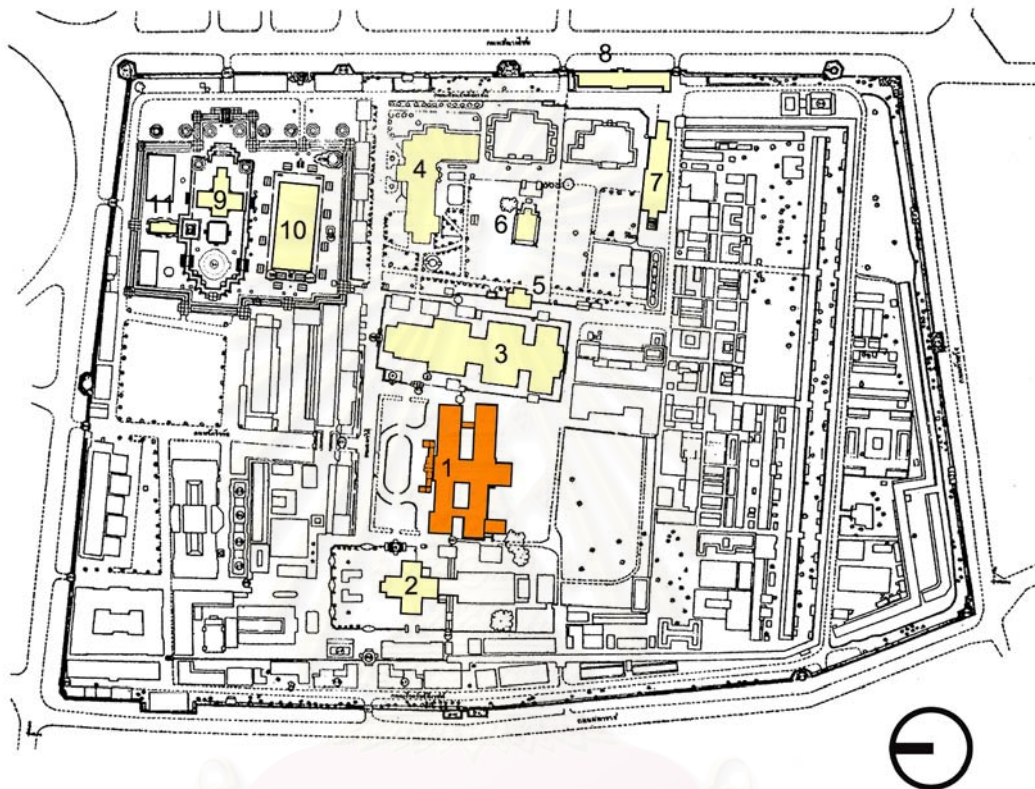
6. **บานพระทวาร** พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทชั้น 2 ซึ่งมี 13 ช่อง แต่เดิมบานพระทวารเป็นแบบลูกฟักเรียบแก้ไขเป็นบานพระทวารประกอบลวดลายปิดทองทุกบาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นกลาง ในบริเวณสวนซ้าย ซึ่งคู่กันกับสวนขวาเป็นที่ตั้งของพุทธรัตนสถาน อยู่ระหว่างหมู่พระมหามณเฑียร และพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

1. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท	7. พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท
2. พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	8. พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท
3. หมู่พระมหามณเฑียร	9. ปราสาทพระเทพบิดร
4. พระที่นั่งบรมพิมาน	10. พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
5. พระที่นั่งมหินทรปราสาท	11. พระวิหารยอด
6. พุทธรัตนสถาน	

ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.2 แผนผังแสดงที่ตั้งของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง
(ที่มา: กรมศิลปากร, สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 16.)

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นอาคารทรงมณฑปที่สร้างขึ้นในแบบผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมไทยกับตะวันตก (ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาของฝรั่งเศส) โดยมีส่วนหลังคาและยอดพระที่นั่งสร้างขึ้นเป็นแบบไทยประเพณี ผังอาคารมีลักษณะเป็นรูปตัว “ที” (T) เป็นพระที่นั่งสามชั้น สามองค์ แบ่งเป็นองค์ตะวันออก องค์ตะวันตก และองค์กลางเป็นองค์ประธาน มีมุขกระสันทั้งทางด้านตะวันออกและตะวันตกเชื่อมองค์พระที่นั่งเข้าด้วยกัน หน้าบันของของพระที่นั่งองค์ตะวันออกและพระที่นั่งองค์ตะวันตกเป็นรูปจตุรมงกุฏ ประดิษฐานเหนือพานแว่นฟ้า รองรับด้วยช้างสามเศียร สองข้างประกอบไปด้วย คชสีห์ และราชสีห์ประคองฉัตรปิดทอง ส่วนหน้าบันของพระที่นั่งองค์กลางซึ่งเป็นองค์ประธานแทนที่จะทำเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ได้ทำเป็นรูปตราแผ่นดิน ซึ่งเป็นตราที่มีในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นรูปพระมหามงกุฏครอบตราจักรี เหนือช้าง 3 เศียร โดยมีรูปช้าง และกิริชอยู่ได้ช้างสามเศียรอีกที่มีสายสังวาลรัดรอบ มีพระแสงขรรค์ชัยศรี และธารพระกรชัยฤกษ์ไขว้กันอยู่ด้านหลัง สองข้างของหน้าบันประกอบด้วยฉัตร 7 ชั้น ปิดทอง หน้าบันของมุขเด็จทำเป็นรูปตราจักรีล้อมรอบด้วยสายสังวาลนพรัตน์ฯ หลังคาของพระที่นั่งมุงกระเบื้องเคลือบสอดสี มียอดปราสาทสามยอดประกอบด้วย ซ้อฟ้า ไบระกา หางหงส์ ส่วนทางขึ้นพระที่นั่งทำให้ขึ้นภายนอกเป็นอัฒจันทร์ขนาดใหญ่สองข้างมุขกลางที่ยื่นออกมาจากองค์พระที่นั่ง ทั้งนี้เนื่องด้วยเป็นอาคารที่สร้างขึ้นในสมัยต้นรัชกาลที่ 5 ขณะนั้น ยังมีคติความเชื่อเกี่ยวกับการขึ้นลงอาคารว่า การมีอัฒจันทร์ขึ้นจากภายในอาคารถือว่าเป็นอัปมงคล อย่างไรก็ตามพระที่นั่งองค์นี้นับเป็นศิลปะที่ผสมผสานระหว่างศิลปะไทยและยุโรป ที่มีการผสมผสานกันได้อย่างพอเหมาะพอดี

ภาพที่ 3.1.5.4 ชู่มพระบัญชาที่รับอิทธิพลแบบตะวันตกผสมผสานกับไทย

ภาพที่ 3.1.5.5 พระทวารด้านหน้าขององค์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ภาพที่ 3.1.5.6 หน้าบันพระที่นั่งจักรีองค์กลางเป็นรูปตราอารมแผ่นดิน

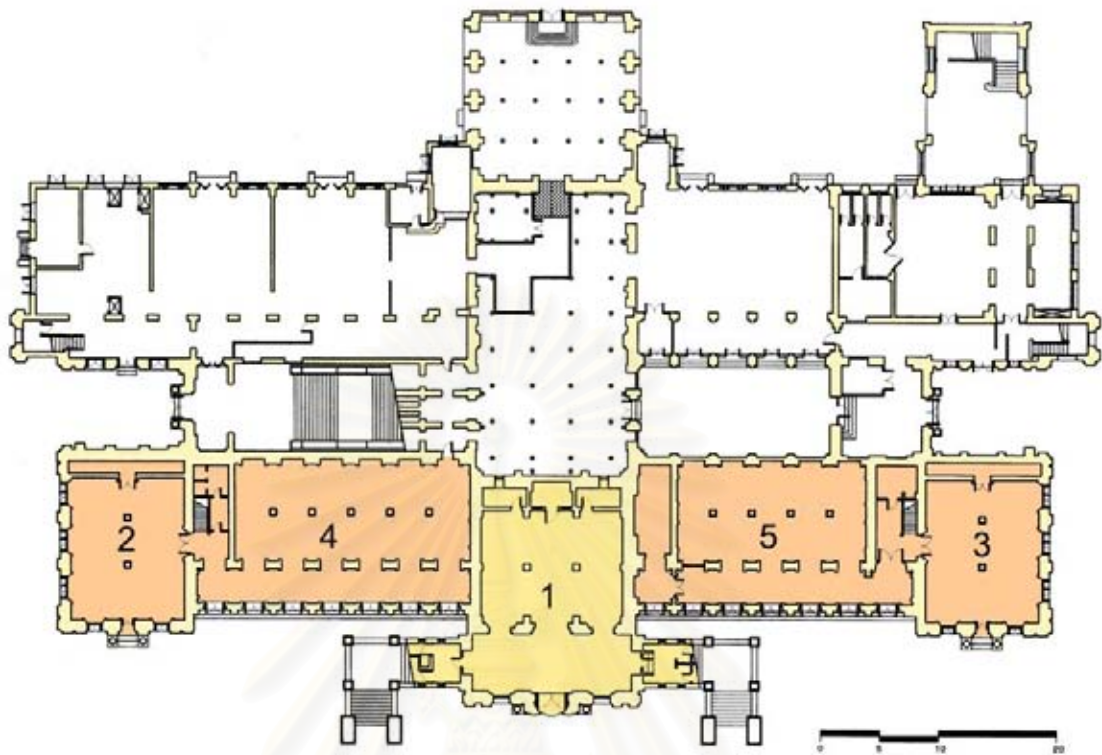

ภาพที่ 3.1.5.7 หน้าบันมุขเด็จเป็นตราจักรี

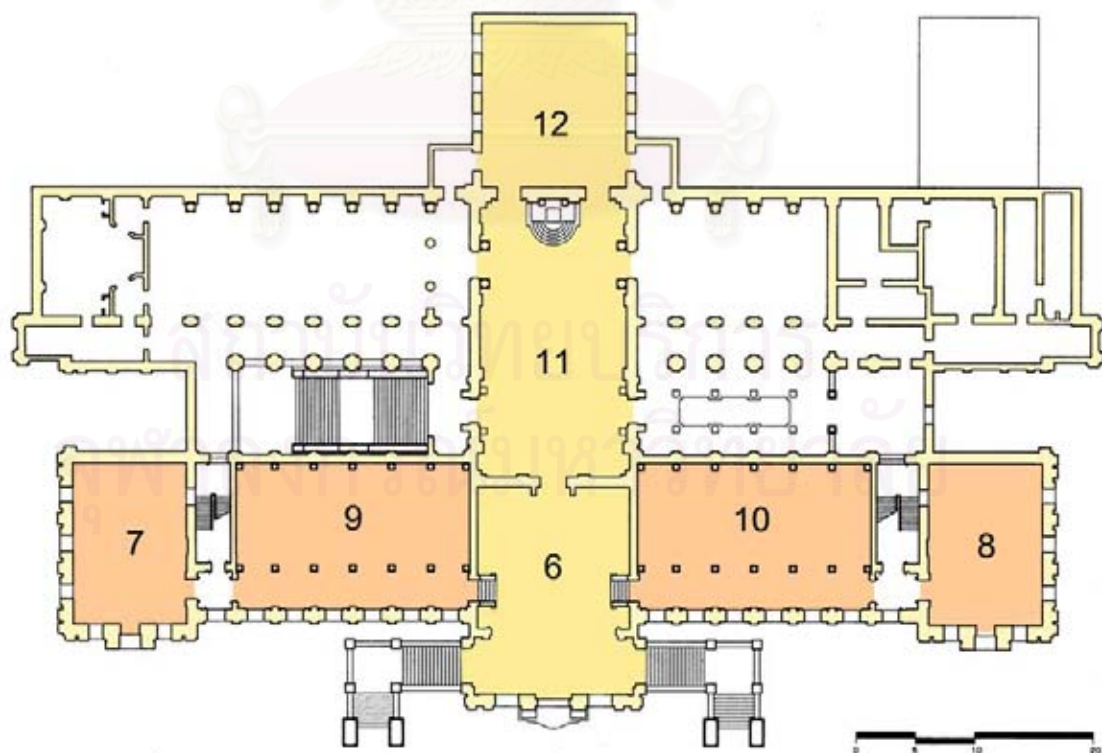

ภาพที่ 3.1.5.8 หน้าบันพระที่นั่งจักรีองค์ตะวันออกและองค์ตะวันตก

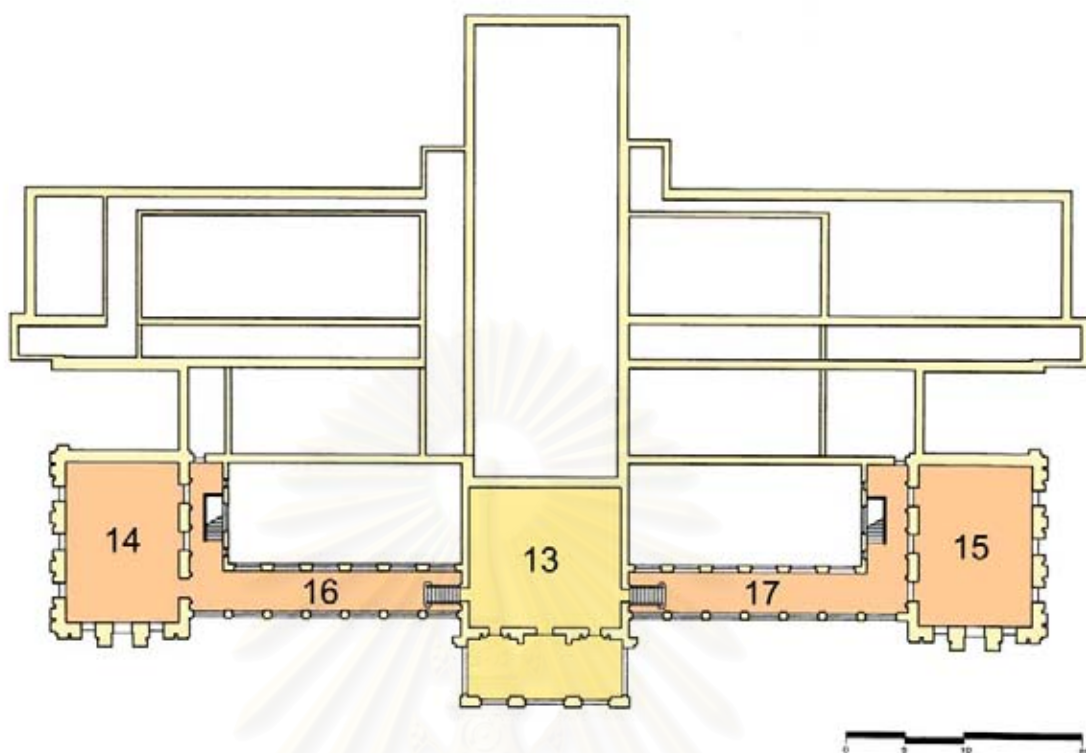
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.3 ผังพื้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทชั้นที่ 1
(ที่มา: คัดลอกจากแบบของกรมศิลปากร)

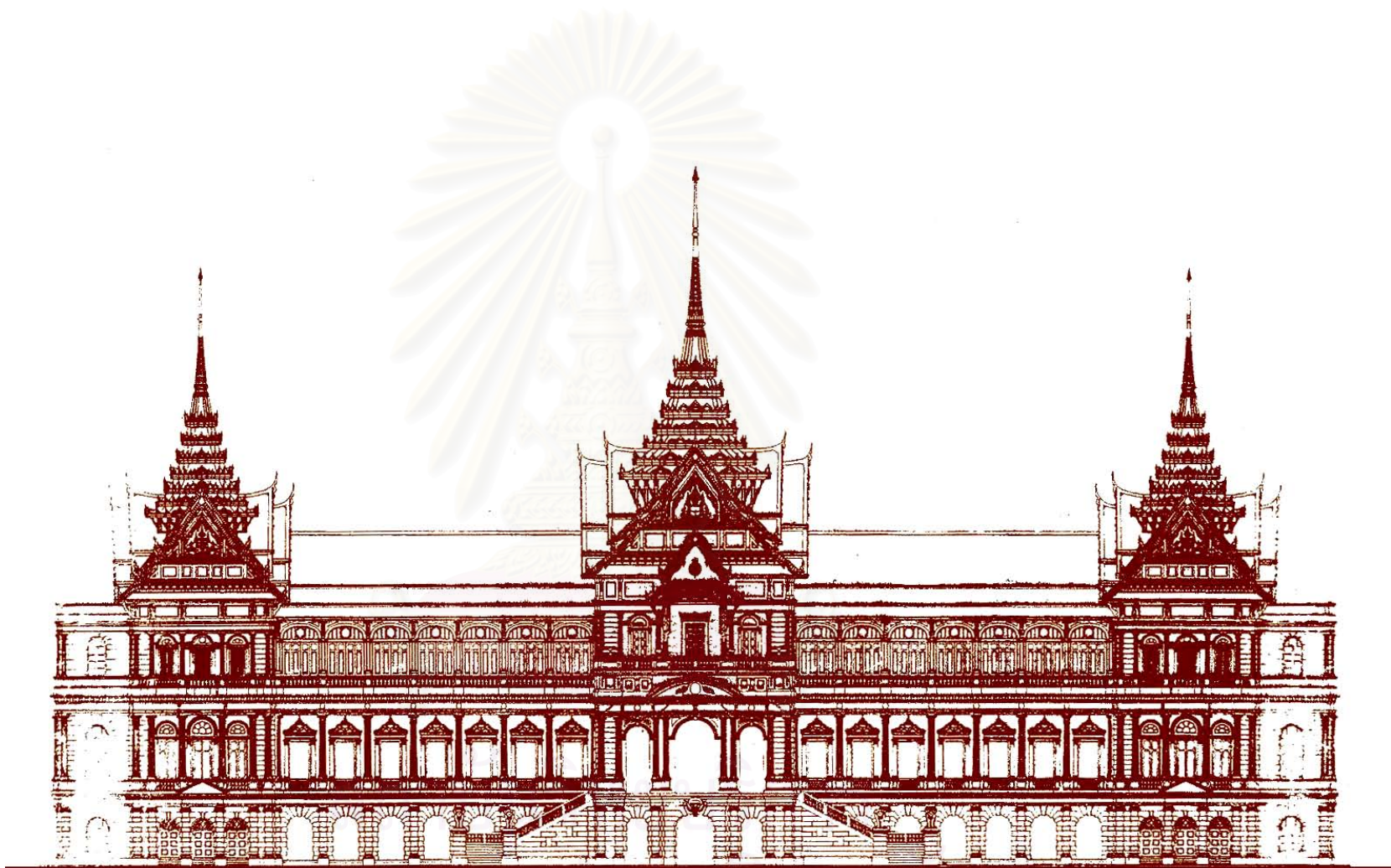

ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.4 ผังพื้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทชั้นที่ 2
(ที่มา: คัดลอกจากแบบของกรมศิลปากร)

1. ที่ตั้งทหารรักษาการณ์	} ชั้นล่าง	13. หอพระบรมอัฐิ	} ชั้น 3
2. ห้องลงนามถวายพระพร		14. หอประดิษฐานปูชนียวัตถุ	
3. ห้องเก็บของ		15. หอประดิษฐานพระอัฐิ	
4. พิพิธภัณฑสถานเครื่องอาวุธโบราณ		16. เฉลียงทางเดิน	
5. พิพิธภัณฑสถานเครื่องอาวุธโบราณ		17. เฉลียงทางเดิน	
6. ห้องพระโรงหน้า	} ชั้น 2		
7. ห้องรับรองพระราชอาคันตุกะ			
8. ห้องรอกเฝ้าของคณะทูต			
9. มุขกระสันด้านทิศตะวันออก			
10. มุขกระสันด้านทิศตะวันตก			
11. ห้องพระโรงกลาง			
12. ห้องพระโรงหลัง			

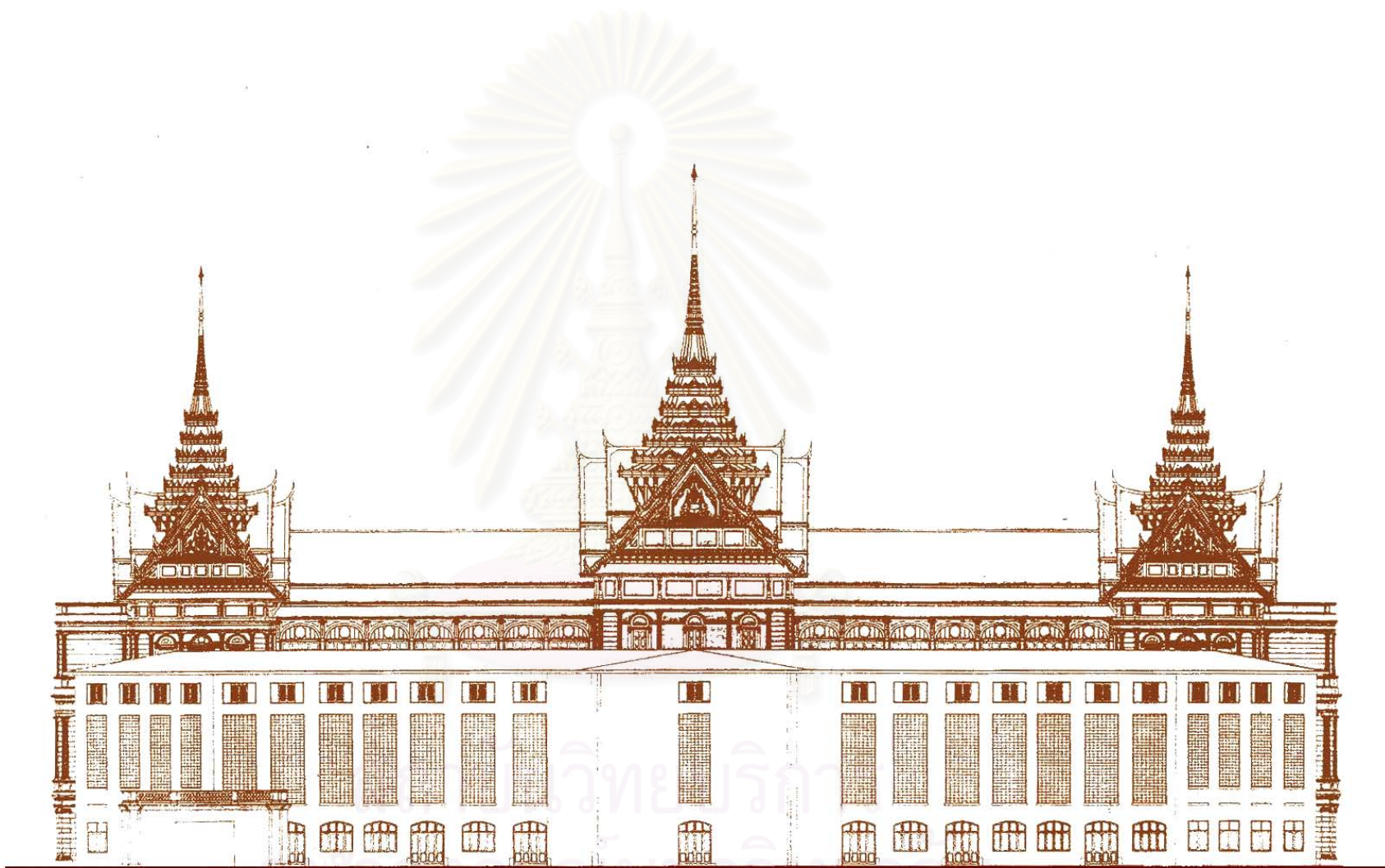
ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.5 ผังพื้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทชั้นที่ 3
(ที่มา: คัดลอกจากแบบของกรมศิลปากร)

ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.6 รูปตั้งด้านหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
(ที่มา: กรมศิลปากร)

ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.7 รูปตั้งด้านข้างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
(ที่มา: กรมศิลปากร)

ภาพลายเส้นที่ 3.1.5.8 รูปตั้งด้านหลังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
(ที่มา: กรมศิลปากร)

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทของค์กลาง

ชั้นบน เป็นหอสำหรับประดิษฐานพระบรมอัฐิ ของพระบรมมหาราชวัติตั้งแต่รัชกาลที่ 4 จนถึงรัชกาลที่ 8 และยังรวมถึงสมเด็จพระบรมราชินีในรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 7 ภายในของชั้นนี้มีการตกแต่งอย่างศิลปะไทย

ชั้นกลาง เป็นท้องพระโรงหน้า เป็นโถงทำหน้าที่เป็นทางผ่านที่จะเชื่อมต่อไปยังส่วนอื่นขององค์พระที่นั่ง โดยทางด้านใต้มีพระทวารใหญ่เชื่อมต่อกับท้องพระโรงกลาง ทางด้านตะวันออกและด้านตะวันตกเชื่อมต่อกับมุขกระสันของทั้งสองด้าน ด้านเหนือเป็นทางสู่มุขหน้าทำเป็นชานขนาดเล็กยื่นออกไปนอกองค์พระที่นั่งเพื่อเป็น **สีหบัญชร** สำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จ ออกให้ประชาชนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

ชั้นล่าง ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของทวารรักษาการณ์ ซึ่งอดีตเป็นที่ตั้งกองรักษาการณ์ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทของค์ตะวันออก

ชั้นบน เป็นหอประดิษฐานปูชนียวัตถุของพระมหากษัตริย์

ชั้นกลาง เป็นห้องรับแขก เรียกกันในสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า "ห้องไปรเวท" ปัจจุบันใช้เป็นห้องรับรองพระราชอาคันตุกะชั้นสมเด็จพระราชาธิบดีและพระราชวงศ์ หรือพระราชอาคันตุกะชั้นประมุขของประเทศ ในโอกาสที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชทานเลี้ยงรับรอง

ชั้นล่าง เมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 เคยเป็นห้องของราชองครักษ์ ปัจจุบันเป็นห้องสำหรับลงนามถวายพระพรในโอกาสสมมงคลต่างๆ

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทของค์ตะวันตก

ชั้นบน เป็นหอสำหรับประดิษฐานพระอัฐิมเหสีและพระอัฐิพระราชวงศ์บางพระองค์ที่โปรดเกล้าฯ ให้มาประดิษฐาน

ชั้นกลาง เป็นห้องรับแขก สมัยรัชกาลที่ 5 จัดเป็น "ออฟฟิศหลวง" สมัยรัชกาลที่ 7 ใช้เป็นห้องเฝ้าฯ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีนาถ ปัจจุบันใช้เป็นที่รอฟเฝ้าฯ ของคณะทูต และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่

ชั้นล่าง ในอดีตเป็นห้องสมุด ปัจจุบันเป็นห้องเก็บของ

มุขกระสันด้านทิศตะวันออก

ชั้นบน เป็นเฉลียงทางเดินระหว่างหอพระบรมอัฐิพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทของค์กลางกับหอประดิษฐานปูชนียวัตถุของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทของค์ตะวันออก

ภาพที่ 3.1.5.9 ภายในมุขกระสันด้านทิศตะวันออก

(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, หน้า 113.)

ชั้นกลาง เป็นห้องโถงปกติใช้เป็นที่รับรองคณะทูตก่อนเข้าเฝ้าถวายสาส์นตราตั้ง แต่ในโอกาสที่พระราชทานเลี้ยงรับรองพระราชอาคันตุกะชั้นประมุขของประเทศพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงนำพระราชอาคันตุกะเสด็จออกให้ผู้รับเชิญเข้าเฝ้า ภายในแบ่งเป็น 2 ตอน ตอนในเป็นห้องรับรอง ตอนนอกเป็นเฉลียงทางเดินผนังด้านในประดิษฐานพระบรมรูป ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 7 รวมถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย

ชั้นล่าง เป็นห้องโถง ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงเครื่องอาวุธโบราณ

มุขกระสันด้านทิศตะวันตก

ชั้นบน เป็นเฉลียงทางเดินระหว่างหอพระบรมอัฐิพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททองคำกลางกับหอพระอัฐิของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททองคำตะวันตก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 3.1.5.10 ภายในมุขกระสันด้านทิศตะวันตก

(ที่มา: ม.ร.ว.แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, หน้า 113.)

ชั้นกลาง เป็นห้องโถงสำหรับรับรองแขกผู้มีเกียรติมีลักษณะเหมือนมุขกระสันด้านตะวันออกผนังด้านในประดิษฐานบรมรูปสมเด็จพระอัครมเหสีรวม 6 พระองค์¹⁸ คือ สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ในรัชกาลที่ 4 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง (เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี) สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชชนนีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช) สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทิมมาลมารศรี พระอัครเทวี (เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นพระนางเธอ) สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7

ชั้นล่าง เป็นห้องโถง ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงเครื่องอาวุธโบราณ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁸ ม.ร.ว.แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, สถาบันวิทยบริการพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2525), หน้า 117.

ห้องพระโรงกลาง

ภาพที่ 3.1.5.11 ภายในห้องพระโรงกลาง

(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, หน้า 121.)

ห้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นห้องพระโรงสำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จออกให้คณะทูตานุทูตได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายสาส์นตราตั้ง หรือเฝ้าเพื่อถวายพระพรชัยในโอกาสมงคลต่างๆ และยังใช้เป็นที่ประกอบพระราชพิธี การพระราชกุศล ตามแต่โอกาส ภายในตกแต่งเป็นศิลปะแบบตะวันตกโดยตรงกลาง ด้านในสุดทำเป็นแท่นหินอ่อนมีบันไดขึ้น ตั้งพระแท่นลา ทอดพระที่นั่งพุดตานถมเหนือขึ้นไปเป็นพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร (ฉัตร 9 ชั้น) สองข้างประกอบด้วยพระบรมมหาเศวตฉัตร (ฉัตร 7 ชั้น) ด้านหลังพระที่นั่งเป็นซุ้มจระนำ แบบซุ้มโค้ง กึ่งกลางเขียนรูปตราจักรีแผ้วศมีโดยรอบ ตอนบนเป็นลายเฟื่อง

ห้องพระโรงหลัง

ห้องพระโรงหลังนี้อยู่ถัดไปทางด้านหลังของห้องพระโรงกลาง ต่อกับพระที่นั่งบรมราชสถิตมโหฬารในสมัยรัชกาลที่ 5 เคยเป็นที่สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทเข้าเฝ้า ห้องพระโรงหลังมีการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ในรัชกาลปัจจุบัน ใน พ.ศ. 2528

โครงสร้าง

เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีระบบการก่อสร้างแบบเสาละคานแล้ว ดังนั้นในส่วนโครงสร้างของตัวอาคารจึงได้ก่อสร้างเป็นระบบโครงสร้างแบบเสาละคานซึ่งเป็นเทคโนโลยีพัฒนาไปจากระบบการก่อผนังหนาเพื่อรับแรง ทำให้ลดความหนาของผนังอาคารลงได้ ส่วนโครงสร้างของยอดอาคารนั้นแต่เดิมเมื่อเริ่มสร้างนั้นเป็นโครงสร้างไม้ และต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้มีการปรับเปลี่ยนโดยมีการหุ้มแผ่นทองแดงกับโครงสร้างของหลังคา น้ำหนักของยอดหลังคาจะถ่ายลงสู่โครงสร้างของอาคารโดยจะถ่ายลงสู่คานแล้วถ่ายสู่เสา ก่อนที่จะลงสู่ฐานรากต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.1.6 พระที่นั่งศิवालัยมหาปราสาท

ภาพที่ 3.1.6.1 พระที่นั่งศิवालัยมหาปราสาท มุมมองจากด้านพระที่นั่งสุทไธสวรรย์
(ที่มา: ม.ร.ว.เม่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, หน้า 164.)

มูลเหตุในการสร้าง

พระที่นั่งศิवालัยมหาปราสาทนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าแห่งราชวงศ์จักรี ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระบรมรูปไปประดิษฐาน ณ ปราสาทพระเทพบิดร ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อพุทธศักราช 2461¹⁹

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁹ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุการอัญเชิญพระบรมรูป (กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 152.

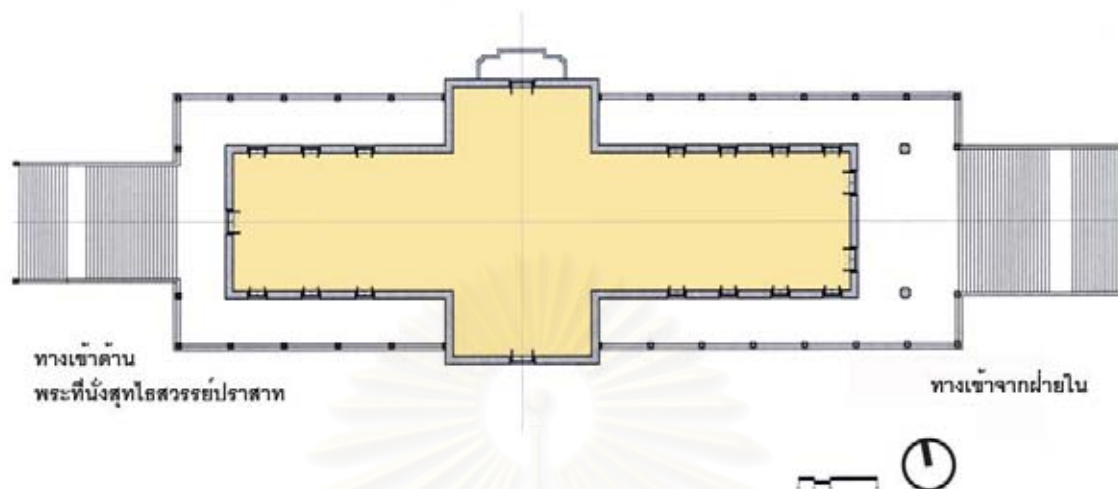
รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาทตั้งอยู่บริเวณมุมด้านตะวันออกเฉียงใต้ของสวนศิวาลัย ข้างประตูราชสำราญ

1. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท	7. พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท
2. พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	8. พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท
3. หมู่พระมหามณเฑียร	9. ปราสาทพระเทพบิดร
4. พระที่นั่งบรมพิมาน	10. พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
5. พระที่นั่งมหาราชปราสาท	11. พระวิหารยอด
6. พุทธรัตนสถาน	

ภาพถ่ายเส้นที่ 3.1.6.1 แผนผังแสดงที่ตั้งของพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง
(ที่มา: กรมศิลปากร, สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 16.)

ภาพลายเส้นที่ 3.1.6.2 ผังพื้นพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท
(ที่มา: ผู้เขียน)

พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาทเป็นอาคารทรงมณฑป มีแผนผังพระที่นั่งเป็นแบบจัตุรมุข มุขด้านทิศตะวันตกออกใช้เป็นท้องพระโรงฝ่ายหน้า มุขด้านทิศตะวันตกใช้เป็นท้องพระโรงฝ่ายใน ส่วนมุขด้านทิศเหนือและใต้เป็นมุขสั้น

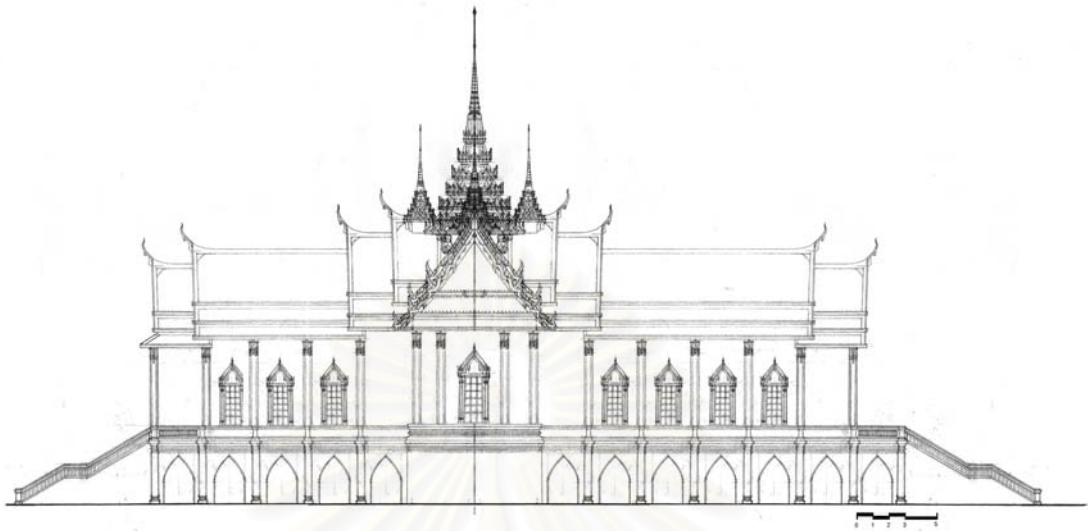

ภาพที่ 3.1.6.2 พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท ด้านทิศตะวันตก
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, หน้า 168.)

ส่วนตัวอาคารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทั้งหลัง ชั้นล่างเป็นโถงโถงในแต่ละช่วงเสาก่อเป็นซุ้มโค้งแหลม (pointed arch) รับโครงพื้น โดยบันไดทางขึ้นด้านตะวันออกติดต่อกับพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ซึ่งเป็นทางเข้าของฝ่ายหน้า ส่วนบันไดทางขึ้นด้านตะวันตกติดต่อกับฝ่ายใน ซุ้มพระทวารและซุ้มพระบัญชา เป็นซุ้มทรงบัณเฑาะว์ ทรวดทรงไม่

ค้อยงดงามมากนักมีลักษณะแหลมสูงกว่าสมัยก่อน
กระจกสีเขียว ด้านในปิดทองล่องชาด ฉลุลายใบเทศ

บานพระทวารและพระบัญชรเป็นไม้ด้านนอกลงยาประดับ

ภาพลายเส้นที่ 3.1.6.3 รูปด้านข้างพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท
(ที่มา: ผู้เขียน)

หลังคาเป็นหลังคาทรงจั่ว ชั้น 4 ชั้น มุงกระเบื้องเคลือบสลับสี ตรงกลางมุงกระเบื้องสีแดง ขอบมุงสีเขียว เครื่องลายองทำเป็นแบบไทยประเพณี หน้าบันทำเป็นรูปพระนารายณ์ทรงสุบรรณ ล้อมรอบด้วยลายกระหนกเทพนม²⁰ บนพื้นกระจกสีน้ำเงิน

ภาพที่ 3.1.6.3 ไขวรับยอดมณฑป ทำเป็นรูปครุฑยุคนาค

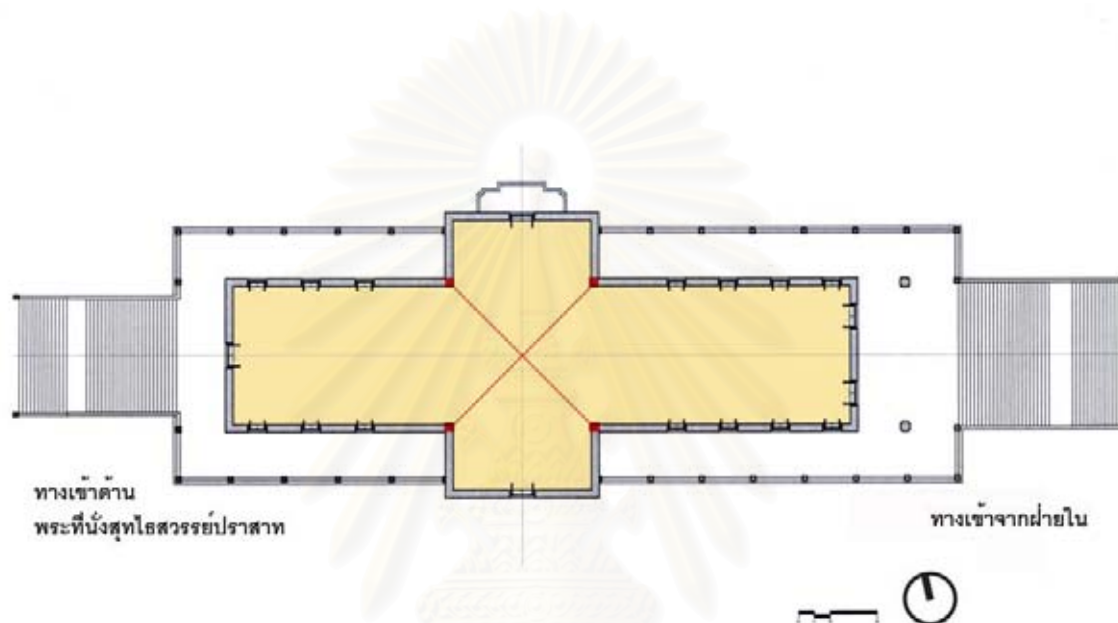
(ที่มา: ม.จ.ว.แน่น้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, หน้า 164.)

²⁰ ม.จ.ว.แน่น้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 169.

ส่วนยอดขององค์พระที่นึ่งเป็นยอดทรงมณฑป 5 ยอด มียอดมณฑป 7 ชั้นเป็นประธานอยู่กึ่งกลางอาคาร และมียอดบริวารเป็นยอดมณฑป 5 ชั้นอีก 4 ยอด อยู่บนสันหลังคาทั้ง 4 ด้าน บริเวณไรขาของเครื่องยอดทำเป็นรูปครุฑยูคณาครองรับไรขา เช่นเดียวกับพระที่นึ่งดุสิตมหาปราสาท

ภายในของพระที่นึ่งตั้งบุษบกประดิษฐานพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี²¹ เพดานภายในเป็นไม้ทาสีฟ้าหม่นเขียนลายทองเป็นดาวเพดาน

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 3.1.6.4 แผนผังแสดงจุดรับน้ำหนักจากหลังคาของพระที่นึ่งศิवालยมมหาปราสาท (ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะก่ออิฐเป็นผนังรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ส่วนโครงสร้างของหลังคา และส่วนยอดจะเป็นโครงสร้างไม้ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างไม่มาก ซึ่งมีความเหมาะสมกับยอดทรงมณฑป ที่วางอยู่บนอาคารที่มีช่วงกว้างภายนอกข้างมากได้

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร ส่วนที่อยู่ตรงกับส่วนยอดของอาคารจะมีพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยบริเวณมุมทั้งสี่ของอาคารจะเป็นส่วนที่รับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร เป็นการกระจายน้ำหนักสู่บริเวณมุมทั้ง 4 ของอาคารก่อนที่จะลงสู่ฐานรากต่อไป

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169.

3.1.7 พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 3.1.7.1 พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ตั้งอยู่กลางสระน้ำในพระราชวังบางปะอิน

มูลเหตุในการสร้าง

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์เป็นพระที่นั่งองค์หนึ่งในพระราชวังบางปะอิน ซึ่งสร้างมาตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เดิมพื้นที่บริเวณนี้ เป็นเกาะใหญ่ เรียกว่า "เกาะบ้านเลน"²² สมัยพระเจ้าปราสาททองขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์ พระองค์ได้ทรงอุทิศนิวาสนสถานเดิมซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสร้างขึ้นเป็นวัด พระราชทานนามว่า "วัดชุมพลนิกายาราม"²³ และได้โปรดเกล้าให้ขุดสระใหญ่ทางด้านทิศใต้ของวัดพร้อมสร้างพระราชวังขึ้นที่เกาะบางปะอิน และได้สร้างพระที่นั่งองค์หนึ่ง พระราชทานนามว่า "พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์"

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังกรุงศรีอยุธยา ระหว่างทางที่ประพาสผ่านบางปะอิน ทรงทอดพระเนตรเห็นความร่มรื่นของบางปะอิน และยังทรงทราบว่าที่แห่งนี้เคยเป็นพระราชวังเก่า สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้เสด็จขึ้นทอดพระเนตร และเป็นที่ต้องพระราชหฤทัย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพลเทพ (หลง ต้นตระกูลบุญหลง)²⁴ เป็นแม่กองจัดการก่อสร้าง ขุดสระขึ้นใหม่

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชวังบางปะอินขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2415 โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ พระที่นั่งวโรภาส

²² สำนักพระราชวัง, พระราชวังบางปะอิน (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2546), หน้า 25.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

พิमान หอเหมมณเฑียรเทวราช สถาปนิกราชประยูร พระตำหนักฝ่ายหน้า และพระตำหนักฝ่ายในบางส่วน แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2419

การบูรณะปฏิสังขรณ์

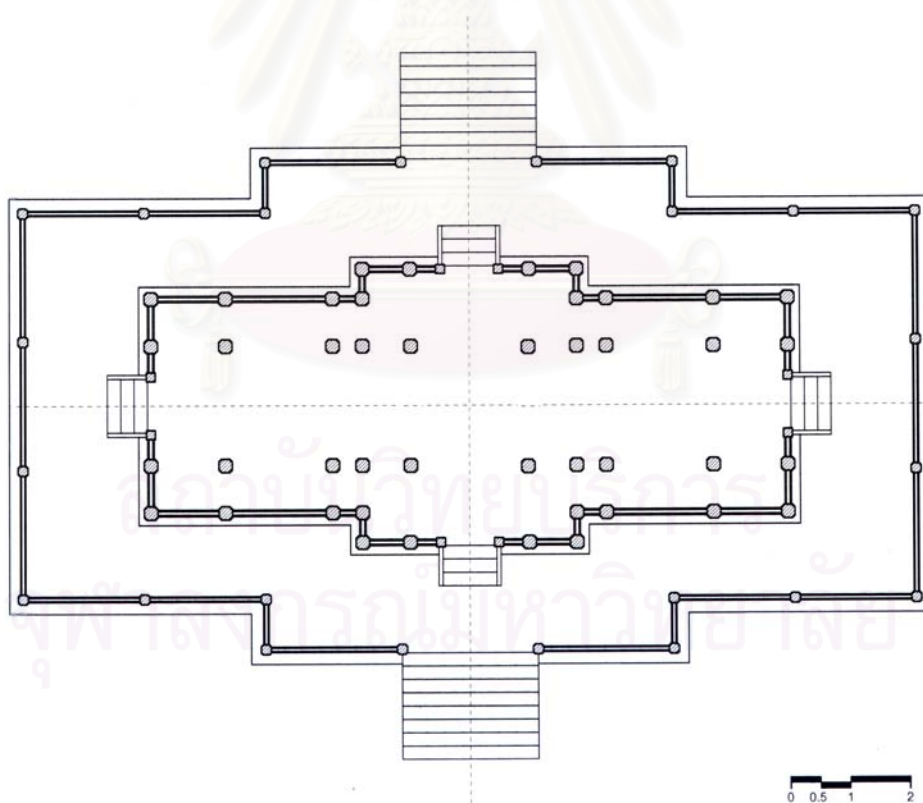
สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะซ่อมแซมพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ โดยการเปลี่ยนพื้นและเสาเป็นแบบเฟโรคอนกรีต²⁵ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระบรมรูปหล่อสัมฤทธิ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเทพะองค์จริงฉลองพระองค์เต็มยศจอมพลทหารบก นำมาประดิษฐาน ณ พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์จนถึงปัจจุบัน

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ที่ตั้ง

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์เป็นพระที่นั่งโถง ตั้งอยู่กลางสระน้ำภายในเขตพระราชวังบางปะอิน

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์เป็นอาคารทรงมณฑป ลักษณะเป็นพระที่นั่งโถงมีขนาดเล็ก โถงไม่มีผนัง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จำลองแบบมาจากพระที่นั่งอามรินทร์ภิโมกข์ปราสาทในพระบรมมหาราชวัง

ภาพลายเส้นที่ 3.1.7.1 แผนผังของพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์
(ที่มา: ผู้เขียน)

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

แผนผังพระที่นั่งเป็นแบบจัตุรมุข โดยยื่นมุขด้านที่เป็นบันไดทางขึ้นจากสระน้ำ ตัวอาคารมีทางเดินได้โดยรอบ ตัวอาคารสร้างขึ้นกลางสระน้ำ ฐานด้านล่างทำเป็นซุ้มคูหาเป็นซุ้มยอดแหลม มีบันไดขึ้นในด้านขนานของอาคารทั้ง 2 ด้าน เป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก

ภาพที่ 3.1.7.2 ส่วนฐานของอาคารที่ตั้งอยู่กลางน้ำ เปลี่ยนเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กสมัยรัชกาลที่ 6

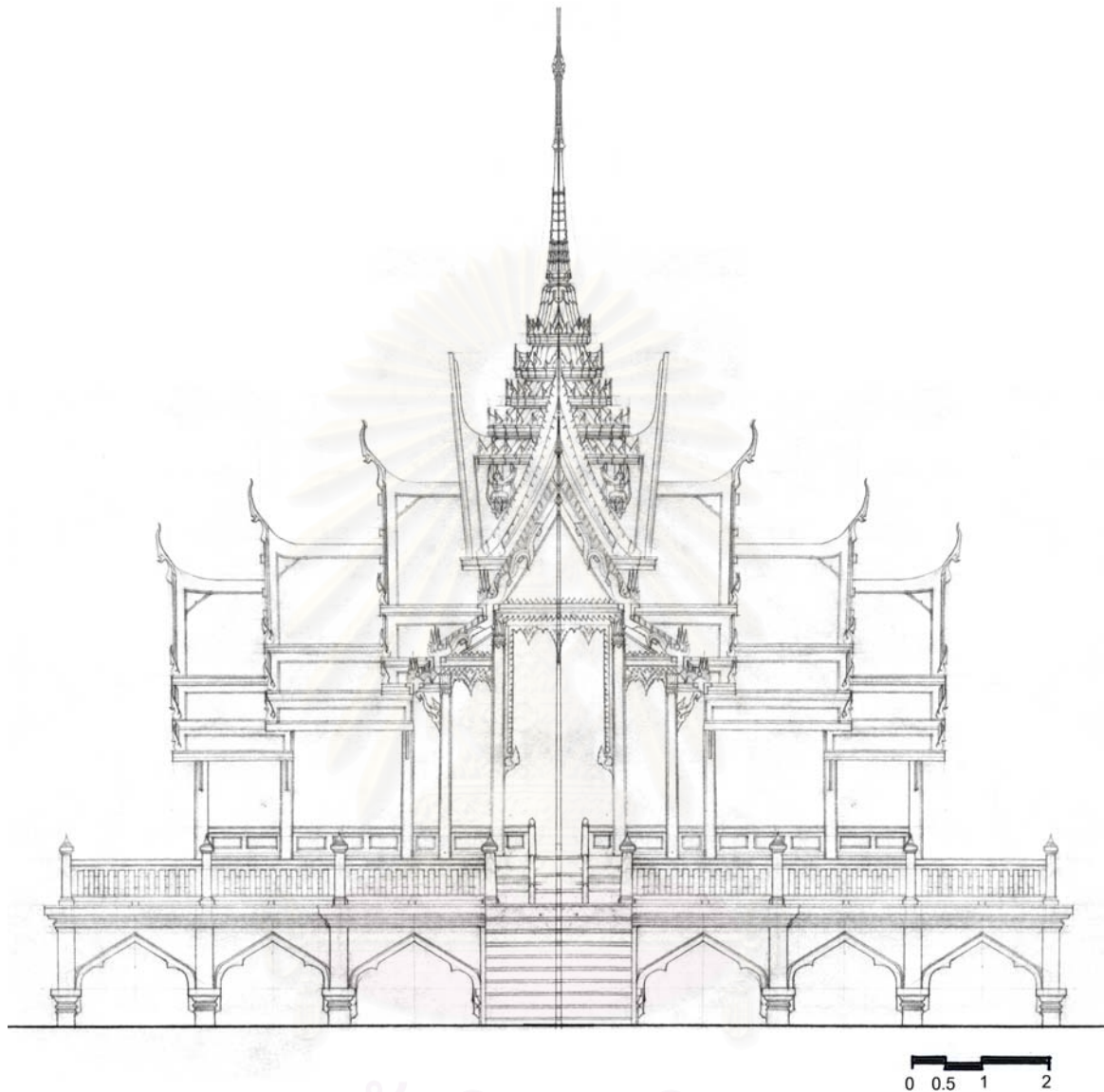
ภาพที่ 3.1.7.3 พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ เป็นพระที่นั่งโถง ใต้งไม่มีผนัง

หลังคาเป็นหลังคาทรงจั่ว ชั้น 4 ชั้น 3 ตับ มุงด้วยกระเบื้องดินเผาเคลือบสลับสี ตรงกลางมุงกระเบื้องสีส้ม ขอบมุงสีเขียว มีเครื่องลำยองช่อฟ้าใบระกาหางหงส์แบบไทยประเพณี ทำจากไม้แกะสลักปิดทอง ในหลังคาชั้นบนสุดที่ต่อกับส่วนยอดมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากอาคารอื่นคือจะไม่ทำเป็นรอยระกาแบบไทยประเพณี แต่จะทำเป็นเพียงลักษณะของบันลมและบากลายเป็นช่องๆ

ภาพที่ 3.1.7.4 หลังคาของอาคารชั้น 4 ชั้น 3 ตับ ตัวอาคารจำลองแบบมาจากพระที่นั่งอภรณ์พิโมกษ์ปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

ภาพที่ 3.1.7.5 ยอดทรงมณฑป ทำเป็น 5 ชั้น แบบปราสาท หลังคาชั้นบนสุด ทำเป็นแบบบันลม เรียกว่าพระวิมานมีความพิเศษกว่าที่อื่น

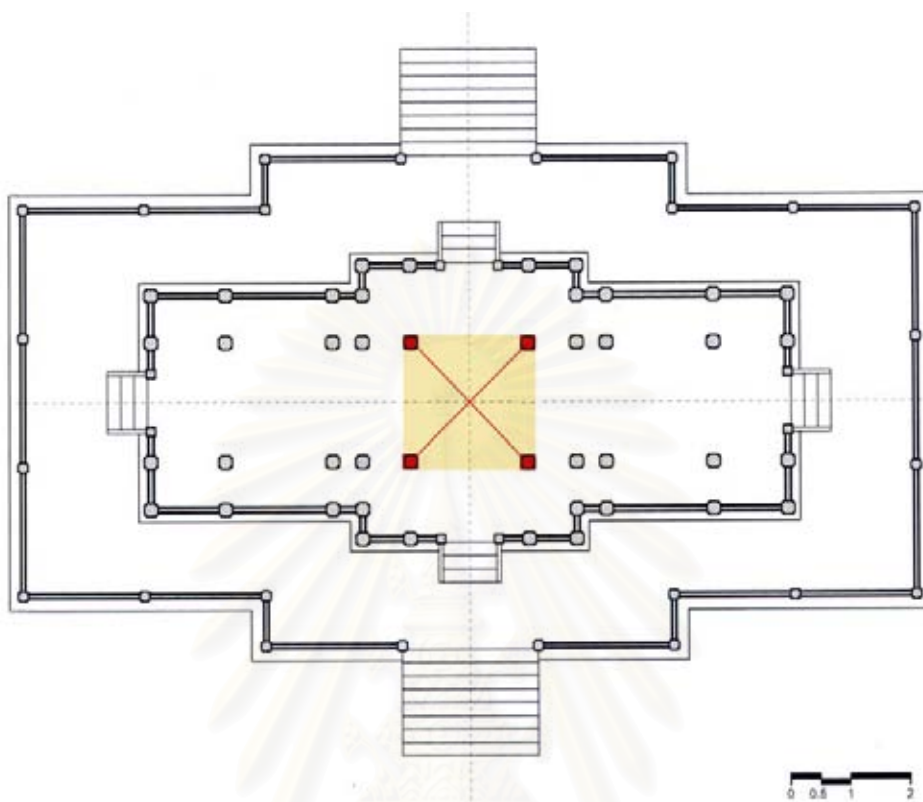

ภาพลายเส้นที่ 3.1.7.2 รูปตั้งพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์
(ที่มา: ผู้เขียน)

หน้าบันของพระที่นั่งทั้ง 4 ด้านทำเป็นรูปตราอาร์มหรือตราแผ่นดิน ซึ่งมีลักษณะเดียวกับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทที่สร้างในสมัยเดียวกัน

ยอดขององค์พระที่นั่งทำเป็นยอดทรงมณฑป 5 ชั้น ประกอบด้วยบันแถลง และนาคปักแบบนาคเขื่อน ส่วนยอดทำเป็น เหม 3 ชั้น บั๊กกลุ่ม 5 ชั้น บริเวณโถงของเครื่องยอดทำเป็นรูปครุฑยุคนาครองรับไชรา

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 3.1.7.3 แผนผังแสดงการจุดรับน้ำหนักจากหลังคาของพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นไม้ ทั้งตัวอาคารที่เป็นศาลาโถง และส่วนโครงสร้างของหลังคา และส่วนยอด ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างไม่มาก จึงมีความเหมาะสมกับยอดทรงมณฑป

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร แผนผังของอาคารเป็นแบบจัตุรมุข น้ำหนักจากหลังคาและยอด จะถ่ายลงสู่บริเวณพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงกลางของอาคารในแนวเดียวกับยอด ส่วนที่จะทำการรับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร จะเป็นบริเวณเสาทั้งสี่ของอาคารเป็นหลัก ก่อนที่จะถ่ายน้ำหนักลงสู่เสาช่วงล่างต่อไป (เปลี่ยนเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กในสมัยรัชกาลที่ 6)

3.2 กฎาการทรงปรารงค์

3.2.1 พระที่นั่งเวชยันต์วิเชียรปราสาท

ภาพที่ 3.2.1.1 พระที่นั่งเวชยันต์วิเชียรปราสาท

มูลเหตุในการสร้าง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะสร้างพระนครคีรี ได้โปรดเกล้าให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ เป็นแม่กอง ให้พระเพชรพิไลยศศรีสวัสดิ์ ปลัดเมืองเพชรบุรีเป็นนายงาน สร้างพระราชวังขึ้นบนเขา ซึ่งมี 3 ยอด โดยยอดด้านเหนือโปรดให้สร้างวัดประจำวังประกอบด้วยพระเจดีย์ พระวิหาร และอาคารประกอบอีกหลายหลัง ยอดกลางมีพระเจดีย์อยู่แต่เดิม โปรดให้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ ยอดด้านใต้โปรดให้สร้างพระราชวังซึ่งได้สร้างพระที่นั่งเวชยันต์วิเชียรปราสาทอยู่ในหมู่ของพระราชวังนี้ด้วยพระราชดำริที่ว่า พระราชวังแต่โบราณตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา ล้วนแล้วแต่มีปราสาทด้วยกันทั้งสิ้น จึงทรงสร้างขึ้นที่พระนครคีรีนี้ด้วย แต่เป็นปราสาทขนาดเล็กที่ทรงรับสั่งว่า “ทำเป็นสังเขป”

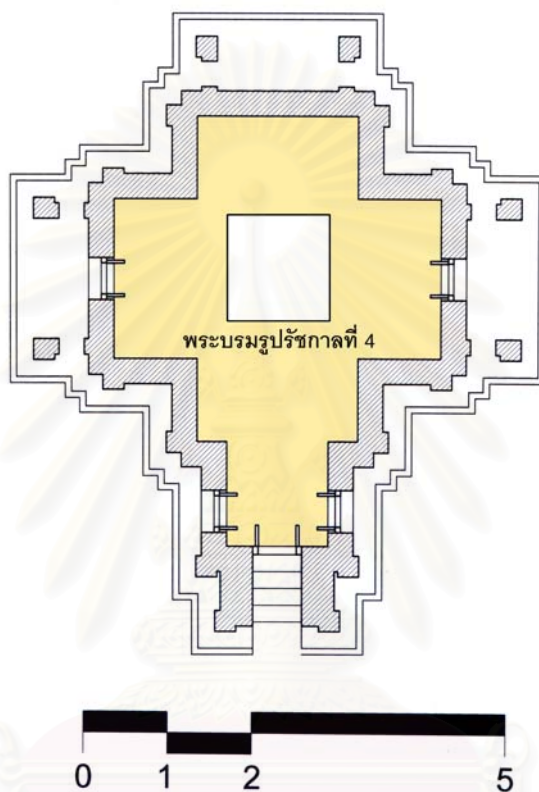
การบูรณะปฏิสังขรณ์

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิสังขรณ์พระนครคีรีขึ้นสำหรับรับแขกเมืองเจ้าต่างประเทศ ดังนั้นอาคารต่างๆ จึงยังคงมีสภาพดีอยู่

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ที่ตั้ง

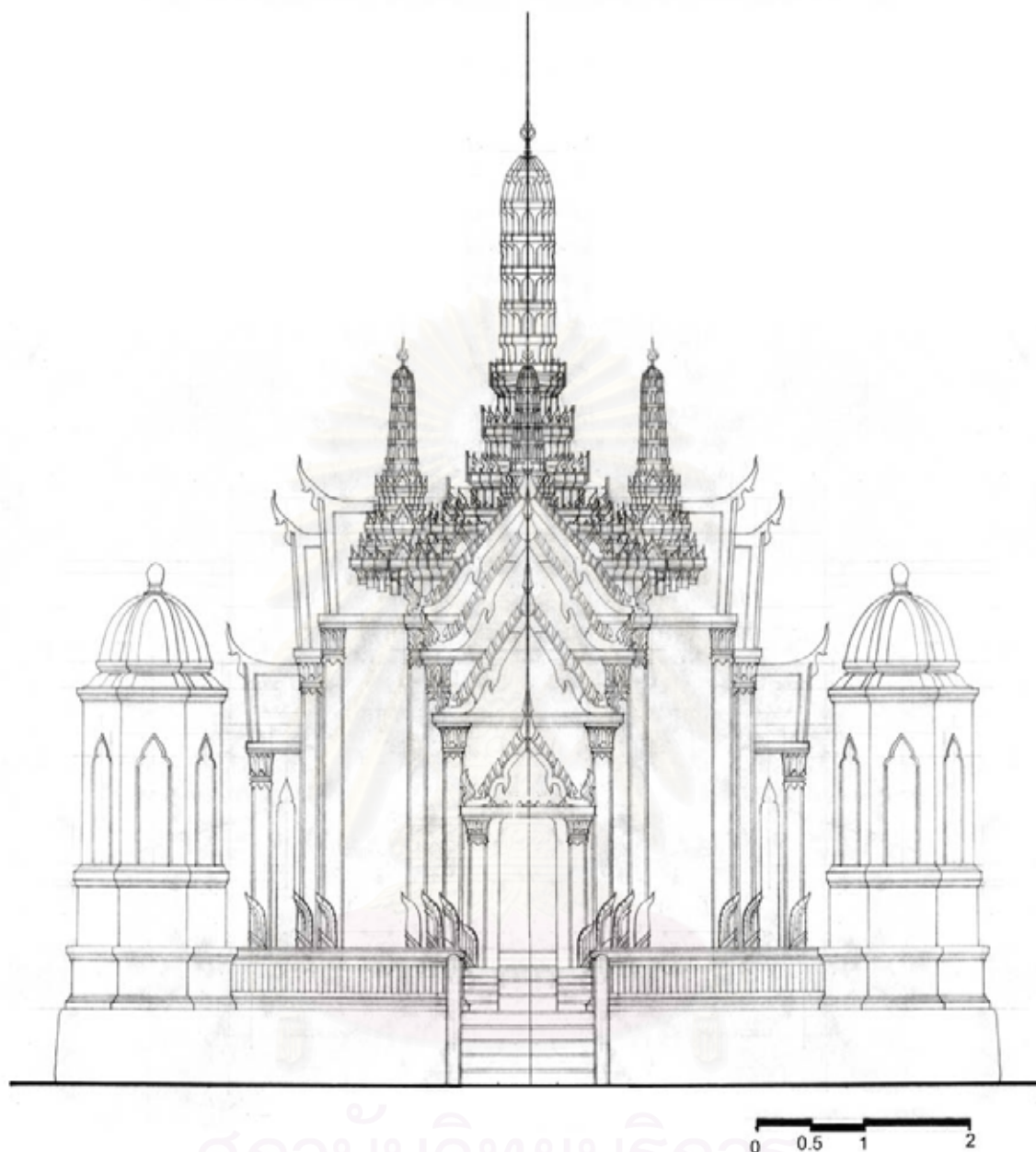
พระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท ตั้งอยู่บนยอดเขาด้านใต้ของพระนครคีรีซึ่งเป็นส่วนของพระราชวัง ตั้งอยู่ถัดไปทางด้านหลังของหมู่อาคาร โดยมีการยกพื้นขึ้นเพื่อเน้นถึงความสำคัญของอาคารที่เป็นปราสาทมีเครื่องยอด

ภาพลายเส้นที่ 3.2.1.1 แผนผังพระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท เป็นแบบจัตุรมุข
(ที่มา: ผู้เขียน)

พระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท จัดเป็นภูภาคทรวงปรางค์ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน สูง 7 วา แผนผังอาคารเป็นรูปจัตุรมุขมุข ด้านหน้าจะมีประตูทางเข้าอยู่ซึ่งจะมีมุขยื่นยาวกว่าด้านอื่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 3.2.1.2 รูปด้านหน้าพระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท จัดเป็นภูภาคทรางปรางค์มี 5 ยอด
(ที่มา : ผู้เขียน)

ลักษณะของตัวอาคาร ผนังเป็นผนังก่ออิฐถือปูนทาสีขาว ฐานอาคารเป็นฐานสิงห์บัวลูกแก้วปูนปั้นทาสีขาว เสาก่ออิฐถือปูนบัวปลายเสาเป็นแบบบัวจงกล ส่วนซุ้มประตูทางเข้าเป็นซุ้มทรงบันแถลง ปูนปั้นทาสีขาว

หลังคาของพระที่นั่งเป็นหลังคาซ้อน 2 ชั้น ส่วนมุขด้านหน้า 3 ชั้น คลุมส่วนที่เป็นทางเข้า หลังคาจะไม่มีการมุงกระเบื้อง โดยจะเป็นการก่ออิฐฉาบปูนแทน เครื่องปิดเครื่องมุงเป็นแบบช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์แบบประเพณี วัสดุเป็นปูนปั้นทาสีขาว ส่วนหน้าบันเป็นลายกนกกำนด วัสดุเป็นปูนปั้นปิดทอง

ภาพที่ 3.2.1.2 ฐานของอาคารเป็นฐานสิงห์บัวลูกแก้วอกไก่ ก่ออิฐถือปูนทาสีขาว

ส่วนยอดเป็นยอดปราสาทห้ายอดก่ออิฐถือปูน รูปแบบของยอดพระปราสาทเป็นแบบฝักข้าวโพดมีลักษณะแข็งแรง กระด้างไม่อ่อนช้อย ส่วนที่เป็นชั้นบัวแฉกจะมีลักษณะแคบมีขนาดใกล้เคียงกับกลีบขนุน ซึ่งจะปั้นปูนเป็นลวดลายประดับทั้งหมด บนสุดทำเป็นนภศูลแบบฝักเพกา

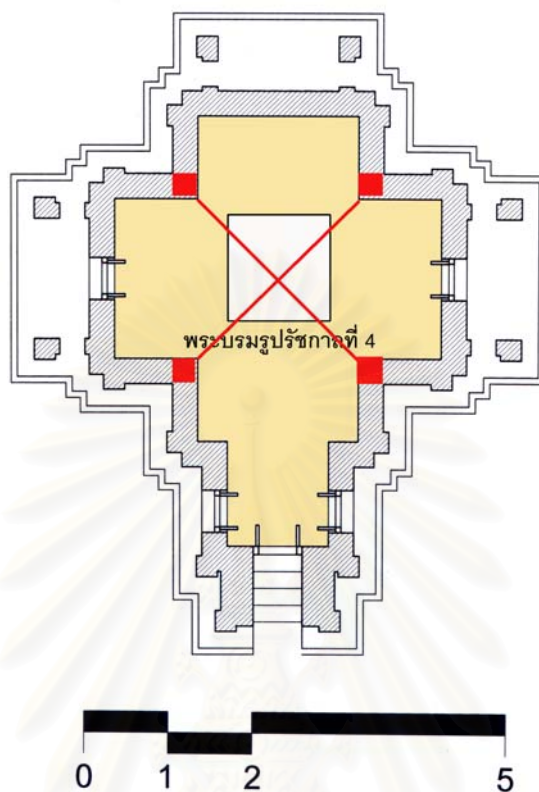
ภาพที่ 3.2.1.3 ลักษณะของยอดเป็นยอดปราสาทห้ายอด

ภาพที่ 3.2.1.4 ชุ่มพระบัญชรไม่มีการตกแต่ง มีเพียงแต่บานเป็นลายฉลุปิดทองบนพื้นเขียว

ภายในอาคารเป็นห้องเหลี่ยมตามลักษณะของรูปทรงอาคาร ไม่มีการเขียนจิตรกรรม เพดานไม้ทาสีเขียว ส่วนบริเวณกึ่งกลางประดิษฐานพระบรมรูปรัชกาลที่ 4 ภายใต้ฉัตรเศวตฉัตร (ปัจจุบันเศวตฉัตรถูฯทั้งหมดจึงนำออกเสีย)

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 3.2.1.3 แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของพระที่นั่งเวียงยันทวิเชียรปราสาท (ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นแบบการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีการก่อสร้างอาคารในช่วงนั้น ส่วนโครงสร้างของหลังคา และส่วนยอดที่เป็นยอดปรางค์จะเป็นแบบก่ออิฐถือปูนเช่นเดียวกัน ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างมาก ไม่เหมาะสมกับโครงสร้างไม้ และมีข้อจำกัดกับขนาดของอาคารที่ไม่สามารถทำให้มีขนาดใหญ่ และมีพื้นที่ว่างภายในอาคารที่กว้างมากได้

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร อาคารมีแผนผังเป็นแบบจัตุรมุข ซึ่งที่ว่างบริเวณส่วนที่อยู่ตรงกับส่วนยอดของอาคารจะมีพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนที่จะทำการรับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร จึงเป็นบริเวณมุมทั้งสี่ของอาคารที่มีลักษณะเป็นผนังหนา เป็นการกระจายน้ำหนักสู่บริเวณมุมทั้ง 4 ของอาคารก่อนที่จะลงสู่ฐานรากต่อไป

3.3 อาคารเบ็ดเตล็ด

3.3.1 พระทวารเทวภิบาล

มูลเหตุในการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นที่กำแพงแก้วของพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยฯ เมื่อมีการต่อเติมมุขขวางขึ้นที่หน้าพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยฯ โดยเลื่อนกำแพงแก้วด้านเหนือออกไป จึงสร้างพระทวารนี้ขึ้นเป็นทางเสด็จพระราชดำเนิน

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ที่ตั้ง

พระทวารเทวภิบาลตั้งอยู่กลางกำแพงแก้วพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยฯ ฝั่งด้านตะวันตก ด้านหน้าติดกับถนนจักรีจรัล

ภาพที่ 3.3.1.1 พระทวารเทวภิบาล

พระทวารเทวภิบาลเป็นซุ้มประตูยอดทรงมงกุฎ แผ่นผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีพระทวาร 3 บาน พระทวารกลางเป็นทางเสด็จพระราชดำเนิน ส่วนอีก 2 ข้างเป็นทางเข้าออกทั่วไป หน้าพระทวารตั้งตุ๊กตาจีน 2 ตัว ส่วนด้านข้างอีกข้างละ 1 ตัว ฐานของพระทวารทำเป็นฐานสิงห์บัวลูกแก้วอกไก่ ประดับด้วยหินอ่อน ผนังก่ออิฐถือปูน ประดับด้วยหินอ่อนสีเทาเข้ม กรอบพระทวารบุด้วยหินอ่อน ตอนบนเป็นลายปูนปั้นประดับกระจกสีน้ำเงินเข้มเป็นลายไบเทคแบบฝรั่ง เหนือซุ้มพระทวารกลางมีแผ่นหินอ่อนกรอบทอง จารึกนามพระทวารว่า “พระทวารเทวภิบาล”

ส่วนหลังคาเป็นหลังคาทรงจั่วมุงกระเบื้องเคลือบสลับสีน้ำเงินเข้มขอบสีเหลือง วยระกาประดับด้วยกระเบื้องเคลือบไม่มีนาคสะดุ้ง หางหงส์ทำเป็นรูปหัวนาคปูนปั้นประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ ซ่อฟ้าปูนปั้นประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเช่นเดียวกัน หน้าบันเป็นลายพุดตานทำจากหินอ่อนฉลุลาย ใต้หน้าบันพระทวารกลางทำเป็นรูปหงส์สองตัวหันหน้าเข้าหากัน ตรงกลางเป็นรูปคล้ายพระอาทิตย์ ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ ส่วนใต้หลังคาพระทวารด้านข้างทำเป็นรูปมังกรประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 3.3.1.2 ยอดทรงมงกุฏของพระทวารเทวภิบาล

ส่วนยอดเป็นยอดทรงมงกุฏ โดยมียอดตรงซุ้มพระทวารกลางเป็นประธานและยอดที่สั้นหลังคาของพระทวารด้านข้างทั้งสองเป็นบริวาร ส่วนยอดนี้ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเช่นเดียวกับรอยระกาของหลังคา ลักษณะของยอดมีการย่อมุมจึงมีลักษณะผั่งเกือบกลม ส่วนปลายสุดของยอดประดับด้วยพุ่มข้าวบิณฑ์

โครงสร้าง

โครงสร้างของซุ้มพระทวารเป็นการก่ออิฐถือปูนขึ้นไปเพื่อรับน้ำหนักของยอดที่เป็นการก่ออิฐถือปูน ส่วนที่จะทำหน้าที่รับน้ำหนักจากยอดที่มีน้ำหนักมากจึงต้องมีขนาดใหญ่และหนาเพื่อที่จะสามารถรับน้ำหนักจากยอดได้

3.3.2 พระทวารเทเวศน์รักษา

มูลเหตุในการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นที่กำแพงแก้วของพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยฯ ทำขึ้นพร้อมกับพระทวารเทวภิบาล

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ที่ตั้ง

พระทวารเทเวศร์รักษาตั้งอยู่บริเวณกำแพงแก้วของพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยฯ ด้านตะวันตกใกล้กับพระที่นั่งสนามจันทร์

ภาพที่ 3.3.2.1 พระทวารเทเวศร์รักษา

พระทวารเทเวศร์รักษาเป็นซุ้มยอดทรงมงกุฎ แฉกเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีพระทวารอยู่ตรงกลาง ด้านข้างสองด้านเป็นซุ้มคูหาที่มีที่นั่ง ด้านหน้าประดับด้วยรูปสิงโตจำหลักหิน ฐานเป็นฐานสิงห์บัวลูกแก้วอกไก่ประดับด้วยหินอ่อน ผนังก่ออิฐถือปูนประดับด้วยหินอ่อนสีเทาเข้ม บริเวณแนวเสาประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ บานพระทวารเป็นแผ่นไม้ขนาดใหญ่ทาสีน้ำเงินเข้มทั้งภายนอกและภายใน เหนือพระทวารด้านนอกเป็นหินอ่อนบรรจุในกรอบทองจารึกนามพระทวารว่า “พระทวารเทเวศร์รักษา”

ส่วนหลังคาเป็นหลังคาทรงจั่วมุงกระเบื้องเคลือบสีน้ำเงินเข้มขอบสีเหลืองวระกาประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ ไม่มีนาคสะดุ้ง หางหงส์ทำเป็นรูปหัวนาคปูนปั้นประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ ซ่อฟ้ามีลักษณะเป็นแบบประเพณีประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ หน้าบันเป็นลายพุดตานทำจากหินอ่อนฉลุลาย

ส่วนยอดเป็นยอดทรงมงกุฎยอดเดียวอยู่บริเวณกึ่งกลางของพระทวารกลาง ยอดประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ รูปแบบของยอดเป็นเช่นเดียวกับพระทวารเทวาภิบาล

โครงสร้าง

โครงสร้างของซุ้มพระทวารเป็นการก่ออิฐถือปูนขึ้นไปเพื่อรับน้ำหนักของยอดที่เป็นการก่ออิฐถือปูน เช่นเดียวกัน ส่วนที่จะทำหน้าที่รับน้ำหนักจากยอดที่มีน้ำหนักมากจึงต้องมีขนาดใหญ่และหนาเพื่อที่จะสามารถรับน้ำหนักจากยอดได้

3.3.3 ชุ่มประตูกำแพงแก้ว พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

มูลเหตุในการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างชุ่มประตุมณฑปขึ้นแทนชุ่มประตุนุ้ช้าง ที่มีแต่เดิม บริเวณกำแพงแก้วรอบพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ที่ตั้ง

ชุ่มประตูดั้งอยู่บริเวณกำแพงแก้ว พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในเขตพระราชฐานชั้นกลาง

ภาพที่ 3.3.3.1 ชุ่มประตุมณฑป

ชุ่มประตูดั้งเป็นชุ่มยอดทรงมณฑป ผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีพระทวารบริเวณกึ่งกลางชุ่ม ฐานทำเป็นฐานสิงห์ก่ออิฐถือปูนทาสีขาว ผนังก่ออิฐถือปูนประดับด้วยกระเบื้องปูลีขาวเต็มความกว้างของผนัง เสาเป็นเสาย่อเก็จ ก่ออิฐถือปูนทาสีขาว บัวปลายเสาเป็นบัวจกประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ

ส่วนหลังคาเป็นหลังคาทรงจั่วซ้อนสองชั้นมุงกระเบื้องเคลือบสีเขียว วยระกาเป็นแบบไทยประเพณีประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ หางหงส์เป็นทรงนาค หน้าบันทำเป็นลายพฤษชาติ ทำจากกระเบื้องเคลือบเป็นชิ้นสำเร็จนำมาประดับ

ภาพที่ 3.3.3.2 ยอดทรงมงกุฎประดับด้วยกระเบื้องเคลือบลักษณะเป็นชั้น

ส่วนยอดเป็นยอดทรงมณฑป 5 ชั้นยอดเดี่ยว ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ ส่วนปลายสุดของยอดประดับด้วยพุ่มข้าวบิณฑ์

โครงสร้าง

โครงสร้างของซุ้มประตูเป็นการก่ออิฐถือปูนทั้งหมด ทำให้บริเวณมุมของซุ้มประตูมีขนาดใหญ่และหนาเพื่อรับน้ำหนักของยอดที่มีก่ออิฐถือปูนเช่นกัน

3.3.4 ซุ้มประตูกำแพงพระบรมมหาราชวังชั้นนอก

ซุ้มประตูยอดปราสาท ประตูชั้นนอกพระบรมมหาราชวัง ได้แก่ ประตูพิมานเทเวศร์ ประตูวิเศษไชยศรี ประตูมณีพนรัตน์ ประตูสวัสดิโสภณ ประตูเทวาพิทักษ์ ประตูศักดิ์ชัยสิทธิ์ และประตูศรีสุนทรทวาร

มูลเหตุในการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนแปลงจากลักษณะประตูแบบฝรั่งซึ่งเป็นของเดิมให้เป็นประตูยอดปราสาท โดยถ่ายแบบมาจากประตูพระราชวังชั้นกลางของกรุงศรีอยุธยา²⁶ ซุ้มประตูทั้งหมดมีลักษณะและทรวดทรงแตกต่างกันตามฝีมือช่างในการก่อสร้างและยุคสมัยในการปฏิสังขรณ์ ซุ้มประตูที่มีลักษณะงดงามที่สุด คือ ซุ้มประตูพิมานเทเวศร์

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ที่ตั้ง

ซุ้มประตูทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นกุฎาคารทรงปราสาท ตั้งอยู่ในแนวกำแพงพระบรมมหาราชวังชั้นนอก

²⁶ ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 212.

ภาพที่ 3.3.4.1 พระศรีสุนทร

ภาพที่ 3.3.4.2 พระสุวดีโสภา

ลักษณะผังของซุ้มประตูเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม ผังของซุ้มประตูจะเป็นการก่ออิฐหนาทาสีขาว ส่วนยอดจะเป็นยอดปราสาททั้งสิ้น แต่จะแตกต่างกันในส่วนของการละเอียดตามฝีมือช่างในการก่อสร้างและยุคสมัยในการปฏิสังขรณ์ดังได้กล่าวมาแล้ว

3.3.5 ซุ้มประตูกำแพงพระบรมมหาราชวังชั้นใน

ซุ้มประตูยอดปราสาท ประตูชั้นในพระบรมมหาราชวัง ได้แก่ ประตูพรหมศรีสวัสดิ์ ประตูพรหมโสภา ประตูสนามราชกิจ และประตูดุสิตศาสตร์

มูลเหตุในการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนแปลงจากลักษณะประตูแบบฝรั่งซึ่งเป็นของเดิมให้เป็นประตูยอดปราสาท

ที่ตั้ง

ซุ้มประตูทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นกฎาคารถงปราสาท ตั้งอยู่ในแนวกำแพงพระบรมมหาราชวังชั้นใน ลักษณะผังของซุ้มประตูเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม ผังของซุ้มประตูจะเป็นการก่ออิฐหนาทาสีขาว ส่วนยอดจะเป็นยอดปราสาททั้งสิ้น แต่จะแตกต่างกันในส่วนของการละเอียดตามฝีมือช่างในการก่อสร้างและยุคสมัยในการปฏิสังขรณ์ดังได้กล่าวมาแล้ว

บทที่ 4

กฎอาคารในสถาบันศาสนาสมัยรัตนโกสินทร์

ในการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีนั้น นอกจากได้มีการสร้างพระบรมมหาราชวังแล้ว ยังได้มีการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามซึ่งเป็นวัดในพระบรมมหาราชวัง การสร้างกฎอาคารก็ยังมีปรากฏอยู่ในสถาบันศาสนาด้วย การสร้างกฎอาคารในสถาบันศาสนานั้นพระมหากษัตริย์ก็ยังเป็นผู้เริ่มในการสร้างเพื่ออุทิศถวายแด่พระศาสนา โดยสามารถแบ่งรูปแบบของกฎอาคารที่ทำการศึกษา ได้ดังนี้

4.1 กฎอาคารทรงมณฑป

- 4.1.1 พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- 4.1.2 โฉมประสาท วัดราชนัคดารามราชวรวิหาร

4.2 กฎอาคารทรงมณฑกุกู

- 4.2.1 พระวิหารยอด
- 4.2.2 มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร
- 4.2.3 พระมหามณฑปพระพุทธบาท ภปร. สก. วัดญาณสังวรารามฯ จังหวัดชลบุรี

4.3 กฎอาคารทรงปราสาท

- 4.3.1 พระปราสาทวัดพิชัยญาติการาม
- 4.3.2 ปราสาทพระเทพบิดร
- 4.3.3 หอพระคันธารราษฎร์
- 4.3.4 พระปราสาทพุทธบาท วัดจักรวรรดิราชาวาส
- 4.3.5 หอพระจอม วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม
- 4.3.6 หอพระไตรปิฎก วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

4.4 กฎอาคารทรงพระเกี้ยว

- 4.4.1 หอระฆัง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
- 4.4.2 หอกลอง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

4.5 อาคารเบ็ดเตล็ด

- 4.5.1 ซุ้มประตูอุโบสถหน้าปราสาทพระเทพบิดร
- 4.5.2 ซุ้มประตูทรงมณฑกุกูหน้าปราสาทพระเทพบิดร

4.1 กฎาการทรงมณฑป

4.1.1 พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ภาพที่ 4.1.1.1 พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

มูลเหตุในการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2331¹ ตรงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระมณฑปที่ยรรมองค์เดิมที่ถูกเพลิงไหม้ เพื่อประดิษฐานพระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่ที่พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สังคายนาขึ้นไว้สำหรับแผ่นดิน

การบูรณปฏิสังขรณ์

สมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะและปฏิสังขรณ์พระมณฑปสันนิษฐานว่าเป็นการบูรณะให้เหมือนของเดิมที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 แต่อาจจะเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดในบางส่วน

สมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างอาคาร 2 หลัง ที่ด้านหน้าและด้านหลังพระมณฑป ได้แก่พระพุทธรูปปางโปรดสัตว์ ตั้งอยู่ด้านหน้า และพระศรีรัตนเจดีย์ตั้งอยู่ด้านหลัง ทำให้มีการถมฐานทักษิณทำเป็น 2 ระดับ ฐานชั้นที่ 3 ไว้ และรวมฐานของอาคารทั้ง 3 หลังให้ตั้งอยู่บนฐานเดียวกันเรียกว่าฐานไฟที่ ส่วนองค์พระมณฑปโปรดเกล้าฯ ให้รื้อเครื่องบนของหลังคาทำใหม่ พื้นภายในโปรดเกล้าฯ ให้สานเสื่อเงินปูใหม่

¹ ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537), หน้า 253.

สมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ทำการซ่อมทั้งโครงภายในและสิ่งประดับตกแต่งภายนอกเมื่อคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 100 ปี เมื่อถึงปลายรัชกาล ตัวไม้เครื่องบนชำรุดมากจึงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนตัวไม้ทั้งหลัง แต่การก่อสร้างยังไม่เสร็จสิ้นดี

สมัยรัชกาลที่ 6 จึงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนเครื่องยอดหลังคาจากปิดทองล่องชาดเป็นลงรักประดับกระจกสีเหลืองแทน

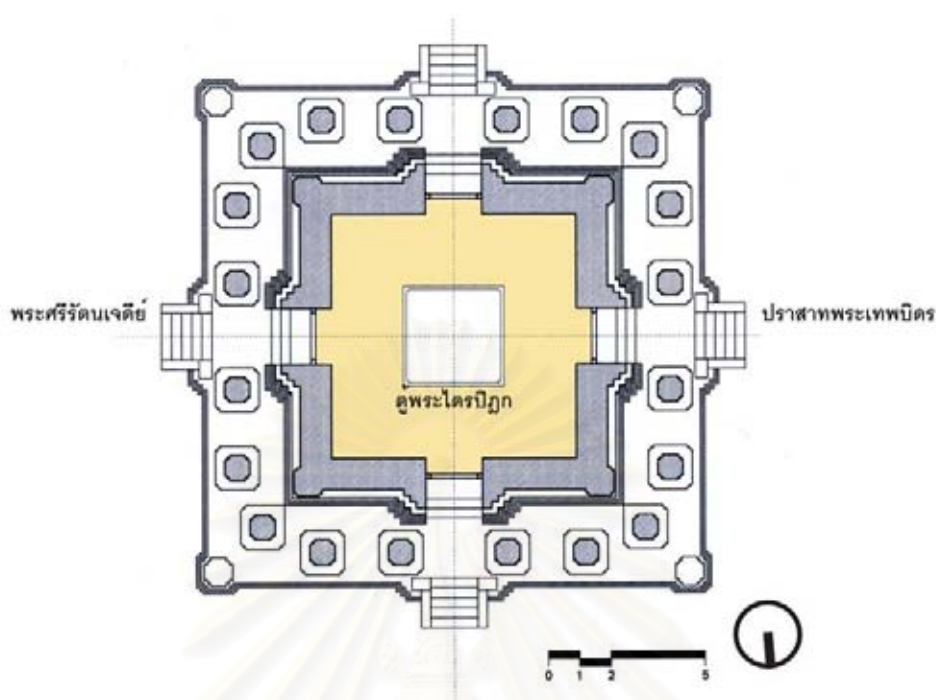
สมัยรัชกาลที่ 7 และรัชกาลปัจจุบัน ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระมณฑปทั้งหลังตามรูปแบบเดิม รวมทั้งซ่อมลายรดน้ำและลายมุกที่บานประตูด้วย

รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

1. ปราสาทพระเทพบิดร	4. พระอุโบสถ
2. พระมณฑป	5. หอพระคันธารราษฎร์
3. พระศรีรัตนเจดีย์	6. พระวิหารยอด

ภาพลายเส้นที่ 4.1.1.1 แผนผังแสดงที่ตั้งของพระมณฑป
(ที่มา: ผู้เขียน)

ภาพลายเส้นที่ 4.1.1.2 ผังพื้นพระมณฑป
(ที่มา: ผู้เขียน)

พระมณฑปตั้งอยู่ทางด้านเหนือของพระอุโบสถ บนฐานไพทีร่วมของพระศรีรัตนเจดีย์และปราสาทพระเทพบิดร

พระมณฑปเป็นกุฎาคารทรงทรงแม่นฉาบ เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตั้งอยู่บนฐานทักษิณ 3 ชั้น มีชานและกำแพงแก้วล้อมรอบทุกชั้น บนกำแพงแก้วทั้ง 3 ชั้นประดับด้วยโคมทองแดงทำเป็นรูปหม้อปฐุ ระหว่างโคมปักฉัตรทำด้วยทองแดงลงรักปิดทอง มีใบโพธิ์แก้วห้อยทุกชั้น อาคารมีซุ้มพระทวารด้านละ 1 ตำแหน่ง ไม่มีซุ้มพระบัญชร ฐานอาคารทำเป็น 2 ชั้น โดยฐานชั้นล่างเป็นฐานสิงห์บัวลูกแก้วออกไปประดับด้วยหินอ่อนสีเทา ฐานชั้นบนเป็นฐานสิงห์ประดับด้วยปูนปั้นปิดทอง มีบันไดขึ้นสู่ตัวอาคารทั้ง 4 ด้าน รวบบันไดทำเป็นรูปนาคสวมมงกุฎ ส่วนบันไดขึ้นฐานปัทม์ทำเป็นรูปคนสวมมงกุฎนาค หรือที่เรียกว่านาคจำแลง

ภาพที่ 4.1.1.2ฐานของพระมณฑป

ภาพที่ 4.1.1.3บันไดทางขึ้นพระมณฑป

ตัวอาคารก่ออิฐถือปูน ผนังเป็นลายเทพนมทรงข้าวบิณฑ์ก้านแย่งปิดทอง พื้นด้านหลังเป็นกระจกสีเขียว โดยตัวลายทำจากโลหะหล่อนำมาประดับ ชุ่มพระทวารเป็นชุ่มทรงมณฑปปิดทองประดับกระจกสี บานแฉลและเขียนลายกำมะลอเป็นรูปเขี้ยววงกตือหอกและตรียีนเหยียบหลังสิงโตประกอบลายนกไม้ เพดานของชุ่มพระทวารประดับด้วยดาวเพดานเป็นรูปดาวล้อมเดือนประดับกระจกสีขาว กรอบเข็ดหน้าพระทวารด้านนอกเขียนลายรดน้ำเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง บานพระทวารเป็นบานประดับมุก มีแม่ลายเป็นกระหนกก้านขดนกคาบ ตรงกลางเป็นราชสีห์ บานพระทวารนี้มีภาพจับเป็นลายประดับมุกที่สำคัญอยู่ในกรอบวงกลม 8 ดวง ด้ายกันทั้ง 2 บาน คือ²

- ดวงที่ 1 เป็นรูป ราชาพิเภกแผ่นถือกระบอง
- ดวงที่ 2 เป็นรูป มังกรรณยีนถือศร
- ดวงที่ 3 เป็นรูป วาญบุตรยีนถือตรีและธงกำลังเหาะ
- ดวงที่ 4 เป็นรูป สุครีพถือพระขรรค์กำลังเหาะ
- ดวงที่ 5 เป็นรูป พาลีถือกระหนกเครือ
- ดวงที่ 6 เป็นรูป องคตเหาะ
- ดวงที่ 7 เป็นรูป พระรามถือพระขรรค์ถือกระหนกเครือ
- ดวงที่ 8 เป็นรูป หงส์จินแผ่นดิน

² ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537), หน้า 256.

ภาพที่ 4.1.1.4ฐานชั้นล่างของพระมณฑป เป็นฐานสิงห์บัวลูกแก้วอกไก่ ประดับด้วยหินอ่อน

ภาพที่ 4.1.1.5 ชุ่มประตูประมณฑป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 4.1.1.3 รูปตั้งพระมณฑป
(ที่มา : กรมศิลปากร)

เสาของอาคารเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ฐานของเสาเป็นฐานสิงห์บัวลูกแก้วอกไก่ปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี บริเวณที่ย่อมุมเป็นลายปูนปั้นปิดทองประดับกระจก ส่วนตรงกลางประดับกระจกสี

ภายในอาคารมีการทำเพดานเป็น 2 ชั้น บริเวณคอสองเป็นลายก้านแย่งดาวล้อมเดือนปิดทองบนพื้นชาด กึ่งกลางเพดานประดับด้วยดาวเพดานซ้อน 5 ชั้น มีดาวบริวารโดยรอบ 8 ดวง ตรงกลางห้อยโคมแก้ว 6 เหลี่ยมใส่ประทีป ผนังโดยรอบเขียนลายรดน้ำเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ตอนล่างของผนังเป็นลายกรวยเชิงกระหนกก้านขด พื้นพระมณฑปปูด้วยเสื่อเงินสานเต็มพื้นที่ห้อง

ส่วนยอดของอาคารเป็นยอดทรงมณฑป 7 ชั้นขนาดใหญ่ ลักษณะคล้ายกับมณฑปพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี แต่ละชั้นประดับด้วยซุ้มบันแถลงและนาคปัก ทำเป็นรูปหีวนาค เครื่องประดับตกแต่งทั้งหมดเป็นไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสี เป็นรูปแบบที่มีการสร้างมาตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 1

รอบกำแพงแก้วชั้นล่างตั้งสิ่งหล่อด้วยสำริดไว้ทั้ง 4 มุม มุมละหนึ่งตัว และที่ประตูทางขึ้นทางละหนึ่งคู่ทั้งคู่ตั้งทาง สิ่งหล่อสำริดนี้ตั้งอยู่บนฐานก่ออิฐถือปูนทำเป็นรูปพาน พื้นภายในพระอุโบสถปูด้วยแผ่นเงิน ตรงกลางตั้งตู้ประดับมุกทรงมณฑปขนาดใหญ่สำหรับเก็บพระไตรปิฎก

รูปแบบของพระมณฑปที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นลักษณะที่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ยกเว้นแต่ฐานทักษิณถูกลมไป 2 ชั้น ส่วนที่เพิ่มเติม ได้แก่การประดิษฐานพระพุทธรูปจำหลักหินที่ 4 มุมของพระมณฑป ฐานบัวรับองค์พระมณฑปและแท่นฐานที่รองรับทรงสุรทรงเครื่องหน้าพระทวารปัจจุบันประดับด้วยหินอ่อนสีขาว ตู้พระไตรปิฎกलयรดน้ำที่ตั้งอยู่ 4 มุมห้องได้ถูกย้ายไปไว้ที่อื่น ส่วนฐานประทักษิณชั้นที่ 1 ที่เคยมีพระทวาร 4 ทิศ มีซุ้มจรนำ ตามหลักฐานที่มีการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 สันนิษฐานว่ายังคงปรากฏอยู่เพียงพระทวารทางทิศใต้เพียงพระทวารเดียว ที่หน้าบานพระทวารปรากฏภาพเขียนวงล้อถือกริช ยืนเหนือหลังสิงโต

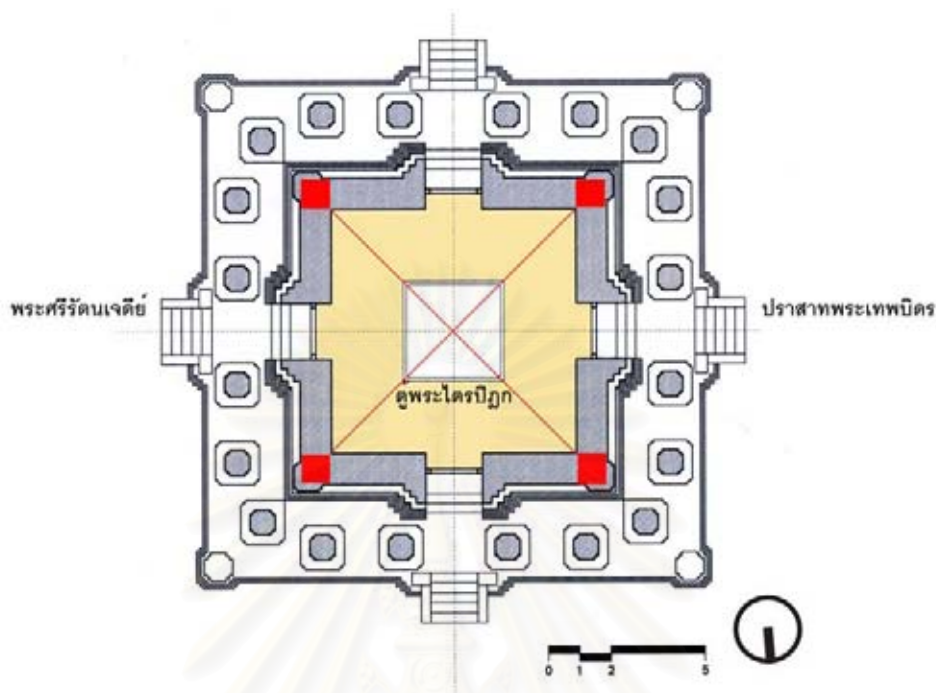
ภาพที่ 4.1.1.6 เสาและบัวปลายเสาของพระมณฑป

ภาพที่ 4.1.1.7 ยอดทรงมณฑป 7 ชั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 4.1.1.4 แผนผังแสดงการจุน้ำหนักจากหลังคา
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นแบบการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีการก่อสร้างอาคารในช่วงนั้น ส่วนโครงสร้างของหลังคา และส่วนยอดจะเป็นโครงสร้างไม้ ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างไม่มาก ซึ่งมีความเหมาะสมกับยอดทรงมณฑป ที่วางอยู่บนอาคารที่มีขนาดใหญ่มีช่วงกว้างภายในอาคารค่อนข้างมากได้

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร แผนผังของอาคารเป็นแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยน้ำหนักจากส่วนยอดจะถ่ายลงสู่โครงสร้างของยอดในชั้นที่ลดหลั่นกันลงมาแล้วจึงถ่ายลงสู่โครงสร้างของหลังคาก่อนจะลงสู่ผนัง ส่วนที่จะทำการรับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร จะเป็นบริเวณมุมทั้งสี่ของอาคารเป็นหลักซึ่งมีลักษณะเป็นผนังหนา เป็นการกระจายน้ำหนักสู่บริเวณมุมทั้ง 4 ของอาคารก่อนที่จะลงสู่ฐานรากต่อไป

4.1.2 โลหะปราสาท วัดราชนัลดารามราชวรวิหาร

ภาพที่ 4.1.2.1 โลหะปราสาท วัดราชนัลดารามราชวรวิหารมุมมองจากลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์

วัดราชนัลดารามราชวรวิหารเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ด้านถนนมหาชัย ติดกับถนนราชดำเนินกลาง เชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ และป้อมมหากาฬ ที่เลขที่ 2 แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร โลหะปราสาท ตั้งอยู่ด้านข้างพระอุโบสถ ทางทิศตะวันตก อยู่ในบริเวณที่เป็นเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ภายในวัด

มูลเหตุในการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดราชนัลดารามราชวรวิหาร เพื่อพระราชทานเป็นเกียรติแก่พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็น พระองค์เจ้าหญิงโสมนัสวัฒนาวดี

พ.ศ. 2389 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชศรัทธาที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรือง ประกอบกับทรงทราบว่าในสมัยโบราณได้มีการสร้างโลหะปราสาทมาแล้ว 2 ครั้งในโลก จึงมีพระราชประสงค์ที่จะให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้จักและเพื่อเป็นเกียรติแก่พระนครสืบไป จึงโปรดให้สร้างโลหะปราสาท แทนที่จะสร้างพระเจดีย์ดังเช่นพระอารามอื่น โดยโปรดให้นายช่างออกแบบตามลักษณะของโลหะปราสาทที่บรรยายไว้ในหนังสือมหาวงศ์ พงศาวดารลังกา ซึ่งพระเจ้าพุทธศุภคามนีอภัยกษัตริย์ลังกา ทรงสร้างไว้เมื่อ พ.ศ. 387 โดยมอบหมายให้สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) ขณะนั้นดำรงยศเป็นพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ดำรงตำแหน่งอธิบดีก่อสร้าง ว่าช่างสิบหมู่และช่างศิลา เป็นแม่กองดำเนินงานก่อสร้าง³ เล่าขานกันว่ากร

³ กรมศิลปากร, โลหะปราสาท วัดราชนัลดารามราชวรวิหาร (กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2538), หน้า

ออกแบบก่อนที่จะก่อสร้าง โปรดเกล้าให้ช่างเดินทางไปดูแบบโลหะปราสาท ณ ลังกาประเทศ โดยปรับรูปแบบให้เป็นแบบสถาปัตยกรรมไทย⁴

การบูรณะปฏิสังขรณ์

หลังจากที่ รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างโลหะปราสาทขึ้น การก่อสร้างสำเร็จเพียงเป็นปราสาทโกลน ยังไม่ได้ฉาบปูน ก็ทรงเสด็จสวรรคตเสียก่อน

ภาพที่ 4.1.2.2 โลหะปราสาทสมัยรัชกาลที่ 5

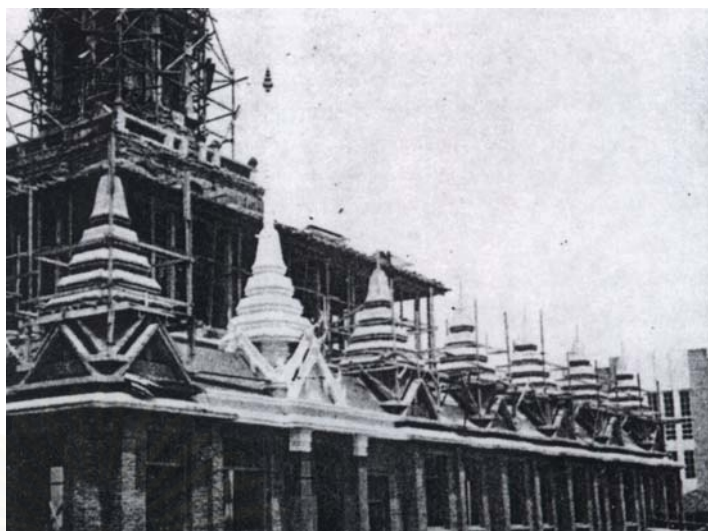
(ที่มา: กรมศิลปากร, โลหะปราสาท วัดราชนันทารามวรวิหาร, หน้า 155.)

สมัยรัชกาลที่ 5 พระประสิทธิ์สุตคุณ (แดง เขมทัตโต) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสได้ขอพระราชทานพระบรมราชนุญาตบูรณะปฏิสังขรณ์ ตามทุนทรัพย์ที่หาได้ โดยบูรณะตั้งแต่ชั้นบนลงมา คือ ทำพื้น ก่อมณฑปโบกปูนสีแดง ยกฉัตรยอดเจดีย์ ที่ชั้นบนสุดและชั้นที่ 2 ทั้งหมด

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

ภาพที่ 4.1.2.3 โครงสร้างของโลหะปราสาท ก่อน
ได้รับการบูรณะในสมัยรัชกาลปัจจุบัน
(ที่มา: กรมศิลปากร, โลหะปราสาท วัดราชนัลด
รามวรวิหาร, หน้า 156.)

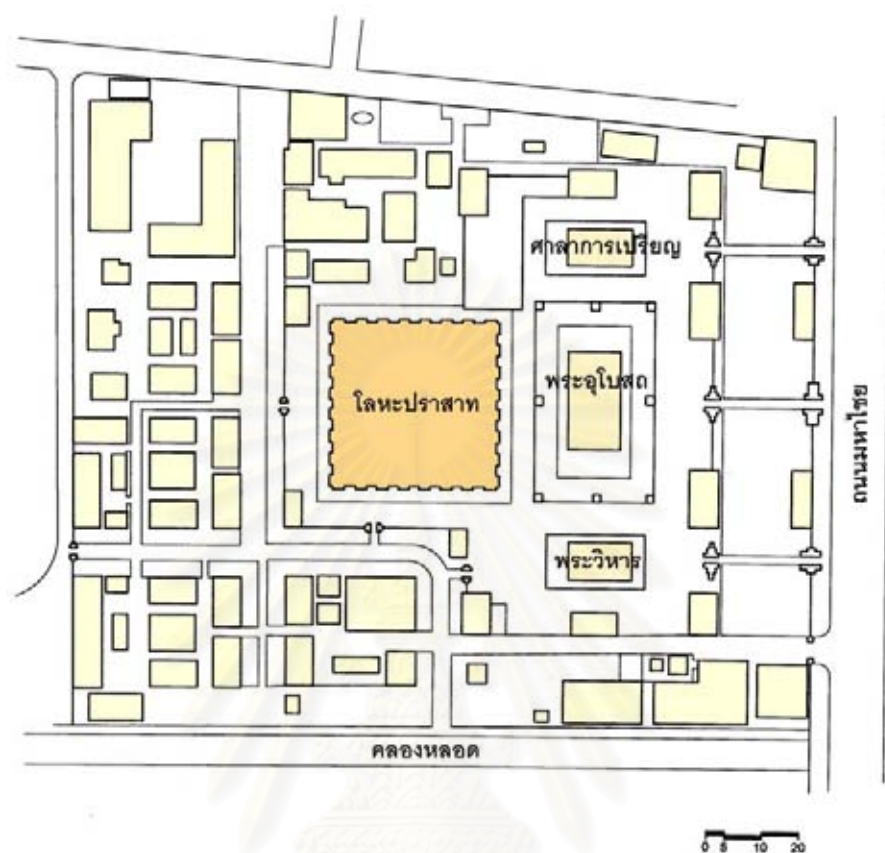

ภาพที่ 4.1.2.4 โลหะปราสาท ก่อนได้รับการบูรณะในสมัยรัชกาลปัจจุบัน
(ที่มา: กรมศิลปากร, โลหะปราสาท วัดราชนัลดรามวรวิหาร, หน้า 167.)

สมัยรัชกาลปัจจุบันได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ โดยเปลี่ยนโครงสร้างจากของเดิมซึ่งเป็นผนังรับน้ำหนัก เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก เปลี่ยนบันไดเวียนตรงกลางอาคารจากของเดิมเป็นไม้ เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.1 แผนผังของวัดแสดงที่ตั้งของโลหะปราสาท พระอุโบสถ พระวิหาร และศาลาการเปรียญ (ที่มา: ผู้เขียน)

โลหะปราสาท หมายถึง คุณาสถที่ที่มียอดเป็นโลหะ⁵ เป็นชื่อดั้งเดิมของอินเดีย เรียกกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยได้มีการสร้างโลหะปราสาทมาแล้ว 2 ครั้งในโลก คือ

โลหะปราสาทหลังแรก อยู่ในประเทศอินเดีย มีชื่อว่า “มิกรมาตูปราสาท” อยู่ในวัดพุพพารามสร้างโดยนางวิสาขา บุตรสาวของธัญญชัยเศรษฐีแห่งเมืองสาวัตถี⁶ มีลักษณะเป็นปราสาท 2 ชั้น 1000 ห้อง ยอดปราสาททำด้วยทองคำ ปัจจุบันปราสาทหลังนี้ปรักหักพังปราศจากร่องรอยแล้ว

โลหะปราสาทหลังที่ 2 อยู่ในประเทศศรีลังกา สร้างโดยพระเจ้าทภูริคามณีอภัย เมื่อประมาณ พ.ศ. 387 เป็นปราสาท 9 ชั้น ผังอาคารเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีความกว้างด้านละ 100 ศอก แต่ละชั้นมีเรือนยอด ชั้นละ 100 หลัง จำนวนห้อง 1000 ห้อง ชั้นล่างเป็นที่แสดงธรรม อาคารประดับประดา ด้วยแก้วอัญมณีและของมีค่า ตัวปราสาทสร้าง

⁵ สมภพ ภิรมย์, กฎาคม (กรุงเทพฯ: กงสยามการพิมพ์, 2513), หน้า 132.

⁶ กรมศิลปากร, วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2540), หน้า 145.

ด้วยไม้ ผนังมีค่าและงาช้าง ส่วนหลังคามุงด้วยแผ่นทองแดง⁷ การใช้งานโลหะปราสาทหลังนี้ กำหนดให้พระสงฆ์เจ้าพรรษาอยู่แต่ละชั้นตามความรู้ของตน คือ องค์ที่มีสมณศักดิ์สูงอยู่ชั้นบนและรองลงมาตามลำดับ ต่อมาปราสาทหลังนี้ถูกเพลิงไหม้ พระเจ้าสุทนต์มหาราชาโปรดให้สร้างขึ้นใหม่แต่สูงเพียง 7 ชั้น ไม่เท่าของเดิม ภายหลังได้ถูกพวกโจรพิฆะทำลาย ปัจจุบันเหลือแต่เสาหินส่วนชั้นล่าง ประมาณ 1600 ต้น

วิหารที่สร้างขึ้นในประเทศอินเดีย ลักษณะอาคารจะซ้อนกันหลายชั้น โดยมียอดบนสุดหุ้มด้วยโลหะ เรียกว่า โลหะปราสาท หมายถึง คฤหาสน์ (mansion) ที่มียอดเป็นโลหะ ซึ่งลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารดังกล่าวที่สร้างในอินเดียได้มีผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมของลังกา และดินแดนพุทธศาสนาอื่นๆ ด้วย เช่น พม่า เป็นต้น

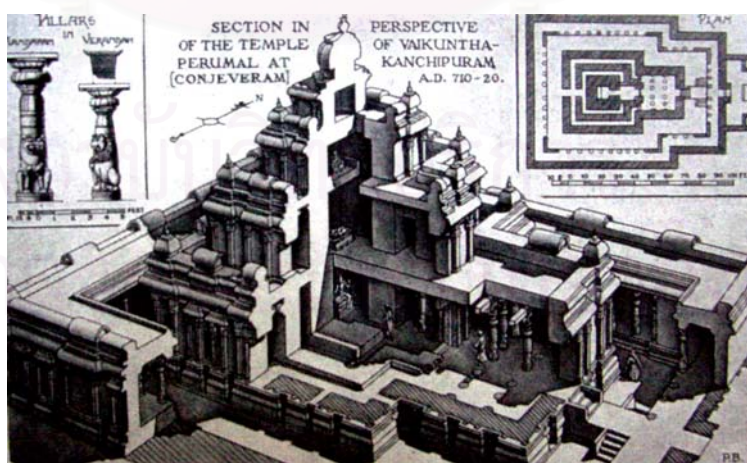

CONJECTURAL SUPERSTRUCTURE OF WOOD, BRICK AND PLASTER OVER STONE PILLARS IN CEYLON

ภาพที่ 4.1.2.5 ภาพจำลองวิหารลังกา มีลักษณะเป็นโลหะปราสาท(ที่มา: กรมศิลปากร, โลหะปราสาท วัดราชนันทารามวรวิหาร, หน้า 80.)

ภาพที่ 4.1.2.6 ยอดโดมของโลหะปราสาท จะหุ้มด้วยสำริด (ที่มา: กรมศิลปากร, โลหะปราสาท วัดราชนันทารามวรวิหาร, หน้า 82.)

ภาพที่ 4.1.2.7 รูปตัดแสดงการจัดพื้นที่ภายในโลหะปราสาท (ที่มา: กรมศิลปากร, โลหะปราสาท วัดราชนันทารามวรวิหาร, หน้า 82.)

⁷ กรมศิลปากร, โลหะปราสาท วัดราชนันทารามวรวิหาร (กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2538), หน้า

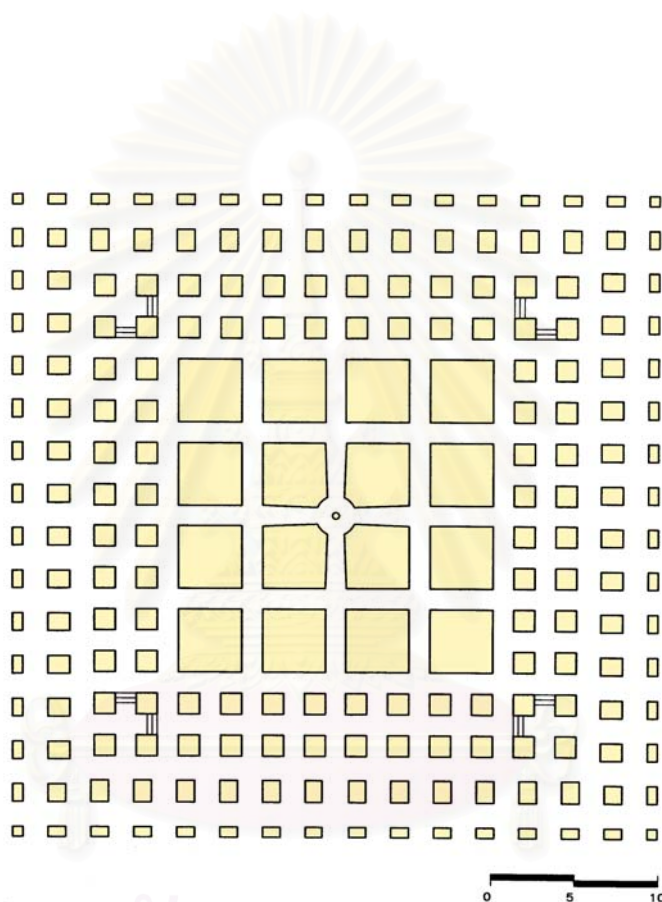
ภาพที่ 4.1.2.8 โฉมปราสาทมียอดมณฑป ทั้งสิ้น 37 ยอด
หมายถึง โพรปักขิยธรรม 37 ประการ

ภาพที่ 4.1.2.9 ชุ่มคูหาบริเวณชั้นล่าง

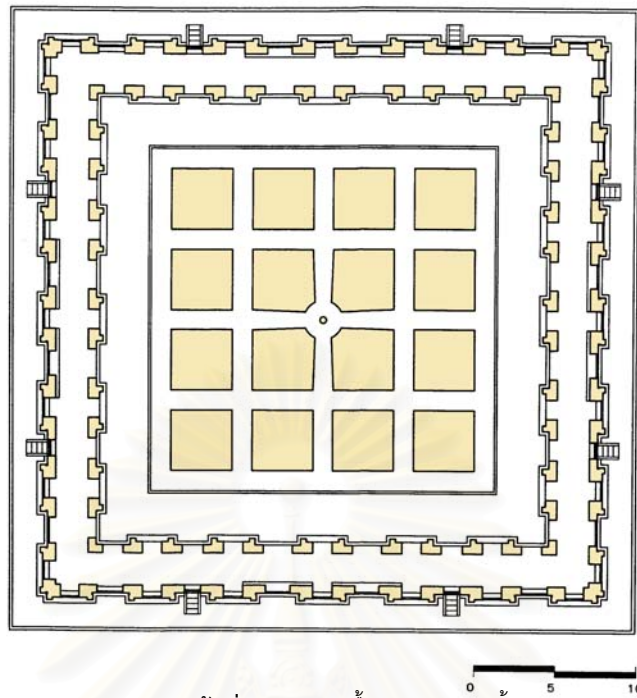
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โลหะปราสาทวัดราชนั้ดดารามวรวิหาร จัดเป็นเป็นนุฎาคารทรงมณฑป มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทย โดยเฉพาะ ลักษณะแผนผังเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ฐานกว้างด้านละ 23 วา เป็นปราสาท 7 ชั้น ลดหลั่นกันขึ้นไป อาคารชั้นล่าง ชั้นที่ 3 ชั้นที่ 5 ทำเป็นคูหาและระเบียงรอบ ส่วนชั้นที่ 2 ชั้นที่ 4 ชั้นที่ 6 ทำเป็นคูหาจัตุรมุขมียอดเป็นนุชบกชั้นละ 12 ยอด และในส่วนชั้นที่ 7 เป็นยอดปราสาทจัตุรมุขสำหรับประดิษฐานพระบรมธาตุ รวมเป็น 37 ยอด หมายถึงโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ ที่เป็นปัจจัยให้ดำเนินไปสู่ความหลุดพ้น

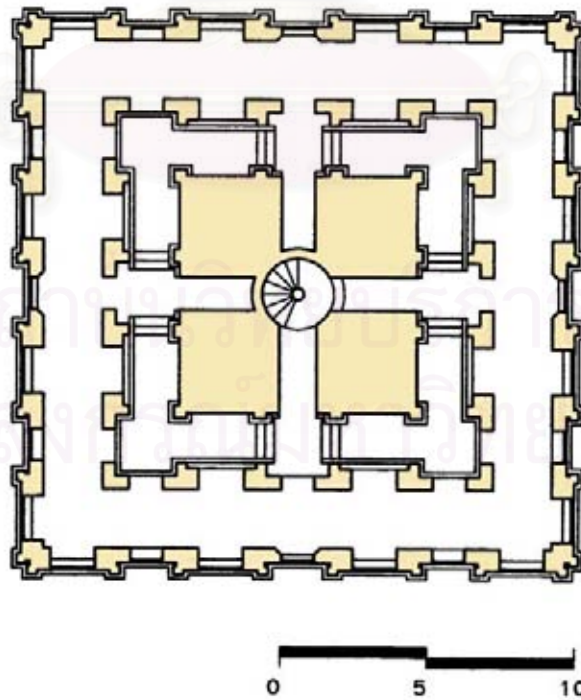
ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.2 ผังพื้นโลหะปราสาทชั้นล่าง
(ที่มา: คัดลอกแบบจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

สถาบันวิจัยมานุษยวิทยา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

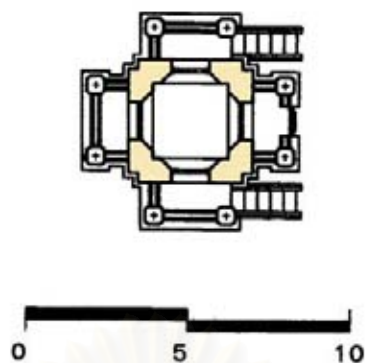

ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.3 ผังพื้นโลหะปราสาทชั้น 2
(ที่มา: คัดลอกแบบจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

บริเวณกลางปราสาทเป็นช่องกลวง จากรฐานจนถึงยอด มีชุกต้นใหญ่เป็นแกนกลางถึงยอดปราสาท และเจาะลำต้นตอกไม้ทำเป็นบันไดวนสำหรับขึ้นสู่ด้านบนของอาคาร

ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.4 ผังพื้นโลหะปราสาทชั้น 3
(ที่มา: คัดลอกแบบจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.5 ผังพื้นโลหะปราสาทชั้นบนสุด
(ที่มา: คัดลอกแบบจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ภาพที่ 4.1.2.10 ระเบียงทางเดินภายในโลหะปราสาท

ภาพที่ 4.1.2.11 นุชบกบรจุพระบรมสารีริกธาตุ ชั้นบนสุด
ของอาคาร

ยอดของโลหะปราสาททั้งหมดเป็นยอดมณฑป 5 ชั้น แต่เน้นความสำคัญให้กับยอดมณฑปชั้นบนสุดของอาคารซึ่งมีองค์ประกอบของยอดสมบูรณกว่าส่วนอื่น ๆ ได้แก่ นาคบึก ชุ่มบันแถลง เป็นต้น ในส่วนชั้น บนสุดของอาคารภายในมีมณฑปประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งสร้างขึ้นในรัชกาลปัจจุบัน

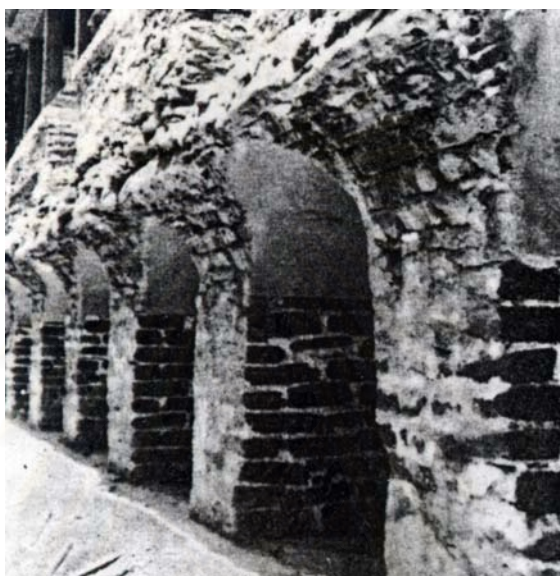
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.6 รูปด้านของโลหะปราสาท
(ที่มา: คัดลอกแบบจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

โครงสร้าง

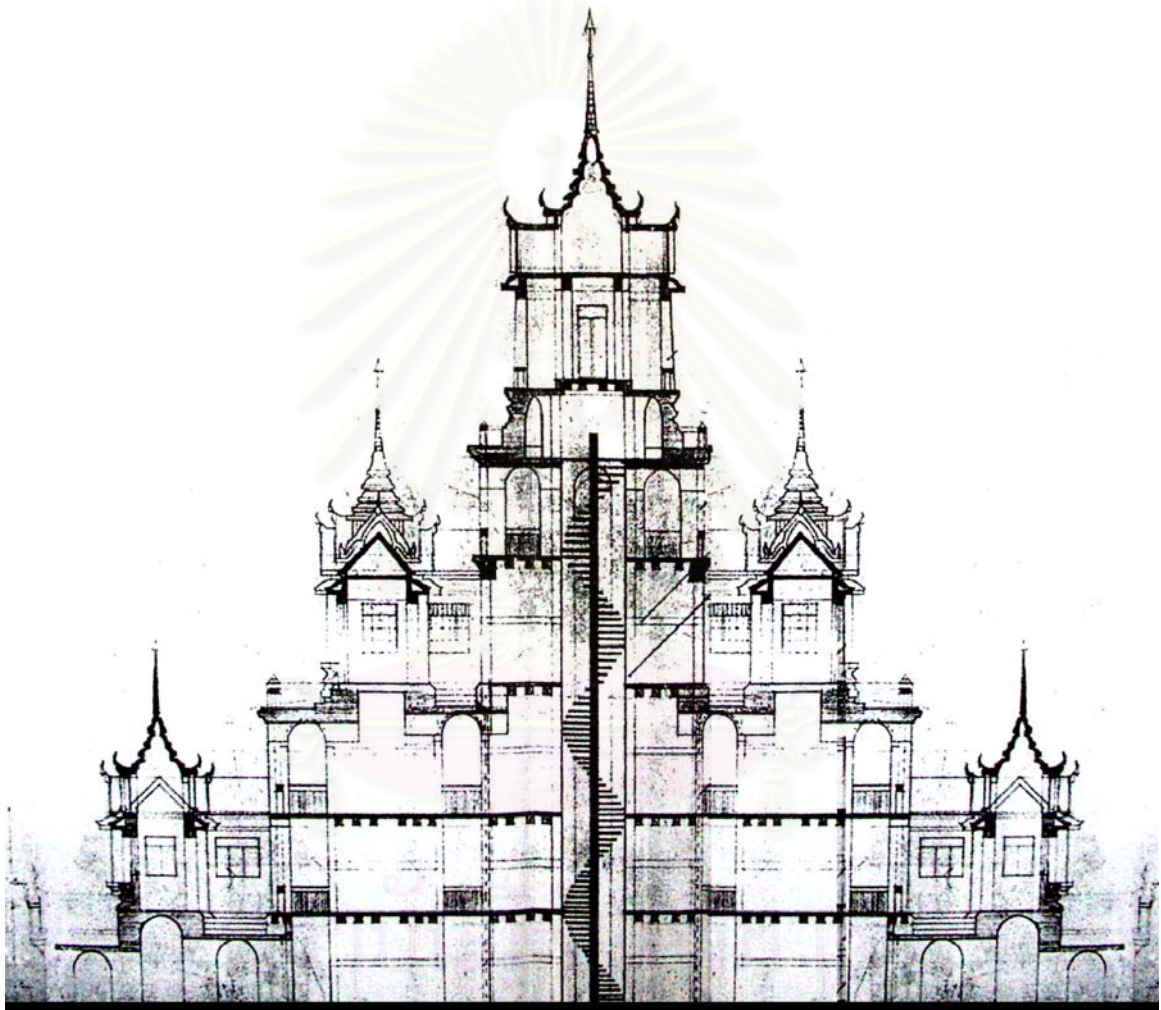
โครงสร้างของโลหะปราสาทเมื่อแรกสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น ในส่วนฐานของอาคาร เป็นการก่อศิลาแลง และก่ออิฐเพื่อรับน้ำหนักอาคาร ทำเป็นแบบบานแผ่ (Step Footing) ผนังของอาคารเป็นการก่ออิฐฉาบปูน ส่วนกลางของอาคารเป็นแท่งตัน ก่อด้วยศิลาแลงขนาดใหญ่ ส่วนที่เป็นเสาเล็กโดยรอบ เป็นเสาที่รับน้ำหนักไม่มาก ก่อด้วยอิฐ เป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่เป็นพื้นในแต่ละชั้น จะเป็นโครงสร้างไม้โดยใช้ซุงไม้วางเป็นตงรับแผ่นไม้ที่ปูเป็นพื้นอีกที หลังคาจะเป็นโครงสร้างไม้ ส่วนยอดของโลหะปราสาท เป็นการก่ออิฐตัน

ภาพที่ 4.1.2.12 การก่ออิฐโครงสร้างชั้นล่างเป็นแบบ ARCH โค้ง
(ที่มา: กรมศิลปากร, โลหะปราสาท วัดราชชนิตดารามวรวิหาร, หน้า 166.)

เมื่อมีการบูรณปฏิสังขรณ์ในครั้งหลังสุดได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอาคารเพื่อความมั่นคงและแข็งแรง โดยได้เปลี่ยนระบบโครงสร้างจากการก่ออิฐเป็นผนังรับน้ำหนัก เป็นระบบโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กแบบเสาและคาน เมื่อเปลี่ยนโครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กแล้ว ในส่วนของผนังของเก่าที่ก่ออิฐตันทั้งความหนาของผนัง ได้เปลี่ยนเป็นเพียงแค่ออกปิดด้านนอก เว้นภายในโปร่งเพื่อลดน้ำหนักของโครงสร้าง ในส่วนยอดที่เป็นยอดมณฑปก็เปลี่ยนเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กเพื่อความแข็งแรงเช่นกัน

บันไดเวียนกึ่งกลางอาคารของเดิมมีแกนเป็นซุงไม้ขนาดใหญ่ มีชั้นบันไดเป็นไม้ ภายหลังจากได้เปลี่ยนเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหมดเพื่อความมั่นคงแข็งแรง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 4.1.2.7 รูปตัดโลหะปราสาท

(ที่มา: ทนงศักดิ์ รัตนสุนทร, "เรือนชั้น" กรณีศึกษาโลหะปราสาท, หน้า 33.)

4.2 กฎาการทรงมงกุฏ

4.2.1 พระวิหารยอด

ภาพที่ 4.2.1.1 พระวิหารยอดมุมมองจากปราสาทพระเทพบิดร

มูลเหตุในการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างพระวิหารยอดขึ้นแทนที่หอพระเชษฐาธิราช เรียกกันโดยทั่วไปว่าพระวิหารขาว ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าให้สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระเทพบิดรซึ่งเป็นพระรูปของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง)

การบูรณะปฏิสังขรณ์

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อมีการฉลองพระนครครบรอบ 100 ปีโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าเธอขึ้น 4 กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์⁸ เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าชุมพลสมโภช ทรงรับผิดชอบการบูรณะปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซมส่วนหลังคาและยอดมงกุฏ มีการประดับกระเบื้องใหม่ ชู่มประตูละบานหน้าต่างภายนอก และภายใน พร้อมประดับพระปรมาภิไธยย่อ “จปร.” ภายใต้พระเกี้ยวเหนือโค้งแหลมของชั่มคูหาในแต่ละช่วงเสา

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ครั้งงานฉลองพระนคร 150 ปี มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่อีกครั้งโดยซ่อมตั้งแต่ฐานถึงยอด เช่น ปิดทองพุ่มข้าวบิณฑ์ของยอดอาคารใหม่ ปิดทองกรอบเข็ดหน้าประตูและซ่อมลายมุกที่ประตู เป็นต้น

⁸ สมภพ ภิรมย์, *กฎาการ* (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2513), หน้า 193.

รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

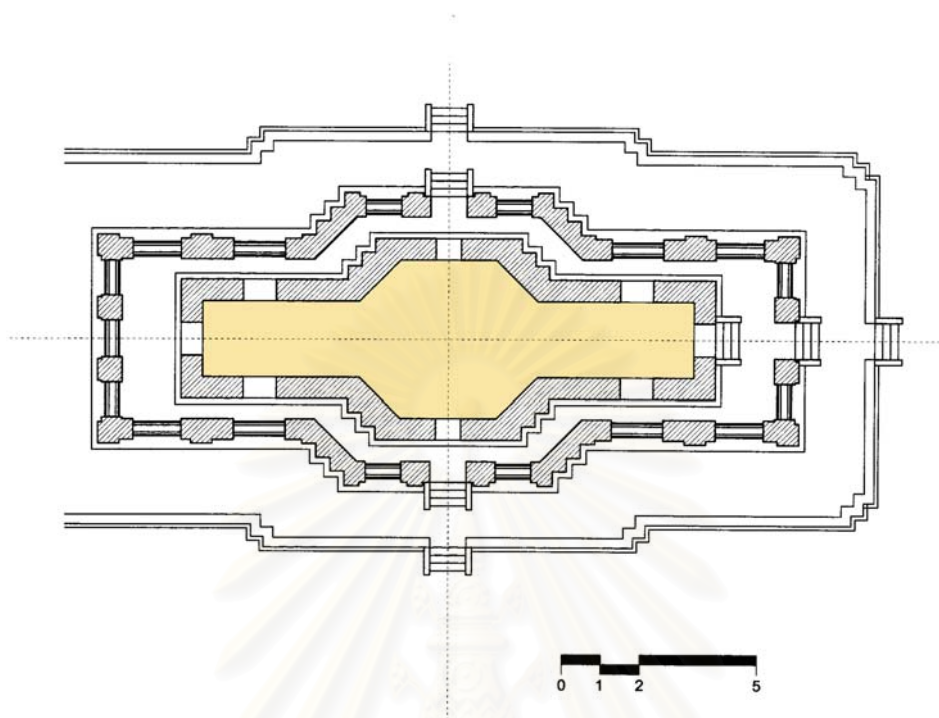
พระวิหารยอดตั้งอยู่ระหว่างหอพระมณฑปเขี้ยวธรรมและหอพระนาก อยู่ทางทิศเหนือของพระมณฑป

1. ปราสาทพระเทพบิดร	4. พระอุโบสถ
2. พระมณฑป	5. หอพระคันธารราษฎร์
3. พระศรีรัตนเจดีย์	6. พระวิหารยอด

ภาพลายเส้นที่ 4.2.1.1 แผนผังแสดงที่ตั้งของพระวิหารยอด
(ที่มา: ผู้เขียน)

พระวิหารยอดจัดเป็นกฎาคกรทรงมงกุฏ ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ มีทางขึ้น 3 ทาง แผนผังอาคารเป็นจัตุรมุข ส่วนที่เป็นทางเข้าด้านเหนือและด้านใต้จะยื่นมุขยาวกว่าด้านตะวันออกและตะวันตก

ภาพลายเส้นที่ 4.2.1.2 แผนผังพระวิหารยอดเป็นแบบจัตุรมุข (ที่มา: ผู้เขียน)

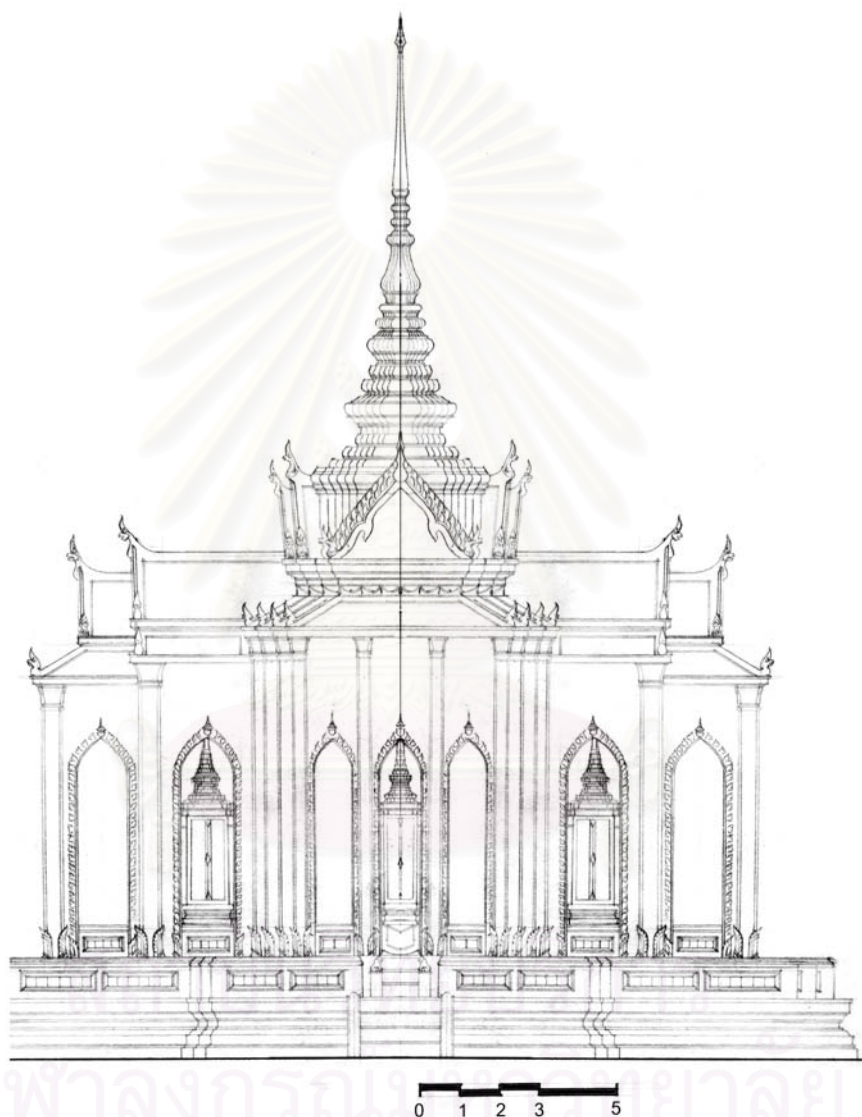
ภาพที่ 4.2.1.2 พระวิหารยอดมุมมองจากปราสาทพระเทพบิดร

ภาพที่ 4.2.1.3 ชุ่มหน้าเป็นทรงมงกุฏของสอดคล้องกับรูปแบบของยอด

ส่วนตัวอาคารผนังเป็นผนังก่ออิฐถือปูนทาสีขาว โดยรอบนอกทำเป็นคูหาลักษณะเป็นชุ่มโค้งยอดแหลม เหนือยอดชุ่มประดับด้วยรูปพระปรมาภิไธยย่อ "จปร." ภายใต้พระเกี้ยวยอด การทำชุ่มโค้งเช่นนี้ทำให้อาคารดูลดความทึบตันลงมาก ถัดไปภายในเป็นผนังห้องของตังอาคารมีทางเดินได้โดยรอบ ชุ่มหน้า ทำเป็นชุ่มทรงมงกุฏประดับ

ด้วยกระเบื้องเคลือบสี ด้านใต้ของซุ้มหน้าต่างบานกลางของด้านตะวันออกและตะวันตกทำฐานเป็นรูปฝ่าทิพย์
 ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ การทำฝ่าทิพย์นี้มีลักษณะเหมือนกับพระที่นั่งมหินทรปราสาท และพระที่นั่งสุทไธสวรรย์
 ปราสาท ตัวบานหน้าต่างด้านนอกเขียนลายเครื่องศาสตราวุธ ด้านในเขียนลายเครื่องบูชาแบบจีน⁹ ซุ้มประตูทำเป็น
 ซุ้มทรงมงกุฏ เช่นเดียวกับซุ้มหน้าต่าง บานประตูประดับมุก นำมาจากวิหารพระนอน วัดป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เป็น
 ฝีมือช่างสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมัยอยุธยา บานประตูด้านในเขียนลายรดน้ำเป็นรูปเสี้ยววง

ภาพลายเส้นที่ 4.2.1.3 รูปตั้งพระวิหารยอด รูปแบบกุฎาคารทรงมงกุฏ
 (ที่มา: ผู้เขียน)

⁹ สมภาพ ภิมย์, กุฎาคาร (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2513), หน้า 88.

ภาพที่ 4.2.1.4 ยอดทรงมงกุฎประดับ
ด้วยกระเบื้องเคลือบ

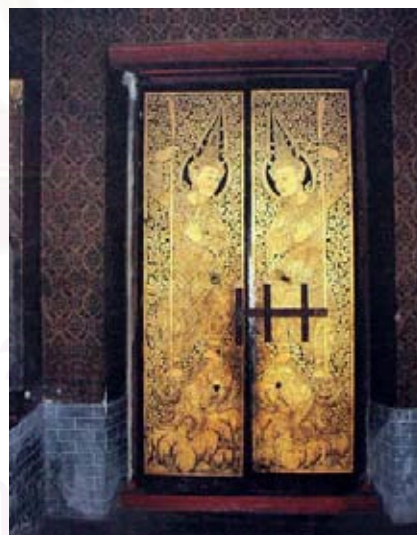
ภาพที่ 4.2.1.5 ซ้อฟ้า ไบระกา หางหงส์ แบบหัวนกเจ้า

ส่วนหลังคาเป็นหลังคาซ้อนชั้นมีกันสาดโดยรอบ ตกแต่งด้วยซ้อฟ้า ไบระกาแบบหัวนกเจ้า ประดับกระเบื้องเคลือบ หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสีเหลืองขอบสีเขียว

ส่วนยอดของอาคารเป็นยอดทรงมงกุฎ มีการย่อมุมจนเกือบกลม ส่วนที่เป็นมุมของยอดประดับด้วยกระเบื้องเคลือบทำเป็นรูปดอกไม้ สีต่างๆ

ภาพที่ 4.2.1.6 บานประตูประดับมุกสมัยอยุธยา
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง, หน้า 270.)

ภาพที่ 4.2.1.7 บานประตูด้านในเขียนลายรดน้ำเป็นรูปเศียรทวารวดี
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง, หน้า 270.)

ภายในพระวิหารแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกเป็นโถงทางเข้าบริเวณมุขด้านทิศเหนือ ส่วนถัดมาตรงกลางเป็นห้องโถง มีลักษณะเป็นรูปแปดเหลี่ยม ส่วนในสุดเป็นห้องสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีแท่นยกสูงประมาณ 1

เมตร ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนเรียงจากต่ำไปหาสูง ยกเว้นแถวตรงกลางจะเป็นพระพุทธรูปนั่ง¹⁰ เพดานภายในอาคารเขียนลายทองตัดขอบดำ เป็นลายก้านต่อดอกเป็นรูปดอกพุดตาน ผงทั้งไปเขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง

ภาพที่ 4.2.1.8 ผงด้านในเขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง,
หน้า 270.)

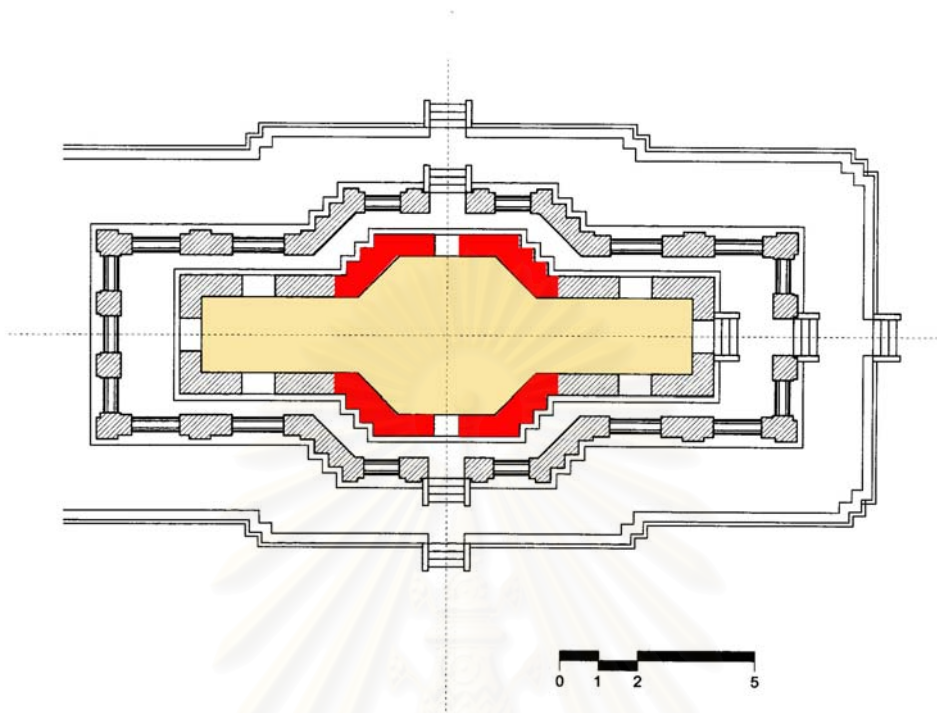
ภาพที่ 4.2.1.9 พระพุทธรูปภายในพระวิหารยอด
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง,
หน้า 270.)

การประดับตกแต่งอาคารวัสดุหลักคือกระเบื้องเคลือบสีต่างๆ ซึ่งกระเบื้องที่นำมาประดับจะมี 2 แบบ คือแบบที่เป็นชิ้นสำเร็จรูป อย่างเช่นที่นำมาประดับในส่วนหน้าบันที่เป็นใบไม้ต่างๆ และส่วนที่เป็นใบระกา เป็นต้น อีกแบบคือกระเบื้องที่นำมาตัดแต่งเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วนำไปประดับ เช่น ลวดลายที่เป็นดอกไม้ที่ต้องทำเป็นกลีบดอกซ้อนกันหลายชั้น เป็นต้น การประดับกระเบื้องจะตกแต่งในส่วนของหลังคาและยอดเป็นหลัก ส่วนตัวอาคารจะเป็นผนังโล่งทาสีขาว จะประดับกระเบื้องเฉพาะส่วนที่เป็นเสา และซุ้มประตูหน้าต่าง ซึ่งยังเห็นได้ถึงความต่อเนื่องของส่วนที่เป็นหลังคา กับส่วนตัวอาคาร ในส่วนของสีของกระเบื้องที่ใช้ประดับอาคาร ส่วนที่เป็นยอดอาคารมีการประดับกระเบื้องที่เป็นสีอ่อน ส่วนที่เป็นดอกของลวดลายใช้สีอ่อนหรือสีขาวทำให้เห็นได้ชัดเจน ทำให้ยอดมีความโปร่งเบาขึ้น

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰ ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2537), หน้า 271.

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 4.2.1.4 แผนผังแสดงการรับน้ำหนักรจากส่วนยอดและหลังคาของพระวิหารยอด
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างหลักของพระวิหารยอดนี้จะเป็นแบบก่ออิฐถือปูนโดยมีผนังเป็นตัวรับน้ำหนัก ในส่วนยอดซึ่งเป็นยอดทรงมงกุฎโครงสร้างจะเป็นแบบก่ออิฐถือปูนทำให้มีน้ำหนักมาก การที่จะถ่ายน้ำหนักจากยอดที่มีน้ำหนักมาก เช่นนี้ผนังในส่วนที่ต้องรับน้ำหนักจึงมีความหนามาก และเพื่อให้การถ่ายน้ำหนักได้อย่างทั่วถึงทำให้รูปของห้องมีลักษณะเป็นรูปแปดเหลี่ยมประกอบกับเทคโนโลยีในการก่อสร้างสมัยนั้นจึงทำให้ช่องกว้างของห้องมีลักษณะที่แคบ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.2 มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 4.2.2.1 มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

มูลเหตุในการสร้าง

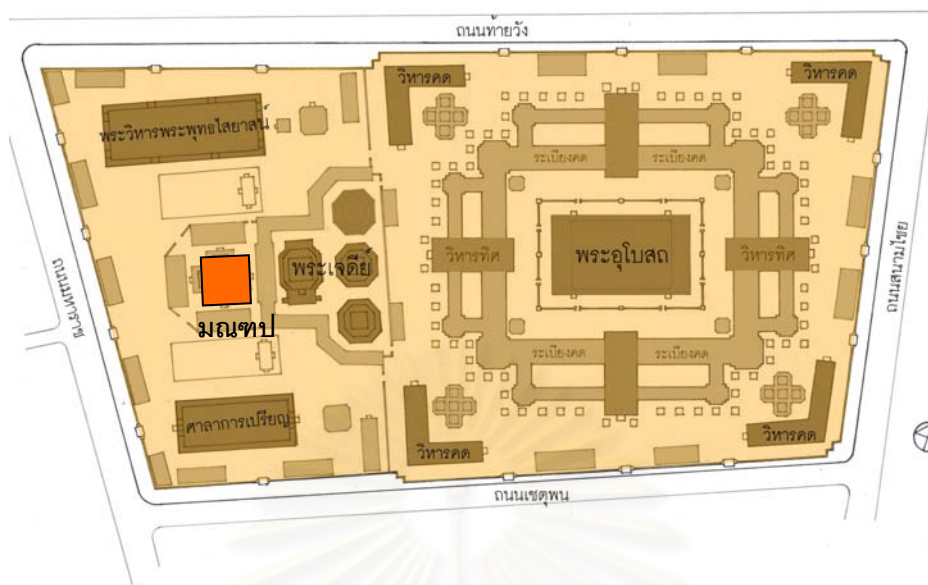
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้สร้างพระมหามณฑป เพื่อใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปจำลองที่ทำด้วยหินหนัก 35 ตัน แกะสลักขึ้นเป็นพระพุทธรูปให้เป็นที่เคารพสักการะแก่พุทธศาสนิกชน

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ที่ตั้ง

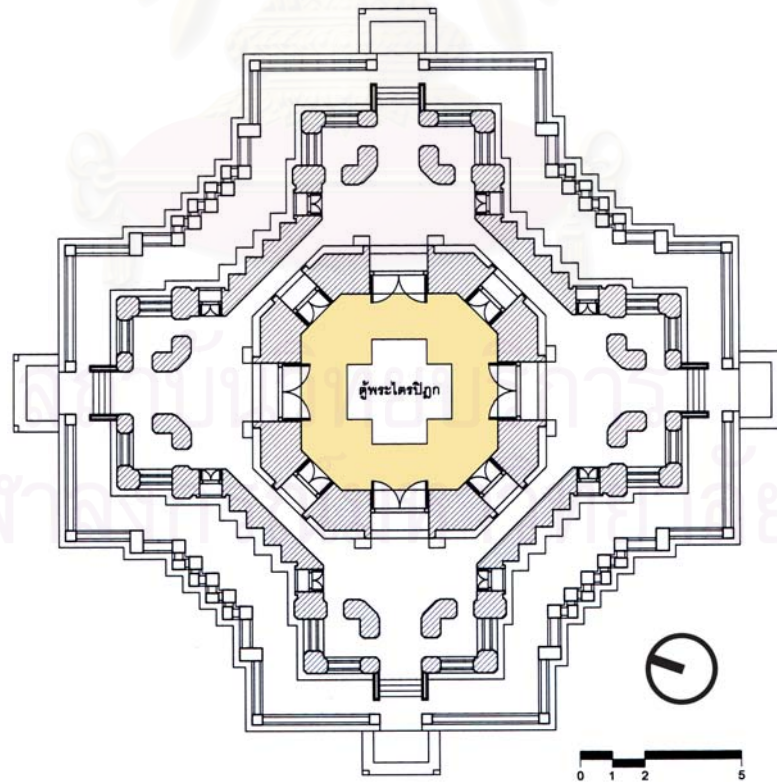
พระมหามณฑป ตั้งอยู่บนยอดเขาทางด้านทิศตะวันตกของวัด ตรงกับแนวแกนเดียวกับเจดีย์ประธาน ภายในวัด คือพระบรมธาตุเจดีย์มหาจักรีพิพัฒน์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 4.2.2.1 แผนผังแสดงที่ตั้งมณฑปพระไตรปิฎก

มณฑปพระไตรปิฎกเป็นกุฎาคารทรงมณฑป แผนผังอาคารเป็นจัตุรมุข โดยมุขทั้งสี่ยื่นยาวเท่ากัน มีประตูสำหรับเข้าออกทั้ง 4 ด้าน พระมณฑปยกฐานสูงตั้งอยู่บนฐานประทักษิณอีกที สามารถเดินได้โดยรอบอาคาร

ภาพลายเส้นที่ 4.2.2.2 แผนผังมณฑปพระไตรปิฎก

(ที่มา: ผู้เขียน)

ส่วนตัวอาคารเป็นผนังก่ออิฐถือปูนทาสีขาว ส่วนที่เป็นมุขของอาคารทำเป็นเสาลอย และทำผนังเจาะช่องหน้าต่าง ทำให้อาคารดูโปร่งไม่ทึบตัน ถัดเข้าไปด้านในจึงเป็นผนังของตัวมณฑป มีช่องประตูทางเข้าทั้ง 4 ด้าน

ภาพลายเส้นที่ 4.2.2.3 รูปด้านมณฑปพระไตรปิฎก

(ที่มา : สมโชค สิ้นบุญกุล, รายงานพระมณฑป วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร, หน้า 5.)

ส่วนหลังคาของมณฑปเป็นหลังคาแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ หลังคาส่วนที่เป็นมุขแต่ละด้านจะเป็นหลังคาซ้อน 2 ชั้น ส่วนที่ลดระดับลงมาทำเป็นหลังคากันสาดโดยหลังคาส่วนที่เป็นมุขนี้จะเชื่อมต่อกับหลังคาอีกส่วนที่เป็นส่วนหลักของอาคารจะทำเป็นหลังคาซ้อน 2 ชั้น มีกันสาดเช่นเดียวกัน หลังคาทั้งสองส่วนนี้ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ

ภาพที่ 4.2.2.2 ชูมประตูทางเข้าด้านหน้ามณฑป

ภาพที่ 4.2.2.3 ฐานประทักษิณรอบมณฑป

ส่วนบนสุดของอาคารทำเป็นยอดทรงมงกุฎก่ออิฐถือปูนประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเช่นเดียวกัน ซึ่งวัสดุที่นำมาใช้นี้เป็นวัสดุที่นิยมใช้ในสมัยนี้ จนถือได้ว่าเป็นพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งการนำกระเบื้องเคลือบมาใช้ประดับตกแต่งอาคารนั้นในสมัยสุโขทัยก็มีการทำกันมาก่อนแต่แตกต่างกันตรงที่สมัยสุโขทัยการนำเครื่องกระเบื้องมาประดับตกแต่งจะเป็นชิ้นส่วนสำเร็จรูป เช่น หวานาค ตัวมกร เป็นต้น ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ เครื่องกระเบื้องจะถูกนำมาตัดแต่งเป็นชิ้นนำมาประดับเป็นลวดลายต่างๆ ทำให้สามารถนำไปประดับตกแต่งในส่วนที่ต้องการความละเอียดและประณีตกว่าได้

ภาพที่ 4.2.2.4 การตกแต่งบริเวณที่ย่อมุมเป็นลายเฟืองระย้าลงมา

ภาพที่ 4.2.2.5 ชูมหน้าต่างที่ผนังด้านนอก

ภาพที่ 4.2.2.6 การตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบตามแนวเสา

ภาพที่ 4.2.2.7 ยอดทรงมงกุฏ

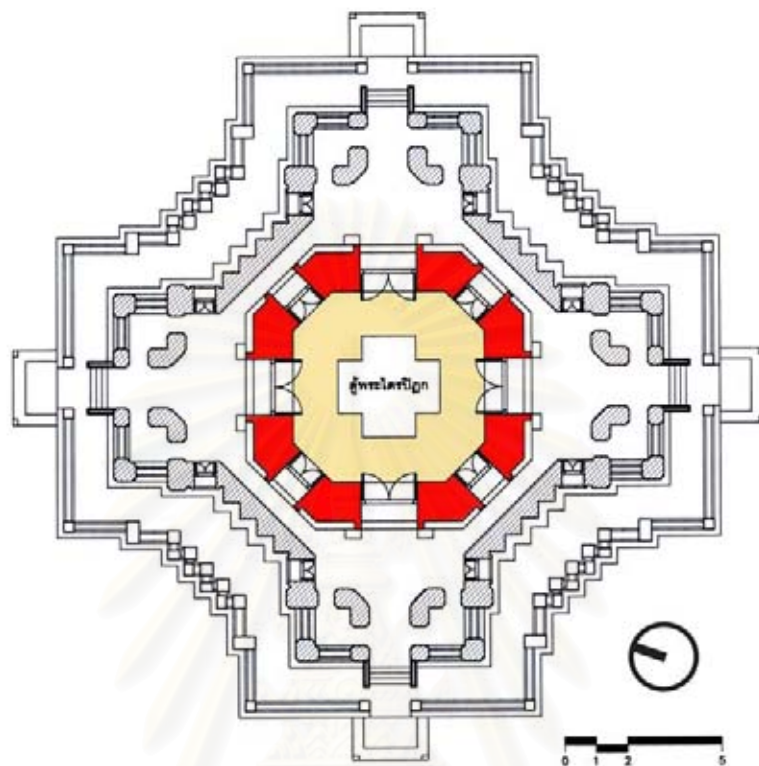
ส่วนภายในอาคารมีลักษณะเป็นห้อง 8 เหลี่ยม บริเวณกึ่งกลางมีตู้พระธรรม เป็นตู้ยอดมงกุฏจัตุรมุข ปิดทองประดับกระจกสี มีลักษณะเหมือนมณฑปจำลองอยู่ภายในแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างภายนอกกับภายในอาคาร

การประดับตกแต่งอาคารวัสดุหลักคือกระเบื้องเคลือบสีต่างๆ โดยจะประดับจะตกแต่งในส่วนของหลังคาและยอดเป็นหลัก ส่วนตัวอาคารจะเป็นผนังโล่งทาสีขาว แต่จะเห็นได้ถึงความต่อเนื่องของส่วนที่เป็นหลังคา กับส่วนตัวอาคารคือ ลายเพ็ญระย้าที่ประดับลงมาตามแนวเสาที่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ไม่ให้สองส่วนนี้ขาดจากกัน ในส่วนของสีของกระเบื้องที่ใช้ประดับอาคาร ส่วนที่เป็นยอดอาคารมีการประดับกระเบื้องที่เป็นสีอ่อนเพื่อให้ยอดมีความโปร่งเบาขึ้น

รูปแบบสถาปัตยกรรมของมณฑปพระไตรปิฎกนี้ถึงแม้จะมีการใช้วัสดุ และการตกแต่งที่มีอิทธิพลมาจากจีน แต่ในภาพรวมของอาคารนั้นก็ยังมีลักษณะเป็นงานสถาปัตยกรรมไทยอย่างชัดเจน

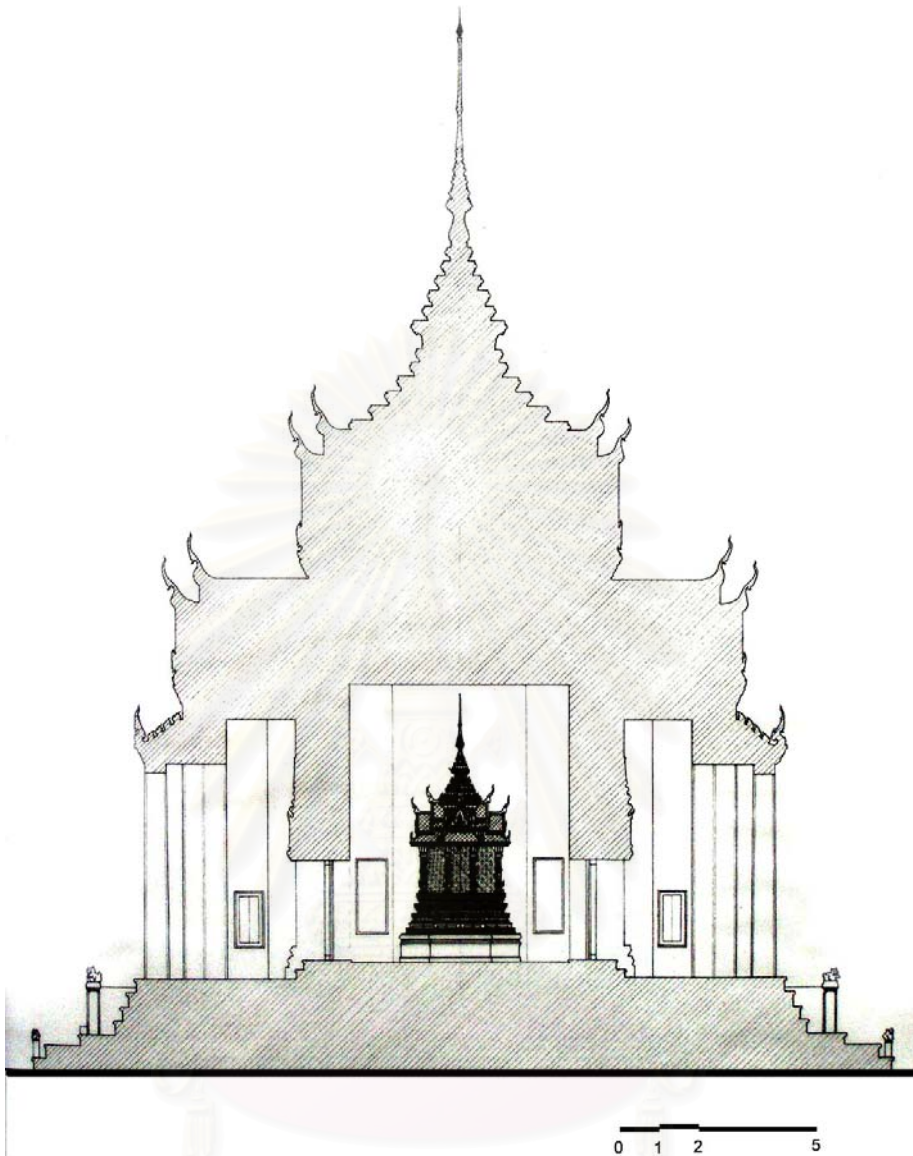
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 4.2.2.4 แผนผังแสดงการรับน้ำหนักจากยอดของมณฑป
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างหลักของมณฑปพระไตรปิฎกนี้เป็นแบบก่ออิฐถือปูนโดยมีผนังเป็นตัวรับน้ำหนัก ในส่วนยอดซึ่งเป็นยอดทรงมงกุฎโครงสร้างจะเป็นแบบก่ออิฐถือปูนเช่นเดียวกับผนังทำให้น้ำหนักมาก เป็นเหตุให้ให้ช่วงกว้างของห้องมีลักษณะแคบอย่างที่ปรากฏ การที่จะถ่ายน้ำหนักจากยอดที่มีน้ำหนักมากเช่นนี้ผนังในส่วนที่ต้องรับน้ำหนักจึงต้องมีความหนามาก ลักษณะของการรับแรงจะเห็นว่าแนวผนังของอาคารนั้นทำเป็นรูปแปดเหลี่ยมเพื่อให้เข้ามารับกับแนวผนังของยอดที่มีลักษณะการย่อมุมจนเกือบกลม การถ่ายน้ำหนักของยอดสู่อาคารจึงเป็นไปเกือบตลอดแนวของผนัง ทำให้รับแรงได้ดีขึ้น ซึ่งในแง่ของการใช้งานก็ไม่ได้เป็นปัญหาแต่อย่างใดเนื่องจากจุดประสงค์หลักของการใช้งานเพียงเพื่อประดิษฐานพระไตรปิฎก

ภาพลายเส้นที่ 4.2.2.5 รูปตัดมณฑปพระไตรปิฎก

(ที่มา : สมโชค สิ้นบุญกุล, รายงานพระมณฑป วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร, หน้า 6.)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.3 พระมหามณฑปพระพุทธบาท ภาปร สก วัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 4.2.3.1 พระมหามณฑปพระพุทธบาท ภาปร สก วัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี

มูลเหตุในการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้สร้างพระมหามณฑป เพื่อใช้เป็นประดิษฐานพระพุทธรูปจำลองที่ทำด้วยหินหนัก 35 ตัน แกะสลักขึ้นเป็นพระพุทธรูปให้เป็นที่เคารพสักการะแก่พุทธศาสนิกชน

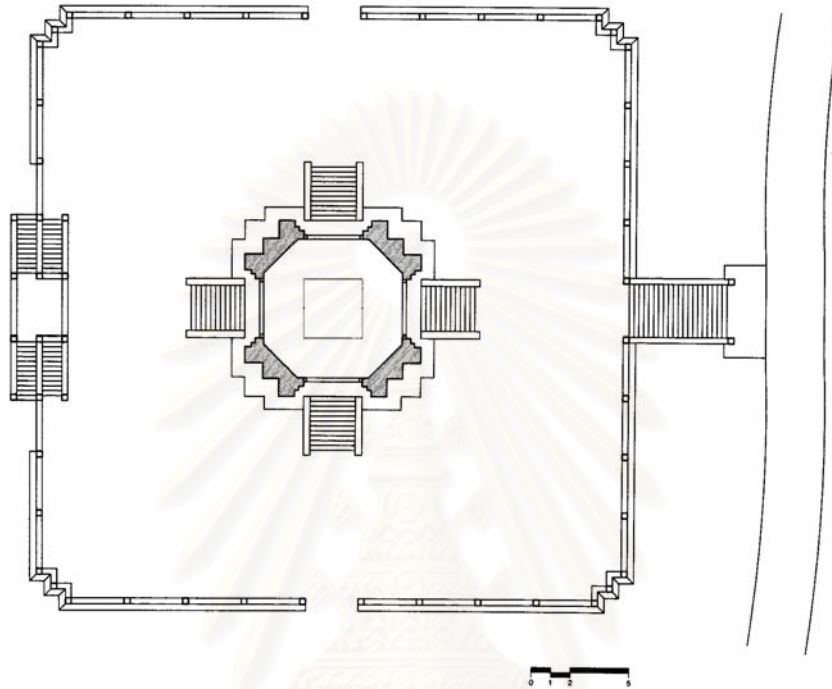
รูปแบบสถาปัตยกรรม

ที่ตั้ง

พระมหามณฑป ตั้งอยู่บนยอดเขาทางด้านทิศตะวันตกของวัด ตรงกับแนวแกนเดียวกับเจดีย์ประธาน ภายในวัด คือพระบรมธาตุเจดีย์มหาจักรีพิพัฒน์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารมีแผนผังเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสอง มีประตูสำหรับเข้าออกทั้ง 4 ด้าน โดยแต่ละด้านทำเป็นบันไดขึ้นลง ด้านทิศตะวันตกเป็นบันไดลงสู่บันไดนาค ด้านเหนือเป็นบันไดลงสู่พลับพลาที่ประทับ พระมหามณฑป ยกฐานสูงตั้งอยู่บนฐานประทักษิณอีกที สามารถเดินได้โดยรอบอาคาร

ภาพลายเส้นที่ 4.2.3.1 แผนผังพระมหามณฑป

(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, ช่างหลวง ผลงานสถาปัตยกรรมไทยของ ม.ร.ว.มิตวาทน์ เกษมศรี, หน้า 178.)

ภาพที่ 4.2.3.2 พระปรมายไทยย่อ ภาปร
ประดิษฐานอยู่เหนือซุ้มประตู

ภาพที่ 4.2.3.3 พระปรมายไทยย่อ สก
ประดิษฐานอยู่เหนือซุ้มประตู

ส่วนตัวอาคารเป็นผนังก่ออิฐประดับด้วยโมเสคสีทอง ที่ขอพระราชทานมาจากการซ่อมพระศรีรัตนเจดีย์ใน วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนที่เป็นผนังย่อมุมของอาคารบุหินอ่อนสีขาวเป็นการเน้นแนวของโครงสร้าง และปิดทง ส่วนที่เป็นฐานเสาละบัวปลายเสา กึ่งกลางของผนังทั้งสี่ด้านทำเป็นซุ้มประตูเข้า ออก ตอนบนของซุ้มประตูทำเป็นรูป โค้งแหลมประดับกระจกสี (stained glass) เป็นลายแก้วชิงดวง ซึ่งถือว่าเป็นการนำแสงเข้าสู่อาคารต่างจากวิธีการในอดีต กึ่งกลางของรูปโค้งด้านทิศเหนือและใต้ประดิษฐานพระบรมโกศไทยย่อ “ภปร” ภายใต้พระมหามงกุฏ ส่วนด้าน ทิศตะวันออกและตะวันตก “สก” ภายใต้พระมหามงกุฏ ส่วนตัวบานประตูทำเป็น 2 ชั้น ชั้นนอกเป็นประตูบานกรอบ ไม้ทำลูกฟักกระจก ชั้นในเป็นบานไม้ทึบ ทาสีแดงชาด

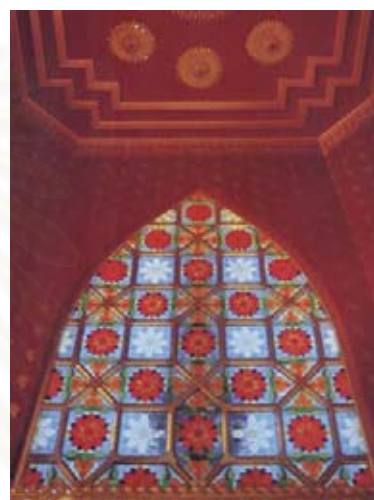
ภาพลายเส้นที่ 4.2.3.2 รูปด้านพระมหามณฑป ด้านทางขึ้นจากบันไดนาค

(ที่มา: ม.ร.ว.แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ช่างหลวง ผลงานสถาปัตยกรรมไทยของ ม.ร.ว.มิตราภรณ์ เกษมศรี, หน้า 181.)

ส่วนยอดเป็นยอดทรงมงกุฎจอมแห 5 ชั้น ลักษณะยอดทรงมงกุฎสถาปนิกได้รับแรงบันดาลใจมาจากพระโกศทองใหญ่ซึ่งใช้ในงานพระบรมศพ แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบอาคาร ก่ออิฐถือปูนประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเช่นเดียวกัน ซึ่งวัสดุที่นำมาใช้นี้เป็นวัสดุที่นิยมใช้ในสมัยนี้ จนถือได้ว่าเป็นพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งการนำกระเบื้องเคลือบมาใช้ประดับตกแต่งอาคารนั้นในสมัยสุโขทัยก็มีการทำกันมาก่อนแต่แตกต่างกันตรงที่สมัยสุโขทัยการนำเครื่องกระเบื้องมาประดับตกแต่งจะเป็นชิ้นส่วนสำเร็จรูป เช่น หัวนาค ตัวมกร เป็นต้น ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ เครื่องกระเบื้องจะถูกนำมาตัดแต่งเป็นชิ้นนำมาประดับเป็นลวดลายต่างๆ ทำให้สามารถนำไปประดับตกแต่งในส่วนที่ต้องการความละเอียดและประณีตกว่าได้

ภาพที่ 4.2.3.4 บริเวณมุมที่ย่อมุมไม้สิบสอง และประดับโมเสคสีทองตามแนวโครงสร้าง

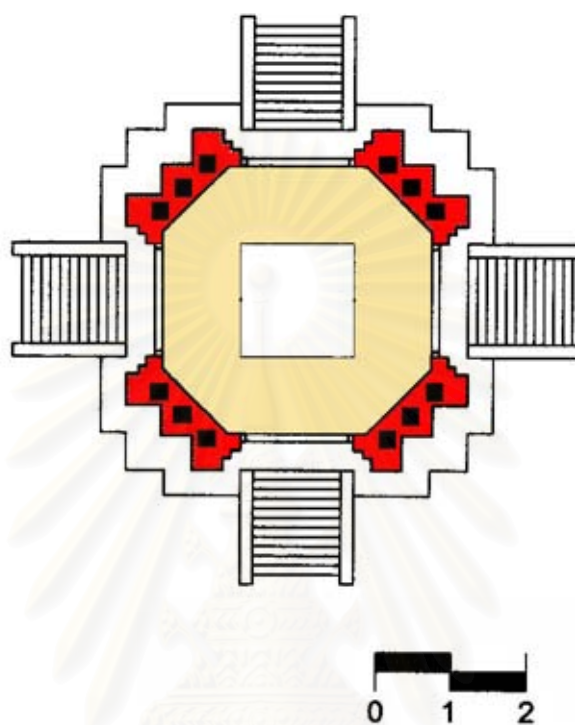

ภาพที่ 4.2.3.5 ช่องแสงกระจกลี (stained glass) เมื่อดูมองจากภายในอาคาร

ส่วนภายในอาคารมีลักษณะเป็นห้อง 8 เหลี่ยม บริเวณกึ่งกลางประดิษฐานพระพุทธรูปจำลอง พื้นปูด้วยหินอ่อนสีเทา ช่วงบนของผนังเป็นช่องแสงกระจกลี (stained glass) ส่วนเพดานออกแบบให้สื่อถึงท้องฟ้าและองค์ประกอบในจักรวาล โดยทำเป็นลายดาวล้อมเดือน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 4.2.3.3 แผนผังแสดงการรับน้ำหนักจากยอด
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างหลักของพระมหามณฑปเป็นแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก ทำให้ข้อจำกัดเกี่ยวกับโครงสร้างที่มีในอดีตนั้นน้อยลง ไม่จำเป็นต้องก่อผนังหนาเพื่อรับน้ำหนักของยอดอีกต่อไป การเจาะช่องแสงให้มีขนาดใหญ่จึงสามารถทำได้เพราะน้ำหนักจะถ่ายสู่โครงสร้างที่เป็นเสาและคานไม่ใช่ผนังอย่างอดีต

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3 กฎาการทรงปรารงค์

4.3.1 พระปรารงค์วัดพิชยญาติการาม

ภาพที่ 4.3.1.1 พระปรารงค์วัดพิชยญาติมมองจากลานด้านหน้า

ประวัติวัดโดยสังเขป

วัดพิชยญาติการามเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร วัดนี้เป็นวัดมีมาแต่สมัยอยุธยาในสมัยธนบุรีเป็นวัดร้าง สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) หรือที่เรียกกันว่า สมเด็จพระเอกาทศราชองค์น้อย ครั้นดำรงยศเป็นพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ได้สถาปนาขึ้นใหม่ทั้งวัดเมื่อพ.ศ. 2384 น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามว่า "วัดพระยาญาติการาม" ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนนามใหม่เป็น "วัดพิชยญาติการาม"

มูลเหตุในการสร้าง

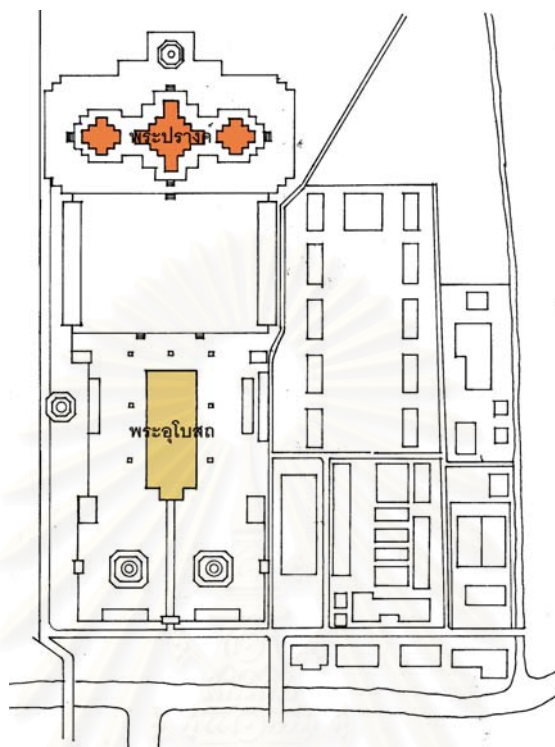
ถาวรวัตถุภายในพระอารามที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ พระปรารงค์องค์ใหญ่ วัดโดยรอบ 33 วา 2 ศอก (66.50 เมตร) ส่วนสูงตลอดยอดนภศูรย์ 21 วา 1 ศอก 10 นิ้ว (42.75 เมตร) เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น ปางสมาธิ 4 องค์ หันพระพักตร์ออกทั้งสี่ด้าน ซึ่งหมายถึง พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ คือ พระกกุสันธะพุทธเจ้า พระโคตมกะพุทธเจ้า พระกัสสปะพุทธเจ้า พระโคตมะพุทธเจ้า

พระปรารงค์องค์เล็ก 2 องค์ วัดโดยรอบ 15 วา (30 เมตร) ส่วนสูงตลอดนภศูลประมาณ 11 วา 1 ศอก 1 คืบ (22.14 เมตร) องค์ทิศตะวันออกประดิษฐานพระศรีอารียโฬิสสัตว์ องค์ทิศตะวันตกเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางจำลอง 4 รอย สลักไว้บนศิลาสำริด¹¹

ลานพระปรารงค์ ในอดีตมีพระปรารงค์ขนาดเล็กองค์หนึ่งมีวิหารคดอยู่โดยรอบต่อมาพระปรารงค์ดังกล่าวชำรุดหักพังลงมาสุดความสามารถที่จะปฏิสังขรณ์ ให้กลับได้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระวชิรญาณวโรรส ประธานอนุญาติให้รื้อ ออกเมื่อ พ.ศ. 2457 แล้วปรับเป็นลานกว้างอย่างที่เห็นทุกวันนี้

¹¹ สมภพ ภิรมย์, กฎาการ (กรุงเทพฯ: กฤษฎาการพิมพ์, 2513), หน้า 190.

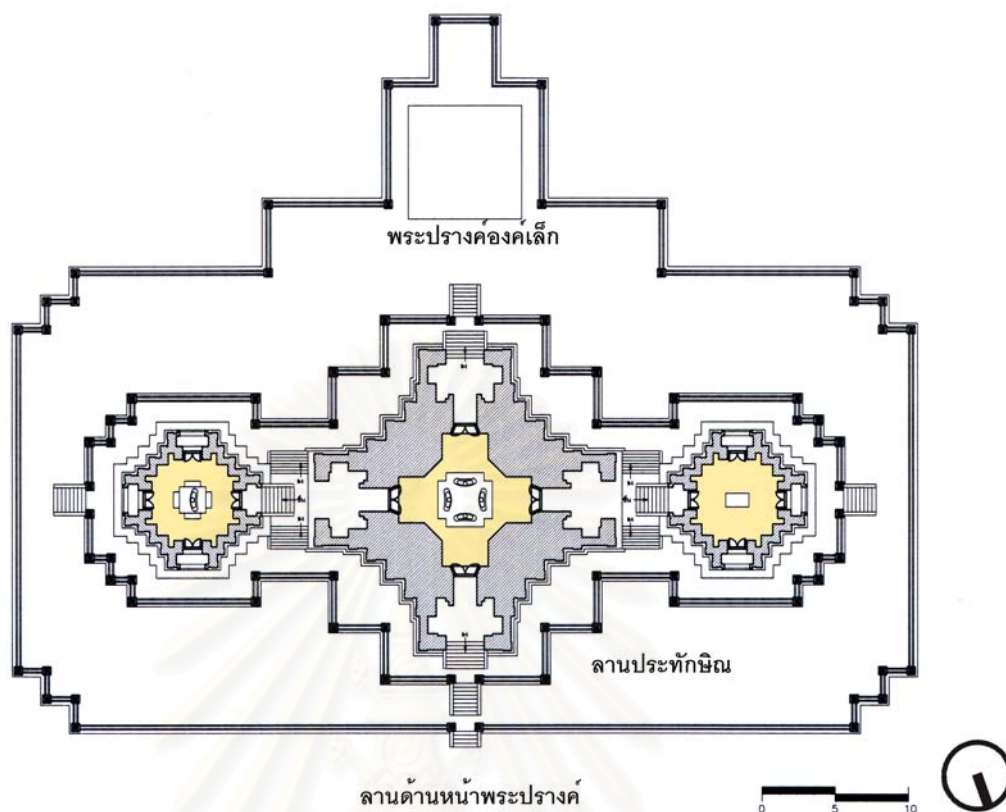
รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

ภาพลายเส้นที่ 4.3.1.1 ผังแสดงที่ตั้งขององค์พระปรารค์ภายในวัด
(ที่มา: ผู้เขียน)

พระปรารค์ตั้งอยู่ทางด้านหลังของพระอุโบสถเรียงอยู่ในแนวแกนเดียวกันทำหน้าที่เป็นเจดีย์ประธานของวัด
หันหน้าออกสู่ม้าน้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นด้านหน้าของวัด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

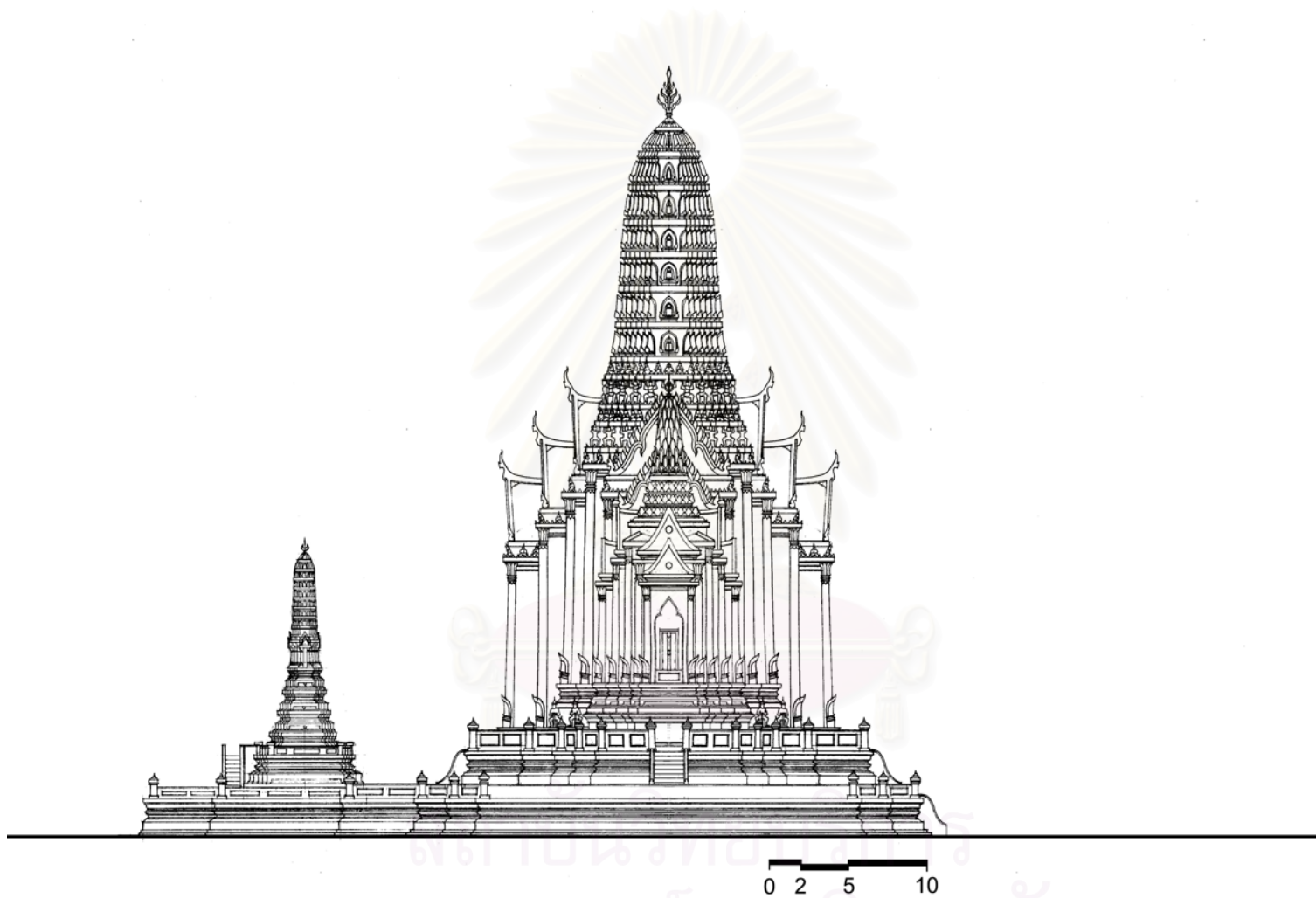
ภาพลายเส้นที่ 4.3.1.2 แผนผังพระปรางค์วัดพิชัยญาติ
(ที่มา: ผู้เขียน)

พระปรางค์วัดพิชัยญาติจัดเป็นกฎอาคารทรงปรางค์ ลักษณะอาคารเป็นพระปรางค์ 3 องค์อยู่ร่วมกันบนฐานไพที โดยพระปรางค์องค์กลางจะมีขนาดใหญ่ที่สุด ตัวอาคารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน แผนผังอาคารพระปรางค์ทุกองค์เป็นแบบจัตุรมุข แบบมุขทั้งสี่ด้านยื่นยาวเท่ากัน มีประตูเข้าออกทุกด้าน ด้านละ 1 ตำแหน่ง

ลักษณะของตัวอาคาร ผนังเป็นผนังก่ออิฐถือปูนทาสีขาว เสาเป็นย่อเก็จก่ออิฐถือปูนทาสีขาว ปลายเสาเป็นบัวจกกล ปูนปั้นทาสีเหลือง ชุ่มประตูพระปรางค์องค์กลางชุ่มทรงบันแถลง ปูนปั้นทาสีเหลือง ส่วนพระปรางค์บริวารด้านข้างมีเพียงกรอบเขตหน้า ไม่มีการทำชุ่มประตู

ภาพลายเส้นที่ 4.3.1.3 รูปตั้งด้านหน้าพระปรางค์
(ที่มา: ผู้เขียน)

ภาพลายเส้นที่ 4.3.1.4 รูปตั้งด้านข้างพระปรางค์
(ที่มา: ผู้เขียน)

ภาพที่ 4.3.1.2 ชุ่มประตูทรงบันแถลงของพระปรางค์องค์ประธาน

ภาพที่ 4.3.1.3 ซ่อฟ้าห้วนเกล้าทำจากกระเบื้องเคลือบ ของพระปรางค์องค์ประธาน

หลังคาของปรางองค์กลางหลังคาซ้อน 3 ชั้น พระปรางค์องค์บริวารหลังคาซ้อน 2 ชั้น ลักษณะหลังคาจะไม่มีชั้นกันสาด หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบหางมน มุงแบบสอดสีพนักอินทรรณู ขอบหลังคามุงสีเขียว ส่วนตรงกลางมุงสีส้ม พระปรางค์องค์ประธานซ่อฟ้าและหางหงส์เป็นแบบห้วนเกล้า ทำจากกระเบื้องเคลือบ ส่วนรอยระกาและใบระกาเป็นปูนปั้นทาสีเหลือง พระปรางค์องค์บริวารปั้นปูนเรียบไม่มี ซ่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ พระปรางค์องค์ประธานเป็นปูนปั้นเป็นลายพุกษชาติ ทาสีเหลือง ส่วนพระปรางค์องค์บริวารเจาะเป็นช่องกลมบริเวณกึ่งกลางของหน้าบัน ประดับเครื่องกระเบื้องโดยรอบ

ภาพที่ 4.3.1.4 ยอดปรางค์ของพระปรางค์องค์ประธาน ตรงชั้นบันแถลงเจาะเป็นช่องระบายอากาศ

ภาพที่ 4.3.1.5 ยอดปรางค์ของพระปรางค์องค์บริวาร มีลักษณะเป็นกลีบบัวซ้อนกันขึ้นไป

ส่วนยอดพระปรางค์องค์ประธานเป็นยอดปรางค์ก่ออิฐถือปูน ตรงบริเวณฐานของยอดปรางค์ส่วนที่ต่อจากชั้นหลังคาทำเป็นรูปยักษ์แบกสลักับเทพพนม ส่วนที่เป็นชั้นบันแถลงเจาะเป็นช่องระบายอากาศ บนสุดทำเป็นนาคูรย์แบบฝึกเพกา ส่วนพระปรางค์องค์บริวารเป็นยอดปรางค์แต่มีลักษณะพิเศษคือจะไม่ทำเป็นลักษณะของปรางค์โดยทั่วไปที่มีบันแถลงและกลีบนูน แต่จะปั้นปูนมีลักษณะเป็นกลีบนูนสลักับกันไปจนถึงยอดที่เป็นนาคูรย์แบบฝึกเพกา

ภายในอาคารเป็นห้องเหลี่ยมตามลักษณะของรูปทรงอาคาร ไม่มีการเขียนจิตรกรรม เพดานไม้ทาสีแดง พระปรางค์องค์ประธานประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิ 4 องค์ หันพระพักตร์ออกทั้งสี่ด้าน ซึ่งหมายถึงพระพุทธรูป 4 พระองค์ คือ พระกกุสันธรูปเจ้า พระโคตมามณะพุทธรูปเจ้า พระกัสสปะพุทธรูปเจ้า พระโคตมะพุทธรูปเจ้า ส่วนพระปรางค์องค์บริวาร องค์ทิศตะวันออกประดิษฐานพระศรีอาริย์พุทธรูปเจ้า องค์ทิศตะวันตกประดิษฐานพระพุทธรูปปางจำลอง 4 รอย

ภาพที่ 4.3.1.6 พระพุทธรูปปางสมาธิ
ภายในพระปรางค์ประธาน

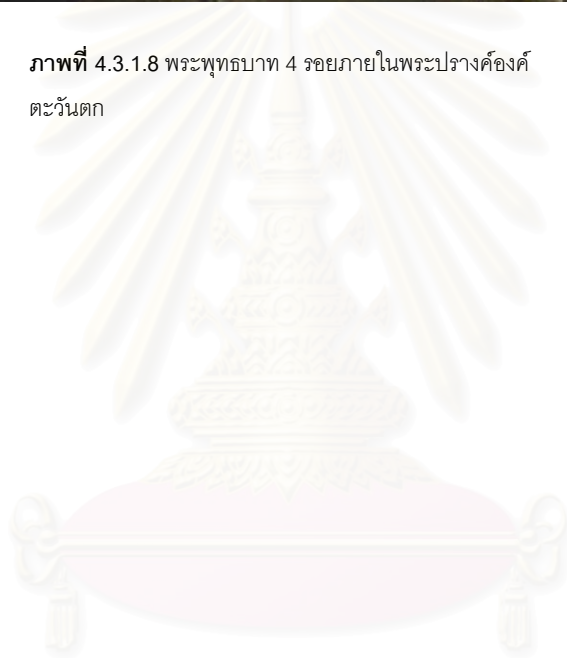

ภาพที่ 4.3.1.7 พระศรีอาริย์พุทธรูปเจ้า
ภายในพระปรางค์องค์ทิศตะวันออก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

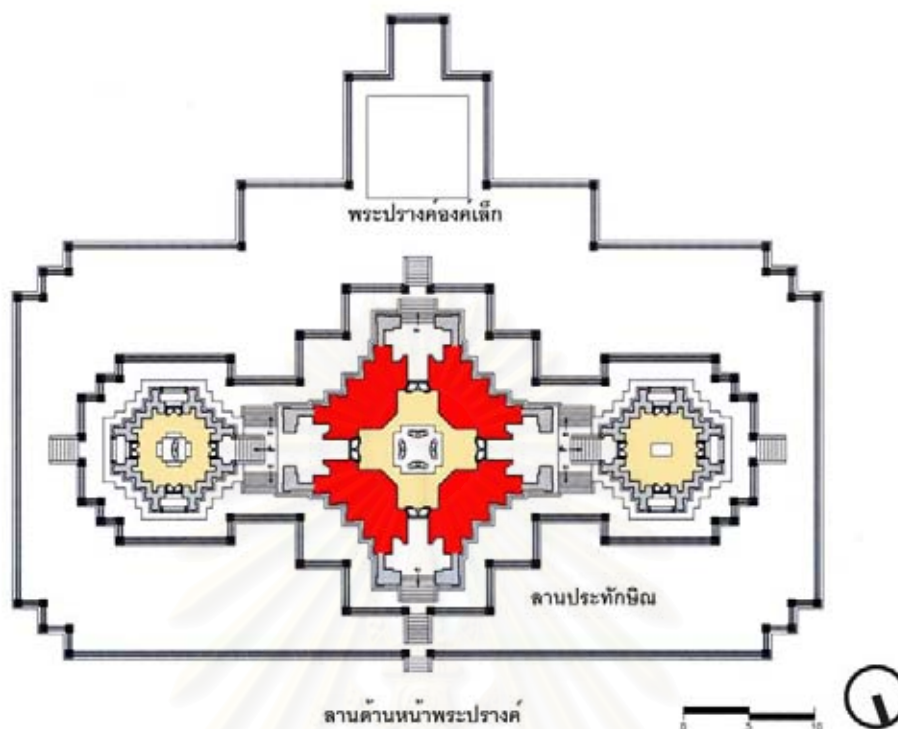

ภาพที่ 4.3.1.8 พระพุทธบาท 4 รอยภายในพระปรมาภิไธย
ตะวันตก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

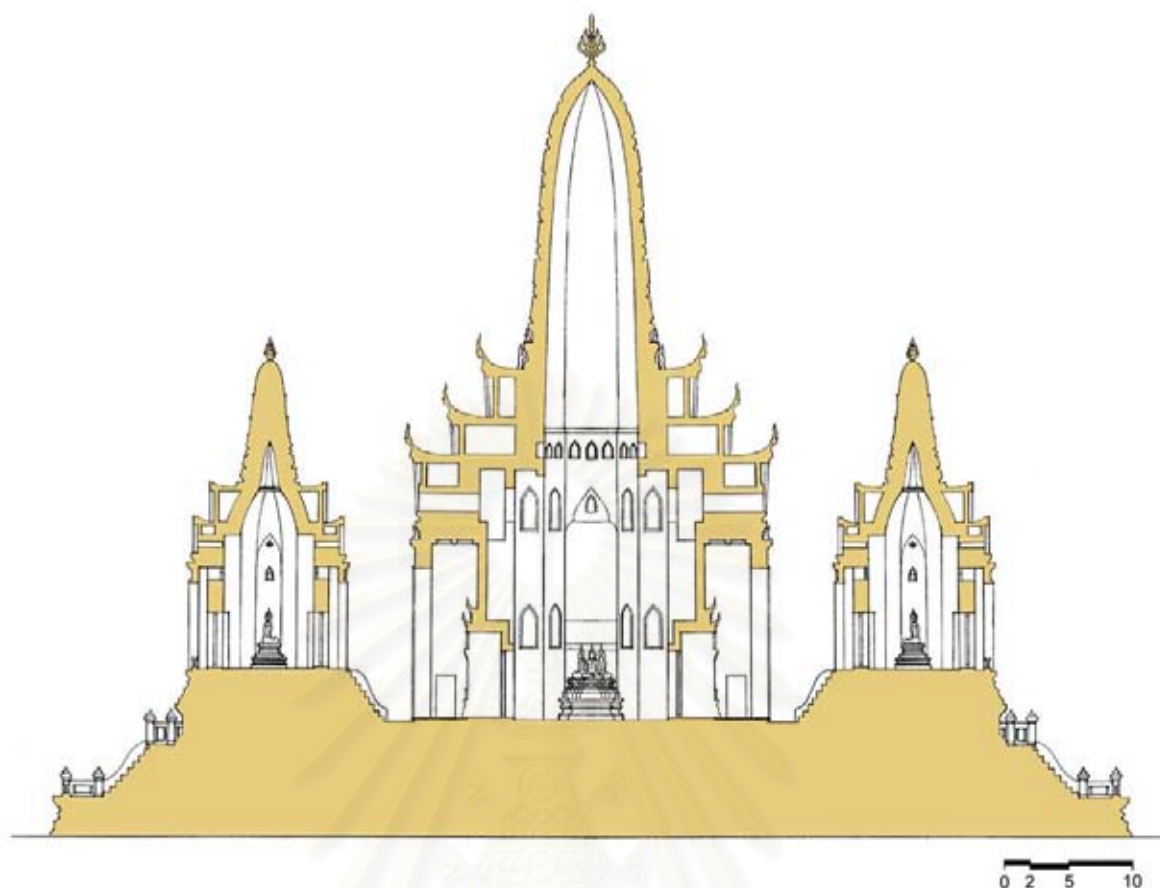
โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 4.3.1.5 แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของพระปรางค์
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นแบบการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีการก่อสร้างอาคารในช่วงนั้น ส่วนโครงสร้างของหลังคา และส่วนยอดที่เป็นยอดปรางค์จะเป็นแบบก่ออิฐถือปูนเช่นเดียวกัน ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างมาก ไม่เหมาะสมกับโครงสร้างไม้ และมีข้อจำกัดกับขนาดของอาคารที่ไม่สามารถทำให้มีขนาดใหญ่ และมีพื้นที่ว่างภายในอาคารที่กว้างมากได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 4.3.1.6 รูปตัดตามยาวแสดงโครงสร้างของพระปรางค์
(ที่มา: ผู้เขียน)

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร ส่วนที่จะทำการรับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร จึงเป็นบริเวณมุมทั้งสี่ของอาคารที่มีลักษณะเป็นผนังซึ่งมีความหนามาก เป็นการกระจายน้ำหนักสู่บริเวณมุมทั้ง 4 ของอาคารก่อนที่จะลงสู่ฐานรากต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3.2 ปราสาทพระเทพบิดร

ภาพที่ 4.3.2.1 ปราสาทพระเทพบิดร มุมมองจากด้านหน้า

มูลเหตุในการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2398 ตามแบบ ปราสาททองในกรุงศรีอยุธยา พระราชทานนามว่า “พระพุทธปรารังค์ปราสาท”¹² ในการก่อสร้างครั้งนี้โปรดเกล้าฯ ให้นำกระเบื้องที่สั่งมาจากเมืองจีนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งจะใช้ประดับพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม มาประดับที่พระพุทธปรารังค์ปราสาทด้วย แต่การก่อสร้างยังไม่ทันเสร็จ ก็ทรงเสด็จสวรรคตเสียก่อน

การบูรณะปฏิสังขรณ์

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งมีงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 100 ปี โปรดเกล้าฯ ให้พระบรมราชวงศานุวงศ์หลายพระองค์ควบคุมการบูรณะปฏิสังขรณ์พระพุทธปรารังค์ปราสาทดังนี้¹³

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทรงทำบุษบกข้างในพระพุทธปรารังค์ปราสาท พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรวรฤทธิ เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ ทำเพดานภายในที่ยังก่อสร้างไม่เสร็จ ปูนหินอ่อน ทำลวดลายผนัง เเชิงผนังและลายเพดานขึ้นใหม่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นภูเรศธำรงค์ดี เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นภูเรศธำรงค์ดี ทำการประดับกระเบื้องในที่ต่างๆ ที่ยังค้างอยู่เป็นอันมาก ทำการลงบัน เสา และการต่างๆ ภายนอกทั้งหมด พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค ทำการประดับมุกบานพระทวาร และพระบัญชรด้านนอกทั้งหมด ด้านในเป็นลายรดน้ำรูปชี่เยื้องกาง¹⁴

¹² ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 275.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 275.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 275.

การก่อสร้างพระพุทธรูปปางศิวะแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2425 พร้อมกับงานฉลองพระนครครบ 100 ปี แต่เมื่อสร้างเสร็จแล้วทรงเห็นว่า พระพุทธรูปปางศิวะมีขนาดไม่เพียงพอกับพระราชพิธีต่างๆ จึงมีใ้ข้ขุดพระพุทธรูปมหาเมธีรัตนปฏิมากร (แก้วมรกต) มาประดิษฐาน ตามพระราชดำริเดิมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญ**พระเจดีย์กาไหล่ทอง** ของรัชกาลที่ 4 ที่เคยตั้งเป็นประธานใน**พระพุทธมณฑลเทียร**ในบริเวณ**สวนขวา**เดิมมาประดิษฐานเป็นประธานในพระพุทธรูปปางศิวะ¹⁵

ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2446 เกิดเพลิงไหม้เนื่องจากไฟฟ้าลัดวงจร ทำให้เครื่องบนหลังคาพระพุทธรูปปางศิวะไหม้จนหมดสิ้นรวมถึงพระเจดีย์กาไหล่ทององค์ประธานก็สูญสิ้นไปด้วยขณะเพลิงไหม้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้อพยพพระพุทธรูปและพระบัญชาพระระดับมุขออกทั้งหมด หลังจากนั้นโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมหลังคาและส่วนที่ชำรุดเสียหาย ส่วนบานพระทวารและพระบัญชาพระระดับมุขโปรดเกล้าฯ ให้นำไปเป็นบานประตู และหน้าต่างที่พระอุโบสถวัดราชบพิธ การบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ยังไม่แล้วเสร็จได้เสด็จสวรรคตเสียก่อน¹⁶

ในรัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้นำพระบัญชาพระระดับมุขสำเร็จบริบูรณ์ แล้วตกแต่งภายในแก้ไขเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์ราชเจ้าในพระบรมราชจักรีวงศ์ทั้ง 5 พระองค์ และให้เปลี่ยนนามเรียกว่า "ปราสาทพระเทพบิดร"

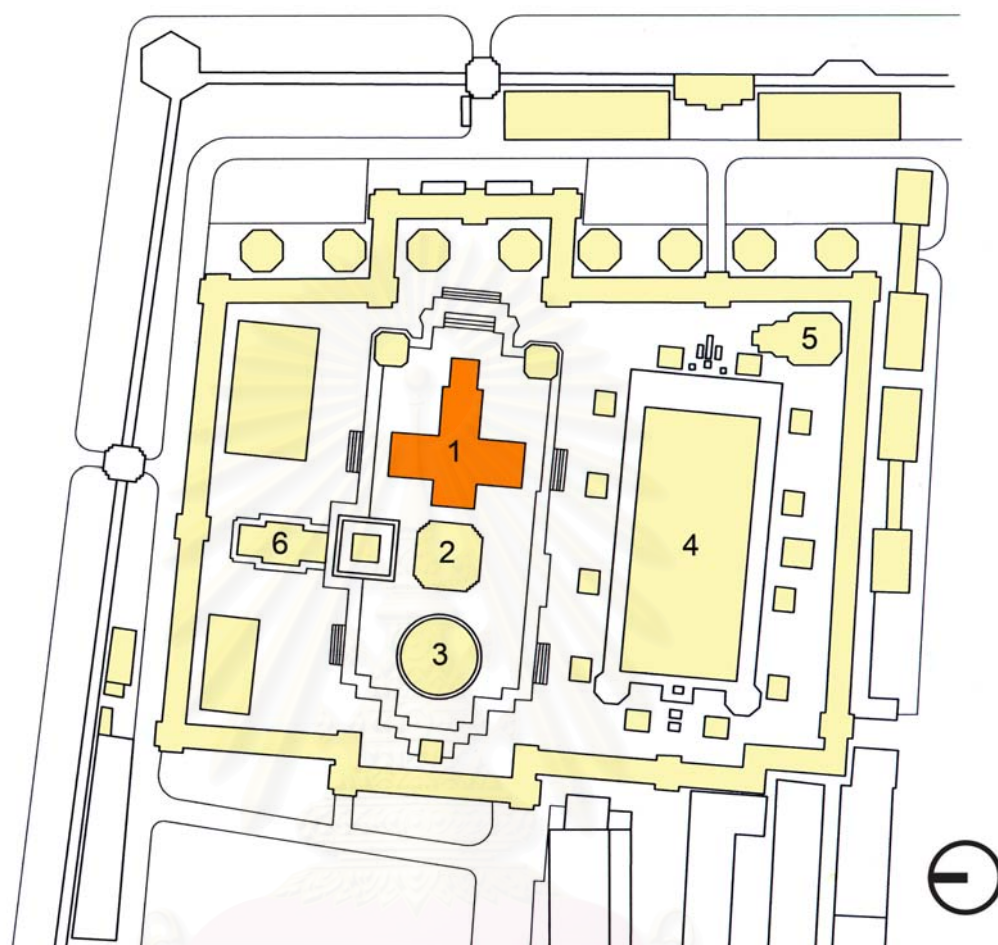
ในรัชกาลที่ 7 โปรดเกล้าฯ ให้นำบันลือพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ในปราสาทพระเทพบิดรใน พ.ศ. 2470 เมื่อเตรียมงานสมโภชพระนครครบ 150 ปี ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซมกระเบื้องที่ชำรุด ซ่อมซ่อฟ้า ไบระกา หน้าบันและลายฉลุ ปิดทองที่ฝ้าเพดาน ซ่อมลวดรักปิดทองประดับกระจกเสานาค พลสิงห์บันได ซ่อมฐานบัวให้เหมือนเดิม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 276.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 276.

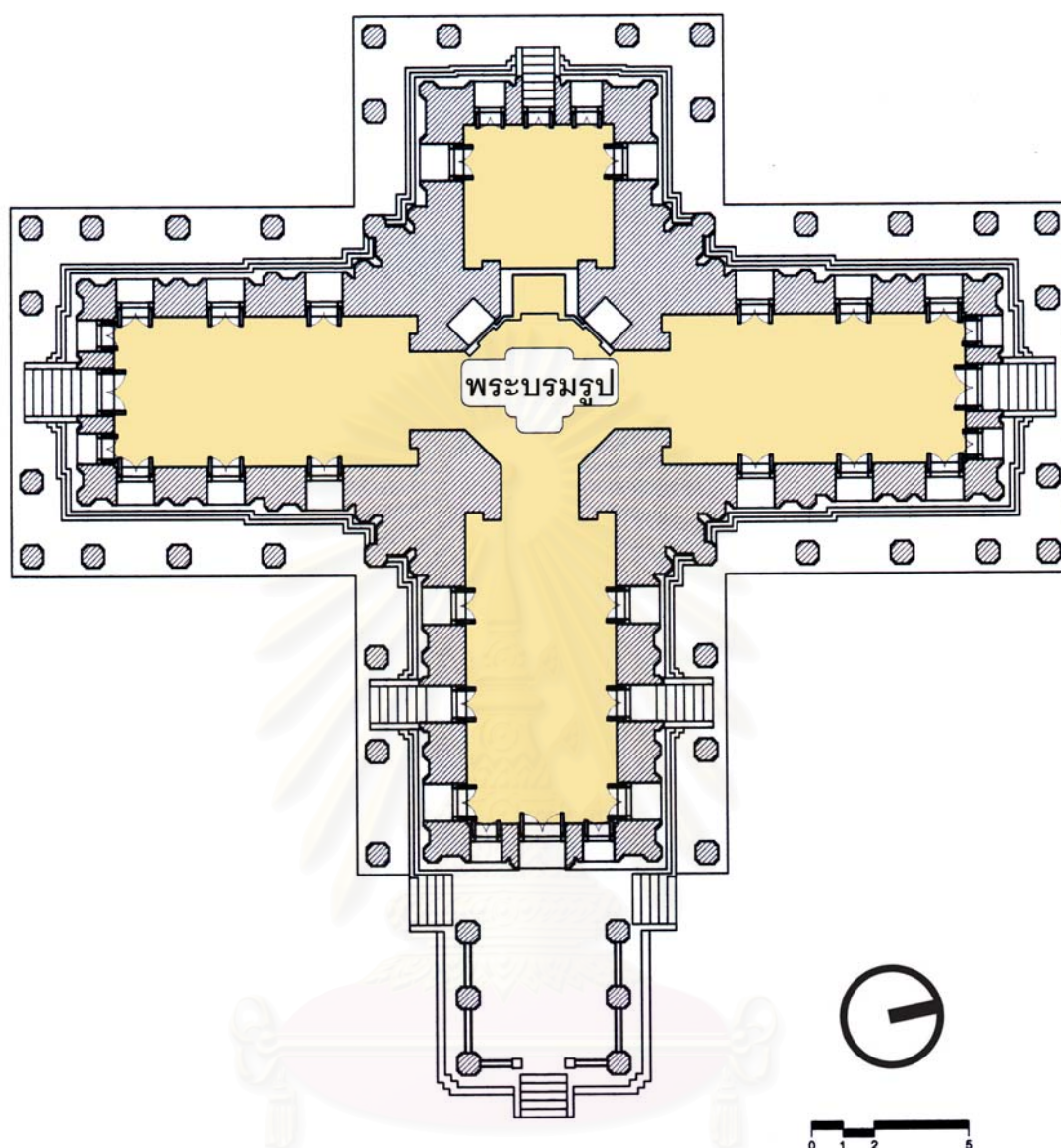
รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

1. ปราสาทพระเทพบิดร	4. พระอุโบสถ
2. พระมณฑป	5. หอพระคันธารราษฎร์
3. พระศรีรัตนเจดีย์	6. พระวิหารยอด

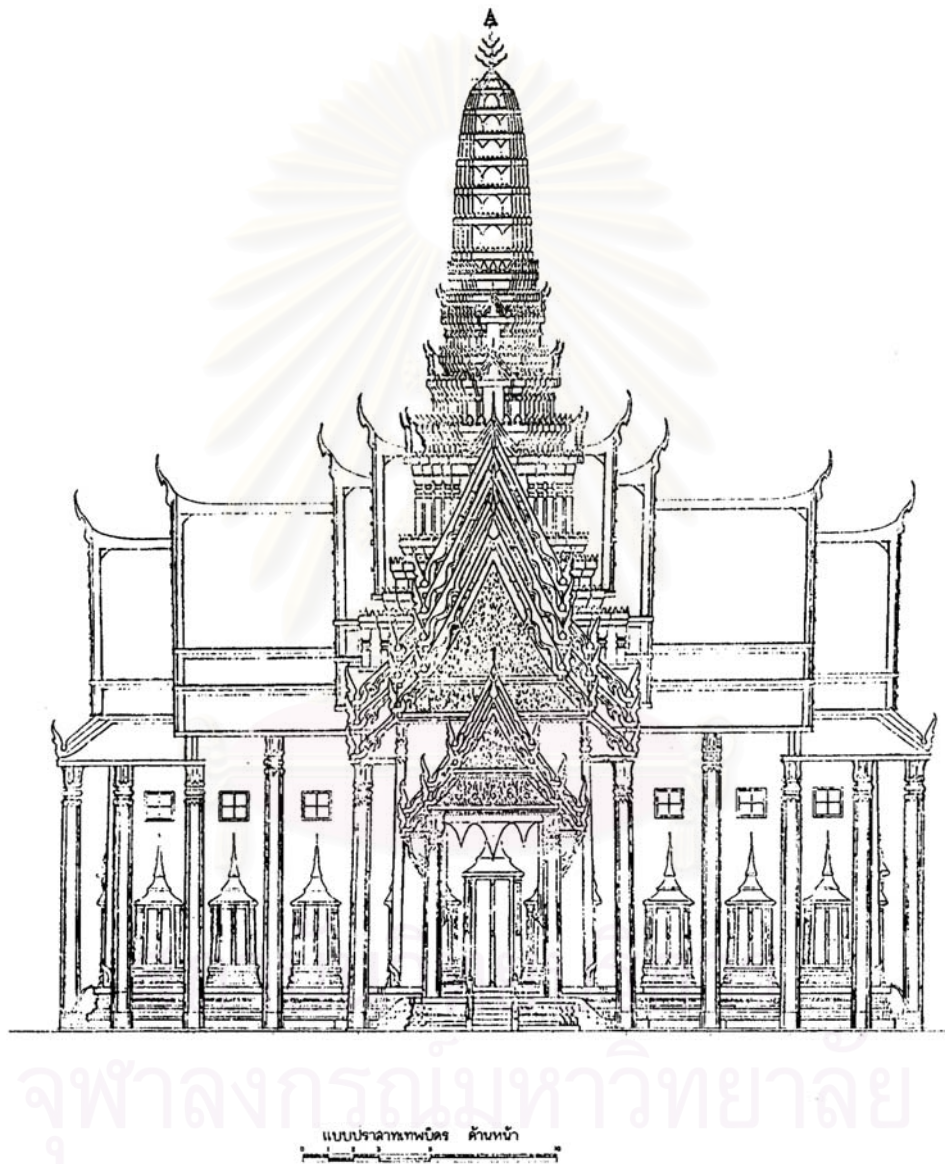
ภาพลายเส้นที่ 4.3.2.1 แผนผังแสดงที่ตั้งของปราสาทพระเทพบิดร
(ที่มา: ผู้เขียน)

ปราสาทพระเทพบิดร ตั้งอยู่บนฐานไฟที่ร่วมกันกับพระมณฑป และพระศรีรัตนเจดีย์ ตัวอาคารตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของพระมณฑปตรงกับประตูพระระเบียงและประตูสวัสดิโสภณ ซึ่งเป็นประตูชั้นนอกของพระบรมมหาราชวัง

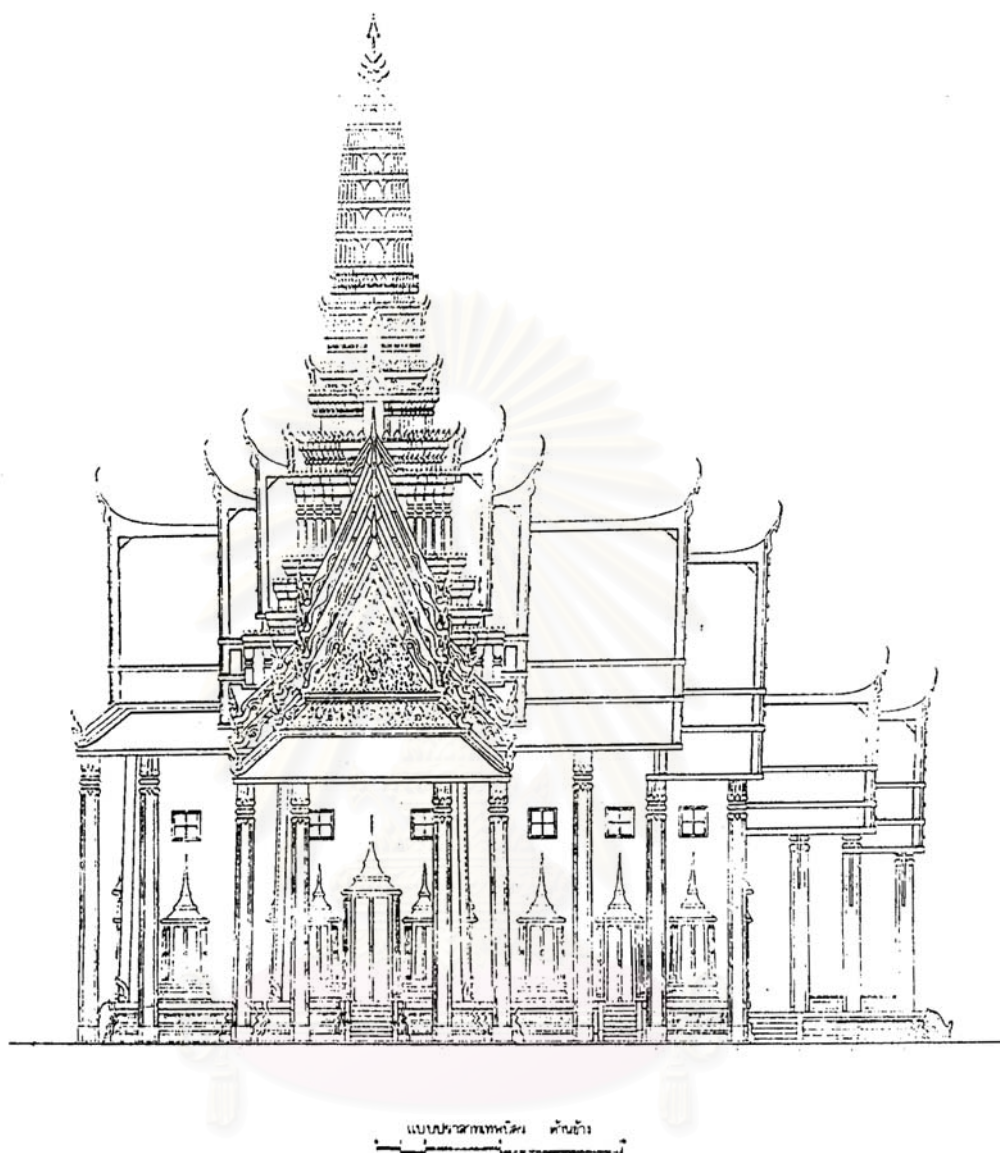

ภาพลายเส้นที่ 4.3.2.2 ผังพื้นปราสาทพระเทพบิดร มีลักษณะเป็นจัตุรมุข
(ที่มา: คัดลอกจากแบบของกรมศิลปากร)

ปราสาทพระเทพบิดรเป็นอาคารทรงปราสาทค์ ผังผังอาคารเป็นจัตุรมุข โดยยื่นมุขด้านหน้าออกมายาวกว่าด้านอื่น มุขด้านข้างทั้งซ้ายและขวา (มุขด้านทิศเหนือและทิศใต้) จะยื่นยาวเท่ากัน มุขด้านหลังหรือมุขด้านทิศตะวันตก จะสั้นที่สุด โดยจะมีประตูทางเข้าประจำในแต่ละด้าน ด้านละ 1 ตำแหน่ง ยกเว้นมุขด้านหลัง ตัวอาคารมีเสานางเรียงคอยรับหลังคาชั้นกันสาดโดยรอบอาคาร

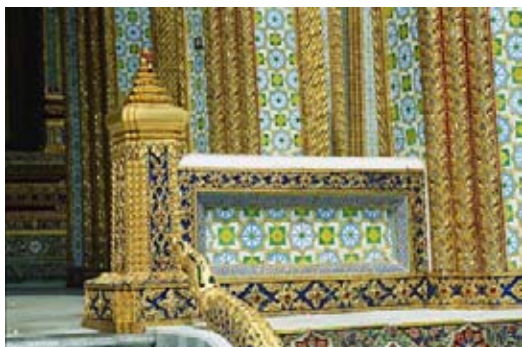

ภาพลายเส้นที่ 4.3.2.3 รูปตั้งด้านหน้าของปราสาทพระเทพบิดร เป็นกฎาคารทรงปรางค์
(ที่มา: กรมศิลปากร)

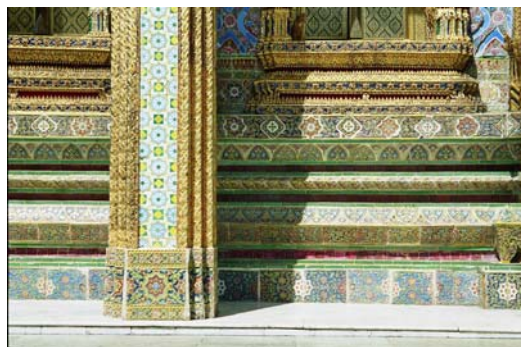

ภาพลายเส้นที่ 4.3.2.4 รูปตั้งด้านข้างของปราสาทพระเทพบิดร
(ที่มา: กรมศิลปากร)

ลักษณะของตัวอาคาร ผนังเป็นผนังก่ออิฐประดับกระเบื้องเคลือบสีเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ มีพื้นเป็นสีเลือดหมู มีดอกเป็นรูปดอกบัวสีน้ำเงิน แดงแก่ และม่วง พื้นลายที่เป็นผนังสีน้ำเงินสด เสาก่ออิฐถือปูน หน้าตัดเป็นเสาสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง พื้นเสาประดับกระเบื้องเคลือบเป็นลายแปดกลีบบนพื้นขาว ดอกสีเขียวอ่อน และเขียวแก่ เหลืองและฟ้า ขอบเสาส่วนที่เป็นย่อมุม เป็นปูนปั้นเป็นลายรั้วรอยปิดทองประดับกระเบื้องเคลือบสีเขียว เป็นลายไทยซึ่งสั่งทำมาจากเมืองจีน

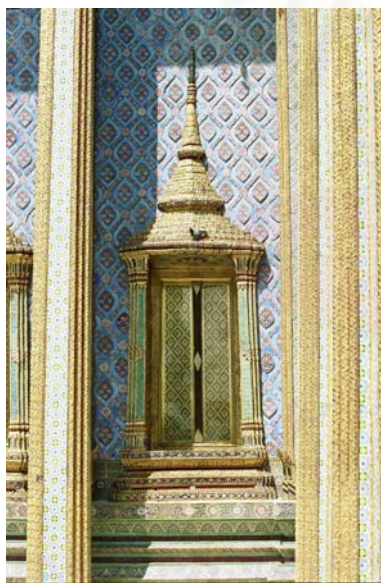

ภาพที่ 4.3.2.2 เสาหัวเม็ดและพนักกระเบื้องของมุข
ด้านหน้าของอาคาร

ภาพที่ 4.3.2.3 ฐานสิงห์บัวลูกแก้วออกไถ่ ประดับ
กระเบื้องเคลือบของปราสาทพระเทพบิดร

ซุ้มประตูและซุ้มหน้าต่างต่างทำเป็นซุ้มยอดทรงมงกุฎปิดทองประดับกระจกสี เสาของซุ้มประดับด้วยแผ่นโลหะลงยาเป็นรูปดอกบัวบนพื้นสีเขียว บานแต่ละข้างของซุ้มเป็นปูนปั้นปิดทองเป็นลายพระบรมราชสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 ตรงส่วนบริเวณเพดานของซุ้มทำเป็นลายดวงดาราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ 5 ดวงมีดาวราชนพรัตน์เป็นศูนย์กลางล้อมรอบด้วยดาราจักรี ดาราจุลจอมเกล้า ดาราช้างเผือก และดารามงกุฎไทยบนพื้นกระจกสีขาว ส่วนของตัวบานประตูและบานหน้าต่างแต่เดิมเป็นบานประดับมุกลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ปัจจุบันเป็นลายรดน้ำเต็มทั้งบานเขียนเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์เทพพนม ซึ่งเปลี่ยนแปลงหลังจากเหตุการณ์ไฟไหม้ใน พ.ศ. 2446¹⁷

ภาพที่ 4.3.2.4 ซุ้มหน้าต่างทรงมงกุฎ

ภาพที่ 4.3.2.5 บานแต่ละซุ้มประตู เป็นปูนปั้นปิดทองเป็นลายพระบรมราชสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5

¹⁷ ม.จ.ว.แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 282.

ภาพที่ 4.3.2.6 สาหร่ายรวงผึ้งทำเป็นลวดลายใบเทศ

ภาพที่ 4.3.2.7 เสาขอมุมไม้สิบสองประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ

หลังคาทรงจั่วหลังคาซ้อน 4 ชั้น 3 ตับ ส่วนมุขด้านหน้าหรือทิศตะวันออกทำมุขลดอีกชั้นเพื่อเน้นทางเข้า วัสดุเป็นกระเบื้องดินเผาแบบหางมน มุงกระเบื้องสลับสี ขอบหลังคามุงสีเขียว ส่วนตรงกลางมุงสีส้ม โดยทำเครื่องปิดเครื่องมุงมีซ้อฟ้า ใบระกา หางหงส์เป็นแบบไทยประเพณี ซ้อฟ้าเป็นแบบปากนก วัสดุเป็นไม้แกะสลักประดับกระจกลี หน้าบันของอาคารแบ่งพื้นที่เป็นรูปสามเหลี่ยมอยู่กึ่งกลาง มีกรอบล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง หน้าบันมุขด้านทิศตะวันออกและมุขลด กึ่งกลางประดิษฐานพระมหามงกุฏซึ่งเป็นพระบรมราชสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 4 ประกอบด้วยฉัตรสองข้างบนพื้นกระจกลีน้ำเงิน ส่วนล่างที่ต่อจากหน้าบันของมุขลดด้านหน้าอาคารทำเป็นสาหร่ายรวงผึ้งลายใบเทศ หน้าบันด้านทิศเหนือเป็นรูปอุณาโลม พระบรมราชสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 1 หน้าบันด้านทิศใต้ทำเป็นรูปครุฑยุคขนาด พระบรมราชสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 2 หน้าบันด้านทิศตะวันตก เป็นรูปพระวิมาน พระบรมราชสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 3 ซึ่ง พระบรมราชสัญลักษณ์เหล่านี้ประดิษฐานอยู่ในซุ้มรองรับด้วยฐานสิงห์ ล้อมรอบด้วยลายกระหนกเปลวอีกชั้นหนึ่ง

ส่วนยอดทำเป็นทรงปราสาทก่ออิฐถือปูนอยู่กึ่งกลางสันหลังคาของอาคาร ลักษณะของปราสาทประดับด้วยกระเบื้องเคลือบมีลวดลายสีเขียวอ่อน ตลอดตั้งแต่หลังคาถึงยอด ส่วนยอดสุดของพระปราสาททำเป็นนาคคู่แบบฝึกเพกาโดยมีพระมหามงกุฏอยู่บนยอดสูงสุด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4.3.2.8 หน้าบันของมุขลดด้านหน้าของ
ปราสาทพระเทพบิดรทำเป็นรูปพระมหาศิวะมฤค

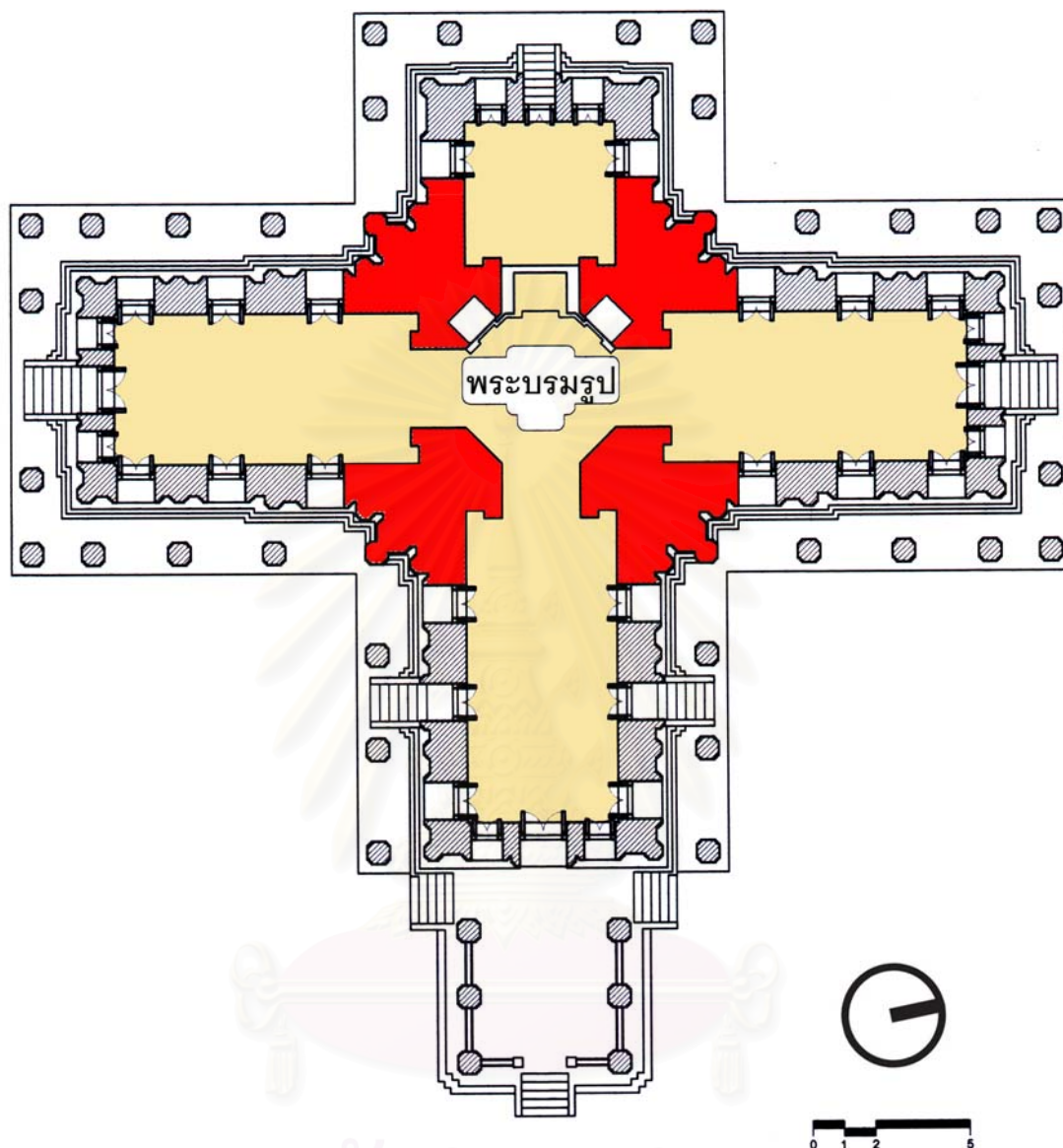
ภาพที่ 4.3.2.9 ยอดปราสาทก่ออิฐถือปูน
ประดับกระเบื้องเคลือบมีลวดลายสีเขียวอ่อน

ภายในอาคารแบ่งเป็น 4 มุข มุขหลังกันเป็นทำยจรนำด้วยผนังก่ออิฐถือปูน อีก 3 มุข เป็นห้องโถงติดต่อกัน ตรงกลางเป็นรูปแปดเหลี่ยมประดิษฐานพระบรมรูปสมเด็จพระพุทธมหาราชเจ้าแห่งพระราชวงศ์จักรีบนฐานย่อเก็จ ทำเป็นฐานสิงห์รองรับด้วยรูปมารแบกและครุฑแบกตามลำดับ กึ่งกลางแท่นมีแท่นยกขึ้นอีกชั้นหนึ่งรองรับด้วยเทพนม ประดิษฐานพระบรมรูปรัชกาลที่ 1 เพดานเหนือพระบรมรูปแขวนพระมหาเศวตฉัตร 9 ชั้น แท่นด้านทิศใต้ประดิษฐานพระบรมรูปรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 8 แท่นด้านทิศเหนือประดิษฐานพระบรมรูปรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 7 ส่วนด้านหลังของพระบรมรูปดังกล่าว เป็นผนังที่ก่อเป็นซุ้มจรนำ 3 ซุ้มประดิษฐานพระบรมรูปรัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4¹⁸ ผนังภายในเขียนสีเป็นลายอุณาโลมพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่งบนพื้นชาดซึ่งถือว่าเป็นลายชั้นสูงใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ เื้องผนังเขียนเป็นลายกรวยเชิง ผนังตอนบนเจาะเป็นช่องแสงสว่างรูปสี่เหลี่ยมกรอบไม้เขียนเป็นรูปพระวิมาน ฝ้าเพดานตรงส่วนที่ตั้งพระบรมรูปเป็นไม้รูปแปดเหลี่ยมตรงกลางห้อยพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร ล้อมรอบด้วยดวงโคม 8 ดวง บนลายกระจัง 8 กลีบ มีเพ็ชร์อุปะระในตอนล่าง ส่วนเพดานของมุขทั้งสาม เป็นไม้ปิดทองลายกุตุ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 282.

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 4.3.2.5 แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของปราสาทพระเทพบิดร
(ที่มา: คัดลอกจากแบบของกรมศิลปากร)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นแบบการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ส่วนโครงสร้างของหลังคาจะเป็นโครงสร้างไม้ ส่วนยอดที่เป็นยอดปราสาทจะเป็นแบบก่ออิฐถือปูน ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างมาก รูปแบบของยอดไม่เหมาะสมกับโครงสร้างไม้ ไม่เหมาะสมกับโครงสร้างไม้ และมีข้อจำกัดกับขนาดของอาคารที่ไม่สามารถทำให้มีขนาดใหญ่ และมีพื้นที่ว่างภายในอาคารที่กว้างมากได้ การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร อาคารมีแผนผังเป็นแบบจัตุรมุข บริเวณมุมทั้งสี่ของอาคารจะทำผนังหนาเพื่อรับน้ำหนักของยอดที่เป็นการก่ออิฐถือปูนเช่นเดียวกัน

4.3.3 หอพระคันธารราษฎร์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ภาพที่ 4.3.3.1 หอพระคันธารราษฎร์มุมมองจากด้านหน้า

มูลเหตุในการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอพระคันธารราษฎร์ขึ้นเพื่อประดิษฐาน พระคันธารราษฎร์ ซึ่งเป็นพระปฐมมาลำคัญในพระราชพิธีพิฆังมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญและพิธีฤกษ์ศาสตร์¹⁹ นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานพระแท่นมณีคศิลาอาสน์ ของสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย ซึ่งทรงอัญเชิญมาจากเมืองเหนือ ที่หน้าหอพระคันธารราษฎร์อีกด้วย (ปัจจุบันนี้พระแท่นมณีคศิลาอาสน์ประดิษฐานอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานวัดพระศรีรัตนศาสดาราม)

การบูรณะปฏิสังขรณ์

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการเตรียมงานฉลองพระนครครบ 100 ปีได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจิตรเจริญ เป็นแม่กองควบคุมการบูรณะปฏิสังขรณ์หอพระคันธารราษฎร์ ประดับกระเบื้อง ปูพื้นศิลา ทำกำแพงแก้ว ทำซุ้มเรือนแก้วภายนอก ซ่อมเพดาน และภาพจิตรกรรมภายใน โดยมีพระองค์เจ้าปรีดา พระโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนวรจักรธรานุภาพ เป็นผู้ทำกระเบื้องเคลือบประดับหอพระคันธารราษฎร์และพระมณฑปยอดปราสาททั้งหมด²⁰ นอกจากนี้เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้รื้อหอพระสำหรับทำพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญจากท้องสนามหลวง ได้โปรดเกล้าฯ ให้นำรูปวัวโลหะคู่หนึ่งจากหน้าหอนำมาตั้งไว้หน้าหอพระคันธารราษฎร์ด้วย ปัจจุบันย้ายไปตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถนอกกำแพงแก้ว

¹⁹ ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 295.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 295.

ในรัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้ทำพนักและฐานรองรับ พระแท่นมณังคศิลาอาสน์และอัญเชิญไปประกอบเป็น พระราชบัลลังก์ภายใต้ต้นพญาลมहाเศวตฉัตรในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ส่วนในรัชกาลที่ 7 ได้มีการ บูรณะปฏิสังขรณ์หอพระคันธารราษฎร์ในส่วนที่ชำรุดเสียหายเมื่อเตรียมงานฉลองพระนครครบ 150 ปี นอกจากนั้น ยังโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระแท่นมณังคศิลาอาสน์ไปประดิษฐานไว้ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต แต่หลัง เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วได้อัญเชิญมาไว้ที่พระวิหารยอดในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เฉพาะแต่พระแท่น พนัก และฐานไม้รองรับเท่านั้น²¹

ในรัชกาลปัจจุบันเมื่อเตรียมงานฉลองพระนครครบ 200 ปี ในปี พ.ศ. 2525 ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ อาคารหลังนี้ อีกครั้งหนึ่งโดยยังคงรักษาศิลปะเดิมไว้ไม่ได้เปลี่ยนแปลง ส่วนพระแท่นมณังคศิลาอาสน์นั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีองค์ประธานดำเนินการบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญจากพระวิหารยอดไปประดิษฐานที่พิพิธภัณฑ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งปรับปรุงจากโรงกระษาปณ์เดิม สมัยรัชกาลที่ 5 และใช้เป็นตึกกองมหาดเล็กในเวลาต่อมา²²

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 295.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 295.

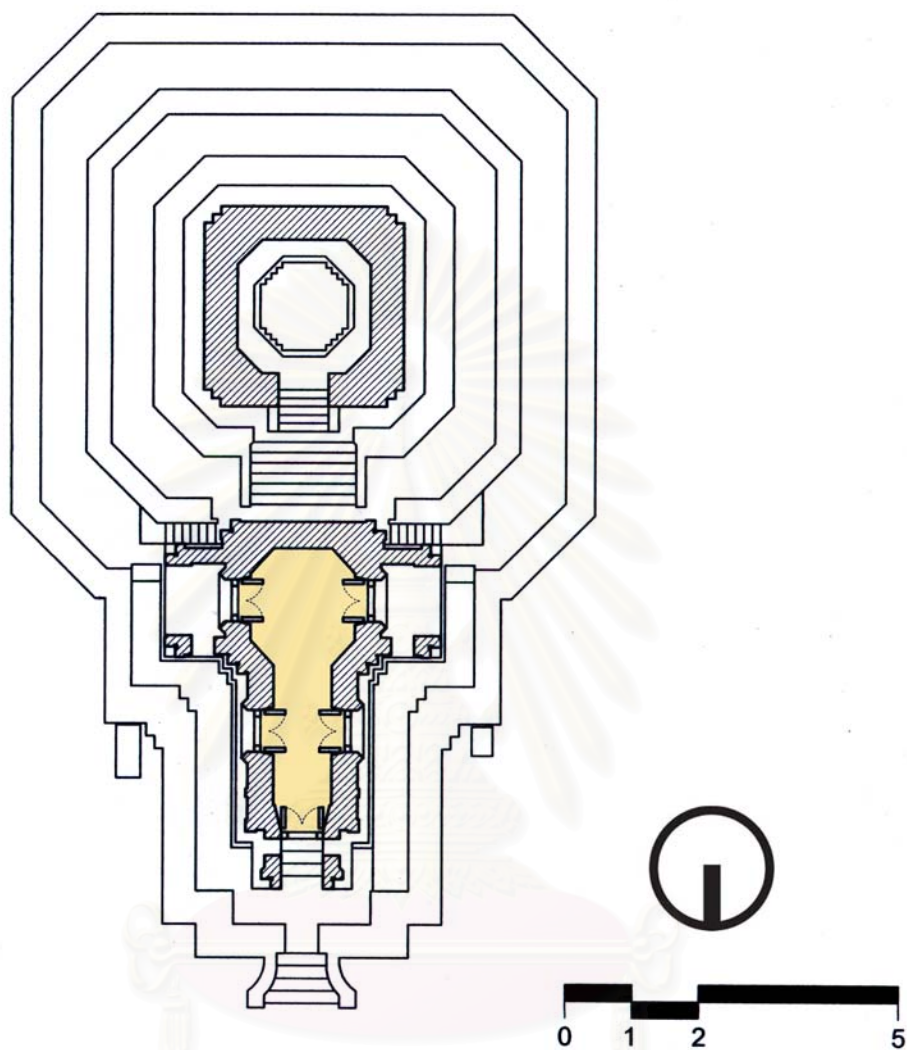
รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

1. ปราสาทพระเทพบิดร	4. พระอุโบสถ
2. พระมณฑป	5. หอพระคันธารราษฎร์
3. พระศรีรัตนเจดีย์	6. พระวิหารยอด

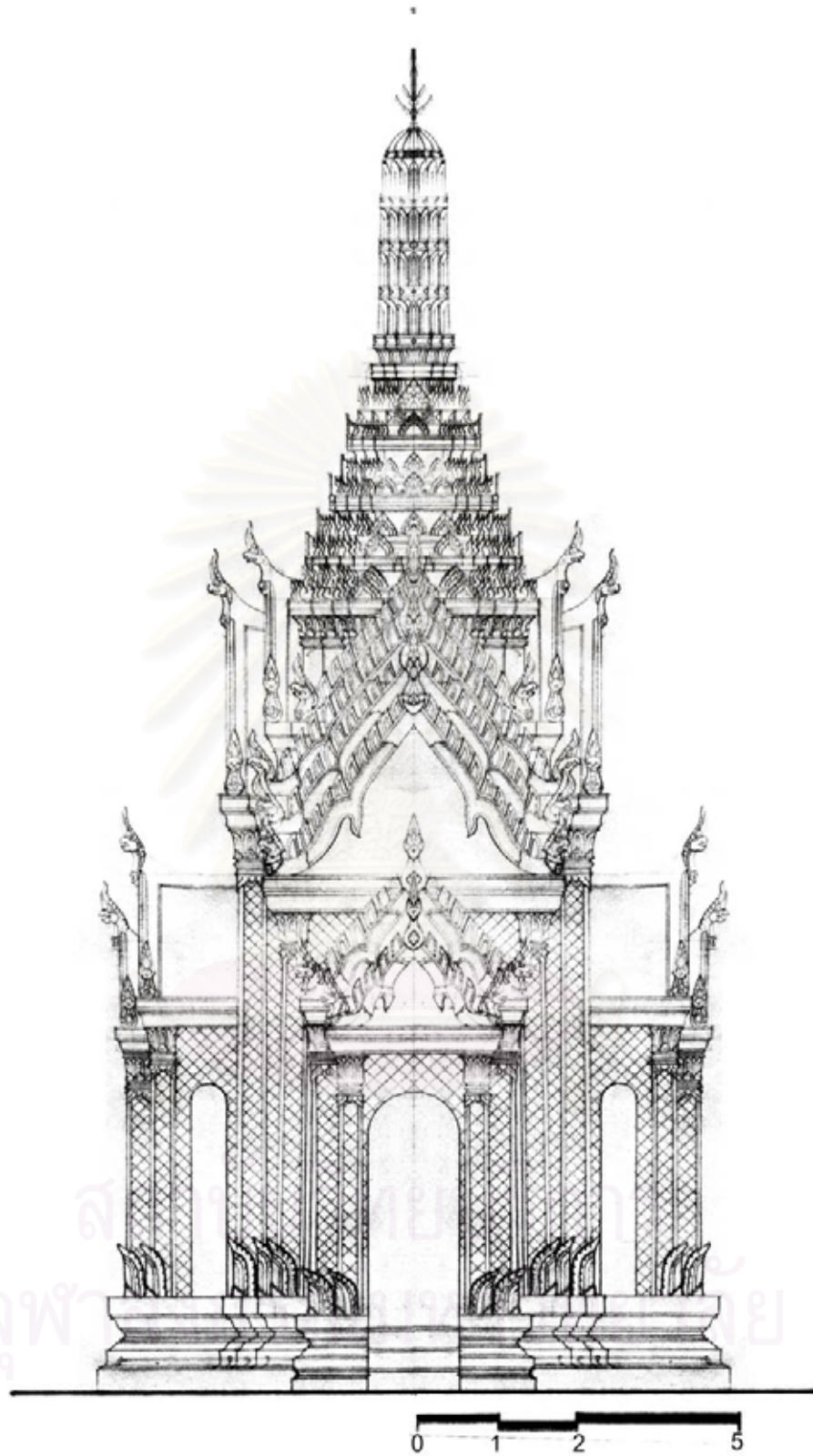
ภาพลายเส้นที่ 4.3.3.1 แผนผังแสดงที่ตั้งของหอพระคันธารราษฎร์
(ที่มา: ผู้เขียน)

หอพระคันธารราษฎร์ ตั้งอยู่มุมพระระเบียงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพระอุโบสถ อยู่บนฐานไพที เดียวกันกับพระมณฑปยอดปราสาทซึ่งสร้างขึ้นพร้อมกัน โดยมีหอพระคันธารราษฎร์ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือและพระมณฑปยอดปราสาทตั้งอยู่ด้านทิศใต้

ภาพลายเส้นที่ 4.3.3.2 แผนผังหอพระคันธารราษฎร์
(ที่มา: ผู้เขียน)

หอพระคันธารราษฎร์จัดเป็นกุฎาคารทรงปราสาทมีลักษณะแผนผังเป็นอาคารตรีมุข ตั้งอยู่บนฐานไพที ร่วมกับพระมณฑปยอดปราสาท โดยมุขด้านทิศเหนือเป็นประตูทางเข้าโดยยื่นมุขด้านหน้าออกมามากกว่าด้านอื่น มุขด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกทำเป็นหน้าต่าง

ภาพลายเส้นที่ 4.3.3.3 แผนผังแสดงที่ตั้งของหอพระคันธารราษฎร์
(ที่มา: ผู้เขียน)

ภาพที่ 4.3.3.2 ฐานไฟที เป็นฐานสิงห์ก่ออิฐถือปูนทาสีขาว

ภาพที่ 4.3.3.3 ฐานชั้นบน เป็นฐานสิงห์ก่ออิฐถือปูนทาสีขาว

ภาพที่ 4.3.3.4 ชุ่มหน้าต่างเป็นชุ่มบันแถลง ผนัง
ภายนอกประดับกระเบื้องเคลือบสี

ภาพที่ 4.3.3.5 บานไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสี
เป็นรูปพระวรุณทรงนาคบนพื้นกระจกสีน้ำเงิน ตอนล่าง
เป็นรูปรวงข้าว เต่า ปลา ผุดในท้องน้ำ

ส่วนตัวอาคารเป็นผนังก่ออิฐถือปูน ไปด้วยกระเบื้องเคลือบสีน้ำเงิน และเขียนสลักเบื้องซึ่งถือว่าเป็นวัสดุใหม่ในสมัยนั้นที่นำมาใช้ บริเวณเสาตรงมุขอาคารย่อเก็จออกมาให้เห็นชัดเจนประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีน้ำเงิน และเขียนสลักเบื้องเช่นเดียวกับผนัง ตรงโคนเสามีภาพพรหมศรประดับกระเบื้องเคลือบเช่นเดียวกัน ชุ่มประตูและชุ่มหน้าต่างเป็นทรงบันแถลง 2 ชั้น มีช่อฟ้าและหางหงส์เป็นหัวนกเจ้า ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบผุดกลายเป็นดอกไม้ต่าง ๆ บนพื้นกระจกสีน้ำเงิน ส่วนบานด้านในเป็นบานไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสี เป็นรูปพระวรุณทรงนาคบนพื้นกระจกสีน้ำเงิน ตอนล่างเป็นรูปรวงข้าว เต่า ปลา ผุดในท้องน้ำ

ส่วนหลังคาแบ่งเป็น 2 ตอน ตอนหน้าเป็นหลังคามุงกระเบื้องดินเผาหลังคาซ้อน 2 ชั้น ไม่มีชั้นกันสาด ตอนสองเป็นหลังคาของยอดปราสาท หลังคาซ้อน 2 ชั้นไม่มีชั้นกันสาด หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบหางมน มุงกระเบื้องสอดสีพันกอินทรรู ขอบหลังคามุงสีเขียว ส่วนตรงกลางมุงสีส้ม ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์เป็น แบบหัวนกเจ้า ปูนปั้นประดับกระเบื้องเคลือบสี

ส่วนยอดที่เป็นปราสาทก่ออิฐถือปูนประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสี โดยเป็นกระเบื้องที่ตัดเป็นชิ้นๆ มาประดับ ลักษณะยอดของปราสาทมีลักษณะคล้ายกับยอดของมณฑปที่มีลักษณะเป็นหลังคาซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป โดยเปลี่ยนเป็นทำยอดปราสาทแทน ยอดมณฑป

ภาพที่ 4.3.3.6 หอพระคันธารราษฎร์ มง
จากด้านข้าง

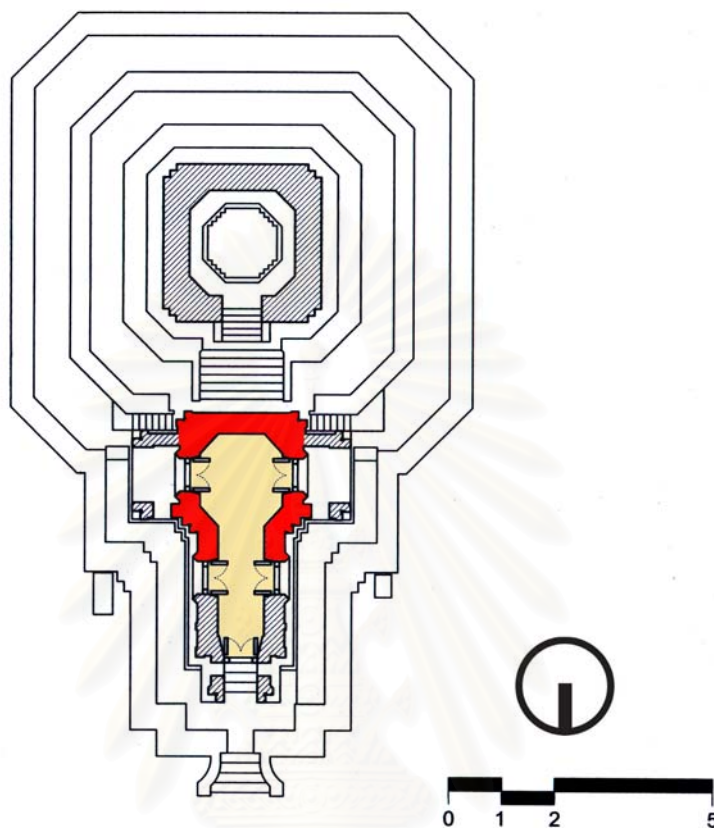
ภาพที่ 4.3.3.7 ยอดปราสาทของหอพระคันธารราษฎร์
เป็นยอดปราสาทซ้อน 4 ชั้น

ภายในอาคารแบ่งเป็น 2 ตอน ตอนหน้าเป็นห้องโถงยาว ตอนในเป็นห้อง 8 เหลี่ยม ผนังด้านหลังเป็น อัมฉันท์ก่ออิฐถือปูน 3 ชั้น ประดิษฐานพระคันธารราษฎร์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้หล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2326 แต่เดิมลงรักปิดทอง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้กะไหล่ทองขึ้นใหม่ และติดเพชรเม็ดใหญ่กลายเป็นอุณาโลม และยังมีเทวรูปซึ่งใช้ในพระราชพิธีพืชมงคล และพิธีสงกรานต์ เหนือ อัมฉันท์ประดิษฐานซุ้มเรือนแก้วปิดทองเป็นรูปพระวิมาน 3 ห้อง²³ ผนังเขียนจิตรกรรมเกี่ยวกับพระราชพิธีพืชมงคลจรด พระนังคัลแรกนาขวัญและพิธีสงกรานต์ แต่เดิมเป็นฝีมือพระอาจารย์อิน (ขรัวอินโขง) ต่อมาภายหลังได้รับการเขียน ซ่อมในสมัยรัชกาลที่ 5

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²³ ม.จ.ว.แน่น้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 297.

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 4.3.3.4 แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของหอพระคันธารราษฎร์
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นแบบการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ส่วนโครงสร้างของหลังคา และส่วนยอดที่เป็นยอดปรางค์จะเป็นแบบก่ออิฐถือปูนเช่นเดียวกัน ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างมาก ไม่สามารถทำให้มีขนาดใหญ่ และมีพื้นที่ว่างภายในอาคารที่กว้างมากได้

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร อาคารมีแผนผังเป็นแบบจัตุรมุข ส่วนที่จะทำการรับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร เป็นผนังโดยรอบที่มีลักษณะเป็นผนังหนา ก่อนที่น้ำหนักจะลงสู่ฐานรากต่อไป

4.3.4 ปรากฏพระพุทธรูปบาท วัดจักรวรรดิราชาวาส

ภาพที่ 4.3.4.1 พระปรากฏพุทธรูปบาท วัดจักรวรรดิราชาวาส

ประวัติวัดโดยสังเขป

วัดจักรวรรดิราชาวาสตั้งอยู่ใต้ปากคลองโอบีอ่าง ทางตะวันออกของวัดบพิตรพิมุขติดกับลำเพ็ญ ตอนสุดทางตะวันตกใกล้สะพานหัน ด้านใต้ใกล้กับแม่น้ำเจ้าพระยา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ

วัดจักรวรรดิราชาวาสนี้เป็นวัดโบราณ ประชาชนเรียกว่า "วัดสามปลื้ม" ซึ่งตรงกับชื่อคลองริมวัด เมื่อประมาณ พ.ศ. 2362 เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ ต้นสกุล "สิงหนเสนี") ซึ่งขณะนั้นยังเป็นพระยาเกษตรรักษา²⁴ ได้เป็นผู้เริ่มก่อการสร้างวัดสามปลื้มขึ้นใหม่ทั้งหมด การก่อสร้างได้เริ่มสร้างพระอุโบสถขึ้น โดยมอบให้เจ้าพระยามุขมนตรี (เกษ) บุตรชายคนใหญ่ เป็นผู้อำนวยการสร้างด้านเหนือเข้ามาหาด้านใต้ เจ้าพระยามรราช (แก้ว) บุตรชายคนที่ 2 เป็นผู้อำนวยการสร้างด้านใต้เข้าไปหาด้านเหนือ บรรจบกันตรงกลางนอกจากพระอุโบสถแล้ว ได้จัดการสร้างเสนาสนะและศาลาการเปรียญขึ้น ตลอดจนขุดคูจากแม่น้ำเจ้าพระยามาในวัด ให้เป็นคลองสำหรับพระสงฆ์ออกไปบิณฑบาตรทางเรือ และเป็นทางส่งน้ำเข้าไปจนถึงสระซึ่งขุดขึ้นเป็นที่ขังน้ำสำหรับใช้ตรงปลายถนนต่อจากสะพานยาวเข้าวัด คูและสระนี้ปัจจุบันได้ถมหมดแล้ว

มูลเหตุในการสร้าง

ปรากฏพระพุทธรูปบาทสร้างในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยในปีมะเมีย พ.ศ. 2413 จ.ศ. 1232 พระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง) ขณะเป็นพระราชาคณะ ท่านได้เป็นหัวหน้าสร้างพระพุทธรูปจำลองขึ้นในวัดจักรวรรดิราชาวาสแล้วนัดสัปบุรุษมานมัสการ ในเวลากลางเดือน 3 เป็นที่รื่นเริง เลยเป็นนักขัตฤกษ์ประจำปี

²⁴ สมภพ ภิมภย์, กุฎาคาร (กรุงเทพฯ: กุฎาคารพิมพ์, 2513), หน้า 190.

จนถึงทุกวันนี้²⁵ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทอดพระเนตรที่ทรงพระราชศรัทธา โปรดให้สร้างมณฑปน้อยที่สวมรอยพระพุทธรูปเป็นของพระราชทานช่วยด้วย

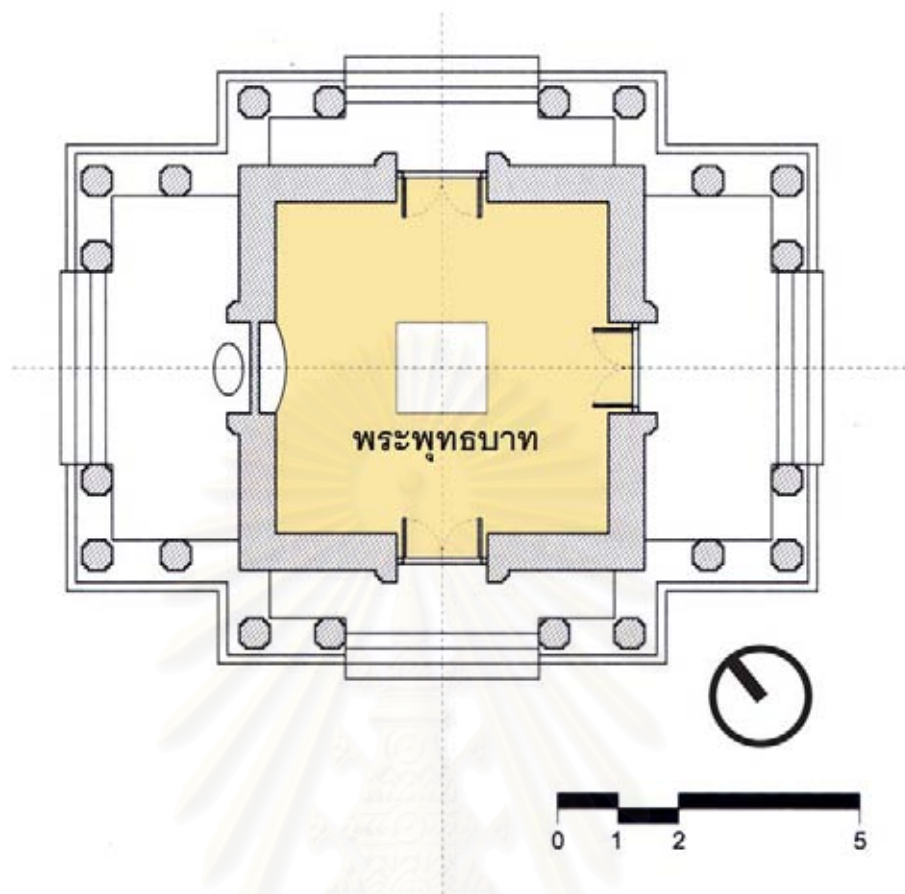
รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

ภาพลายเส้นที่ 4.3.4.1 แผนผังแสดงที่ตั้งพระปรางค์พุทธบาท วัดจักรวรรดิราชาวาส (ที่มา: ผู้เขียน)

ปรางค์พระพุทธรูปตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาสของวัดอยู่ถัดจากพระวิหารและพระอุโบสถ

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 190.

ภาพลายเส้นที่ 4.3.4.2 ผังพื้นพระปราสาทพุทธรูป วัดจักรวรรดิราชาวาส ลักษณะอาคารเป็นแบบจัตุรมุข (ที่มา: ผู้เขียน)

พระปราสาทพระพุทธรูป วัดจักรวรรดิราชาวาส จัดเป็นอาคารทรงปราสาท เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน แพนผังอาคารเป็นรูปจัตุรมุข ยื่นมุขด้านหน้าและด้านหลังยาวกว่าด้านข้าง โดยจะมีระเบียงในแต่ละด้านซึ่งมีประตูทางเข้าประจำด้านละ 1 ตำแหน่งยกเว้นด้านหลังของอาคารที่เป็นผนังทึบ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

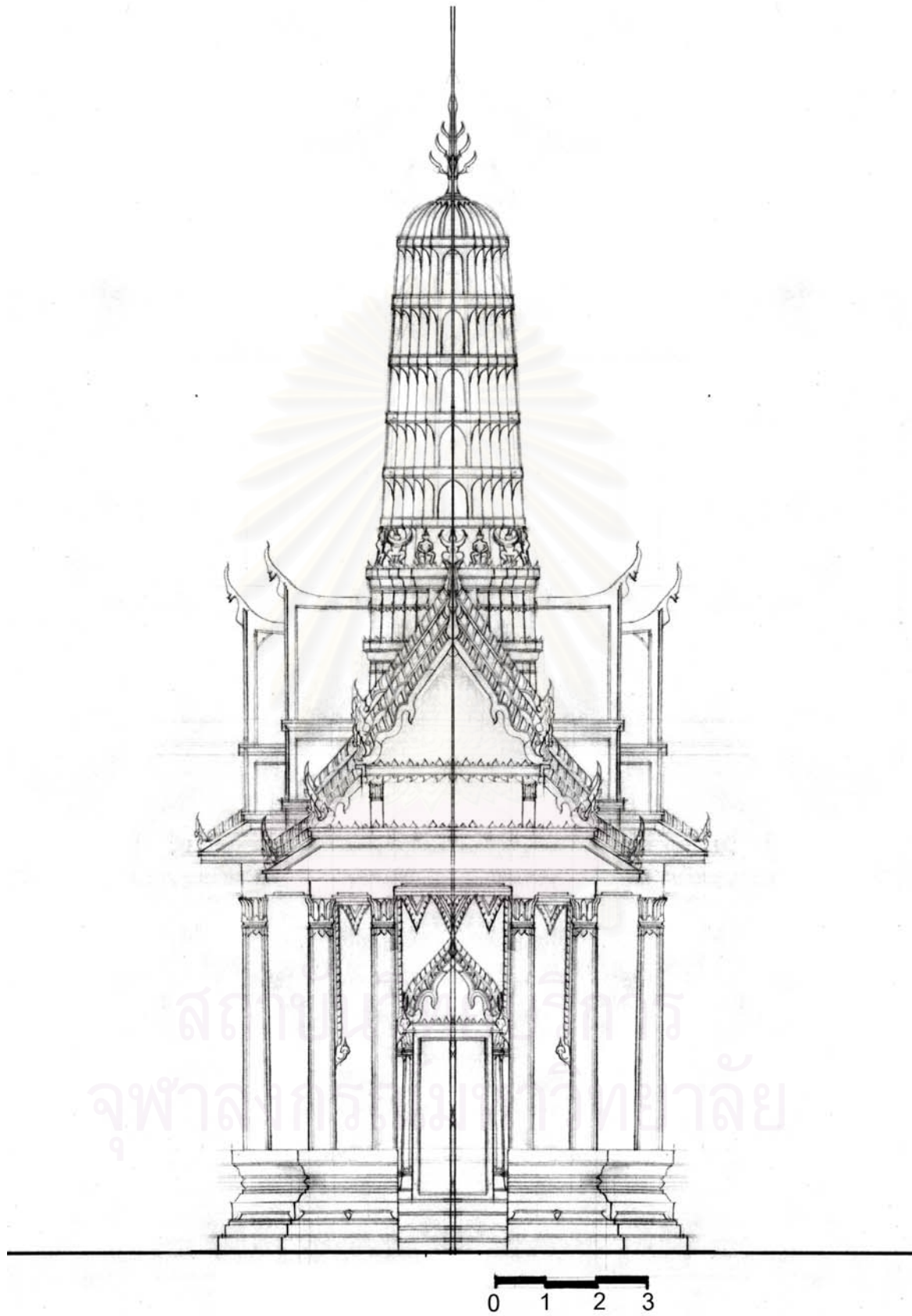
ภาพที่ 4.3.4.2 พระปรางค์พุทธบาท วัดจักรวรรดิ
ราชवास มองจากด้านลานจอดรถ

ภาพที่ 4.3.4.3 ชุ่มประตู่ทรงบันแถลงด้านหน้าของ
อาคาร

ลักษณะของตัวอาคาร ผนังเป็นผนังก่ออิฐถือปูนประดับด้วยลายปูนขี้าวบิณฑิ์ปูนปั้น เสาก่ออิฐถือปูน
ประดับด้วยลายปูนปั้นเช่นเดียวกับผนัง ชุ่มประตู่เป็นชุ่มทรงบันแถลง ปิดทองประดับกระจกสี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 4.3.4.3 รูปด้านหน้าปราสาทพระพุทธรูปวัดจักรวรรดิราชาวาส
(ที่มา: ผู้เขียน)

หลังคาของพระปราสาทเป็นหลังคาซ้อน 2 ชั้น ส่วนมุขด้านหน้าและด้านหลังจะซ้อน 3 ชั้น มีหลังคากันสาดโดยรอบ หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบหางมน ขอบหลังคามุงสีเขียว ส่วนตรงกลางมุงสีแดง เครื่องปิดเครื่องมุงเป็นแบบช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์แบบประเพณี โดยส่วนหางหงส์จะทำเป็นรูปหัวนาค วัสดุเป็นปูนปั้นปิดทอง ส่วนหน้าบันเป็นปูนปั้นปิดทองบนพื้นแดง กึ่งกลางของหน้าบันประดิษฐานพระเกี้ยว โดยรอบผูกเป็นลายก้านขด

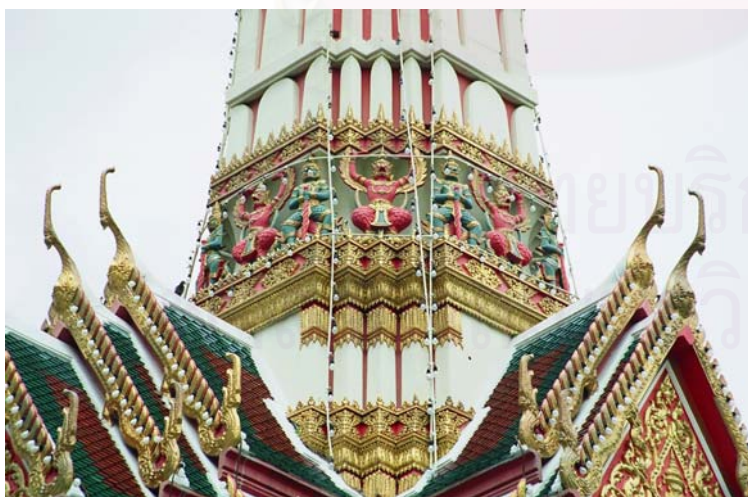

ภาพที่ 4.3.4.4 หน้าบันด้านหน้าของอาคาร

ภาพที่ 4.3.4.5 บานประตูเขียนลายรดน้ำตลอดทั้งบาน

ส่วนยอดพระปราสาทองค์ประธานเป็นยอดปราสาทก่ออิฐถือปูน รูปแบบของยอดพระปราสาทเป็นแบบฝักข้าวโพดมีลักษณะแข็งกระด้างไม่อ่อนช้อย ตรงบริเวณชั้นอัสดงของพระปราสาทส่วนที่ต่อจากชั้นหลังคาทำเป็นรูปยักษ์สลักรับครุฑ ส่วนที่เป็นชั้นบัณเฑาะลงจะมีลักษณะแคบมีขนาดใกล้เคียงกับกลีบขนุน บนสุดทำเป็นนาคูศแบบฝักเพกา

ภาพที่ 4.3.4.6 ยักษ์และครุฑแบกบริเวณชั้นอัสดงของพระปราสาท

ภาพที่ 4.3.4.7 ยอดนาคูศของพระปราสาทแบบฝักเพกา

ภายในอาคารเป็นห้องเหลี่ยมตามลักษณะของรูปทรงอาคาร ไม่มีการเขียนจิตรกรรม เพดานไม้ทาสีแดงประดับด้วยดาวเพดานไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสี บริเวณผนังด้านหลังของอาคารประดิษฐานพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ ติดกับผนังของอาคาร ส่วนบริเวณกึ่งกลางประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาท ภายใต้บุษบกไม้จำหลักปิดทองประดับกระจกสี

ภาพที่ 4.3.4.8 พระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์

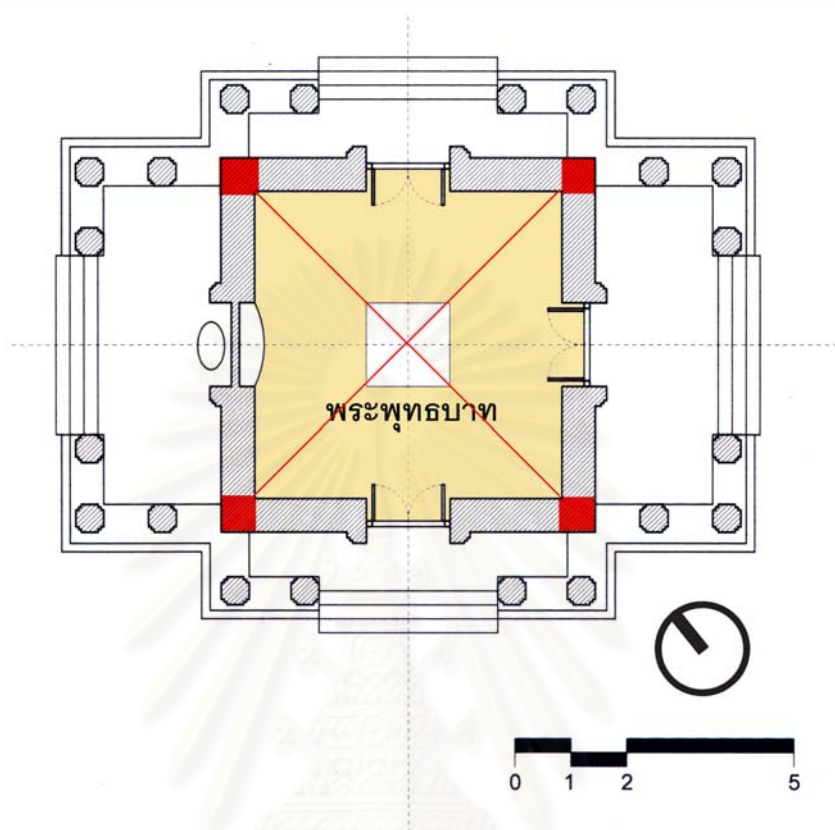

ภาพที่ 4.3.4.9 ฝ้าเพดานด้านในอาคารประดับด้วยดาวเพดานไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสี

ภาพที่ 4.3.4.10 พระพุทธรูปบาทภายในอาคาร

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 4.3.4.4 แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของพระปรางค์
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นแบบการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีการก่อสร้างอาคารในช่วงนั้น ส่วนโครงสร้างของหลังคาจะเป็นไม้ และส่วนยอดที่เป็นยอดปรางค์จะเป็นแบบก่ออิฐถือปูน ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างมาก ส่วนที่จะทำการรับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร จึงเป็นบริเวณมุมทั้งสี่ของอาคารที่มีลักษณะเป็นผนังหนา เป็นการกระจายน้ำหนักสู่บริเวณมุมทั้ง 4 ของอาคารก่อนที่จะลงสู่ฐานรากต่อไป

4.3.5 หอพระจอม และหอพระไตรปิฎกวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

ภาพที่ 4.3.5.1 หอพระจอมมองจากทางเข้าด้านหน้าลักษณะอาคารแบบศิลปะขอม

ประวัติวัดโดยสังเขป

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างอุทิศถวายแก่พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายโดยเฉพาะ ดังปรากฏข้อความในประกาศซึ่งจากรีกอยู่บนศิลาด้านหลังพระวิหารหลวงว่า เนื่องจากทรงพระราชดำริเพื่อประโยชน์ 2 ประการคือ ประการที่หนึ่ง เพื่อให้ต้องตามประเพณีโบราณที่ว่าในราชอาณาจักรต้องมีวัดสำคัญประจำ 3 วัด ได้แก่วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ และวัดราชประดิษฐ์ดังปรากฏตัวอย่างมาแล้วคือที่จังหวัดสุโขทัย จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น ในกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทได้ทรงบูรณะวัดสลัก ซึ่งต่อมาได้นามว่า "วัดมหาธาตุ" แล้ววัดหนึ่งเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ ทรงบูรณะวัดเลียบซึ่งต่อมาได้นามว่า "วัดราชบูรณะ" อีกวัดหนึ่งยังขาดแต่วัดราชประดิษฐ์เท่านั้น จึงสมควรที่จะทรงสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้ครบตามประเพณีโบราณ ประการที่สองเพื่อประโยชน์ในพระองค์ เจ้านายและข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในทั้งหลาย เนื่องจากเจ้านายและข้าราชการซึ่งเคยเป็นศิษย์ศึกษาฝ่ายธรรมยุติกนิกายมาตั้งแต่ครั้งยังทรงผนวชนั้น พากันบ่นว่าวัดธรรมยุตอยู่ไกล เพื่อให้บุคคลดังกล่าวสามารถทำบุญให้ทานตามคติฝ่ายธรรมยุติได้สะดวกโดยไม่ต้องเดินทางไปถึงวัดบวรนิเวศในสถานที่ที่พระองค์ทรงเป็นประธานผู้ก่อตั้งคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตขึ้น จึงสมควรที่จะทรงสร้างวัดฝ่ายธรรมยุตขึ้นใกล้ๆ พระบรมมหาราชวัง

วัดราชประดิษฐ์นี้ เป็นวัดแรกที่สร้างขึ้นเพื่อพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตโดยเฉพาะ ส่วนวัดธรรมยุตอื่นๆ ที่มีอยู่ขณะนั้น เป็นวัดที่แปลงมาจากฝ่ายมหานิกายทั้งสิ้น

การก่อสร้างวัดราชประดิษฐ์ใช้เวลาประมาณ 9 เดือนเศษจึงเสร็จ เดิมพระราชทานนามไว้ก่อนสร้างวัดว่า "วัดราชประดิษฐ์สถิตธรรมยุติการาม" ดังปรากฏอยู่ในประกาศบนแผ่นศิลาซึ่งอยู่ในซุ้มจะนำด้านหลังพระวิหาร เมื่อ

สร้างเสร็จแล้วได้เปลี่ยนเป็น "วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม" ทั้งนี้คงให้เหมาะสมกับเป็นที่ประดิษฐานหลักศิลา ซึ่งเป็นสีมามีจารึกคธา ภาษาบาลีและภาษาไทย บทพระราชนิพนธ์ทั้ง 10 หลัก ที่โปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีผูกพัทธสีมาในวันที่ 7-9 มิถุนายน พุทธศักราช 2408

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์สิ่งที่ย่ำแย่ทั่วทั้งพระอาราม แล้วโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงในกล่องศิลานำไปบรรจุในพระพุทธรูปพระประธานในพระวิหารหลวง²⁶ การบรรจุพระบรมอัฐิพระมหากษัตริย์ในพระพุทธรูปพระประธานวัดสำคัญนี้ เกิดจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อป้องกันมิให้พระบรมอัฐิพระมหากษัตริย์รัชกาลต่างๆ กระจัดกระจายสูญหายไป และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้สักการะบูชา หรือบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายได้ตามอัธยาศัย นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมพระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลก่อน 3 รัชกาล บรรจุลงกล่องศิลา แล้วเชิญไปบรรจุในพระพุทธรูปพระประธานวัดสำคัญในรัชกาล คือพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหাজักรับรมนาถ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บวรจุ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาอริสสุนทร พระพุทธเลิศหล้านภาลัย บวรจุ ณ วัดอรุณราชวราราม พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาเจษฎาธิบดินทร์ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บวรจุ ณ วัดราชโอรสาราม ส่วนของพระองค์นั้นมีพระราชประสงค์จะให้บรรจุ ณ วัดราชประดิษฐ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงปฏิบัติตามพระราชประสงค์ดังกล่าวมาแล้ว

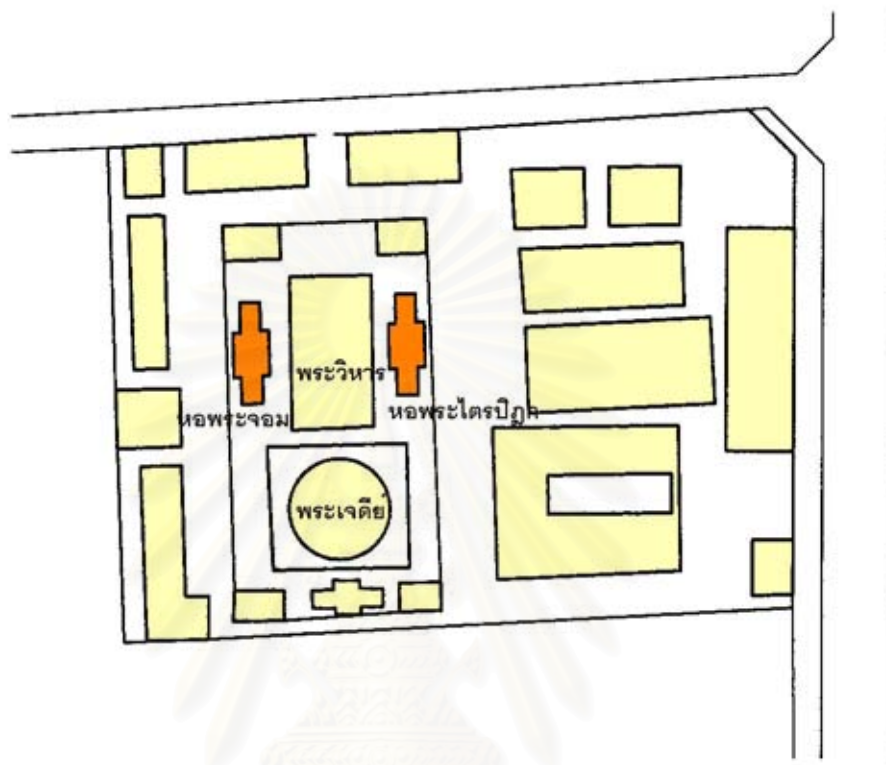
มูลเหตุในการสร้างหอพระจอมและหอพระไตรปิฎก

พุทธศักราช 2465 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะวัดราชประดิษฐ์อีกครั้งหนึ่ง โปรดให้สร้างหอไตรซึ่งอยู่ทางขวาของพระวิหาร เนื่องจากของเดิมที่มีเครื่องบนทำด้วยไม้เป็นรูปปราสาทนั้นชำรุดทรุดโทรมมาก และโปรดให้สร้าง "หอพระจอม" ขึ้นใหม่ทางซ้ายพระวิหารอีกหลังหนึ่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁶ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ : สหประชาพานิชย์, 2525), หน้า 295.

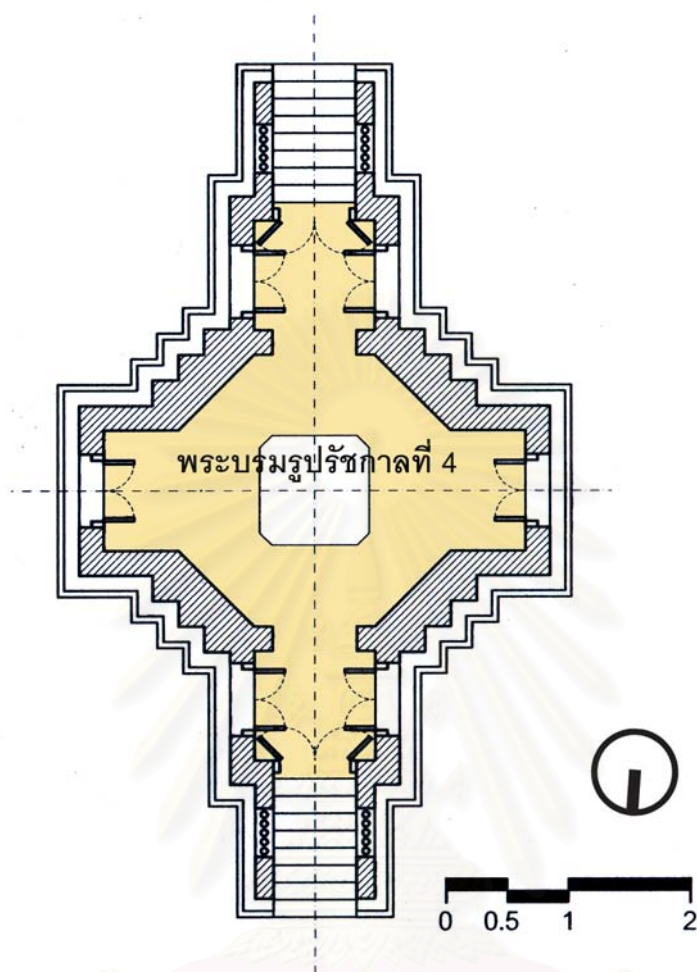
รูปแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้ง

ภาพถ่ายเส้นที่ 4.3.5.1 ผังแสดงที่ตั้งของหอพระจอม
(ที่มา: ผู้เขียน)

หอพระจอมและหอพระไตรปิฎก ตั้งอยู่บนฐานไพทีร่วมกับพระวิหาร พระเจดีย์ โดยตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกและตะวันออกของพระอุโบสถ

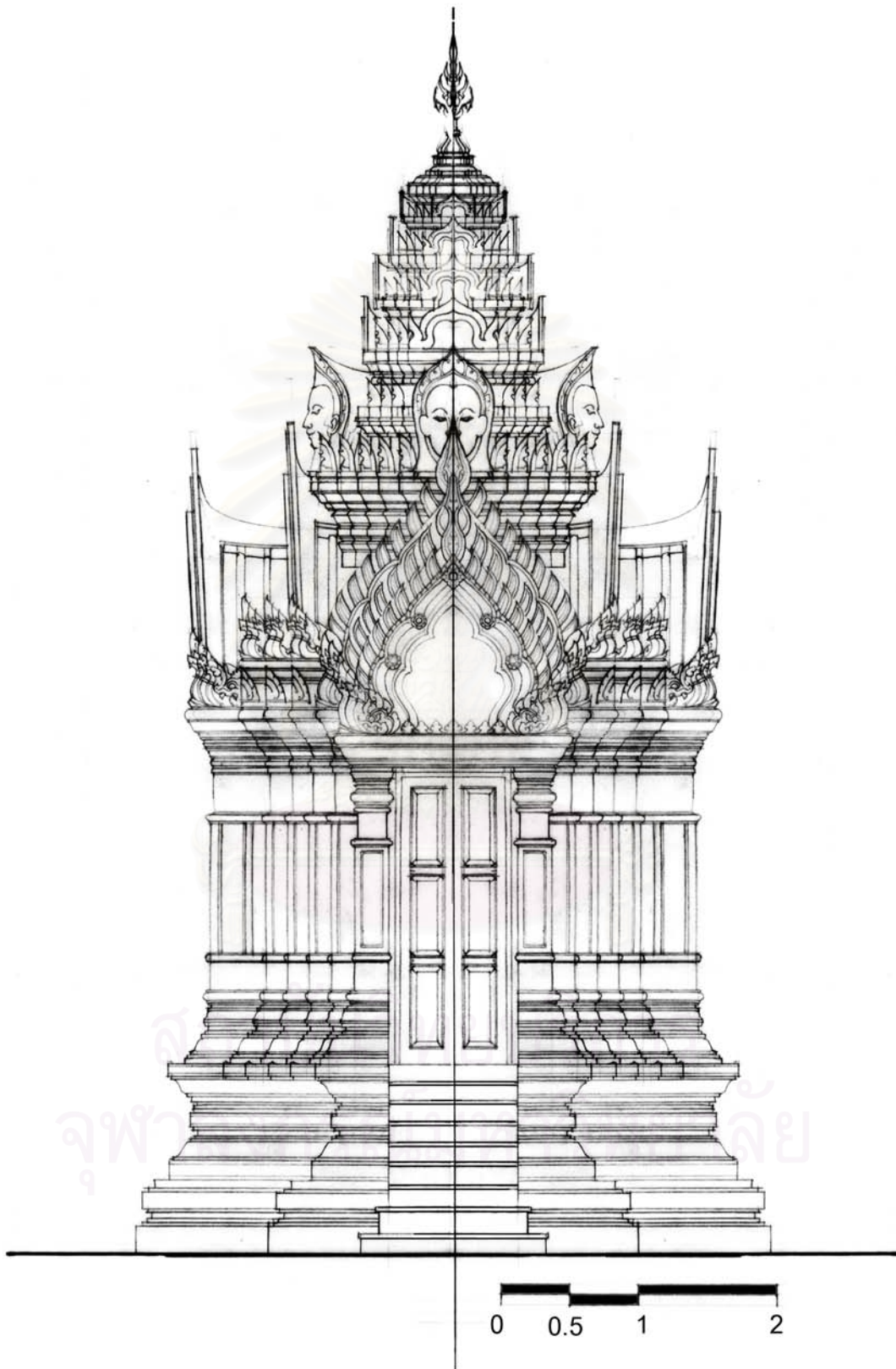
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 4.3.5.2 แผนผังอาคารของหอพระจอมและหอพระไตรปิฎก เป็นแบบจัตุรมุข
(ที่มา: ผู้เขียน)

หอพระจอมและหอพระไตรปิฎก จัดเป็นอาคารทรงปราสาท ลักษณะอาคารมีอิทธิพลศิลปะขอม แผนผังอาคารเป็นแบบจัตุรมุข โดยจะยื่นมุขด้านหน้าและด้านหลังยาวกว่าด้านข้าง ด้านหน้าและด้านหลังมีประตูทางเข้าด้านละ 1 ตำแหน่ง

ส่วนตัวอาคาร ผนังภายนอกก่ออิฐถือปูน มีปูนปั้นลวดลายลักษณะแบบปราสาทหินของขอมประดับ ทาสีขาวประตูและหน้าต่างไม่มีการทำเป็นชุ่มบานเป็นบานลูกฟักไม้ทาสีเขียว

ภาพลายเส้นที่ 4.3.5.3 รูปตั้งของหอพระจอมและหอพระไตรปิฎก มีอิทธิพลแบบเขมร (ที่มา: ผู้เขียน)

ภาพที่ 4.3.5.2 หอพระจอมมอญจากทางเข้าด้านหน้า
ลักษณะอาคารแบบศิลปะขอม

ภาพที่ 4.3.5.3 หอพระจอมมอญจากทางเข้า
ด้านหลัง

ลักษณะหลังคาเป็นทรงจั่ว หลังคาด้านหน้าและด้านหลังซ้อน 3 ชั้น ส่วนหลังคาด้านข้างซ้อน 2 ชั้น ไม่มีหลังคาชั้นกันสาดมีลักษณะเช่นเดียวกับปราสาทหิน หน้าบันของหอพระจอมทำเป็นเป็นลายปูนปั้น ด้านหน้าและด้านหลังของอาคารทำเป็นรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์บรรทมบนหลังมังกรแทนขนดหางนาคเบื้องหลังมีพระลักษมีและเศียรนาคแผ่พังพาน ส่วนด้านข้างทำเป็นรูปนารายณ์ทรงสุบรรณ ส่วนหอพระไตรปิฎกทำเป็นรูปพุทธประวัติ เช่น ตอนประสูติ เป็นต้น

ภาพที่ 4.3.5.4 ยอดปราสาทปูนปั้นเป็นรูป
พราหมณ์พัทตร์

ภาพที่ 4.3.5.5 ส่วนยอดของพระปราสาททำเป็น นกศูล
แบบฝักเพกาแต่มีลักษณะพิเศษคือตัว นกศูลจะมี
ลักษณะเหมือนช่อฟ้าแบบปากนก

ส่วนยอดของอาคารเป็นยอดปราสาทก่ออิฐถือปูน บันลวดลายประกอบเป็นแบบพหุเหลี่ยมพีคัตร์ ลักษณะเป็นแบบยอดของปราสาทหินของขอม ส่วนยอดของอาคารทำเป็นนภศูรย์แบบฝักเพกาแต่มีลักษณะพิเศษคือตัวนภศูรย์จะมีลักษณะเหมือนช่อฟ้าแบบปากนก

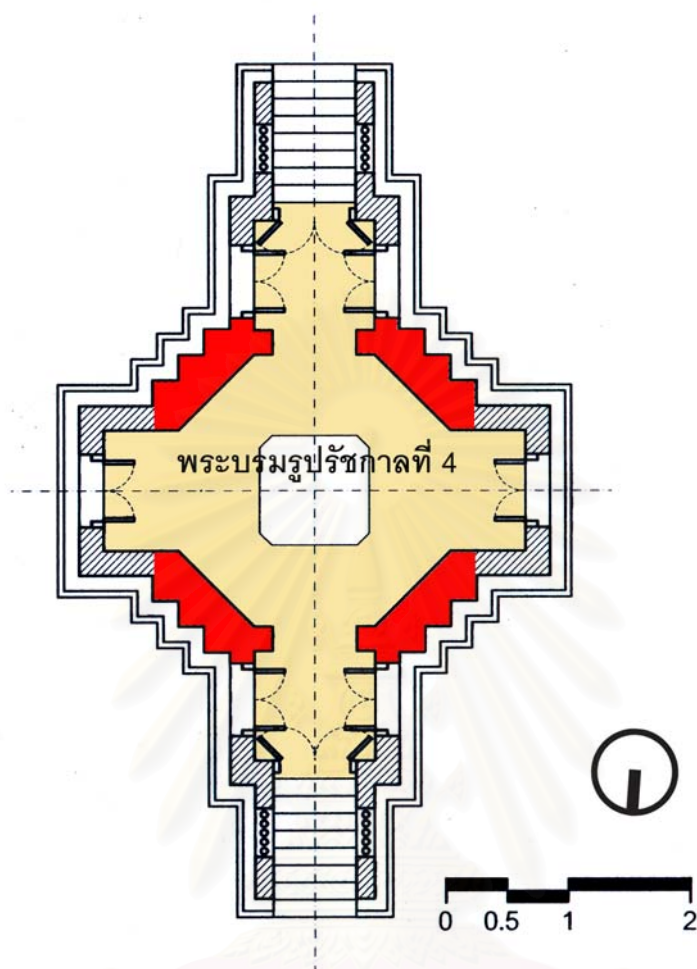

ภาพที่ 4.3.5.6 ภายในอาคารประดิษฐานพระบรมรูป
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภายในอาคาร หอพระจอมเป็นห้องเหลี่ยมตามรูปทรงภายนอกของอาคาร ไม่มีเสาภายใน ประดิษฐานพระบรมรูปยืนเต็มพระองค์ ขนาดเท่าพระองค์จริงของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์ปิดพระอุระ พระภูษาโจง พระหัตถ์ขวาทรงหนังสือ ทรงพระแสงกระบี่ห้อยที่บันพระองค์เบื้องซ้าย ส่วนหอพระไตรปิฎกมีลักษณะเป็นห้องเช่นเดียวกันใช้ประดิษฐานพระไตรปิฎก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 4.3.5.4 แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของหอพระจอม
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งเป็นเทคโนโลยีการก่อสร้างสมัยใหม่ การถ่ายน้ำหนัก จึงเป็นไปตามแนวของโครงสร้างอาคาร โดยจะเป็นการถ่ายแรงจากโครงสร้างของยอดและหลังคา สู่คาน แล้วลงสู่เสาก่อนที่จะไปสู่ส่วนฐานรากต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.4 กุฎาคารทรงพระเกี้ยว

4.4.1 หอระฆังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ภาพที่ 4.4.1.1 หอระฆังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

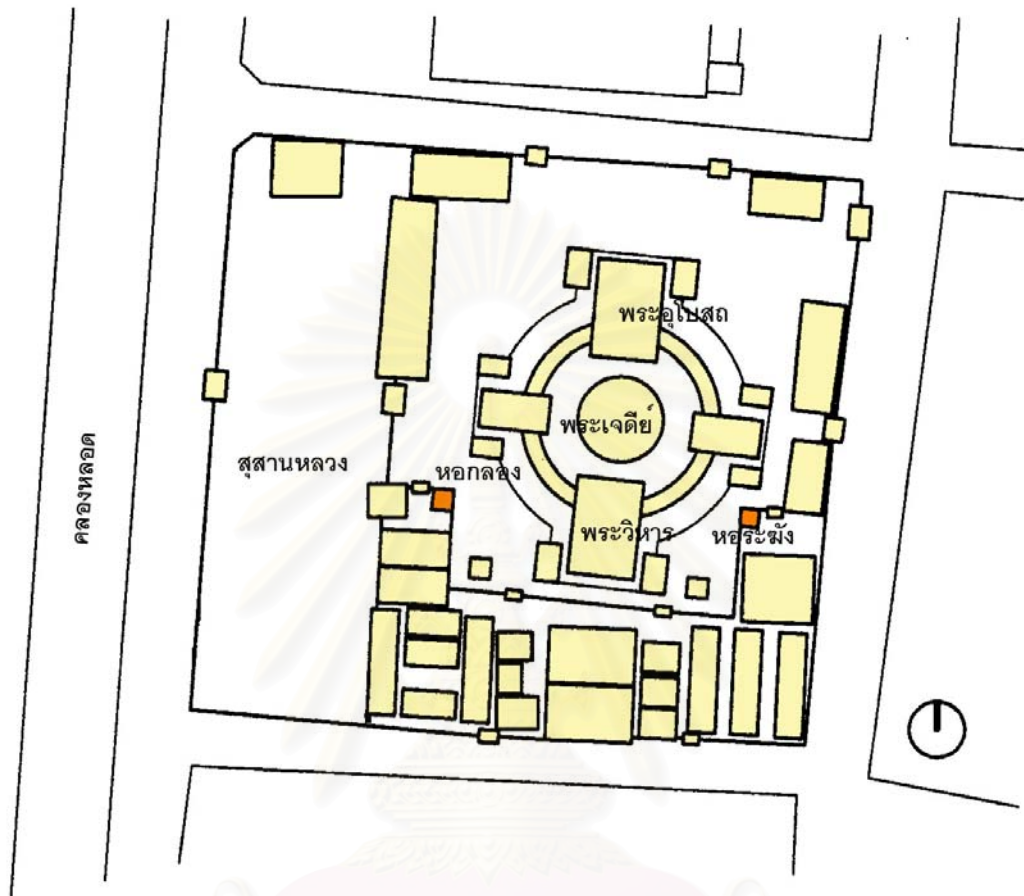
มูลเหตุในการสร้าง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีพระราชดำริที่จะทรงสร้างวัดประจำรัชกาลได้โปรดให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการเป็นแม่กองอำนวยการสร้าง หอระฆังคงจะทำการสร้างมาพร้อมกันกับอาคารสำคัญหลังอื่นๆ ภายในวัด

การบูรณะปฏิสังขรณ์

หลังจากที่การก่อสร้างอาคารต่างภายในวัดเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้วนั้น ต่อมาภายหลังเมื่ออาคารเกิดความชำรุดเสียหายได้มีการซ่อมแซมอีกหลายครั้ง รวมถึงหอระฆังซึ่งมีการซ่อมแซมใน สมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2441 และใน สมัยรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2463

รูปแบบสถาปัตยกรรม
ที่ตั้ง

ภาพลายเส้นที่ 4.4.1.1 แผนผังแสดงที่ตั้งของหอรบขรรค์
(ที่มา: ผู้เขียน)

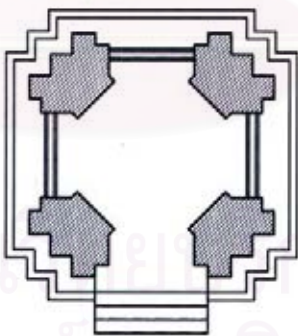
หอรบขรรค์นี้ ตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส อยู่บริเวณภูมิสงฆ์คณะนอกใกล้กับศาลาทำบุญ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

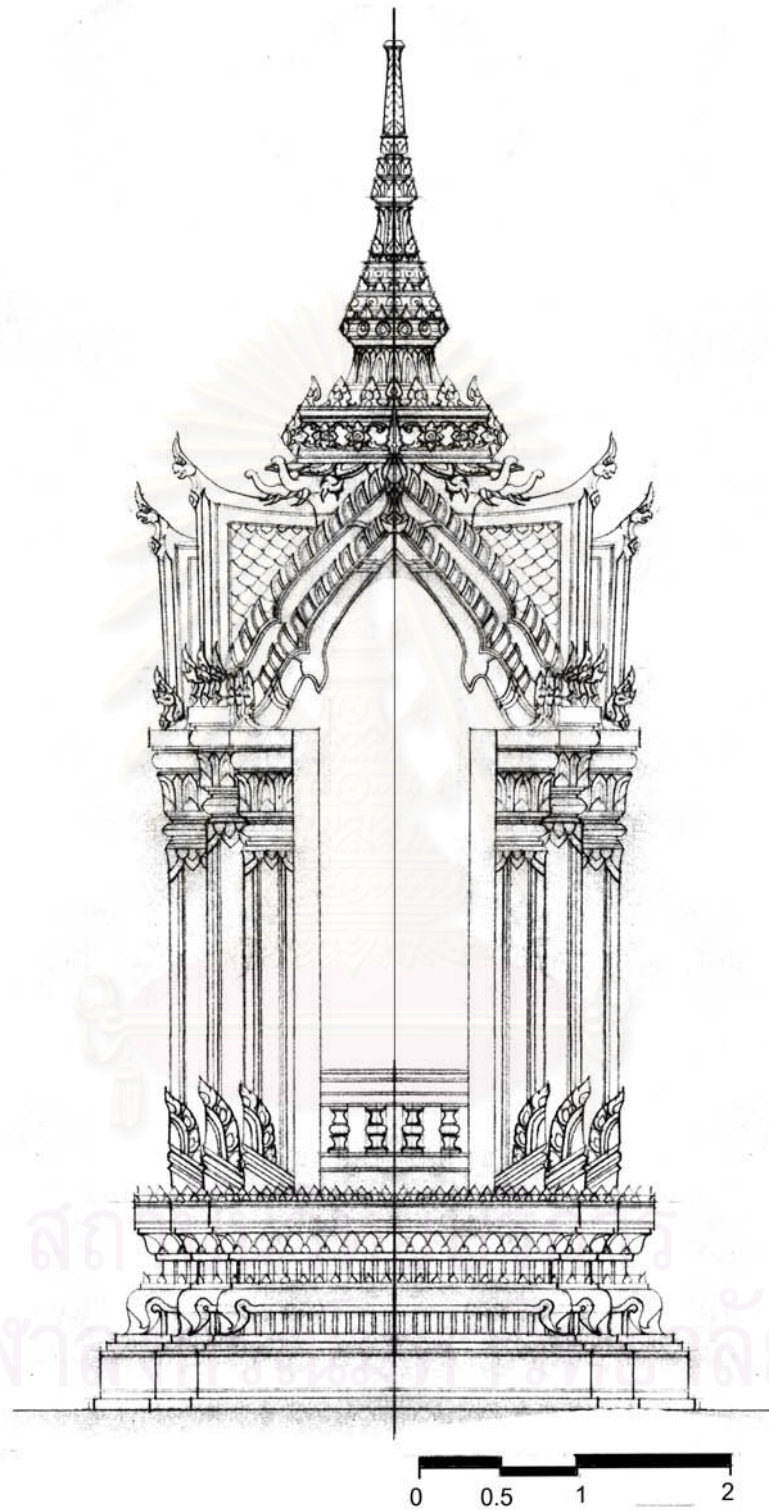

ภาพที่ 4.4.1.2 หอระฆังวัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม มุมมองจากเขตพุทธาวาส

หอระฆังวัดราชบพิตรสถิตมหาสีมารามจัดเป็นกุฎาคารทรงพระเกี้ยว ลักษณะเป็นอาคารขนาดเล็กแปดเหลี่ยม อาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสอง เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูนทาสีขาว

ภาพลายเส้นที่ 4.4.1.2 ผังพื้นหอระฆังวัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม
(ที่มา: ผู้เขียน)

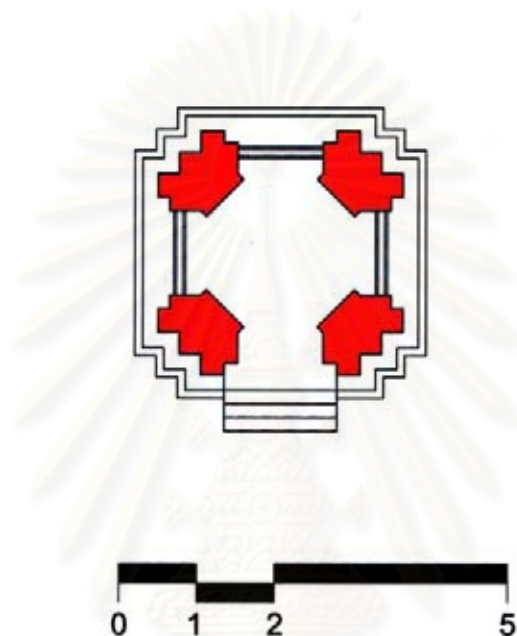

ภาพลายเส้นที่ 4.4.1.3 รูปด้านหอรระซังวัดราชปิตุสถิตมหาสิมาราม
(ที่มา: ผู้เขียน)

ส่วนตัวอาคารด้านบนทำเป็นเพียงเสาย่อมุม ไม่มีการก่อผนัง โดยมีผนังกระเบื้องกรุด้วยลูกกรงกระเบื้องเคลือบ 3 ด้านอีกด้านสำหรับเป็นทางเข้า ส่วนที่เป็นรอยระกา หางหงส์ทำเป็นหัวนาค 3 เศียร ซ่อฟ้าเป็นรูปหัวนาคเจ้าประดับด้วยกระเบื้องเคลือบแบบเบญจรงค์เช่นเดียวกัน

ส่วนยอดเป็นยอดทรงพระเกี้ยวมีลักษณะผังเป็นรูปวงกลม รูปแบบเหมือนพระเกี้ยวจริง โดยตรงช่วงที่เป็นไซราของตัวยอดทำเป็นรูปช้างเอราวัณเงินพระเกี้ยวทั้งสี่ด้าน ประดับตกแต่งด้วยเครื่องกระเบื้องแบบเบญจรงค์

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 4.4.1.4 แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของหระฆัง
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นแบบการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ส่วนโครงสร้างของหลังคา และส่วนยอดที่เป็นยอดปราสาทจะเป็นแบบก่ออิฐถือปูนเช่นเดียวกัน ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างมาก แต่เนื่องจากเป็นอาคารขนาดเล็กจึงไม่มีปัญหาในเรื่องของโครงสร้าง

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร จะถ่ายน้ำหนักลงสู่เสาทั้ง 4 ของอาคารก่อนที่จะลงสู่ฐานที่เป็นกำแพงแก้วของวัดต่อไป

4.4.2 หอกลองวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ภาพที่ 4.4.2.1 หอกลองวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

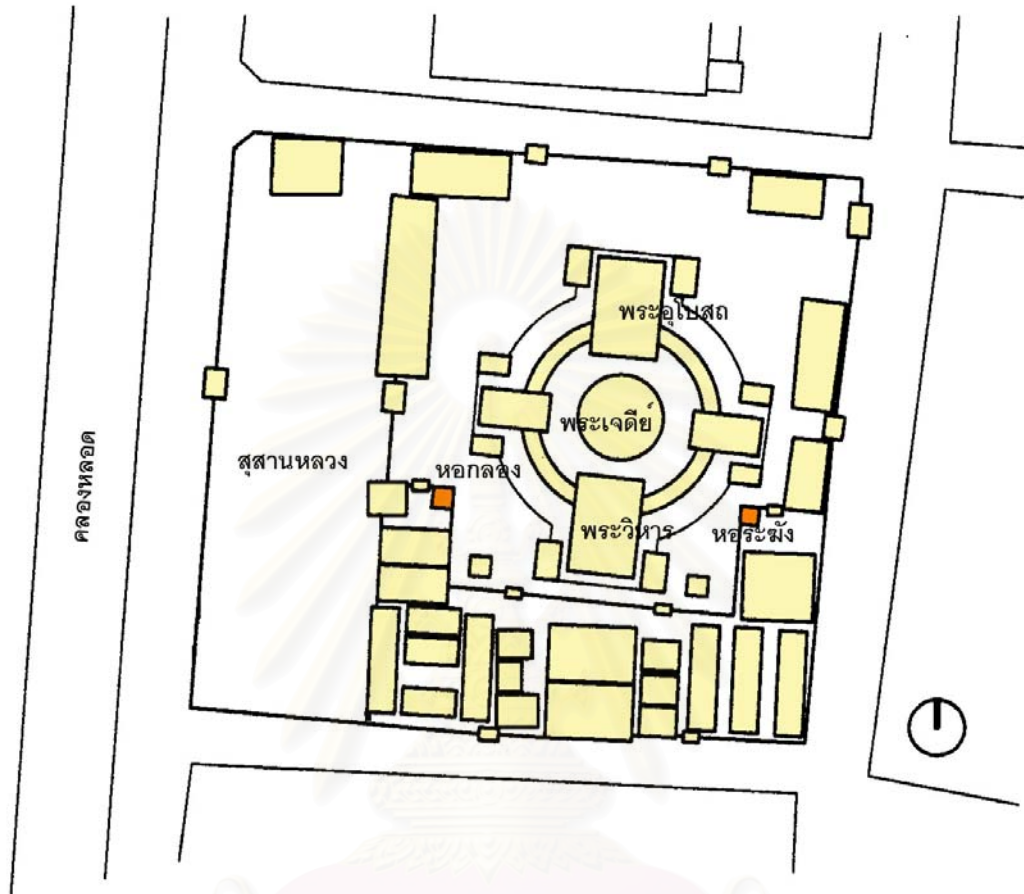
มูลเหตุในการสร้าง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีพระราชดำริที่จะทรงสร้างวัดประจำรัชกาลได้โปรดให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการเป็นแม่กองอำนวยการสร้าง หอกลองคงจะทำการสร้างมาพร้อมกันกับอาคารสำคัญหลังอื่นๆ ภายในวัดเช่นเดียวกับหอรระฆัง

การบูรณะปฏิสังขรณ์

หลังจากที่การก่อสร้างอาคารต่างภายในวัดเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้วนั้น ต่อมาภายหลังเมื่ออาคารเกิดความชำรุดเสียหายได้มีการซ่อมแซมอีกหลายครั้ง รวมถึงหอกลองซึ่งมีการซ่อมแซมใน สมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2441 และใน สมัยรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2463

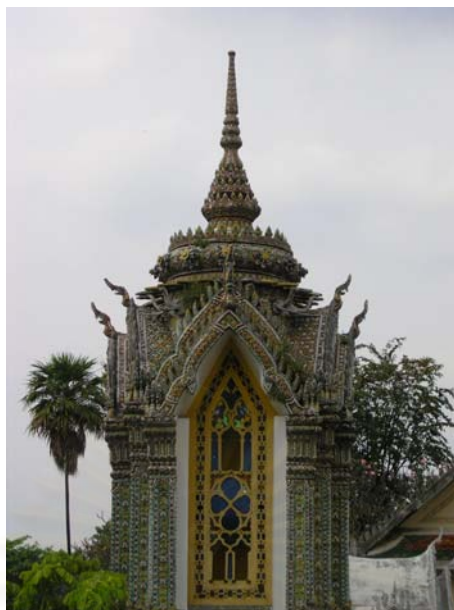
รูปแบบสถาปัตยกรรม
ที่ตั้ง

ภาพลายเส้นที่ 4.4.2.1 แผนผังแสดงที่ตั้งหอกกลอง
(ที่มา: ผู้เขียน)

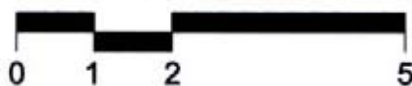
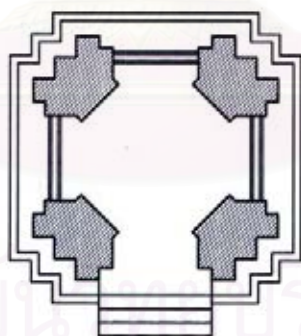
หอรบั้งนี้ ตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส อยู่คนละด้านกับหอกกลองซึ่งอยู่ทางด้านสุสานหลวงของวัด

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

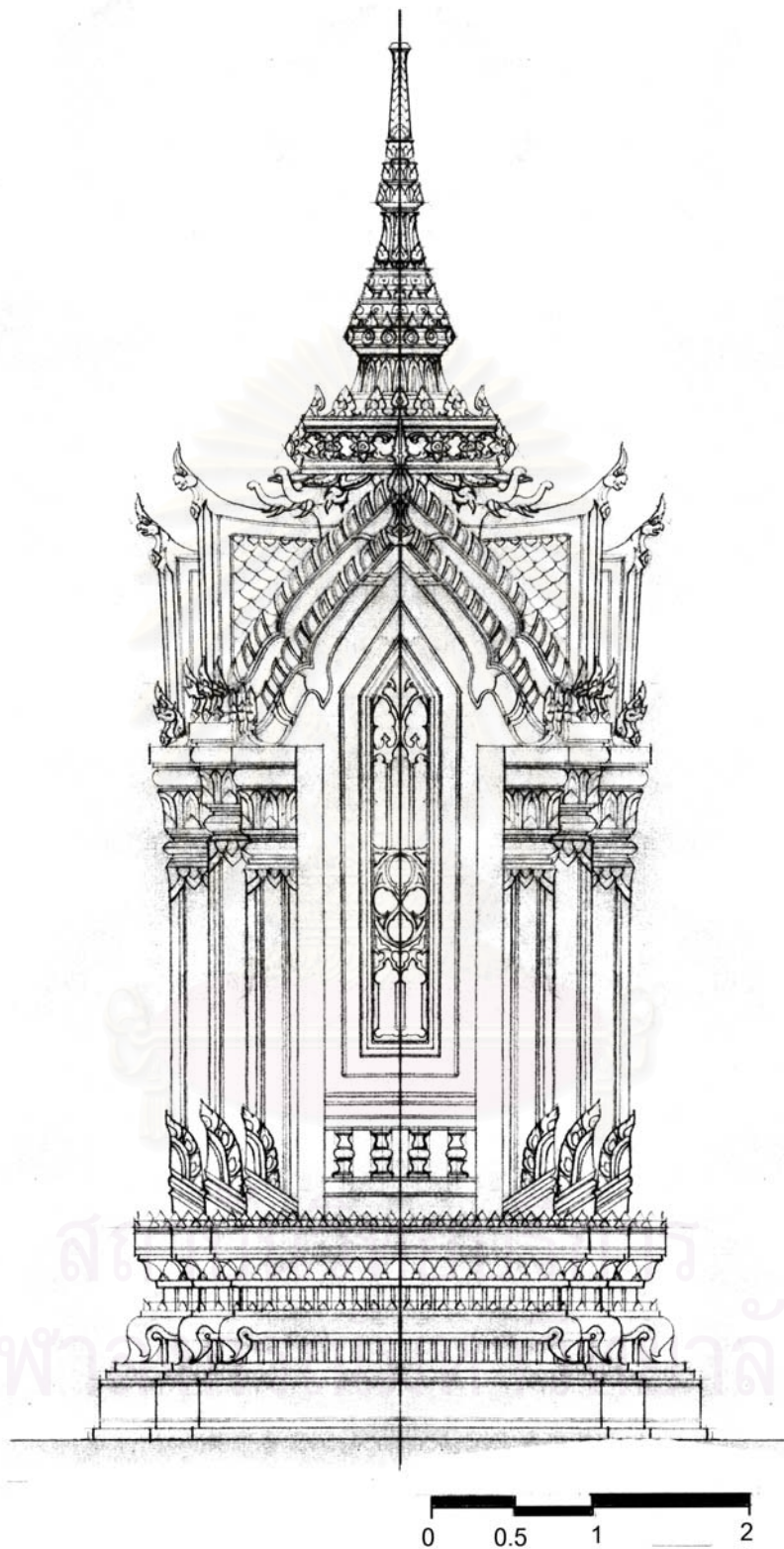

ภาพที่ 4.4.2.2 หอกลองวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มุมมองจากเขตพุทธาวาส

หอระฆังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามจัดเป็นกุฎาคารทรงพระเกี้ยว ลักษณะเป็นอาคารขนาดเล็กแผนผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสอง เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูนทาสีขาว

ภาพลายเส้นที่ 4.4.2.2 แผนผังหอกลองวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
(ที่มา: ผู้เขียน)

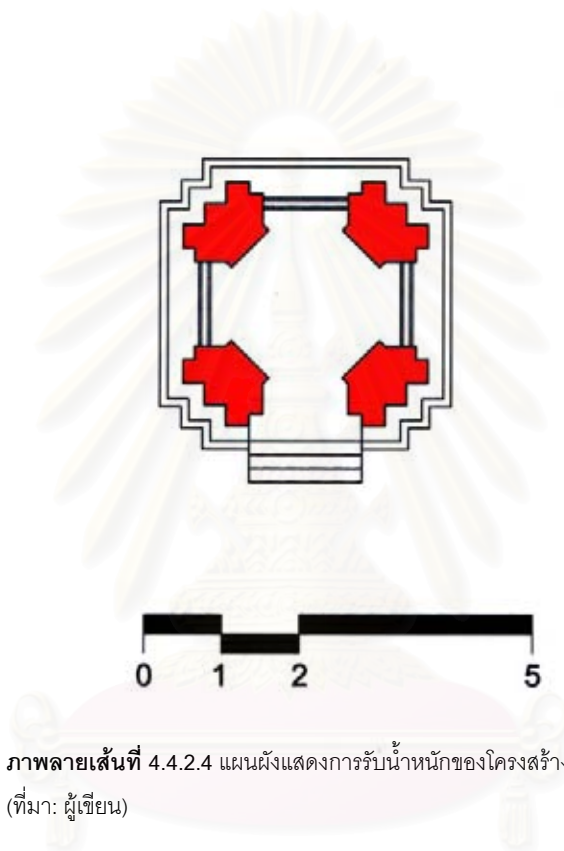

ภาพลายเส้นที่ 4.4.2.3 รูปด้านหอกลองวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
(ที่มา: ผู้เขียน)

ส่วนตัวอาคารด้านบนทำเป็นเพียงเสาย่อมุม ไม่มีการก่อผนัง โดยมีผนังกระเบื้องกรุด้วยลูกกรงกระเบื้องเคลือบ 3 ด้านอีกด้านสำหรับเป็นทางเข้า ผนังทำเป็นกระจกสีมีลวดลายแบบตะวันตกเช่นเดียวกับการตกแต่งภายใน พระอุโบสถ ส่วนที่เป็นรอยระกา หางหงส์ทำเป็นหัวนาค 3 เศียร ซ่อฟ้าเป็นรูปหัวนาคเจ้าประดับด้วยกระเบื้องเคลือบแบบเบญจรงค์เช่นเดียวกัน

ส่วนยอดเป็นยอดทรงพระเกี้ยวมีลักษณะผังเป็นรูปวงกลม รูปแบบเหมือนพระเกี้ยวจริง โดยตรงช่วงที่เป็นไซราของตัวยอดทำเป็นรูปช้างเอราวัณเทินพระเกี้ยวทั้งสี่ด้าน ประดับตกแต่งด้วยเครื่องกระเบื้องแบบเบญจรงค์

โครงสร้าง

ภาพลายเส้นที่ 4.4.2.4 แผนผังแสดงการรับน้ำหนักของโครงสร้างของหอกลอง
(ที่มา: ผู้เขียน)

โครงสร้างของอาคารจะเป็นแบบการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ส่วนโครงสร้างของหลังคา และส่วนยอดที่เป็นยอดปรางค์จะเป็นแบบก่ออิฐถือปูนเช่นเดียวกัน ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างมาก แต่เนื่องจากเป็นอาคารขนาดเล็กจึงไม่มีปัญหาในเรื่องของโครงสร้าง

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร จะถ่ายน้ำหนักลงสู่เสาทั้ง 4 ของอาคารก่อนที่จะลงสู่ฐานที่เป็นกำแพงแก้วของวัดต่อไป

4.5 อาคารเบ็ดเตล็ด

4.5.1 ชุ่มประตูประฐานไพที ปราสาทพระเทพบิดร

ภาพที่ 4.5.1.1 ชุ่มประตูประฐานไพทีเป็นชุ่มมทรงมณฑป

มูลเหตุในการสร้าง

ชุ่มประตูประฐานไพทีพบว่ามีการสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ในคราวที่มีการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดา

ราม

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ที่ตั้ง

ชุ่มประตูประฐานไพทีตั้งอยู่บนฐานไพทีของปราสาทพระเทพบิดรทางทิศใต้ ด้านเดียวกับพระอุโบสถ

ภาพที่ 4.5.1.2 ส่วนหน้าบ้านทำเป็นรูปเทพนม

ชุ่มประตูประฐานไพทีเป็นชุ่มยอดทรงมณฑป แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผนังก่ออิฐถือปูนทาสีขาว บริเวณเสาประดับด้วยลายปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี บัวปลายเสาเป็นบัวจงกลปิดทองประดับกระจกสีเช่นเดียวกัน

ส่วนหลังคาเชื่อมต่อกับระเบียงคด โดยบริเวณชุ่มประตูประฐานไพทีหลังคาขึ้นซ้อน 2 ชั้นเพื่อทำเป็นชุ่มประตูลังคามุงกระเบื้องเคลือบสีส้มขอบสีเขียว ราวระกาเป็นแบบไทยประเพณีไม้แกะสลักประดับกระจกสี หางหงส์เป็นทรงนาค หน้าบันเป็นรูปเทพนม พื้นด้านหลังเป็นลายก้านขดลงรักปิดทอง

4.5.2 ชุ่มประตู่ทรงมงกุฏ ที่ระเบียงคคหน้าปราสาทพระเทพบิดร

มูลเหตุในการสร้าง

ในการปฏิสังขรณ์บริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดารามสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้ขยายระเบียงคครอบวัดพระศรีรัตนศาสดารามออกไปทางด้านตะวันออกและตะวันตก โดยทางด้านตะวันออกทำเป็นชุ่มประตู่ทรงมงกุฏ ด้านข้างชุ่มประตู่มียักษ์สองตนยืนเฝ้าอยู่หันหน้าไปทางตะวันตก ยักษ์ตนที่กายสีแดง นามว่า “สุริยาภพ” ยักษ์ตนที่กายสีเขียว นามว่า “อินทวิชิต”

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ที่ตั้ง

ชุ่มประตู่ตั้งอยู่ด้านหน้าปราสาทพระเทพบิดรทางด้านทิศตะวันออก ตรงกับประตูสวัสดิโสภณซึ่งเป็นประตูชั้นนอกของพระบรมมหาราชวัง

ภาพที่ 4.5.2.1 ชุ่มประตู่เป็นชุ่มมทรงมงกุฏอยู่ระหว่างระเบียงคคของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ชุ่มประตู่เป็นชุ่มยอดทรงมงกุฏ แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผนังก่ออิฐถือปูนทาสีขาว บัวปลายเสาเป็นบัวจกกลปิดทอง

ส่วนหลังคาเชื่อมต่อกับระเบียงคค โดยบริเวณชุ่มประตู่ยกชั้นหลังคาขึ้นซ้อน 2 ชั้นเพื่อทำเป็นชุ่มประตู่ หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสีส้มขอบสีเขียว ราวระกาเป็นแบบไทยประเพณีไม้แกะสลักประดับกระจกลี หางหงส์เป็นทรงนาค หน้าบันเป็นรูปเทพพนม พื้นด้านหลังเป็นลายก้านขดลงรักปิดทอง

ภาพที่ 4.5.1.2 ยอดทรงมงกุฏ ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ

ส่วนยอดเป็นยอดทรงมงกุฏขนาดใหญ่ก่ออิฐถือปูนประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสี รูปแบบของยอดคล้ายกับยอดของพระวิหารยอดโครงสร้างของซุ้มประตูเป็นการก่ออิฐถือปูนทั้งหมด ทำให้บริเวณมุมของซุ้มประตูมีขนาดใหญ่และหนาเพื่อรับน้ำหนักของยอดที่มีน้ำหนักมาก

โครงสร้าง

โครงสร้างเป็นการก่ออิฐถือปูนขึ้นไปเพื่อรับน้ำหนักของยอดที่เป็นการก่ออิฐถือปูนเช่นเดียวกัน ส่วนที่จะทำหน้าที่รับน้ำหนักจากยอดที่มีน้ำหนักมากจึงต้องมีขนาดใหญ่และหนาเพื่อที่รับน้ำหนักจากยอด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

การวิเคราะห์การศึกษาสถาปัตยกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์

สถาปัตยกรรมในประเทศไทยนั้น มีที่มาจากประเทศอินเดีย โดยรูปแบบของอาคารประเภทนี้ได้แผ่อิทธิพลทางศาสนา เข้ามาสู่เขมร ก่อนที่ไทยจะรับเอาอิทธิพลดังกล่าวเข้ามาอีกต่อหนึ่ง ซึ่งเป็นการเผยแพร่มาทางศาสนา โดยเข้ามาในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเป็นหลัก และเมื่อไทยได้รับเอารูปแบบดังกล่าวเข้ามาแล้ว ก็มีการสร้างสืบต่อกันมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

จากการศึกษาสถาปัตยกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์สามารถแบ่งอาคารเป็นประเภทหลักๆ ได้ 2 ประเภท คือ สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาปัตยกรรมในสถาบันศาสนา จากประเภทของอาคารดังกล่าวจะทำการวิเคราะห์ในหัวข้อต่างๆ ดังนี้

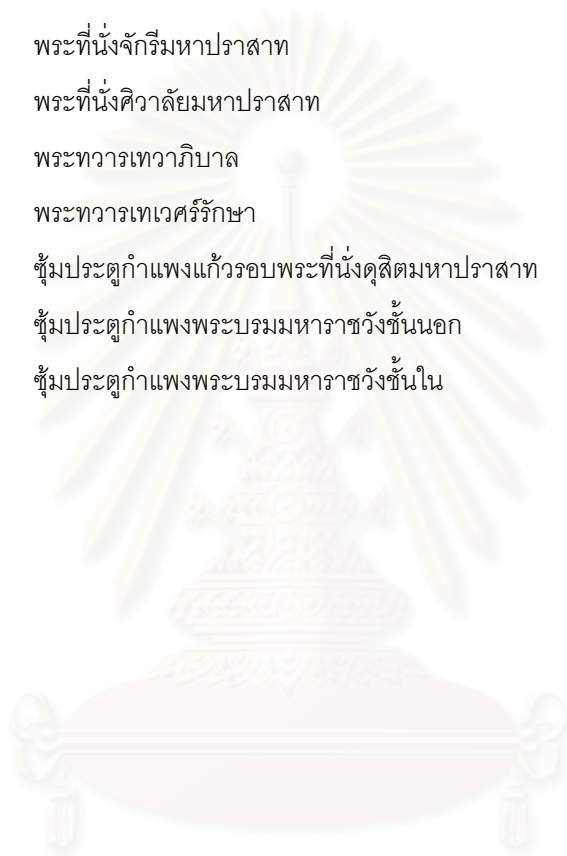
- ที่ตั้งและการใช้งาน
- รูปแบบสถาปัตยกรรม
 - แผนผังอาคาร
 - ฐานอาคาร
 - ส่วนตัวอาคาร
 - ส่วนหลังคา
 - ส่วนยอดอาคาร
- วัสดุก่อสร้างและการประดับตกแต่ง
 - วัสดุก่อสร้าง
 - การประดับตกแต่ง
- โครงสร้าง
 - โครงสร้างของตัวอาคารและโครงสร้างของยอด
 - การถ่ายน้ำหนักจากยอดลงสู่ตัวอาคาร

5.1 สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์

เมื่อพระมหากษัตริย์ไทยทรงรับเอาคติเทวราช มาจากอาณาจักรขอมแล้ว ซึ่งลัทธินี้ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวราช หรือเป็นสมมติเทพ การที่จะรักษาพระราชอำนาจที่มีสิ่งต่างๆ ที่เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์จึงต้องแสดงถึงความเป็นสมมติเทพ รวมไปถึงอาคารที่ประทับสำหรับพระมหากษัตริย์ดังนั้นการจะสร้างอาคารเหล่านี้ จึงได้สร้างตามแบบอย่างปราสาท หรือวิมาน ซึ่งเป็นที่ประทับของเทพเจ้า เพื่อเป็นการเชิดชูพระราชอำนาจ และแสดงให้เห็นพระบรมเดชานุภาพ ของพระมหากษัตริย์อีกทางหนึ่ง ทำให้ลักษณะของอาคารจึงมีความวิจิตรงดงาม มีการตกแต่งประดับประดาตาอย่างเต็มที่ และอาคารบางหลังจะมียอดแหลมต่อจากหลังคาอีกทีหนึ่ง โดยมีการใช้งานและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแตกต่างไปจากอาคารของสามัญชนทั่วไป และยังแฝงไปด้วยคติและสัญลักษณ์ซึ่งสื่อความหมายเกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นลักษณะของสถาปัตยกรรม

กฎการในสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ทำการศึกษาได้แก่

- พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
- พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท
- พระที่นั่งอภรณ์พิโมกข์ปราสาท
- พระที่นั่งมหาราชปราสาท
- พระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท จังหวัดเพชรบุรี
- พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์
- พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
- พระที่นั่งศิขาลัยมหาปราสาท
- พระทวารเทวอภิบาล
- พระทวารเทเวศร์รักษา
- ชุ้มประตูกำแพงแก้วรอบพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
- ชุ้มประตูกำแพงพระบรมมหาราชวังชั้นนอก
- ชุ้มประตูกำแพงพระบรมมหาราชวังชั้นใน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.1.1 ตารางแสดงกุฎาครในสถาบันพระมหากษัตริย์ตามปี พ.ศ. ที่สร้าง

อาคาร	ปีที่สร้าง	ทัศนียภาพ
พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	สร้างสมัยรัชกาลที่ 1 พ.ศ. 2332	
พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท	สร้างสมัยรัชกาลที่ 1 มี การปรับเปลี่ยนเป็นกุฎา ครสมัยรัชกาลที่ 3 ไม่ปรากฏปีที่สร้าง	
พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ปราสาท	สร้างสมัยรัชกาลที่ 4 ไม่ปรากฏปีที่สร้าง	
พระที่นั่งมหินทรปราสาท	สร้างสมัยรัชกาลที่ 4 ไม่ปรากฏปีที่สร้าง	
พระที่นั่งเวษย์ณตวิเชียรปราสาท	สร้างสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2403	

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์	สร้างสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2415	
พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท	สร้างสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2419	
พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท	สร้างสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2421	
พระทวารเทเวศร์รักษา	สร้างสมัยรัชกาลที่ 4	

พระทวารเทวภิบาล	สร้างสมัยรัชกาลที่ 4	
ซุ้มประตูยอดพรมพักตร์	สร้างสมัยรัชกาลที่ 4	
ซุ้มประตูกำแพงแก้วรอบพระที่นั่ง ดุสิตมหาปราสาท	สร้างสมัยรัชกาลที่ 4	

<p>ซุ้มประตูกำแพงพระราชวัง ชั้นนอก</p>	<p>สร้างสมัยรัชกาลที่ 4</p>	
<p>ซุ้มประตูกำแพงพระราชวังชั้นใน</p>	<p>สร้างสมัยรัชกาลที่ 4</p>	

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.1.1 ที่ตั้งและการใช้งาน

ตารางที่ 5.1.2 ตารางแสดงที่ตั้งและการใช้งานของกุฎาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์

อาคาร	ที่ตั้ง	การใช้งาน
พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกในเขตพระราชฐานชั้นกลาง สร้างขึ้นในตำแหน่งเดิมของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมหาปราสาทซึ่งถูกเพลิงไหม้ไป องค์พระที่นั่งอยู่ถัดจากพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทไปทางแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของพระบรมมหาราชวัง	ใช้สำหรับประดิษฐานพระบรมศพพระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรี
พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท	ตั้งอยู่บนกำแพงในเขตพระราชฐานชั้นนอก ระหว่างประตูเทวาพิทักษ์และประตูศักดิ์ไชยสิทธิ์ อยู่ตรงข้ามกับสนามไชยเขตหน้าสวนสราญรมย์	ในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้พระที่นั่งองค์นี้เป็นมณฑลในการพระราชพิธีและพระราชกุศลต่างๆ
พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ปราสาท	ตั้งอยู่บนกำแพงแก้วของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท อยู่ในเขตพระราชฐานชั้นกลาง	เป็นพลับพลาสำหรับพระราชพิธีโดยกระบวนพยุหยาตรา และเพื่อพระราชพิธีโสกันต์พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง
พระที่นั่งมหินทรปราสาท	ตั้งอยู่บนกำแพงแก้วคั่นระหว่างสวนศิลาลัยกับเขตพระราชฐานชั้นกลาง	เพื่อเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ 2 (ปัจจุบันประดิษฐานพระพุทธรูปต่างๆ)
พระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท	ตั้งอยู่บนยอดเขาด้านใต้ของพระนครคีรีซึ่งเป็นส่วนของพระราชวัง ตั้งอยู่ถัดไปทางด้านหลังของหมู่อาคาร โดยมีการยกพื้นขึ้นเพื่อเน้นถึงความสำคัญของอาคารที่เป็นปราสาทมีเครื่องยอด	ประดิษฐานพระบรมรูปรัชกาลที่ 4 ภายใต้สถาปัตยกรรมตะวันตก (ปัจจุบันเศวตฉัตรพุ่มห่มดั่งนำออกเสีย)
พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์	ตั้งอยู่กลางสระน้ำของพระราชวังบางปะอิน	ประดิษฐานพระบรมรูป รัชกาลที่ 5
พระที่นั่งจักรีมหา	ตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นกลาง	เพื่อเป็นพระราชมณเฑียร ในสมัยรัชกาลที่

ปราสาท	ในบริเวณสวนซ้าย ซึ่งคู่กันกับสวนขวาเป็นที่ตั้งของพุทธรัตนสถาน อยู่ระหว่างหมู่พระมหามณเฑียร และพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	5
พระที่นั่งศิवालัยมหาปราสาท	ตั้งอยู่ตรงมุมสวนศิवालัยทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ข้างประตูราชสำราญ	ประดิษฐานพระบรมรูปพระมหากษัตริย์รัชกาลที่1-4
พระทวารเทเวศร์รักษา	อยู่ในแนวกำแพงแก้วพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย	เป็นซุ้มประตูของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
พระทวารเทวาภิบาล	อยู่ในแนวกำแพงแก้วพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย	เป็นซุ้มประตูของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
ซุ้มประตูยอดพรมพักตร์	อยู่ในแนวกำแพงแก้วพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย	เป็นซุ้มประตูของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
ซุ้มประตูกำแพงแก้วรอบพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	อยู่ในแนวกำแพงแก้วของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	เป็นซุ้มประตูของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
ซุ้มประตูกำแพงพระราชวังชั้นนอก	อยู่ในแนวกำแพงพระบรมมหาราชวังชั้นนอก	เป็นซุ้มประตูของกำแพงชั้นนอกของพระบรมมหาราชวัง
ซุ้มประตูกำแพงพระราชวังชั้นใน	อยู่ในแนวกำแพงพระบรมมหาราชวังชั้นใน	เป็นซุ้มประตูของกำแพงชั้นในของพระบรมมหาราชวัง

การสร้างอาคารทุกหลังเป็นการแสดงถึงพระเกียรติยศขององค์พระมหากษัตริย์ โดยที่ตั้งของอาคารทุกหลังล้วนตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานของพระราชวังทั้งสิ้น ส่วนอาคารที่เป็นซุ้มประตูล้วนตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เป็นทางเสด็จพระราชดำเนินขององค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอาคารที่ประกอบเครื่องยอดเหล่านี้ที่สร้างขึ้นสำหรับองค์พระมหากษัตริย์

ในส่วนการใช้งานอาคารเหตุผลประการแรกนั้นเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ เป็นสัญลักษณ์เพื่อส่งเสริมพระราชอำนาจ โดยอาคารแต่ละหลังจะมีการใช้งานที่มีความเกี่ยวข้องกับองค์พระมหากษัตริย์ทั้งสิ้นคือ จะมีการใช้งานสำหรับพระราชพิธี เช่น พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทใช้เป็นประดิษฐานพระบรมศพพระมหากษัตริย์ในพระ

ราชวงศ์จักรี หรือสร้างเพื่ออุทิศถวายแก่บุคคล เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่สร้างพระที่นั่งมหาราชปราสาทสร้างขึ้นเพื่ออุทิศถวายแด่รัชกาลที่ 2 ซึ่งเป็นพระบรมชนกนาถ เป็นต้น

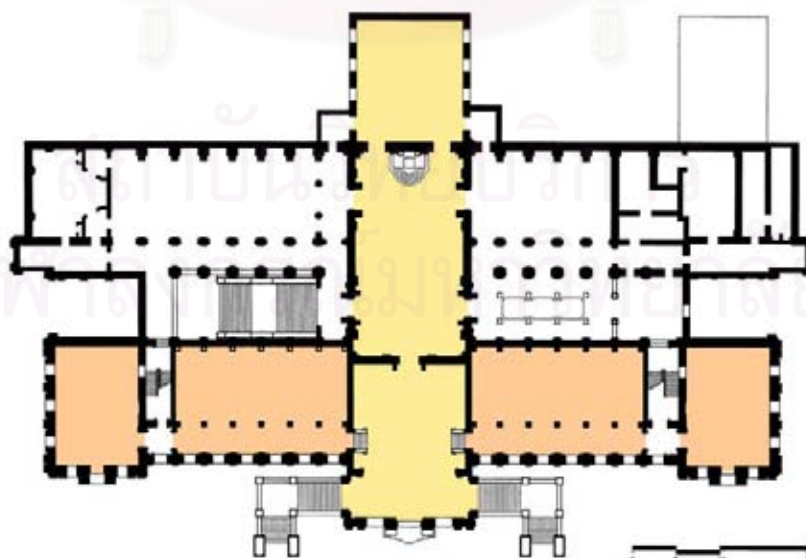
5.1.2 รูปแบบสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์ จากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่จะเป็นอาคารทรงมณฑป อาคารเหล่านี้ล้วนเป็นมหาปราสาท และปราสาทต่างๆในพระบรมมหาราชวัง ยกเว้นเพียงพระที่นั่งเวษยัตินวิเชียรปราสาท ที่จังหวัดเพชรบุรีหลังเดียวเท่านั้นที่เป็นอาคารทรงปราสาท เหตุที่มีรูปแบบเป็นทรงปราสาทน่าจะมาจาก การที่เป็นพระที่นั่งที่สร้างขึ้นแต่พอสังเขป เพียงเพื่อเป็นปราสาทที่สร้างขึ้นคู่กับพระราชวังตามแบบอย่างที่ปฏิบัติกันมาในอดีต ประกอบกับเป็นอาคารขนาดเล็กไม่ต้องการพื้นที่ใช้สอยมากอย่างอาคารหลังอื่นที่ให้เป็นแบบทรงมณฑปซึ่งสามารถทำช่วงอาคารกว้างเพื่อพื้นที่ใช้สอยภายในที่มากกว่า และเหตุผลอีกประการ คือเพื่อความสอดคล้องกลมกลืนกับอาคารในบริเวณพระนครคีรีโดยรอบ

รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์สามารถพิจารณาเป็นหัวข้อต่างๆ ได้ดังนี้

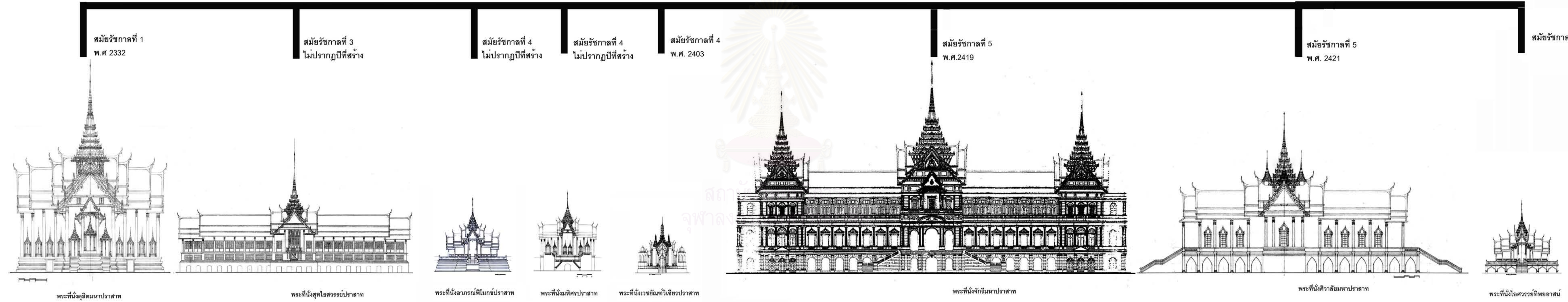
5.1.2.1 แผนผังอาคาร

อาคารทุกหลังจะลักษณะของแผนผังที่มีพื้นฐานของอาคารแบบจัตุรมุขทั้งสิ้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นการยื่นมุขยาวไม่เท่ากัน คือจะยื่นมุขด้านหนึ่งสั้น และอีกด้านหนึ่งจะยื่นยาวกว่า เหตุที่ผังเป็นแบบจัตุรมุขน่าจะเกิดผลมาจากเป็นอาคารที่มียอดหากทำอาคารที่มีแผนผังเป็นลักษณะอื่นจะไม่เหมาะสมกับการที่เป็นอาคารประกอบเครื่องยอด แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าแผนผังของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทจะมีลักษณะเหมือนกับเป็นรูปตัวที (T) ซึ่งแยกเป็นอาคาร 3 หลังเรียงอยู่ในแนวเดียวกันแล้วเชื่อมต่อกันด้วยมุขกระสัน รูปแบบเช่นนี้ น่าจะเป็นผลมาจากสถาปนิกต่างชาติเป็นผู้ออกแบบอาคาร แล้วจึงนำรูปแบบหลังคาไทยมาใส่ภายหลัง แผนผังจึงไม่ลงตัวเหมือนอาคารอื่นที่ตั้งใจจะทำให้มีเครื่องยอด

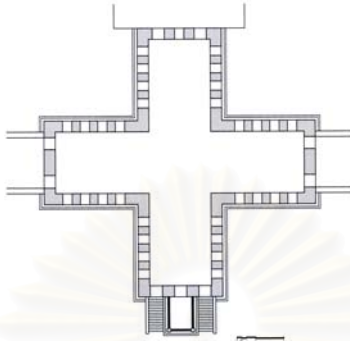
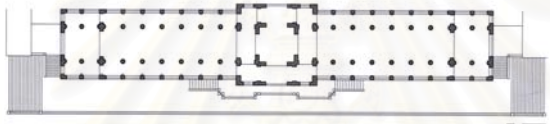
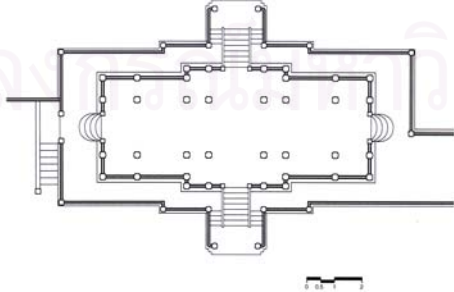

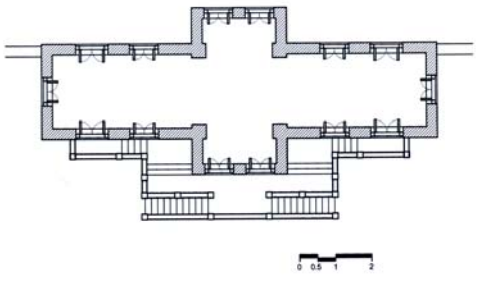
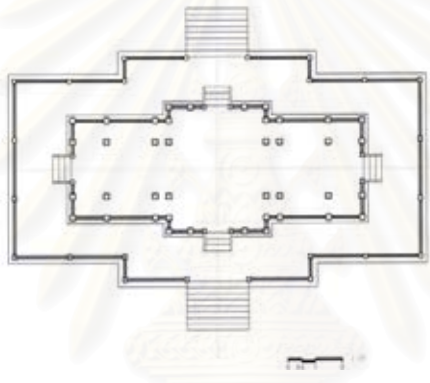
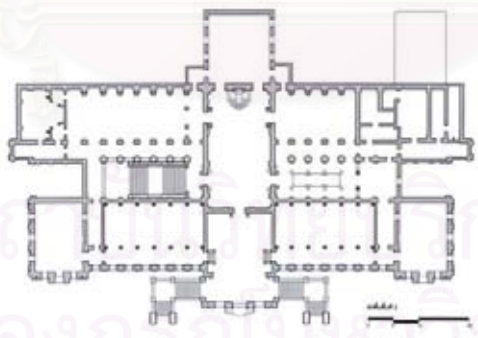
ภาพที่ 5.1 แผนผังอาคารพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท มีลักษณะเป็นรูปตัวที (T) ซึ่งเป็นผลมาจากความต้องการใช้สอยอาคารที่เปลี่ยนแปลงไป

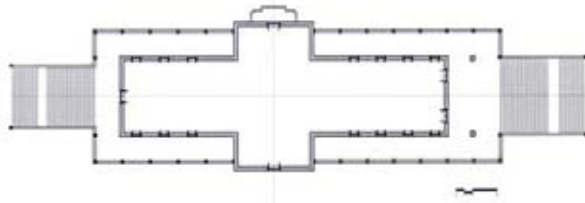
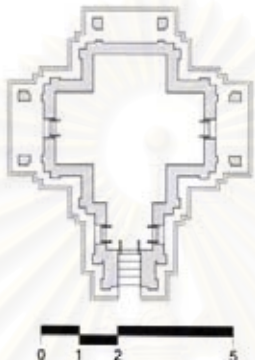
แผนภูมิที่ 5.1.2.1 แสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมภูฏาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์ สมัยรัตนโกสินทร์

ตารางที่ 5.1.3 ตารางแสดงผังพื้นที่อาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์ตามปี พ.ศ. ที่สร้าง

อาคาร	ผังอาคาร	รูปแบบผังอาคาร
พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท		<p>ผังอาคารเป็นรูปจัตุรมุข แต่ละมุขมีขนาดกว้างยาวเท่ากัน มีลักษณะเป็นอาคารปิดมองเห็นจากภายนอกเพียงแค่ 3 มุขโดยมุขด้านหลังเชื่อมต่อกับพระที่นั่งพิมานรัตยา</p>
พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท		<p>แผนผังอาคารเป็นจัตุรมุข โดยมุขด้านเหนือ และด้านใต้มีขนาด 8.80 เมตร ยาวจากมุขด้านเหนือสุดด้านใต้ 55 เมตร แต่ละมุขยาวด้านละ 7 ห้องทอดไปตามแนวกำแพง ส่วนมุขด้านตะวันออกและด้านตะวันตกเป็นมุขสั้นกว้าง 10.20 เมตร ยาวจากมุขด้านตะวันออกสุดด้านตะวันตก 10.20 เมตร มุขด้านตะวันออกมีพระเฉลียงไม้ทำเป็นสีหบัญชร</p>
พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ปราสาท		<p>แผนผังอาคารเป็นจัตุรมุข มีลักษณะเป็นแนวยาวทอดไปตามแนวกำแพงแก้ว โดยมุขด้านที่ขนานกับแนวกำแพงจะยื่นยาวกว่า</p>

<p>พระที่นั่งมหาราช ปราสาท</p>		<p>แผนผังพระที่นั่งเป็นแบบจัตุรมุข โดยมีมุขด้านเหนือ และด้านใต้ยื่นยาวออกไปด้านละ 2 ห้อง ส่วนมุขด้านตะวันออก และด้านตะวันตก เป็นมุขสั้นทางขึ้นของพระที่นั่งอยู่ทางด้านตะวันออก สัมพันธ์กับพื้นที่ซึ่งเคยเป็นพระราชมณฑลในรัชกาลที่ 2 ส่วนด้านตะวันตกทำเป็นเกยแทนบันไดทางขึ้น</p>
<p>พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์</p>		<p>พระที่นั่งองค์นี้เป็นพระที่นั่งโถงมีขนาดเล็ก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จำลองแบบมาจากพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาทในพระบรมมหาราชวัง ผังอาคารเป็นแบบจัตุรมุข</p>
<p>พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท</p>		<p>ผังอาคารมีลักษณะเป็นรูปตัว "ที" (T) เป็นพระที่นั่งสามชั้นสามองค์ แบ่งเป็นองค์ตะวันออก องค์ตะวันตก และองค์กลางเป็นองค์ประธาน มีมุขกระสันทั้งทางด้านตะวันออกและตะวันตกเชื่อมองค์พระที่นั่งเข้าด้วยกัน</p>

<p>พระที่นั่งศิวาลัย มหาปราสาท</p>		<p>แผนผังพระที่นั่งเป็นแบบ จัตุรมุข อาคารมีลักษณะเป็น แนวยาว โดยมุขด้าน ตะวันออก และด้านตะวันตก จะยื่นยาวกว่าทางด้านเหนือ และด้านใต้</p>
<p>พระที่นั่งเวษยัณท์ วิเชียรปราสาท</p>		<p>แผนผังอาคารเป็นรูปจัตุรมุข มุขด้านหน้าจะยื่นยาวกว่า ด้านอื่น ซึ่งจะมึประตูทางเข้า ของอาคารอยู่</p>

5.1.2.2 ส่วนฐานอาคาร

อาคารทุกหลังจะยกฐานสูง เนื่องจากความเชื่อของคนไทยที่ถือเรื่องระดับเป็นสำคัญ ดังนั้นอาคารที่ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์จึงยกฐานสูง เป็นการแสดงให้เห็นถึงฐานานุศักดิ์ของอาคารและผู้ใช้อาคาร ได้เป็นอย่างดี

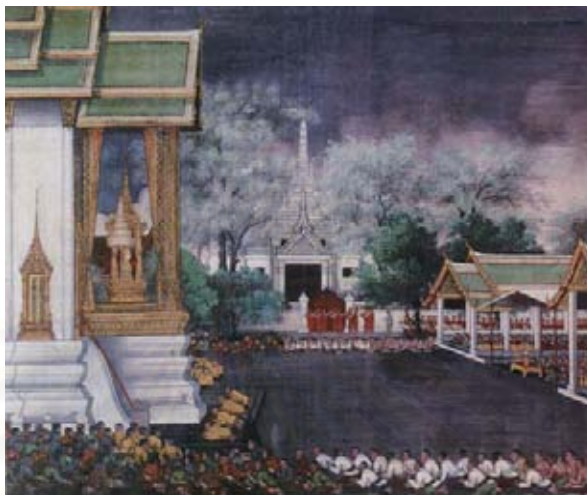

ภาพที่ 5.2 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทปราสาท เป็น
อาคารยกฐานสูงแสดงให้เห็นถึงฐานานุศักดิ์ของอาคาร

ภาพที่ 5.3 ฐานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทำเป็น
ฐานสิงห์

รูปแบบของฐานอาคารส่วนใหญ่จะเป็นฐานสิงห์ โดยในทางสถาปัตยกรรมฐานสิงห์ยังช่วยเน้นฐานานุศักดิ์ของอาคารได้อีกประการหนึ่ง และตามคติที่ว่า ในหมู่ศากยวงศ์ของพระพุทธเจ้า สิงห์ถือเป็นสัญลักษณ์ของสกุลศากยมุนี ซึ่งเป็นคติที่รับมาจากอินเดีย ที่แตกต่างกันคือ ส่วนฐานของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทที่ทำให้เลียนแบบลักษณะของการก่อหิน ซึ่งเป็นลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เป็นเหตุมาจากมูลเหตุในการสร้างอาคารที่จะให้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก

ภาพที่ 5.4 ภาพจิตรกรรมชุดเมืองทวายเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่มณฑลพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท (ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 20.)

5.1.2.3 ส่วนตัวอาคาร

ส่วนตัวอาคารจากการศึกษา สามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

- 1) แบบอาคารโล่งรูปแบบนี้พบที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทที่เดียว อาคารมีรูปแบบเป็นพระที่นั่งโถงไม่มีการก่อกันห้อง เนื่องจากใช้สำหรับเป็นพลับพลาสำหรับพระราชพิธี
- 2) แบบอาคารปิด เป็นรูปแบบของอาคารส่วนใหญ่ โดยจะมีการก่อกันกันเพื่อใช้งานที่ว่างภายในอาคาร จะมีการเจาะช่องเปิดเป็นพระทวาร และพระบัญชาตามแบบอย่างไทยประเพณีในส่วนของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทจะแตกต่างกันคือส่วนตัวอาคารมีอิทธิพลตะวันตก อาคารมีความสูงเป็นพิเศษเนื่องจากเป็นอาคารหลายชั้นอย่างชัดเจนเป็นการเปลี่ยนแปลงจากอดีต ไม่เหมือนกับอาคารหลังอื่นที่ยังคงรูปแบบเป็นอาคารที่มีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว ลักษณะดังกล่าวเป็นรูปแบบที่ไทยรับเอาอิทธิพลของตะวันตกมาปรับใช้กับสถาปัตยกรรมไทยได้อย่างกลมกลืน

ภาพที่ 5.5 ชุ่มพระทวารพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
ทำเป็นชุ่มทรงมณฑป

ภาพที่ 5.6 ชุ่มพระทวารพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ในส่วนพระบัญชาและพระทวารของอาคารส่วนใหญ่ จะเป็นแบบไทยประเพณีมีรูปแบบ สอดคล้องกับส่วนยอดของอาคารที่เป็นทรงมณฑป หากพิจารณาจากรูปแบบดังกล่าวจะพบว่าอาคารที่มีรูปแบบ เช่นนี้จะมีช่วงผนังที่สูง มองเห็นเป็นระนาบขนาดใหญ่ การที่ทำชุ่มพระทวาร และชุ่มพระบัญชาเป็นรูปแบบทรง มณฑป ซึ่งมียอดแหลมสูงเป็นการลดความกว้างของระนาบผนังขนาดใหญ่ และยังเป็น การเชื่อมความสัมพันธ์ให้ส่วน ฐานอาคาร ส่วนตัวอาคาร ละส่วนหลังคาเข้าด้วยกัน ในกรณีของชุ่มพระทวาร และชุ่มพระบัญชา พระที่นั่งจักรีมหา ปราสาท ในส่วนของรูปแบบหากมองดูเผินๆ จะเห็นเป็นรูปแบบตะวันตก แต่หากพิจารณาให้ละเอียดจะพบว่ามีการ นำองค์ประกอบของไทยและตะวันตกมาปรับใช้ด้วยกันอย่างลงตัว

ในกฎอาคารบางหลังยังมีการประดิษฐ์ฐานส่งสำคัญ เป็นการส่งเสริมซึ่งกันและกันของ รูปแบบอาคารที่สื่อความหมายถึงองค์พระมหากษัตริย์ที่เปรียบเหมือนสมมติเทพ ได้แก่ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทที่ ภายตั้งพระแท่นราชบัลลังก์เหนือขึ้นไปทางขึ้นด้วยนภฎลมหาเศวตฉัตรที่ใช้เฉพาะกับองค์พระมหากษัตริย์ พระ แท่นราชบัลลังก์ดังกล่าวมักทำฐานเป็นขั้นๆ แทนความหมายถึงเขาพระสุเมรุ แต่ละขั้นประดับด้วยรูปสัตว์หิมพานต์ เช่น ครุฑ ลิง เป็นต้น ส่วนฐานชั้นบนเหนือขึ้นไป จะประดับเป็นรูปเทวดาแสดงให้เห็นภพภูมิที่สูงกว่า ส่วน ความหมายของนภฎลมหาเศวตฉัตร คือ พระมหากษัตริย์ทรงพระบารมีไปทั้ง 8 ทิศ และทิศธรณีอีก 1 ทิศ

ภาพที่ 5.7 พระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุกภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 34.)

5.1.2.4 ส่วนหลังคา

อาคารทั้งหมดทำหลังคาเป็นหลังคาจั่ว รวมถึงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทที่มีอิทธิพลตะวันตก เนื่องจากต้องการให้มีรูปแบบเป็นแบบไทย และเพื่อเหตุผลในการขึ้นเครื่องยอดเป็นมหาปราสาท

การซ้อนชั้นหลังคายังเป็นการส่งเสริม และแสดงถึงฐานะอันศักดิ์สิทธิ์ของอาคารได้อีกประการหนึ่งคืออาคารที่มีดัดหลังคาหลายดัด และมีการซ้อนชั้นหลังคาหลายชั้นจะเป็นอาคารที่มีความสำคัญมากกว่าอาคารโดยทั่วไปที่ไม่มีการซ้อนชั้นหลังคา ทั้งนี้การซ้อนชั้นหลังคามีเหตุผลมาจากเรื่องความงามอีกด้วย โดยมหาปราสาทและปราสาทส่วนใหญ่จะมีขนาดใหญ่หากไม่มีการแบ่งย่อยระนาบของหลังคาให้เล็กลง และทำการซ้อนหลังคาให้ลดหลั่นกันลงมา ก็จะทำให้อาคารดูใหญ่เทอะทะไม่มีความงดงาม การมุงหลังคาจะใช้กระเบื้องดินเผาแบบสลัปสี่ ซึ่งแสดงฐานะอันศักดิ์สิทธิ์ของอาคารที่สูงกว่าอาคารที่มุงกระเบื้องเพียงสี่เดียว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 5.8 การซ้อนชั้นหลังคาของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เครื่องปิดเครื่องมุง ในอาคารเครื่องลายทองโดยทั่วไปจะประกอบด้วย ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง แต่สำหรับอาคารที่เป็นมหาปราสาท ปราสาทนั้นจะทำแตกต่างจากทั่วไป คือ ส่วนของหางหงส์จะทำเป็นแบบนาคเป็นอน ซึ่งเป็นการเน้นย้ำถึงความสำคัญของอาคารที่เป็นพิเศษ แต่หางหงส์ของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ยังคงเป็นรูปแบบของหางหงส์โดยทั่วไป ไม่ทำเป็นแบบนาคเป็นอน อาจเป็นว่าทรงหลังคาของพระที่นั่งจักรีฯ นั้นมีลักษณะเตี้ยปาน การทำช่อฟ้าก็มีลักษณะสั้น ดังนั้นหากทำหางหงส์เป็นแบบนาคเป็นอนก็จะไม่เข้ากับช่อฟ้า และขัดกันกับทรงของหลังคา เหตุผลอีกประการคือองค์พระที่นั่งนั้นสร้างขึ้นในสมัยหลังมาแล้วคติความเชื่อต่างๆ มีการปรับเปลี่ยนไปแล้ว ดังนั้นในการใช้ออกแบบประกอบสำหรับอาคารจึงไม่มีจำเป็นต้องทำตามแบบเดิมทุกประการ

ภาพที่ 5.9 หางหงส์แบบนาคเป็นอน

ภาพที่ 5.10 หางหงส์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

หน้าบันของอาคารแต่เดิมมักทำเป็นรูปพระนารายณ์ทรงสุบรรณ ซึ่งหมายถึงพระมหากษัตริย์ตามคติของศาสนาพราหมณ์ ประกอบด้วยลายกนกก้านชดเทพพนม ส่วนล่างของรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ทำเป็นช่องลมระบายอากาศ เป็นลักษณะเด่นของอาคารในช่วงแรกที่สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยาซึ่งปรากฏให้เห็นในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ภาพที่ 5.11 หน้าบันพระนารายณ์ทรงสุบรรณ ซึ่งเป็นรูปแบบที่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยา

ต่อมาลักษณะดังกล่าวเริ่มมีการปรับเปลี่ยนไปโดยหน้าบันของพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ก็คงมีแต่เพียงลวดลายไม่มีรูปพระนารายณ์ทรงสุบรรณเช่นที่เคย ต่อมามีการใช้รูปสัญลักษณ์อื่นเข้ามาประกอบโดยในสมัยรัชกาลที่ 4 ลายหน้าบันของพระที่นั่งมหาราชปราสาท บนสุดทำเป็นรูปครุฑยุคนาค พระราชสัญลักษณ์ขององค์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนล่างเป็นรูปคชสารยืนแทนภายในพลับพลาตรีมุข หมายถึงช้างเผือกในรัชกาลที่ 2 แสดงให้เห็นถึงพระบารมีขององค์พระมหากษัตริย์ หน้าบันตอนล่างในส่วนของชั้นลดทำเป็นรูปเทวดาอุฎฐิณีเครื่องสูง และในพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทหน้าบันทำเป็นรูปพระอมรินทราธิราชประทับอยู่เหนือแท่นพระหัตถ์ซ้ายทรงพระขรรค์ พระหัตถ์ขวาอยู่ในท่าประทานพร ซ้ายขวาเป็นรูปเทพนม มาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 หน้าบันของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แบ่งเป็นพระที่นั่งองค์ตะวันออกและพระที่นั่งองค์ตะวันตกเป็นรูปจุลมงกุฎ ประดิษฐานเหนือพานแว่นฟ้า รองรับด้วยช้างสามเศียร สองข้างประกอบไปด้วย คชสีห์ และราชสีห์ประคองฉัตรปิดทอง ส่วนหน้าบันของพระที่นั่งองค์กลางซึ่งเป็นองค์ประธาน ได้ทำเป็นรูปตราแผ่นดิน ซึ่งเป็นตราที่มีในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นรูปพระมหามงกุฎครอบตราจักรี เหนือช้าง 3 เศียร โดยมีรูปช้าง และกริชอยู่ใต้ช้างสามเศียรอีกที่มีสายสังวาลร์ตรอบ มีพระแสงขรรค์ชัยศรี และธารพระกรชัยฤกษ์ไขว้กันอยู่ด้านหลัง สองข้างของหน้าบันประกอบด้วยฉัตร 7 ชั้น ปิดทอง หน้าบันของมุขเด็จทำเป็นรูปตราจักรีล้อมรอบด้วยสายสังวาลนพรัตน์ฯ หลังคาของพระที่นั่งมุงกระเบื้องเคลือบสอดสี มียอดปราสาทสามยอดประกอบด้วย จะเห็นได้ว่าลักษณะดังกล่าวต่อเนื่องมาจากสมัยรัชกาลที่ 4

ภาพที่ 5.12 หน้าบันพระที่นั่งมหินทรปราสาท
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรม
กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 181.)

ภาพที่ 5.13 หน้าบันพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
(ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์
เล่ม 1, หน้า 111.)

ส่วนยอดของอาคาร แบ่งได้เป็น 2 แบบคือ ยอดทรงมณฑป และยอดทรงปราสาท

1) ยอดทรงมณฑป เป็นรูปแบบยอดเกือบทั้งหมดของกุฎาคารในสถา

บันพระมหากษัตริย์ โดยยอดของอาคารจะทำการซ้อนชั้นหลังคาหลังกันขึ้นไป ด้านล่างจะมีขนาดใหญ่กว่า ด้านบน ทั่วไปจะซ้อนชั้นหลังคากัน 5 หรือ 7 ชั้น พระที่นั่งองค์ที่มีการซ้อนชั้นหลังคา 5 ชั้นจะเรียกว่า “ปราสาท” ส่วนพระที่นั่งองค์ที่ซ้อนหลังคาถึง 7 ชั้น จะเรียกว่า “มหาปราสาท” ชั้นบนสุดของการซ้อนหลังคาจะเป็นองค์ระฆัง รองรับฐานที่เรียกว่าบัลลังก์ โดยในแต่ละชั้นหลังคา จะประกอบไปด้วยบันแถลงเป็นสัญลักษณ์แทนชുമหน้าต่างของอาคารที่ซ้อนกันขึ้นไป บริเวณมุมแต่ละชั้นของยอดจะมีการย่อมุมและประดับด้วยนาคปัก กรณีที่เป็นพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังนาคปักจะทำเป็นลักษณะนาคเบือนเช่นเดียวกับเครื่องล่ายองเพื่อแสดงถึงฐานานุศักดิ์ของอาคารที่สูงกว่าอาคารโดยทั่วไป ในส่วนของยอดจะมีลักษณะเพริ้วเรียวแหลมขึ้นไปประกอบด้วยหม 3 ชั้นบัวกลุ่ม 5 หรือ 7 ชั้น ปลี ลูกแก้ว และปลียอด ยอดบนสุดจะเรียกว่า ลูกแก้วหรือหยาดน้ำค้าง อาจประดับด้วยฉัตร หรือพุ่มข้าวบิณฑ์ ในแต่ละส่วนของเครื่องยอดอาคารนั้นมีความหมายเฉพาะตัว คือ ส่วนที่เป็นหลังคาซ้อนชั้นกันขึ้นไปแทนเขาพระสุเมรุ หมายถึงสวรรค์ชั้นต่างๆ ตามคติของไตรภูมิ ส่วนที่เป็นองค์ระฆังแทนพระสถูปที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เหนือขึ้นไปเป็นบัลลังก์สัญลักษณ์แทนองค์พระศาสดา¹ ส่วนชั้นหมเป็นสัญลักษณ์แทนการเห็นความจริงในชั้นภูมิทั้งสาม ส่วนชั้นบัวกลุ่มแทนสภาพของจิตที่ปฏิบัติให้หลุดพ้น ปลีแทนความสงบสุข หรือฉานขั้นต้น ลูกแก้วคือปัญญาหรือมรรคแห่งการหลุดพ้น หยาดน้ำค้างหมายถึงสุญตาหรือการหลุดพ้น² ลักษณะที่ได้กล่าวมานี้เป็นการจำลองเอาระบบคติจักรวาล หรือไตรภูมิมาไว้บนส่วนยอดของอาคาร แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของคติความเชื่อระหว่างศาสนาพุทธและพราหมณ์

¹ ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2537), หน้า 19.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

ภาพที่ 5.14 ยอดมณฑปของมหาปราสาท มี 7 ชั้น

ภาพที่ 5.15 ยอดมณฑปของปราสาท มี 5 ชั้น

ลักษณะของมหาปราสาท และปราสาทนั้นไม่ได้แบ่งตามจำนวนชั้นของยอดเสมอไป เห็นได้จากพระที่นั่งมหินทรปราสาท ซึ่งเป็นปราสาทขนาดเล็ก แต่กลับมีจำนวนชั้นถึง 7 ชั้น อาจเป็นการแสดงถึงความสำคัญของอาคารซึ่งใช้สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระบรมอัฐิรัชกาลที่ 2 (แต่ปัจจุบันพระบรมอัฐิประดิษฐานอยู่ที่หอพระธาตุมณเฑียร)

ไชราของส่วนยอดบริเวณช่วงต่อของหลังคากับยอดส่วนที่เป็นยอดมณฑปไม้สิบสองของอาคารจะทำเป็นเป็นรูปครุฑยุดนาครองรับไชราของยอดแทนการทำคันทวยเป็นการส่งเสริมคติที่ว่าพระมหากษัตริย์คือพระนารายณ์อวตาร ลักษณะเช่นนี้พบที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ต่อมาการสร้างกุฎาคาร หลังอื่นก็มีการปรับเปลี่ยนไปบ้างโดยในพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท ทำเป็นรูปหงส์ซึ่งน่าจะเหตุมาจากการผสมผสานของรัชกาลที่ 4 กับพระอาจารย์ของท่านที่เป็นมอญ จึงมีการนำสัญลักษณ์รูปหงส์มาใช้

ภาพที่ 5.16 ครุฑยุดนาครับไชราเครื่องยอดพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ภาพที่ 5.17 หงส์รับไชราเครื่องยอดของพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท

2) ยอดทรงปราสาท เป็นรูปแบบยอดของพระที่นั่งเวชยัณทิวีเชียรปราสาท ซึ่งตัวอาคารมีขนาดเล็กเป็นพระที่นั่งที่สร้างขึ้นพอสังเขปสำหรับเป็นปราสาทที่คู่กับพระราชวัง ลักษณะของยอดจะมีการซ้อนชั้นหลังคาขึ้นไปเป็นชั้นๆ เช่นเดียวกับยอดแบบมณฑปแต่ส่วนที่เป็นองค์ระฆังของยอดมณฑป จะเปลี่ยนเป็นปราสาทแทน

ภาพที่ 5.18 ยอดปราสาท 5 ยอดของพระที่นั่งเวชยัณทิวีเชียรปราสาท

จำนวนยอดของกุฎาคารในแต่ละหลังแบ่งได้ ดังนี้

1) อาคารที่มีเพียงยอดเดียว ได้แก่

- พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
- พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท
- พระที่นั่งมหินทรปราสาท
- พระที่นั่งภรณ์พิโมกข์ปราสาท

2) อาคารที่มียอดมากกว่า 1 ยอด ได้แก่

- พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท มีจำนวน 3 ยอด แยกกันในแต่ละมุข
- พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท มีจำนวน 5 ยอด รวมกันกึ่งกลางหลังคา
- พระที่นั่งเวชยัณทิวีเชียรปราสาท มีจำนวน 5 ยอด รวมกันกึ่งกลางหลังคา

กุฎาคารที่มีจำนวนยอดมากกว่า 1 ยอดนั้น จะสังเกตได้ว่ามียอดเป็นจำนวนคี่ เนื่องจากจะมียอดตรงกลางเป็นยอดประธานของอาคาร และมียอดบริวารโดยรอบในแนวสมมาตรเป็นจำนวนคู่

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท มีจำนวนยอด 3 ยอดเรียงอยู่ในแนวแกนเดียวกัน โดยพระที่นั่งองค์นี้จะแบ่งเป็นอาคาร 3 หลัง เชื่อมต่อกันด้วยมุขกระสัน

พระที่นั่งศิवालัมมหาปราสาท มีจำนวนยอด 5 ยอด โดยมียอดประธานอยู่ตรงกลาง และมียอดบริวาร อยู่บนสันหลังคาของมุขทั้ง 4 ด้านโดยรอบ ลักษณะเช่นนี้ เปรียบได้กับคติของจักรวาล คือมีเขาพระสุเมรุ อยู่ตรงกลาง รายล้อมรอบด้วยทวีปทั้ง 4 เป็นการส่งเสริมเน้นให้เห็นความสำคัญของอาคาร และสอดคล้องกับคติของความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธมหายานทั้งสิ้น

พระที่นั่งเวษยัณทวิเชียรปราสาท มีจำนวน 5 ยอด โดยมียอดประธานอยู่ตรงกลาง และมียอดบริวาร อยู่บนสันหลังคาของมุขทั้ง 4 ด้านโดยรอบ เปรียบได้กับคติของจักรวาล เช่นเดียวกับพระที่นั่งศิवालัมมหาปราสาท

ภาพที่ 5.19 พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท มีจำนวนยอด 3 ยอดเรียง อยู่ในแนวแกนเดียวกัน

ภาพที่ 5.20 พระที่นั่งศิवालัมมหาปราสาท มีจำนวนยอด 5 ยอด โดยมียอดประธานอยู่ตรงกลาง และมียอดบริวาร อยู่บนสันหลังคาของมุขทั้ง 4 ด้านโดยรอบ (ที่มา: ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1, หน้า 165.)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.1.3 วัสดุก่อสร้างและการประดับตกแต่ง

5.1.3.1 วัสดุก่อสร้าง

วัสดุก่อสร้างของอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์ จากอาคารที่ทำการศึกษาทั้งหมด แบ่งเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนตัวอาคาร ส่วนหลังคาและส่วนยอด

1) ส่วนตัวอาคาร วัสดุก่อสร้างของอาคารโดยส่วนใหญ่จะเป็นการก่ออิฐฉาบปูน ทั้งสิ้น มีเพียงอาคารหลังเดียวคือพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทที่เป็นไม้ เนื่องจากเป็นพระที่นั่งโถง มีขนาดเล็ก จึงโล่งไม่มีการก่อผนัง

2) ส่วนหลังคา วัสดุของโครงสร้างหลังคาส่วนใหญ่จะเป็นไม้ ส่วนวัสดุมุงเกือบทั้งหมดจะเป็นกระเบื้องดินเผาแบบเคลือบสี โดยจะมุงสลับสีส่วนใหญ่มักใช้กระเบื้อง 2 สี คือ สีส้ม และสีเขียว การมุงลักษณะนี้แสดงถึงฐานานุศักดิ์ของอาคารที่สูงกว่าอาคารที่มุงกระเบื้องเพียงสีเดียว แต่ในพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทวัสดุหลังคา ได้ใช้กระเบื้องเป็นแผ่นดินบุกมุงหลังคา ซึ่งพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทแต่เดิมก็มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินบุกแต่ภายหลังมีการซ่อมแซมในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงเปลี่ยนเป็นมุงด้วยกระเบื้องเคลือบไป แสดงว่ากระเบื้องดินบุกเมื่อนำมามุงหลังคาพระที่นั่งก็นับได้ว่าเป็นวัสดุที่ใช้กับของสูงแสดงถึงฐานานุศักดิ์ของอาคาร และผู้ใช้อาคารที่เป็นถึงพระเจ้าแผ่นดินได้เช่นกัน

ภาพที่ 5.21 หลังคาของพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท มุงด้วยแผ่นกระเบื้องดินบุก

ภาพที่ 5.22 หลังคาของพระที่นั่งเวชยัณต์วิเชียรปราสาท

3) ส่วนยอดของอาคาร ที่มีรูปแบบเป็นทรงมณฑปวัสดุส่วนใหญ่ที่ใช้เป็นไม้ซึ่งมีน้ำหนักเบา และเหมาะสมกับการก่อสร้างมากกว่าวัสดุชนิดอื่น มีเพียงที่เดียวที่เป็นก่ออิฐฉาบปูนคือพระที่นั่งเวชยัณต์วิเชียรปราสาท ที่มียอดเป็นทรงปรางค์ และมีลักษณะเป็นอาคารขนาดเล็กการจะก่ออิฐขึ้นเป็นยอดของอาคารจึงเป็นไปได้

5.1.3.2 การประดับตกแต่ง

การประดับตกแต่งของกุฎาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์

1) ส่วนตัวอาคาร จะแบ่งเป็นภายนอกและภายในอาคาร โดยภายนอกของอาคารส่วนใหญ่จะเป็นเพียงการก่ออิฐฉาบปูนทาสีเป็นส่วนใหญ่ มีพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท และพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ที่เป็นไม้จึงมีการประดับตกแต่งอย่างเต็มที่โดยแกะสลักปิดทองประดับกระจกสี ส่วนภายในอาคาร

2) ส่วนหลังคา เนื่องจากวัสดุของโครงสร้างหลังคาจะเป็นไม้ ดังนั้นส่วนของ การประดับตกแต่ง ส่วนใหญ่จึงเป็นไม้เช่นกัน โดยจะเป็นการแกะสลัก ปิดทองประดับกระจกสี หรืออาจปิดทองเพียงอย่างเดียว ส่วนของหน้าบันก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ที่ต่างไปคือพระที่นั่งเวษยัณห์ทวีเชียรปราสาท จะประดับตกแต่งเพียงลายปูนปั้นทาสีขาวเท่านั้น อาจเพื่อความสอดคล้องกลมกลืนกับอาคารในบริเวณพระนครคีรีโดยรอบ มีเพียงบริเวณหน้าบันที่ปิดทองลายปูนปั้น

ภาพที่ 5.23 การประดับตกแต่งในส่วนของเครื่องล้าของ ด้วยการปิดทอง ส่วนหน้าบันมีการประดับกระจกสี

ภาพที่ 5.24 ส่วนหลังคาพระที่นั่งเวษยัณห์ทวีเชียรปราสาท เป็นปูนปั้นลวดลาย มีการปิดทองเฉพาะส่วนหน้าบัน

3) ส่วนยอดของอาคาร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นยอดทรงมณฑป ในการประดับตกแต่งองค์ประกอบต่างๆ ก็ล้วนเป็นไม้แกะสลักแทบทั้งสิ้น เช่น ส่วนของบัณเฑาะว์ นาคบึก เป็นต้น และมีการประดับตกแต่งด้วยการปิดทองประดับกระจกสี บางหลังลงรักปิดทองเพียงอย่างเดียวไม่มีการประดับกระจก สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากวัสดุที่ใช้ทำยอดเป็นเครื่องไม้ซึ่งมีน้ำหนักเบา ดังนั้นวัสดุการประดับตกแต่งจึงควรเป็นเครื่องไม้ที่มีน้ำหนักเบาเช่นกันจึงเหมาะสม ส่วนพระที่นั่งเวษยัณห์ทวีเชียรปราสาท ที่ยอดเป็นทรงปราสาทจะประดับตกแต่งเพียงลายปูนปั้นทาสีขาว เช่นเดียวกับส่วนอื่นของอาคาร

5.1.4 โครงสร้างของอาคาร

5.1.4.1 โครงสร้างของตัวอาคาร และโครงสร้างรับเครื่องยอด

โครงสร้างของตัวอาคารของอาคาร ส่วนใหญ่เป็นการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับแรงแทบทั้งสิ้น ยกเว้นพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาทที่เป็นโครงสร้างไม้ เนื่องจากเป็นอาคารโล่งและยังมีขนาดเล็ก

โครงสร้างของยอด แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

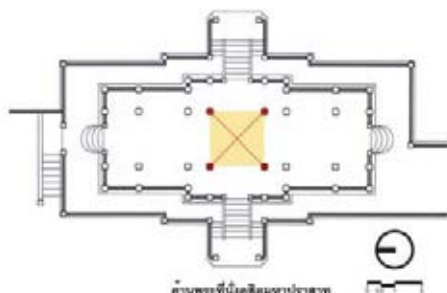
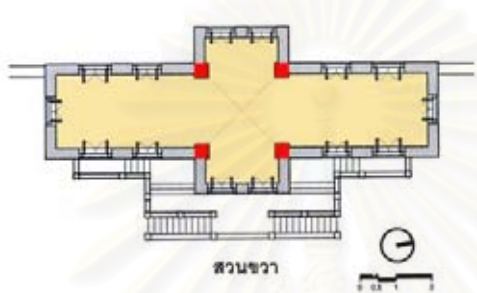
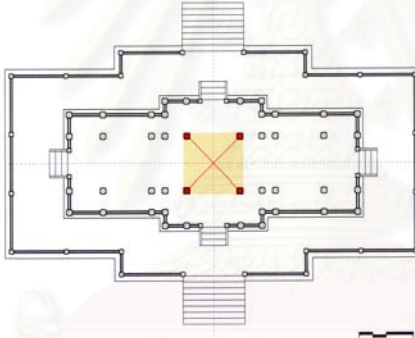
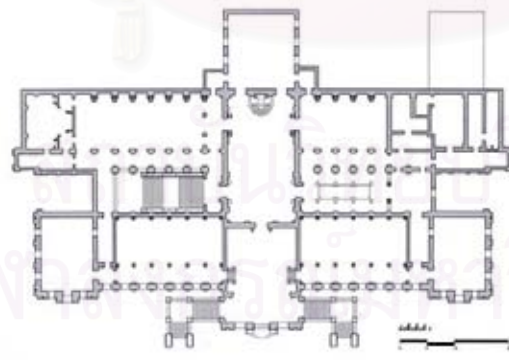
1) โครงสร้างไม้ เป็นโครงสร้างของยอดที่มีน้ำหนักเบาสามารถที่จะสร้างเป็นยอดของอาคารที่มีช่วงพาดกว้างได้ดีกว่า ยอดก่ออิฐฉาบปูนซึ่งมีน้ำหนักมาก ซึ่งคุณสมบัติของโครงสร้างเช่นนี้ เป็นลักษณะส่วนใหญ่ของอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีรูปแบบยอดเป็นทรงมณฑป

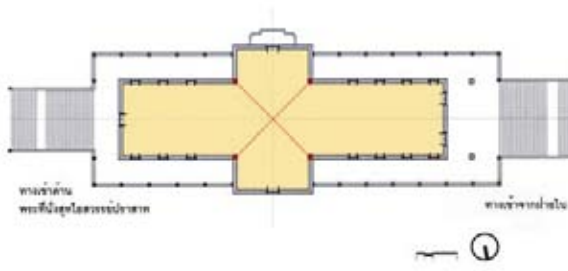
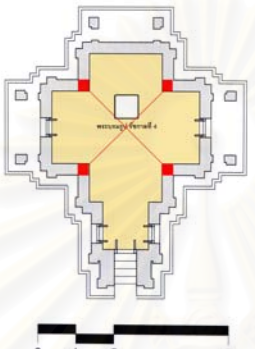
1) โครงสร้างปูน ยอดของโครงสร้างประเภทนี้จะเป็นการก่ออิฐซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปเป็นตัวยอดทำให้มีน้ำหนักมาก เป็นปัญหากับโครงสร้างที่จะต้องรับน้ำหนักมาก จึงส่งผลต่อที่ว่างภายในอาคารที่มีขนาดเล็กและคับแคบ

5.1.4.2 การถ่ายน้ำหนักจากยอดลงสู่ตัวอาคาร

ตารางที่ 5.1.4 ตารางแสดงการถ่ายน้ำหนักจากยอดสู่ตัวอาคารของอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์ตามปี พ.ศ. ที่สร้าง

อาคาร	แผนผังการรับน้ำหนัก	การรับน้ำหนักจากยอดและหลังคา
พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท		น้ำหนักจากยอด และหลังคาถ่ายลงสู่โครงสร้างของหลังคา และถ่ายลงสู่ผนังโดยบริเวณมุมทั้งสี่ของพื้นที่ตรงกลางอาคารจะเป็นจุดที่รับน้ำหนัก
พระที่นั่งสุทไธสวรรคปราสาท		น้ำหนักจากยอด และหลังคาถ่ายลงสู่โครงสร้างของหลังคา และถ่ายลงสู่ผนังโดยบริเวณมุมทั้งสี่ของพื้นที่ตรงกลางอาคารจะเป็นจุดที่รับน้ำหนัก

<p>พระที่นั่ง อาคารณพิโมกษ์ ปราสาท</p>	<p>ด้านพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท</p> <p>ด้านพระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท</p>	<p>นำหนักจากยอด และหลังคาถ่ายลง สู่โครงสร้างของหลังคา และถ่ายลง สู่เสาโครงสร้างบริเวณมุมทั้งสี่ของ พื้นที่ตรงกลางอาคารเป็นหลัก</p>
<p>พระที่นั่งมหาราช ปราสาท</p>	 <p>สวนขวา</p>	<p>นำหนักจากยอด และหลังคาถ่ายลง สู่โครงสร้างของหลังคา และถ่ายลง สู่ผนังโดยบริเวณมุมทั้งสี่ของพื้นที่ ตรงกลางอาคารจะเป็นจุดที่รับ น้ำหนัก</p>
<p>พระที่นั่ง โศภนวิมล อาสน์</p>		<p>นำหนักจากยอด และหลังคาถ่ายลง สู่โครงสร้างของหลังคา และถ่ายลง สู่เสาโครงสร้างบริเวณมุมทั้งสี่ของ พื้นที่ตรงกลางอาคารเป็นหลัก</p>
<p>พระที่นั่งจักรี มหาปราสาท</p>		<p>โครงสร้างของอาคารเป็นแบบ คอนกรีตเสริมเหล็ก แรงต่างๆ จะ ถ่ายสู่แนวโครงสร้าง เสา และคาน</p>

<p>พระที่นั่งคิ ลัยมหา ปราสาท</p>		<p>น้ำหนักจากยอด และหลังคาถ่ายลง สู่โครงสร้างของหลังคา และถ่ายลง สู่ผนังโดยบริเวณมุมทั้งสี่ของพื้นที่ ตรงกลางอาคารจะเป็นจุดที่รับ น้ำหนัก</p>
<p>พระที่นั่ง เวชยันตวิเชียร ปราสาท</p>		<p>น้ำหนักจากยอด และหลังคาถ่ายลง สู่โครงสร้างของหลังคา และถ่ายลง สู่ผนังโดยบริเวณมุมทั้งสี่ของพื้นที่ ตรงกลางอาคารจะเป็นจุดที่รับ น้ำหนัก</p>

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร ในกรณีของกฎอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์จะพบว่าในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์อาคารทุกหลังล้วนมีแผนผังเป็นแบบจัตุรมุข ซึ่งที่ว่างบริเวณส่วนที่อยู่ตรงกับส่วนยอดของอาคาร จะมีพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนที่จะทำการรับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร จึงเป็นบริเวณมุมทั้งสี่ของอาคารที่มีลักษณะเป็นผนังหนา เป็นหลัก ในช่วงหลังเทคโนโลยีการก่อสร้างพัฒนาขึ้นมีการใช้ระบบโครงสร้างเสาและคาน ทำให้ข้อจำกัดของโครงสร้างลดลง เช่นไม่ต้องทำผนังหนาเท่าเดิม สามารถสร้างอาคารได้หลายชั้น เป็นต้น

5.2 กฎาการในสถาบันศาสนา

ในการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีนั้น นอกจากได้มีการสร้างพระบรมมหาราชวังแล้ว ยังได้มีการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามซึ่งเป็นวัดในพระบรมมหาราชวัง การสร้างกฎาการก็ยังมีปรากฏอยู่ในสถาบันศาสนาด้วย โดยอาคารที่ทำการศึกษามีดังนี้

- กฎาการทรงมณฑป
 - พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
 - โลหะปราสาท วัดราชนัฒดาารามราชวรวิหาร
- กฎาการทรงมงกุฎ
 - พระวิหารยอด
 - มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร
 - พระมหามณฑปพระพุทธบาท ภปร สก วัดญาณสังวราราม จั้หวัดชลบุรี
- กฎาการทรงปรางค์
 - พระปรางค์วัดพิชัยญาติการาม
 - ปราสาทพระเทพบิดร
 - หอพระคันธารราษฎร์
 - พระปรางค์พุทธบาท วัดจักรวรรดิราชาวาส
 - หอพระจอม วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม
- กฎาการทรงพระเกี้ยว
 - หอระงั้ วัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม
 - หอกลอง วัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม
- อาคารเบ็ดเตล็ด
 - ชั้่มประตูลอบฐานไฟที่ปราสาทพระเทพบิดร
 - ชั้่มประตูลอบฐานไฟที่ปราสาทพระเทพบิดร

ตารางที่ 5.2.1 ตารางแสดงกุฎาคารในสถาบันศาสนาตามปี พ.ศ. ที่สร้าง

อาคาร	ปีที่สร้าง	ทัศนียภาพ
พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สร้างสมัยรัชกาลที่ 1 พ.ศ. 2331	
พระปราสาท วัดพิชยญาติการาม	สร้างสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2384	
โหละปราสาท วัดราชนันทาราม ราชวรวิหาร	สร้างสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2389	
พระวิหารยอด	สร้างสมัยรัชกาลที่ 3 ไม่ปรากฏปีที่สร้าง	

<p>มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร</p>	<p>สร้างสมัยรัชกาลที่ 1 รูปแบบปัจจุบันสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ไม่ปรากฏปีที่สร้าง</p>	
<p>ปราสาทพระเทพบิดร</p>	<p>สร้างสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2398</p>	
<p>หอพระคันธารราษฎร์</p>	<p>สร้างสมัยรัชกาลที่ 4 ไม่ปรากฏปีที่สร้าง</p>	
<p>หอระฆัง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม</p>	<p>สร้างสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2412</p>	

<p>หอกลอง วัดราชบพิธสถิตมหา สีมาราม</p>	<p>สร้างสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2412</p>	
<p>พระปรางค์พุทธบาท วัด จักรวรรดิราชาวาส</p>	<p>สร้างสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2413</p>	
<p>หอพระจอม วัดราชประดิษฐ์ สถิตมหาสีมาราม</p>	<p>สร้างสมัยรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2465</p>	

<p>หอพระไตรปิฎก วัดราชประดิษฐ์ สถิตมหาสีมาราม</p>	<p>สร้างสมัยรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2465</p>	
<p>พระมหามณฑปพระพุทธบาท ภปร สก วัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี</p>	<p>สร้างสมัยรัชกาลที่ 9</p>	

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.2.1 ที่ตั้งและการใช้งาน

ตารางที่ 5.2.2 ตารางแสดงที่ตั้งและการใช้งานของกุฎาจารย์ในสถาบันศาสนา

อาคาร	ที่ตั้ง	มูลเหตุในการสร้าง
โถงปราสาท วัดราชนันทารามรา ชวรวิหาร	ตั้งอยู่ด้านข้างพระอุโบสถ ทาง ทิศตะวันตก อยู่ในบริเวณที่ เป็นเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ ภายในวัด	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชศรัทธาที่จะทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาในประเทศให้มีความ เจริญรุ่งเรือง ประกอบกับทรงทราบว่า ในสมัยโบราณได้มีการสร้างโถง ปราสาทมาแล้ว 2 ครั้งในโลก จึงมี พระราชประสงค์ที่จะให้อนุชนรุ่นหลัง ได้รู้จักและเพื่อเป็นเกียรติแก่พระนคร
พระปราสาทวัดพิชยญาติการาม	ตั้งอยู่ทางด้านหลังของพระ อุโบสถเรียงอยู่ในแนวแกน เดียวกันทำหน้าที่เป็นเจดีย์ ประธานของวัด หันหน้าออกสู่ แม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็น ด้านหน้าของวัด	สร้างเป็นเจดีย์ประธานภายในวัด
ปราสาทพระเทพบิดร	ตั้งอยู่บนฐานไพทีร่วมกับ พระมณฑป และพระศรีรัตน เจดีย์ ตัวอาคารตั้งอยู่ทางด้าน ทิศตะวันออกของพระมณฑป ตรงกับประตูพระระเบียงและ ประตูสวัสดิโสภณ ซึ่งเป็นประตู ชั้นนอกของ พระบรมมหาราชวัง	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2398 ตามแบบ ปราสาททองในกรุงศรีอยุธยา เพื่อให้ เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต
หอพระคันธารราษฎร์	ตั้งอยู่มุมพระระเบียง ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของ พระอุโบสถ อยู่บนฐานไพที เดียวกันกับพระมณฑปยอด ปราสาทซึ่งสร้างขึ้นพร้อมกัน โดยมีหอพระคันธารราษฎร์ ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือและพระ มณฑปยอดปราสาทตั้งอยู่ด้าน ทิศใต้	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอพระ คันธารราษฎร์ขึ้นเพื่อประดิษฐาน พระ คันธารราษฎร์ ซึ่งเป็นพระปฏิมา สำคัญในพระราชพิธีพืชมงคลจรด พระนังคัลแรกนาขวัญและพิธี ศาสนา

พระปรารักษ์พุทธบาท ราชาวาส	ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาสของวัด อยู่ถัดจากพระวิหารและพระ อุโบสถ สร้างอยู่บนเนิน มี ลักษณะเป็นภูเขาจำลอง	สร้างเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป
หอพระจอม มหาสิมาราม	ตั้งอยู่บนฐานไฟที่ร่วมกันกับ พระอุโบสถ พระเจดีย์ และหอ พระไตรปิฎก โดยตั้งอยู่ ทางด้านทิศตะวันตกของพระ อุโบสถ หรือทางด้านซ้ายมือ ของพระประธาน	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะวัดราชประดิษฐอีกครั้งหนึ่ง โปรดให้สร้างหอไตรซึ่งอยู่ทางขวาของ พระวิหารใหม่ เนื่องจากของเดิมที่มี เครื่องบนทำด้วยไม้เป็นรูปปราสาท นั้นชำรุดทรุดโทรมมาก และโปรดให้ สร้าง "หอพระจอม" ขึ้นใหม่ทางซ้าย พระวิหารอีกหลังหนึ่ง
หอพระไตรปิฎก สถิตมหาสิมาราม	ตั้งอยู่บนฐานไฟที่ร่วมกันกับ พระอุโบสถ พระเจดีย์ และหอ พระจอม โดยตั้งอยู่ทางด้าน ทิศตะวันออกของพระอุโบสถ หรือทางด้านขวามือของพระ ประธาน	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะวัดราชประดิษฐอีกครั้งหนึ่ง โปรดให้สร้างหอไตรซึ่งอยู่ทางขวาของ พระวิหารใหม่ เนื่องจากของเดิมที่มี เครื่องบนทำด้วยไม้เป็นรูปปราสาท นั้นชำรุดทรุดโทรมมาก และโปรดให้ สร้าง "หอพระจอม" ขึ้นใหม่ทางซ้าย พระวิหารอีกหลังหนึ่ง
พระวิหารยอด	ตั้งอยู่ระหว่างหอพระมณฑป ธรรมและหอพระนาก อยู่ทาง ทิศเหนือของพระมณฑป	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างพระวิหารยอด ขึ้นแทนที่หอพระเชษฐูปิตร เรียกกัน โดยทั่วไปว่าพระวิหารขาว ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา โลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อ ประดิษฐานพระเทพบิดรซึ่งเป็นพระ รูปของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ ทอง)
มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพน วิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร	ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาสถัดไป ทางด้านหลังพระมหาเจดีย์ ประจำรัชกาล 4 องค์ โดยอยู่ ในแนวแกนเดียวกัน	มณฑปพระไตรปิฎกแต่เดิมสร้างใน สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นเครื่องไม้ทั้งหลัง หลังคามุงกระเบื้องหุ้มสีบุก ฝาและ เสามีลายรดน้ำ ภายในมีตู้พระธรรม

		เป็นผู้ยอดมงกุฎจตุรमुख ปิดทอง ประดับกระจก ต่อมาชำรุดทรุดโทรม ลงมาก สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่ง เกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าให้ สร้างใหม่ เป็นมณฑลจัตุรमुखก่ออิฐถือ ปูน เป็นยอดทรงมงกุฎประดับด้วย กระเบื้องเคลือบ และกระเบื้องถ้วย สลัปสี สำหรับประดิษฐาน พระไตรปิฎกฉบับสังคายนาครั้ง รัชกาลที่ 1
หอรระฆัง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมา ราม	ตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส อยู่ บริเวณกุฏิสงฆ์คณะนอกใกล้ กับศาลาท่านุญ	เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีพระราชดำริที่ จะทรงสร้างวัดประจำรัชกาลได้โปรด ให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ประดิษฐวรการเป็นแม่กองอำนวยการ สร้าง หอรระฆัง สันนิษฐานว่าคงจะทำ การสร้างมาพร้อมกันกับอาคารสำคัญ หลังอื่นๆ ภายในวัด
หอกลอง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมา ราม	ด้านตรงข้ามกับหอรระฆัง	เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีพระราชดำริที่ จะทรงสร้างวัดประจำรัชกาลได้โปรด ให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ประดิษฐวรการเป็นแม่กองอำนวยการ สร้าง หอรระฆัง สันนิษฐานว่าคงจะทำ การสร้างมาพร้อมกันกับอาคารสำคัญ หลังอื่นๆ ภายในวัด
พระมหามณฑลพระพุทธรูป ภาปร สก วัดญาณสังวราราม จังหวัด ชลบุรี	ตั้งอยู่บนยอดเขาด้านทิศ ตะวันตกของวัด ตรงกับ แนวแกนของพระบรมธาตุ เจดีย์มหาจักรีพิพัฒน์	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล ปัจจุบัน พระราชทานพระบรมรา ชานุญาต ให้สร้างขึ้นเป็นที่ ประดิษฐานพระพุทธรูปภายในวัด

ที่ตั้ง และการใช้งานของกุฎาคารในสถาบันศาสนา ที่ตั้งของกุฎาคารจะอยู่ในแนวแกนหลักของผัง
บริเวณวัด บางหลังที่เป็นอาคารขนาดใหญ่จะมีลักษณะเป็นเจดีย์ประธานภายในวัด หากเป็นอาคารขนาดเล็กมักเป็น
อาคารประกอบในแนวแกนสมมาตรของวัด โดยจะเป็นอาคาร 2 หลังคู่กันด้านซ้ายและขวา ของแนวแกนหลักใน
สถานที่

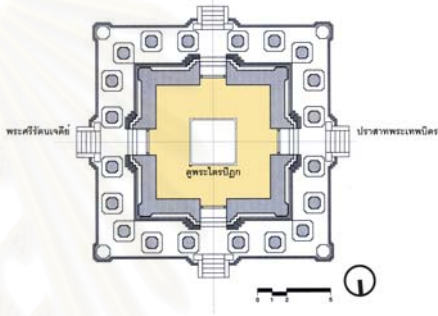
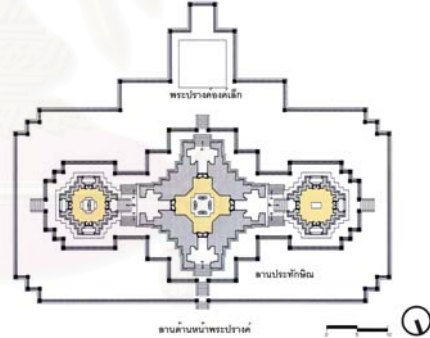
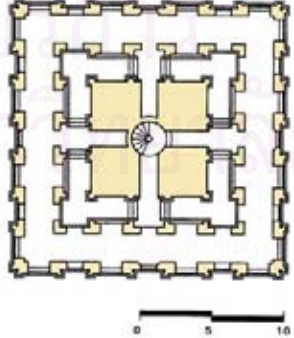
5.2.2 รูปแบบสถาปัตยกรรม

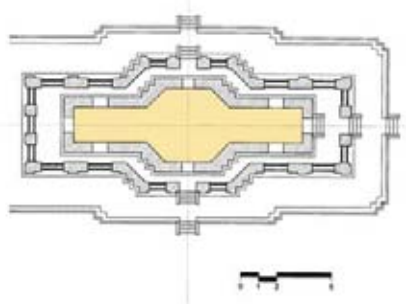
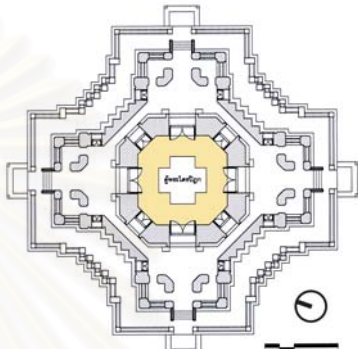
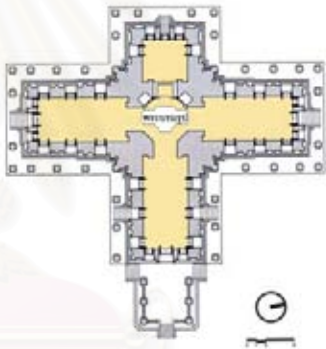
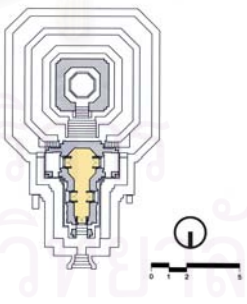
รูปแบบสถาปัตยกรรมของกุฎาคารในสถาบันศาสนา จะมีความแตกต่างจากอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์โดยมีหัวข้อต่างๆ ดังนี้

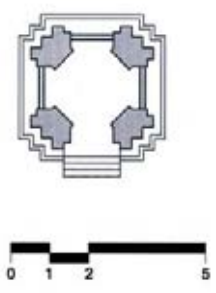
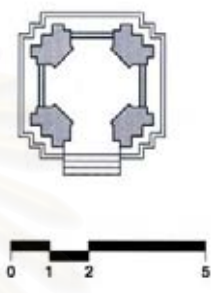
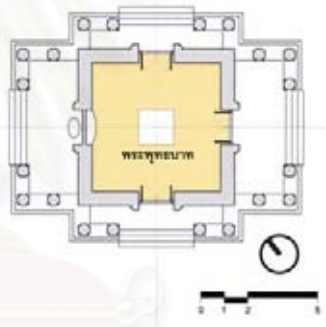
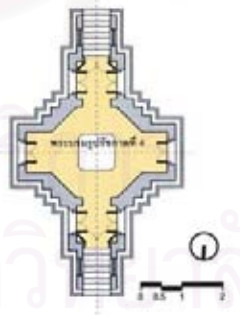
5.2.2.1 แผนผังอาคาร

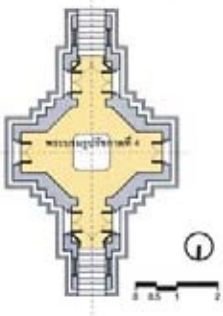
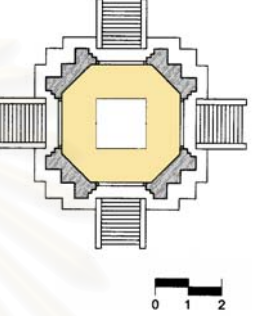
ลักษณะของแผนผังมีลักษณะเป็นแบบจัตุรมุขเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีรูปแบบของผังพื้นยังมีลักษณะเป็นแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัสจะพบในอาคารที่เป็นมณฑป เช่นพระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นต้น ในส่วนผังพื้นแบบจัตุรมุขนั้นจะเป็นการยื่นมุขยาวไม่เท่ากัน คือจะยื่นมุขด้านหนึ่งสั้น และอีกด้านหนึ่งจะยื่นยาวกว่า เหตุที่ผังเป็นแบบจัตุรมุขน่าจะมีเหตุผลเช่นเดียวกับอาคารในสถาบันมหากษัตริย์

ตารางที่ 5.2.3 ตารางแสดงผังพื้นกุฎาคารในสถาบันศาสนาตามปี พ.ศ. ที่สร้าง

อาคาร	ผังอาคาร
พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	 <p>Architectural floor plan of the Phra Prang at Wat Phnom Prang. The plan shows a square central area with four gates (Prang) and a central shrine. Labels include 'พระศรีรัตนเจดีย์' (Phra Prang), 'พระโลมาภิเษก' (Phra Prang), and 'ปราสาทพระเพทนี' (Phra Prang). A scale bar and north arrow are also present.</p>
พระปรางค์วัดพิชยญาติการาม	 <p>Architectural floor plan of the Phra Prang at Wat Phichayadikaram. The plan shows a complex multi-gated structure with a central shrine. Labels include 'พระปรางค์องค์เล็ก' (Phra Prang), 'พระปรางค์องค์ใหญ่' (Phra Prang), and 'ฐานประทักษิณ' (Phra Prang). A scale bar and north arrow are also present.</p>
โถงปราสาท วัดราชนันทารามราชวรวิหาร	 <p>Architectural floor plan of the Phra Prang at Wat Rajanandaram. The plan shows a square plan with four gates. A scale bar and north arrow are also present.</p>

<p>พระวิหารยอด</p>	
<p>มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร</p>	
<p>ปราสาทพระเทพบิดร</p>	
<p>หอพระคันธารราษฎร์</p>	

<p>หอระฆัง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม</p>	
<p>หอกลอง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม</p>	
<p>พระปรางค์พุทบาท วัดจักรวรรดิราชาวาส</p>	
<p>หอพระจอม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม</p>	

<p>หอพระไตรปิฎก วัดราชประดิษฐ์สถิตมหา สีมาราม</p>	
<p>พระมหามณฑปพระพุทธบาท ภาปร สก วัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี</p>	

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.1.2.2 ส่วนฐานอาคาร

อาคารจะยกฐานสูงเช่นเดียวกับอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์ เนื่องจากเป็นอาคารที่มีความสำคัญเช่นเดียวกัน รูปแบบของฐานอาคารส่วนใหญ่จะเป็นฐานสิงห์ โดยในทางสถาปัตยกรรมฐานสิงห์ยังช่วยเน้นฐานานุศักดิ์ของอาคารได้อีกประการหนึ่ง

5.1.2.3 ส่วนตัวอาคาร

ส่วนตัวอาคารจากการศึกษา สามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

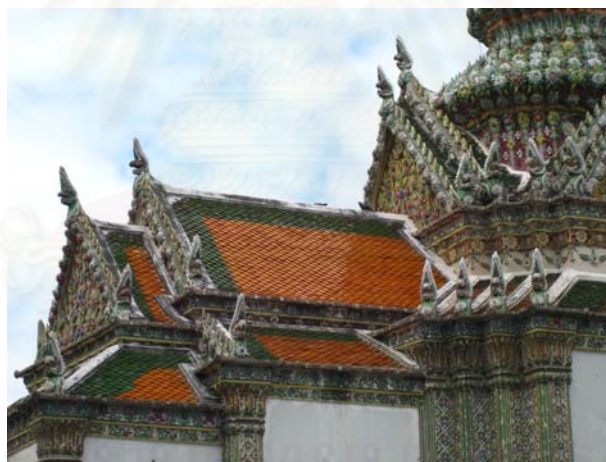
1) แบบอาคารโล่งรูปแบบนี้พบกับอาคารที่มีขนาดเล็ก เช่น หอระฆัง หอกลอง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นต้น

2) แบบอาคารปิด เป็นรูปแบบของอาคารส่วนใหญ่ โดยจะมีการก่อผนังกันเพื่อใช้งานที่ว่างภายในอาคาร จะมีการเจาะช่องเปิดเป็นประตู ตามแบบอย่างไทยประเพณี

5.1.2.3 ส่วนหลังคา

อาคารในสถาบันศาสนา ทั้งหมดทำหลังคาเป็นหลังคาจั่ว โดยอาคารส่วนใหญ่ที่ทำการศึกษามีรูปแบบไทยประเพณี

ลักษณะพิเศษของกุฎาคารในสถาบันศาสนา คือ เครื่องปิดเครื่องมุง ในอาคารเครื่องลำยอง โดยทั่วไปจะประกอบด้วย ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง เมื่อมีการปรับเปลี่ยนวัสดุก่อสร้างมาเป็นปูนจะมีการปรับเปลี่ยนมาเป็นแบบช่อฟ้าหัวนกเจ้าเพื่อความเหมาะสมกับวัสดุที่ใช้ก่อสร้างทำให้มีลักษณะพิเศษที่ต่างไปจากเดิม

ภาพที่ 5.25 เครื่องปิดเครื่องมุงที่ปรับเปลี่ยนมาเป็นเครื่องกระเบื้อง

5.1.3 วัสดุก่อสร้างและการประดับตกแต่ง

5.1.3.1 วัสดุก่อสร้าง

วัสดุก่อสร้างของกุฎาคารในสถาบันศาสนา จากอาคารที่ทำการศึกษาทั้งหมด แบ่งเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนตัวอาคาร ส่วนหลังคาและยอด

- 1) ส่วนตัวอาคาร วัสดุก่อสร้างของอาคารโดยส่วนใหญ่จะเป็นการก่ออิฐฉาบปูนทั้งสิ้น
- 2) ส่วนหลังคาและยอด วัสดุของโครงสร้างหลังคามีทั้งที่เป็นไม้และก่ออิฐถือปูน ส่วนวัสดุมุงเกือบทั้งหมดจะเป็นกระเบื้องดินเผาแบบเคลือบสี โดยจะมุงสลับสีส่วนใหญ่มักใช้กระเบื้อง 2 สี คือ สีส้ม และ สีเขียว การมุงลักษณะนี้แสดงถึงฐานานุศักดิ์ของอาคารที่สูงกว่าอาคารที่มุงกระเบื้องเพียงสีเดียว

5.1.3.2 การประดับตกแต่ง

การประดับตกแต่งของกุฎาคารในสถาบันศาสนา

- 1) ส่วนตัวอาคาร อาคารจะก่ออิฐฉาบปูนทาสีเป็นส่วนใหญ่ และมีการประดับกระเบื้องตามแนวของโครงสร้างของอาคาร
- 2) ส่วนหลังคา การประดับตกแต่ง ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องกระเบื้องยกเว้นพระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดารามเท่านั้นที่มียอดทำจากไม้ เนื่องจากเป็นการสร้างในช่วงต้น ที่ทำเป็นแบบแผนเช่นเดียวกับสถาบันพระมหากษัตริย์
- 3) ส่วนยอดของอาคาร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นยอดก่ออิฐถือปูน ในการประดับตกแต่งองค์ประกอบต่างๆ ก็จะใช้กระเบื้องเป็นหลัก เช่น เครื่องลำยอง นาคปัก เป็นต้น

5.1.4 โครงสร้างของกุฎาคาร

5.1.4.1 โครงสร้างของตัวอาคาร และโครงสร้างรับเครื่องยอด

โครงสร้างของตัวอาคารของกุฎาคาร ส่วนใหญ่เป็นการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับแรงแทบทั้งสิ้น โดยการก่อผนังจะมีความหนาว่ากุฎาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์ เนื่องจากต้องรับน้ำหนักที่มากกว่า เพราะยอดเป็นแบบปูน ทำให้มีน้ำหนักมาก

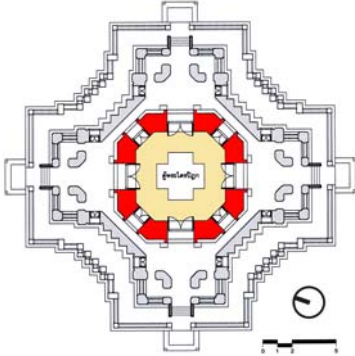
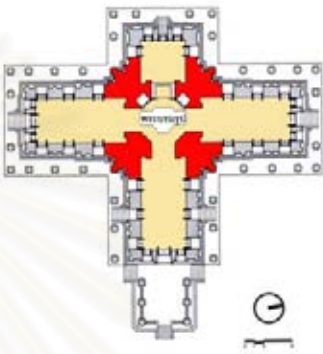
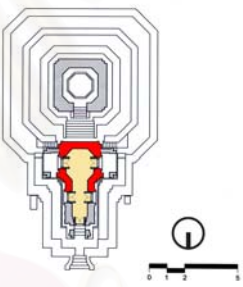
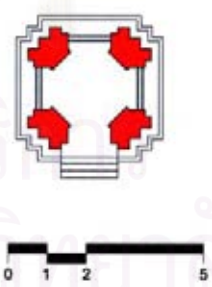
โครงสร้างของยอด แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

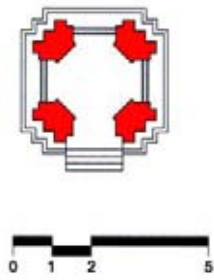
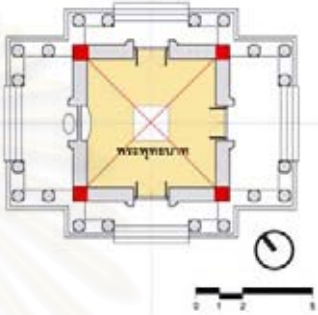

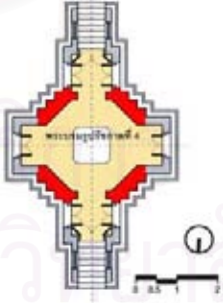
- 1) โครงสร้างไม้ เป็นโครงสร้างของยอดที่มีน้ำหนักเบาสามารถที่จะสร้างเป็นยอดของอาคารที่มีช่วงพาดกว้างได้ดีกว่า ยอดก่ออิฐฉาบปูนซึ่งมีน้ำหนักมาก ซึ่งคุณสมบัติของโครงสร้างเช่นนี้ ลักษณะเช่นนี้พบเพียงที่เดียวคือพระมณฑปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งเป็นช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์
- 2) โครงสร้างปูน ยอดของโครงสร้างประเภทนี้จะเป็นการก่ออิฐซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปเป็นตัวยอดทำให้เป็นปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างที่จะต้องรับน้ำหนักมาก จึงส่งผลต่อที่ว่างภายในอาคารทำให้มีขนาดเล็กและคับแคบ ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะส่วนใหญ่ของรูปแบบของกุฎาคารในสถาบันศาสนา เนื่องจากมีความเหมาะสมกับรูปแบบของยอด และการประดับตกแต่ง

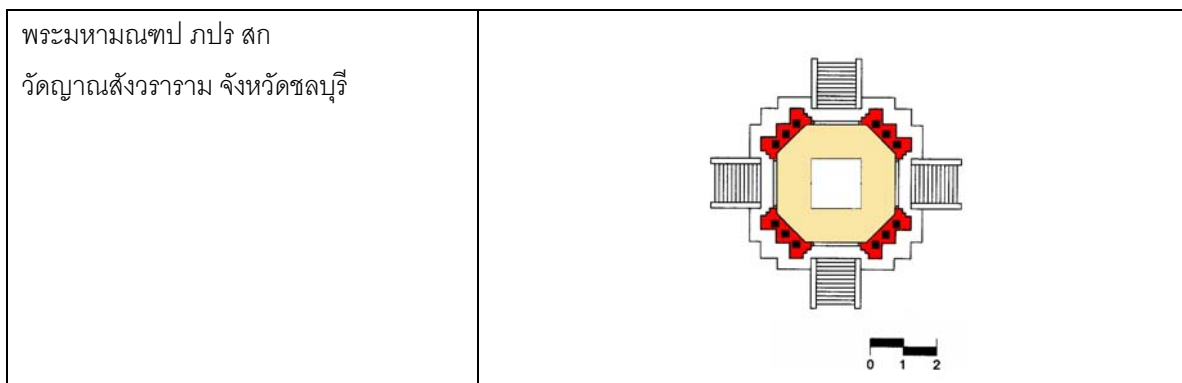
5.1.4.2 การถ่ายน้ำหนักจากยอดลงสู่ตัวอาคาร

ตารางที่ 5.2.4 ตารางแสดงผังพื้นภูฎาคารในสถาบันศาสนาตามปี พ.ศ. ที่สร้าง

อาคาร	ผังอาคาร
พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	
พระปรางค์วัดพิชัยญาติ	
โถงประสาธน์ วัดราชนันทดารามราชวรวิหาร	
พระวิหารยอด	

<p>มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร</p>	
<p>ปราสาทพระเทพบิดร</p>	
<p>หอพระคันธารราษฎร์</p>	
<p>หอระฆัง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม</p>	

<p>หอกกลอง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม</p>	
<p>พระปรางค์พุทธบาท วัดจักรวรรดิราชาวาส</p>	
<p>หอพระจอม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม</p>	
<p>หอพระไตรปิฎก วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม</p>	

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร ในกรณีของกุฎาคารในสถาบันศาสนาจะพบว่าอาคารมีแผนผังเป็นแบบจัตุรมุข และสี่เหลี่ยมจัตุรัส ซึ่งที่ว่างบริเวณส่วนที่อยู่ตรงกับส่วนยอดของอาคารจะมีพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนที่จะทำการรับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร จึงเป็นบริเวณมุมทั้งสี่ของอาคารที่มีลักษณะเป็นผนังหนา และอาคารบางหลังจะทำผนังหนาและมีแนวของผนังรับเข้ากับแนวผังของยอดทำให้สามารถรับแรงได้ดีขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลปัจจุบัน อาคารที่สร้างในสมัยนี้ได้ปรับเปลี่ยนมาใช้ระบบโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก จึงไม่จำเป็นต้องก่อผนังหนาเพื่อรับน้ำหนักจากหลังคาและยอดอีกต่อไป ทำให้ข้อจำกัดในการก่อสร้างลดลง สามารถที่จะทำอาคารที่มีช่วงกว้างกว่าเดิมได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา พบว่ากฏาการมีที่มาจากศาสนสถานในประเทศอินเดีย ได้มีการเผยแพร่อิทธิพลทางศาสนาเข้ามาสู่อาณาจักรทางด้านใต้ของประเทศไทย ก่อนจะส่งอิทธิพลมาสู่เขมร ต่อมาในสมัยอยุธยาเมื่อไทยมีอำนาจเหนือเขมร ประกอบกับการที่แต่เดิมดินแดนแถบนี้ถูกปกครองอยู่ภายใต้อำนาจของเขมรมาก่อนนั้น การที่จะรักษาอำนาจและเป็นการง่ายที่จะปกครองดินแดนแถบนี้ต่อจากเขมรไทยจึงได้รับเอาคติสมมติเทวราชมาใช้โดยเปรียบพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ และยังได้รับเอารูปแบบของกฏาการมาใช้เพื่อส่งเสริมพระราชฐานะขององค์พระมหากษัตริย์ โดยก่อนหน้านั้นในสมัยสุโขทัยสันนิษฐานว่าได้มีการสร้างกฏาการเช่นเดียวกัน มีหลักฐานจากภาพลายเส้นจารลงบนแผ่นหินชนวน ทำไว้เป็นเพดานอุโมงค์ทางเดินภายในมณฑปวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย

ภาพลายเส้นที่ 6.1 ภาพลายเส้นบนแผ่นหินชนวน เพดานอุโมงค์ทางเดินภายในมณฑปวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย

(ที่มา: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์, หน้า 26.)

สมัยอยุธยา การสร้างกฏาการได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากเดิมที่มีลักษณะเป็นเป็นปราสาทแบบขอมที่ทำจากหิน ให้เป็นแบบทรงมณฑป ที่ทำจากไม้เพื่อสอดคล้องกับทรัพยากรและความชำนาญของช่างไทย โดยยังคงคติความเชื่อไว้เช่นเดิม และมีการสร้างสืบต่อกันมา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

กฏาการในสมัยรัตนโกสินทร์สามารถสรุปได้ตามประเภทหลักๆ ได้ 2 ประเภท คือ กฏาการในสถาบันพระมหากษัตริย์ และกฏาการในสถาบันศาสนา

6.1 กฎอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์

การสร้างกฎอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์นั้นเป็นการสร้างตามแบบแผนสืบเนื่องจากสมัยอยุธยา โดยอาคารจะตั้งอยู่ในเขตของพระราชวัง หรือพระบรมมหาราชวังทั้งสิ้นทั้งนี้เนื่องจากผู้ใช้อาคารคือองค์พระมหากษัตริย์การสร้างอาคารเหล่านี้จึงเป็นการส่งเสริมพระราชฐานะของการเป็นสมมติเทพอย่างชัดเจน รูปแบบสถาปัตยกรรมของกฎอาคารในสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นจะมีรูปแบบเป็นกฎอาคารทรงมณฑป ซึ่งเป็นแบบแผนสืบต่อกันมาโดยจะเห็นได้ว่าสมัยรัชกาลที่ 5 ตัวอาคารที่ได้รับการออกแบบโดยสถาปนิกต่างชาติในเริ่มแรก ก็ยังมีการปรับเปลี่ยนมาใช้เครื่องยอดทรงมณฑป ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน ยังมีการสร้างกฎอาคาร คือพระที่นั่งจักรีองค์ใหม่ที่มีการสร้างส่วนหนึ่งขององค์พระที่นั่งในส่วนของพลับพลาให้มีลักษณะเป็นกฎอาคารทรงมณฑป เป็นการแสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ที่ยังคงอยู่ในสังคมไทย ส่วนวัสดุการก่อสร้างและการประดับตกแต่งนั้นอาคารโดยส่วนใหญ่จะเป็นการก่ออิฐถือปูน มีบางหลังซึ่งเป็นอาคารขนาดเล็กจะสร้างด้วยไม้ การประดับตกแต่งก็จะเป็นไม้แกะสลักลวดลายปิดทองประดับกระจกสีตามอย่างแบบแผนเช่นเดียวกัน ในส่วนโครงสร้างอาคารนั้นจะเป็นแบบการก่ออิฐเป็นผนังหนาเพื่อรับน้ำหนัก (BEARING STRUCTURAL SYSTEM) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีการก่อสร้างอาคารในช่วงนั้น ส่วนโครงสร้างของหลังคา และส่วนยอดจะเป็นโครงสร้างไม้ทำให้มีน้ำหนักของโครงสร้างไม่มาก ซึ่งมีความเหมาะสมกับยอดทรงมณฑป ที่วางอยู่บนอาคารที่มีขนาดใหญ่มีช่วงกว้างภายในอาคารค่อนข้างมากได้

การถ่ายน้ำหนักลงสู่โครงสร้างของอาคาร จะพบว่าแผนผังของอาคารเป็นแบบจัตุรมุข ซึ่งที่วางบริเวณส่วนที่อยู่ตรงกับส่วนยอดของอาคารจะมีพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนที่จะทำการรับน้ำหนักของหลังคาและยอดของอาคาร จะเป็นบริเวณมุมทั้งสี่ของอาคารที่มีลักษณะเป็นผนังหนา น้ำหนักจากยอดและหลังคาจะถ่ายลงสู่บริเวณมุมดังกล่าวก่อนที่จะลงสู่ฐานรากต่อไป

ภาพที่ 6.1 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นกฎอาคารทรงมณฑปสร้างสมัยรัชกาลที่ 1

ภาพที่ 6.2 พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นกฎอาคารทรงมณฑปสร้างสมัยรัชกาลที่ 5

6.2 กฎาการในสถาบันศาสนา

สถาบันศาสนา เป็นอีกหนึ่งสถาบันหลักที่ปรากฏว่ามีการสร้างกฎาการขึ้นนอกจากสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยการสร้างนั้นพบว่าในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์พระมหากษัตริย์จะเป็นผู้สร้างถวายเป็นพระศาสนา ต่อมาจึงปรากฏว่ามีการสร้างโดยขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ส่วนที่ตั้งของอาคารนั้นจะอยู่ในแนวแกนสำคัญของวัด เช่นแนวแกนเดียวกับพระอุโบสถ หรือพระวิหาร ในบางแห่งจะอยู่ในตำแหน่งที่เป็นเจดีย์ประธานของวัด เช่น โลหะปราสาท วัดราชนััดดารามราชวรวิหาร พระปรางค์วัดพิชยญาติการาม เป็นต้น กฎาการดังกล่าวส่วนใหญ่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการประดิษฐานสิ่งสำคัญภายในวัด เช่น พระไตรปิฎก พระพุทธรูป เป็นต้น รูปแบบสถาปัตยกรรมในช่วงต้น สมัยรัชกาลที่ 1 จะทำเป็นกฎาการทรงมณฑป ตามแบบกฎาการในสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้แก่ พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในส่วนวัดการก่อสร้าง การประดับตกแต่ง และโครงสร้างก็เป็นเช่นเดียวกับกฎาการทรงมณฑปในสถาบันพระมหากษัตริย์

ภาพที่ 6.3 พระมณฑปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นกฎาการทรงมณฑปสร้างสมัยรัชกาลที่ 1

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็ยังมีการสร้างกฎาการทรงมณฑปสืบต่อมาจากสมัยรัชกาลที่ 1 และยังได้ริเริ่มสร้างเป็นรูปแบบที่ต่างออกไป คือทำเป็นกฎาการทรงมงกุฎ ซึ่งถือเป็นการคิดสร้างสรรค์ขององค์พระมหากษัตริย์ ดังคำกล่าวจากหนังสือสารนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลคุณากรว่า “แต่บัดนั้นออกอย่างต้องคิดแบบอย่างขึ้นใหม่โดยมาก คงให้ความสนุกแก่ผู้สร้าง ยิ่งกว่าสร้างวัดในอย่าง” เนื่องจากในสมัยของพระองค์มีการบูรณะวัดเป็นอย่างมาก การก่อสร้างมีการนำเอาช่างจีนเข้ามาใช้งานซึ่งมีความชำนาญเกี่ยวกับงานปูน จึงได้เกิดวัดแบบพระราชานิยมขึ้น จากเหตุผลดังกล่าวนับเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดกฎาการทรงมงกุฎขึ้น วัดดังกล่าวและการประดับตกแต่งสมัยนี้เนื่องจากมีการสร้างเป็นงานปูนโดยส่วนมากตามแบบพระราชานิยม ประกอบกับรูปแบบของเครื่องยอดที่เป็นทรงมงกุฎสร้างด้วยปูน การประดับตกแต่งได้มีการปรับเปลี่ยนมาใช้เครื่องกระเบื้องประดับเป็นลายดอกไม้ ลายพฤกษชาติต่าง ๆ มีลักษณะเป็นเครื่องบูชาไปในตัว แทนการใช้ไม้แกะสลักลงรักปิดทองประดับกระจกสีอย่างเดิม อาคารสำคัญเช่น พระวิหารยอด มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ส่วนโครงสร้างเนื่องจากวัสดุส่วนใหญ่เป็นปูนทำให้โครงสร้างต้องมีขนาดผนังที่หนาเพื่อรองรับแรงจากเครื่องยอดและหลังคาที่มีน้ำหนักมาก ส่งผลให้ขนาดภายในอาคารแคบไม่สามารถทำให้อ่างกว้างได้

ภาพที่ 6.4 พระวิหารยอด เป็นอาคารทรงมณฑป สร้างสมัยรัชกาลที่ 3

ภาพที่ 6.5 มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนฯ เป็นอาคารทรงมณฑป สร้างสมัยรัชกาลที่ 3

สมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการสร้างอาคารทรงปราสาทขึ้นซึ่งถือได้ว่าเป็นพระราชนิยมในสมัยของพระองค์ โดยนำเอาที่มาของรูปแบบจากการที่พระองค์ได้เสด็จไปในโบราณสถานต่างๆ ของประเทศ ตั้งแต่สุโขทัย อโยธยา จนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จนทำให้เกิดความประทับใจจึงได้นำมาเป็นรูปแบบในการสร้างได้ อาคารที่สำคัญ เช่น ปราสาทพระเทพบิดร หอพระคันธารราษฎร์ เป็นต้น ในส่วนวัสดุการก่อสร้าง การประดับตกแต่ง และโครงสร้างนั้นเป็นการสืบต่อมาจากสมัยรัชกาลที่ 3 โดยอาคารยังคงเป็นปูนก่อผนังหนาและประดับตกแต่งด้วยเครื่องกระเบื้อง

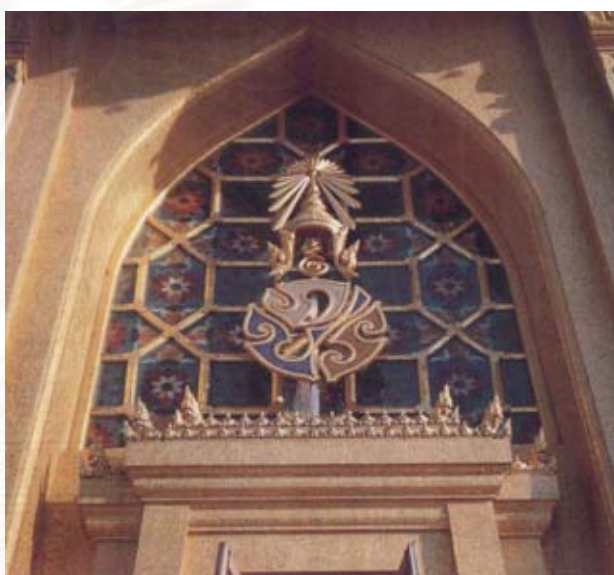
ภาพที่ 6.6 ปราสาทพระเทพบิดร เป็นอาคารทรงปราสาท นับเป็นพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 4

สมัยรัชกาลที่ 5 มีการสร้างอาคารรูปแบบใหม่ขึ้นคือ อาคารทรงพระเกี้ยว โดยนำมาจากตราพระราชลัญจกรของพระองค์ที่เป็นพระเกี้ยว พบเพียงที่หอกลอง และหอรอสังฆวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ในส่วนวัสดุการก่อสร้าง การประดับตกแต่ง และโครงสร้าง ยังคงเป็นเช่นเดียวกับสมัยรัชกาลที่ 4

สมัยรัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลปัจจุบัน ในช่วงสมัยนี้ได้มีสถาปนิกผู้รับผิดชอบงานออกแบบโดยตรงดั่งนั้นรูปแบบของกุฎาคาร จึงขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสถาปนิกโดยตรง เช่น หอพระจอม วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ซึ่งออกแบบโดยสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ โดยเป็นที่ทราบกันว่าพระองค์ทรงโปรดรูปแบบสถาปัตยกรรมเขมร จึงส่งผลให้หอพระจอมเป็นปราสาทแบบเขมร นอกจากรูปแบบสถาปัตยกรรมแล้วสถาปนิกยังมีอิทธิพลโดยตรงต่อวัสดุที่ใช้ในงานก่อสร้าง และการประดับตกแต่งด้วย เช่น พระมณฑปพุทธบาท ภปร สก วัดญาณสังวรารามฯ จังหวัดชลบุรี มีการใช้โมเสกสีทอง ในการประดับตกแต่งผนังด้านนอก นาคปากของเครื่องยอดใช้เป็นกระเบื้องเคลือบสีขาวแทนการการใช้ไม้แกะสลักปิดทอง และที่พิเศษคือมีการใช้กระจกสี (stained glass) เพื่อนำแสงเข้ามาสู่ภายในอาคารอีกด้วย ในส่วนของโครงสร้างมีการปรับเปลี่ยนตามเทคโนโลยีการก่อสร้างสมัยใหม่ที่เป็นแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก ทำให้ไม่จำเป็นต้องก่อผนังหนาเพื่อรับน้ำหนักของเครื่องยอดและหลังคาที่มีน้ำหนักมากได้

ภาพที่ 6.7 พระมณฑป เป็นกุฎาคารทรงมงกุฎสร้างสมัยรัชกาลที่ 9 ผนังภายนอกประดับด้วยโมเสกสีทอง

ภาพที่ 6.8 การนำแสงเข้าสู่ภายในอาคารโดยการใช้กระจกสี (stained glass)

6.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษากุฎาคารสมัยรัตนโกสินทร์นั้นนับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาติ จะเห็นได้ว่ากุฎาคารมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันหลักของชาติไทยมาอย่างยาวนานไม่ว่าจะเป็นสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือสถาบันศาสนา ซึ่งล้วนเกี่ยวพันกับคติความเชื่อและความศรัทธาของคนไทยอย่างเหนียวแน่น โดยการสร้างกุฎาคารในแต่ละสมัยนั้นก็ได้มีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีที่มีการเปลี่ยนแปลงมาในแต่ละยุคสมัย หากความเชื่อดังกล่าวนี้ยังคงอยู่เชื่อเป็นอย่างยิ่งว่า การสร้างกุฎาคารก็ยังคงอยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป

งานวิจัยนี้ มุ่งเน้นศึกษาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งอาจจะมีรูปแบบของอาคารดังกล่าวตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยให้ได้ทำการศึกษาต่อไป ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการศึกษา และอนุรักษ์สถาปัตยกรรมไทยให้คงอยู่คู่กับประเทศไทยต่อไป

รายการอ้างอิง

- การศาสนา, กรม. ศึกษาศึกษา, กระทรวง. ประวัติวัดที่วราชอาณาจักกร. เล่มที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2525.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. ลักษณะไทย เล่ม 1. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2539.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา. กรุงเทพฯ: อัสลาบายด์พริ้นเตอร์ส, 2533.
- เฉลิม รัตนทัศนีย์. วิวัฒนาการศิลปะสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2539.
- โชติ กัลยาณมิตร. พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ศิริมิตรการพิมพ์, 2518.
- โชติ กัลยาณมิตร. สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, 2539.
- ณัฐรุภัท จันทวิฑ. พระราชพิธีบรมราชาภิเษก. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2530.
- น. ณ ปากน้ำ. ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมในสยามประเทศ. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์พลายชัย, 2529.
- นารด โทธิประสาท. สถาปัตยกรรมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2542.
- แม่น้ำน้อย ศักดิ์ศรี, หม่อมราชวงศ์. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. เล่ม 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537.
- แม่น้ำน้อย ศักดิ์ศรี, หม่อมราชวงศ์. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. เล่ม 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537.
- แม่น้ำน้อย ศักดิ์ศรี, หม่อมราชวงศ์ และคณะ. สถาปัตยกรรมมหาราชวัง. เล่ม 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984), 2531.
- แม่น้ำน้อย ศักดิ์ศรี, หม่อมราชวงศ์ และคณะ. สถาปัตยกรรมมหาราชวัง. เล่ม 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984), 2531.
- แม่น้ำน้อย ศักดิ์ศรี, หม่อมราชวงศ์ และวาทัญญู เทพหัสดิ. ช่างหลวง ผลงานสถาปัตยกรรมไทยของ หม่อมราชวงศ์มิตรารุณ เกษมศรี. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984), 2539.
- พรวดี เทพหัสดิน ณ อยุธยา. องค์ประกอบสถาปัตยกรรมและลวดลายประดับตกแต่งพระอุโบสถ ปราสาท พระเทพบิดร และพระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522.
- พระราชวัง, สำนัก. พระราชวังบางปะอิน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2546.
- พิพัฒน์ พงศ์พิพร. ภาพมุมกว้างของกรุงเทพมหานคร ในสมัยรัชกาลที่ 4 การค้นพบใหม่. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2544.
- ศิลปากร, กรม. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. จดหมายเหตุการณ์อนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สหประชาพานิชย์, 2525.
- ศิลปากร, กรม. นำชมกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2525.
- ศิลปากร, กรม. โลหะปราสาท วัดราชนาคดารามวรวิหาร. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2538.
- ศิลปากร, กรม. วิวัฒนาการพุทธสถานไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2533.

ศิลปากร, กรม. วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: บริษัท เอ. พี. กราฟิคดีไซน์ และการพิมพ์, 2539.

ศิลปากร, กรม. สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: กราฟิคอาร์ต, 2525.

สมภพ ภิรมย์. กฎาคม. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2513.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปะในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะสมัย. กรุงเทพฯ: ด้านสถาปัตย์พิมพ์, 2540.

สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะอยุธยา. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2542.

สิริวัฒน์ คำวันสา. ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2541.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายอาทิตย์ ลิ้มมัน เกิดวันที่ 21 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2521 มีภูมิลำเนาอยู่ที่ตำบลบ้านไร่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี สำเร็จการศึกษาหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมไทย ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2544 ปีพ.ศ. 2545 เข้าเรียนต่อในหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย